Wallengren, Sigfrid

Hans Järta som politisk teoretiker

Lund

1906

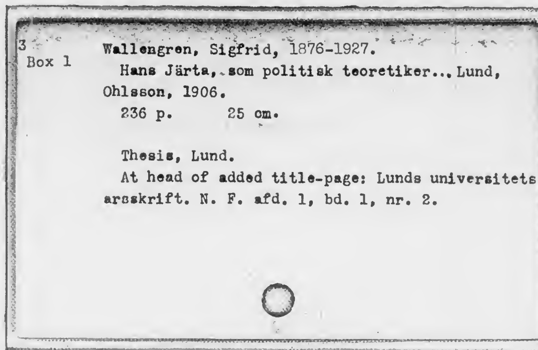
97-84174-20

MASTER NEGATIVE #

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DIVISION

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

ORIGINAL MATERIAL AS FILMED - EXISTING BIBLIOGRAPHIC RECORD

3
Box 1

Wallengren, Sigfrid, 1876-1927.
Hans Järta, som politisk teoretiker... Lund, Ohlsson, 1906.
236 p. 25 cm.

Thesis, Lund.
At head of added title-page: Lunds universitets arsskrift. N. F. afd. 1, bd. 1, nr. 2.

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm   REDUCTION RATIO: 12:1   IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB

DATE FILMED: 9-2-97   INITIALS: AP

TRACKING # : 27202

FILMED BY PRESERVATION RESOURCES, BETHLEHEM, PA.

HANS JÄRTA

SOM POLITISK TEORETIKER

AF

SIGFRID WALLENGREN

I

LUND 1906
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI.

HANS JÄRTA
SOM POLITISK TEOREТIKER

AF

SIGFRID WALLENGREN
FIL. LIC., Ld.

I

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED VEDERBÖRLIGT TILLSTÅND
FÖR VINNANDE AF FILOSOFISK DOKTORSGRAD VID LUNDS UNIVERSITET
TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES Å AUDITORIET N:R VI
LÖRDAGEN DEN 13 OKTOBER 1906 KL. 10 F. M.

LUND 1906
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

LUNDS UNIVERSITETS ÅRSSKRIFT. N. F. AFD. 1. Bd 1. Nr 2.

HANS JÄRTA
SOM POLITISK TEORETIKER

AF

SIGFRID WALLENGREN

I

LUND 1906
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI.

FÖRORD.

Föreliggande afhandling vill utgöra ett monografiskt bidrag till de politiska tankarnas historia i Sverige under adertonhundratalet.

Den första delen, som härmed offentliggöres, åsyftar att gifva en systematisk framställning af Hans Järtas politiska åskådning. En kritisk belysning däraf skall lämnas i arbetets senare del.

Ämnets natur gör en dylik uppdelning ändamålsenlig. Uppbyggandet af ett system, som — formellt taget, naturligtvis — förut icke fanns, var den första och hufvudsakligaste uppgiften; den skulle lösas sämre, ifall den fortlöpande framställningen ideligen stördes af inflikade anmärkningar.

Stafningen af citaten ur Järtas skrifter är i afhandlingen moderniserad. Utan tvifvel förekomma emellertid inkonsekvenser på en del ställen.

Jag begagnar tillfället att till min lärare, professor P. Fahlbeck, framföra mitt hjärtliga tack för den välvilja och det intresse, hvarmed han städse följt mina studier. Jämväl tackar jag professor S. Clason, som välvilligt tagit del af afhandlingen i ett tidigare skick.

Till sist vill jag till mina vänner, kamrer Ernst Mortensen och biblioteksamanuensen Fredrik Hjelmqvist uttala min stora tacksamhet för deras värdefulla hjälp vid korrekturläsningen.

Lund i Oktober 1906.

Förf.

Innehållsförteckning.

INLEDNING.

Hans Järta och 1809 års regeringsform; öfrig politisk samt litterär verksamhet; den yngre och den äldre Järta. Biografier öfver Järta; hans litterära stil. Källor för kunskapen om hans politiska åskådning.

Hans Järtas namn är nära knutet till historien om vår ännu gällande regeringsforms uppkomst. Det är visserligen icke med orätt, som man reagerat mot den populära uppfattningen, att han varit densammas ende upphofsman med uteslutande af andra. Järta har gifvetvis icke *författat* regeringsformen; den är frukten af ett samarbete mellan de erfarne medlemmarne af 1809 års konstitutionsutskott, hvilka till det gemensamma verket bidrogo hvar och en efter sin särskilda läggning och insikt. Att i de tillbörliga proportionerna fördela äran af arbetet är en vansklig uppgift. Det är emellertid obestridligt, att Järta spelat en hufvudroll och i utomordentlig grad bidragit att sätta prägel på vårt statsskicks fundamentala rättsurkund.

Såsom det grundlagsskrifvande utskottets sekreterare har han *redigerat* regeringsformen — en utomordentligt betydelsefull uppgift, såsom man förstår, när man besinnar, att »grundlagarna skola efter deras ordalydelse i hvarje särskildt fall tillämpas» (R. F. § 84). Men han har icke allenast sörjt för språkuttryckens redighet och klarhet, utan jämväl i vidsträckt måtto gifvit riktning åt regeringsformens särskilda bestämmelser och dess genomgående anda. Därom vittna de yttranden, som under riksdagen 1823 fälldes af ett par riksståndsmedlemmar, hvilka själfva

1809 suttit i konstitutionsutskottet [1]). Det är också i sig själf en naturlig sak, att en utskottssekreterare sådan som Järta skulle komma att intaga en dominerande ställning. Det behöfdes en man med hans lysande statsmannabegåfning, med hans formella talang, hans energi och arbetsförmåga, för att det skulle lyckas att på fjorton dagar — om också med ledning af vissa förarbeten — nydana de svenska statsförhållandena och lösa uppgiften så, att den nya ordningen icke bar hastverkets stämpel. Och det är likaledes en i och för sig omöjlig sak, att en härskarnatur som Järta skulle hafva nöjt sig med att spela rollen af underordnadt verktyg eller ens af jämnstruken medarbetare.

Man torde därför med full visshet kunna påstå, att 1809 års regeringsform är en god exponent för Järtas egen statsrättsliga åskådning. Intressant vore måhända att analysera, i hvad mån den mera eller mindre harmonierar med denna än med Silfverstolpes eller Adlerbeths. I alla händelser har Järta icke satt sitt namn under en statshandling, som han icke i så godt som allt gillade. Hans ömtålighet visade sig under hans praktiska ämbetsmannaverksamhet vara synnerligen känslig; han tvekade aldrig att vid uppkomna meningsskiljaktigheter gent emot vederbörande — gällde det också detaljsaker — göra processen kort genom att lämna sitt ämbete. Detta skedde mer än en gång. Antagligen skulle han hafva öfvergifvit sin sekreterarepost och till det nya regeringsskickets men öfverlåtit befattningen åt Valerius, ifall det visat sig, att konstitutionsarbetet tagit en annan riktning än den af sekreteraren önskade, eller om han stått inför nödvändigheten att redigera ett flertal, ja, kanske blott en enda grundlagsparagraf, hvars innebörd han funnit omöjligen kunna förlikas med författningens anda i det hela. Också visade sig Järta under sin följande verksamhet, efter 1809, såsom det nya statsskickets nitiske vårdare och försvarare. Den politiska pessimism, som hos honom utvecklas och under tidens lopp blir allt mörkare, har sin grund däri, att han fann hvarken regering eller representation i utöfningen af sina befogenheter handla i öfverensstämmelse med grunderna hos den författning, för hvars upp-

[1]) Se ALIN, »En psykologisk studie», Ny sv. tidskrift 1885, och SANDEGREN, Till historien om statshvälfningen i Sverige 1809, ak. afh., s. 56. Jfr äfven KJELLÉN, Svenska grundlagens anda s. 17 f.

rätthållande i anda och sanning han själf så ifrigt nitälskade. Representationen tedde sig för hans bistra blick såsom anfrätt af nyare, mot 1809 års idéer stridande politiska tankar. Regeringen syntes honom ådagalägga brist på kraft att reagera mot folkmaktens öfvergreppstendenser. Och »verkmästaren var allt för belåten med sitt verk för att icke förargas öfver att i hans tanke okynniga och klåfingriga händer ville tumma därpå [1])».

Liksom betydelse måste tillmätas Baltzar v. Platens ord, att vi hufvudsakligen hafva Järta att tacka för vår främsta grundlag, så är det sålunda också otvifvelaktigt, att den i det hela är ett positivt statsrättsligt uttryck för hans politiska uppfattning.

Järtas politiska verksamhet är emellertid icke slut med hans storartade andel i det konstituerande arbetet 1809. Såsom medlem af statsrådet under tvenne perioder och såsom landshöfding i Dalarna under nära ett decennium ställde han sin eminenta förmåga i statens tjänst och förvärfvade en politisk och administrativ erfarenhet af stor räckvidd.

Men under allt detta växte hans håg till litterär verksamhet. I sin ungdom hade han gifvit prof på sin förmåga i den vägen. Han finner sig nu af sina ämbetsplikter hindrad att offentligen yttra sina tänkesätt, och han längtar därför till privatlifvet. En politisk journal skulle han hafva velat utgifva, om han varit i tillfälle därtill [2]). Allmänna opinionen måste ledas, menar han. »Men hur många hafva förmåga, vilja eller ledighet därtill. Länge, eller alltsedan 1815 års riksdag, hade jag önskat att härtill kunna använda mina svaga krafter och därför velat öfvergå till privatlifvet. Men mina vänner hafva hindrat det. Jag högaktar deras välmening, men kan aldrig öfvertyga mig, att de sett härutinnan rätt. Hade ödet gifvit mig en enskild förmögenhet, så skulle jag icke hafva låtit återhålla mig af deras råd. Nu har jag icke kunnat handla fritt, och emellertid saknar jag den tillfredsställelsen att hafva kämpat för mina allmänna principer så som jag velat göra det [3])». Hvad han afsåg

[1]) SCHÜCK och WARBURG, Sv. Litteraturhistoria, II: 2, s. 815.

[2]) Bref till G. F. Wirsén 23 febr. 1817. Wirsénska brefsaml. i Riksarkivet.

[3]) Bref till B. B. v. Platen d. 16 juli 1818. Kungl. Bibliotekets brefsamling.

med den skriftställarverksamhet, åt hvilken han längtade att få ägna sig, var att få värna om »de administrativa principer, hvilka ensamma kunde försvara en europeisk nations dyrköpta kultur». Men hans vänner hade velat, att han hällre skulle »indrifva kronoutskylder, utdela spanmål och pliktfälla brännvinssupare» [1]).

Omsider lämnade emellertid Järta definitivt statens tjänst, missnöjd med Kungl. Majestät, och han grep nu på allvar till pennan. Tidskriften »Odalmannen» framträder. När hans vänner åter söka förvärfva hans talang åt statsförvaltningen, svarar han nej. »Jag nekar icke, att jag ogärna öfvergifver utvecklingen af de idéer», säger han, »som jag blott fragmentariskt kunnat framkasta i mina skrifter, synnerligen den sista, samt utarbetandet af vissa ämnen, som jag något öfvertänkt». Denna verksamhet anser han vara den för honom mest passande och mest i enlighet med hans lynne. Han vill icke låta sig ryckas ur den idévärld, i hvilken han finner sig friast röra sig [2]).

År 1825 flyttade Järta till Upsala; och här blir han »ultraismens» främste kämpe. Hvad han redan i Falun begynt med »Odalmannen», fortsätter han här. Med eldig håg arbetar han på att länka statens och samhällets lif in på de banor, hvilka hans politiska tro säger honom vara de enda, som leda till upprätthållande af »Sveriges ära, frihet och själfständighet». Han svingar lansen mot »den närvarande tidens vise», framför allt mot Stockholmspublicisterna. Motståndarne kalla honom »stationär» eller »retrograd». Men för stora kretsar är han ett orakel i samhälleliga spörsmål. Med rätta ställer WARBURG *Richert och Järta* som de båda kämpande riktningarnas typiska representanter. Var den förre »liberalismens lärofader», så framstår den senare som »den konservativa fylkingens främste man [3])».

Men Järtas kamp mot »tiden» föres allt mindre i segervisshetens tecken, alltefter som åren gå. Den förbittrar hans sinne. Han ser till sist ingen bot för »det närvarande tillståndets eländighet», och han önskar sig själf grafven, innan det sköra hvalfvet brister [4]). Några år före sin död skrifver han i

[1]) FORSSELL, Lefnadsteckning, Valda skrifter af H. Järta, I, s. CXLII.
[2]) Bref till Wirsén d. 24 okt. 1824, se ALIN, Ett bidrag till Hans Järtas biografi, ss. 13 o. 16 f.
[3]) WARBURG, Johan Gabriel Richert, hans lefnad och uttalanden I, s. 1.
[4]) Bref till Geijer d. 14 apr. 1837. Ups. Univ. Bibl.

djupaste pessimism till sin »affällige» vän Geijer, icke utan en viss mot adressaten riktad udd: »Med resignation afbidar jag händelsernas utveckling, till hvilken jag icke i den ena eller andra riktningen förmår något verka. Blir den slutligen sådan, som jag mörkast anar, så, ifall jag ej därförinnan uppnått lifvets mål, skall jag med fredadt samvete emottaga den anpart i allmänt lidande, först af rasande demagoger och snart därefter af kosacker, som kan blifva mig enskildt beskärd; den torde komma att kännas lindrigare än mångens bland oppositionens magnater. Om det lidande, som kan komma att träffa dem och för öfrigt alla till förödelsens styggelse, aktivt eller passivt medverkande svenskar, skall jag utan medömkan blott säga: *volenti non fit injuria»* [1]).

Af stort intresse måste gifvetvis ett närmare studium af Hans Järtas politiska åskådning vara; ett studium, som afser att klargöra totalbilden af de idéer om statens väsen och därmed sammanhängande frågor, hvilka hystes af en stor statsman med Järtas betydelse för våra stats- och samhällsförhållandens praktiska utgestaltning och med hans höfdingekaraktär såsom politiker. Det är en mångerfaren praktiker, som står bakom teorien. Hans energi har under kritiska tider under och efter 1809 varit inriktad på politisk och social verksamhet. Det är denna verksamhet, som gifvit honom murstenarna till den politiska idébyggnad, han efter sitt sinne åt sig uppfört. Och han är, såsom ofvan betonadt, *en hufvudrepresentant för den ena af de båda stridiga politiska strömningarna under adertonhundratalets första hälft.*

På de följande bladen skall göras ett försök att uppdraga några konturer af Hans Järtas statsuppfattning. Därvid måste emellertid framställningen begränsas i så måtto, att den *tidigare* Järta blifver utesluten. Mellan den unge »jacobinen» och »frondeuren» från sjuttonhundratalets sista decennium, oppositionsmannen från riksdagen år 1800 å ena sidan, och å den andra »ultraisten», »kongregationisten», »absolutisten» från senare dagar synes ju onekligen ett svalg vara befäst. Det vore en psykologisk undersökning af intresse att söka följa gången af denna utveckling, liksom det skulle löna sig att se till, om svalget verkligen

[1]) Bref till Geijer d. 13 febr. 1841. Ups. Univ. Bibl. Tryckt hos WIRSÉN, Järta och Geijer före och efter utgifvandet af den senares Litteraturblad, Sv. Akad. Handl. fr. 1886: XIV, s. 262 ff.

är så stort, som det synes vara. Företeelsen är ju eljest af ganska allmänmänsklig natur. Kanske tillkommer såsom ytterligare förklaringsgrund den särskilda beskaffenheten af Järtas lynnesart: den intensitet, med hvilken han reagerade mot det, som för honom stod som det onda, det där borde brytas. I hans ungdom var det den missbrukade konungamakten, med dess all frihet förtryckande riktning, det tvång och de andra vidriga förhållanden, under hvilka man lefde, som gjorde honom till oppositionsman. Hans hetsiga och satiriska sinne förde honom till att blifva en utpräglad sådan. Men den missnöjde får efter eget skön omskapa förhållandena. Han har då uppnått sitt trettiosjätte lefnadsår[1]. Redan då är han modererad. Han förälskar sig i omdaningsresultatet och vill stanna där. Men tiden medför nya utvecklingstendenser; mot tiden kämpar så Järta med den stormande intensitet, som drifver honom allt längre åt höger. Hans kärlek till det en gång för alla under hans egen egid fastställda sammanhänger måhända också med det förhållande, Warburg antyder med orden, att till väldet komna radikaler ofta blifva despoter[2].

Själf säger sig Järta — i brefvet till Geijer efter dennes »affall» — icke erkänna något *väsentligt* affall ifrån det tänkesätt, som för fyrtio år sedan ådrog honom beskyllningen för jacobinism[3]. Men på ett annat ställe fäller han de orden, att han »i detta som i andra mål stadigt förblifvit vid den öfvertygelse, han *i sin mannaålder* med mogen besinning och efter flerårig pröfning yttrat» — »sålunda utmärkande», tillfogar Staaff, »hvarest han anser sin egentliga verksamhet börja»[4].

Huru som hälst, i planen för denna afhandling ingår endast att söka gifva en systematisk framställning af den *senare* Järtas politiska åskådning. Alldeles uteslutna såsom material vid framställningen af Järtas statsteori äro därför de »jacobinska» alstren från ungdomsåren. Prosasatirerna i Silfverstolpes »Läsning i ett

[1] Järta är född den 11 febr. 1774.

[2] Schück o. Warburg, Sv. Litteraturhistoria, II: 2, s. 816.

[3] Bref till Geijer d. 20 febr. 1838. Ups. Univ. Bibl. Tryckt hos Wirsén, anf. a. s. 209 ff.

[4] Järta, Om Sveriges läroverk, företalet till andra uppl., 1846, cit. af Staaff, Minnestal öfver H. Järta, s. 9.

och annat» eller de med blixtrande kvickhet och skarp ironi skrifna tankarna om »sättet att upprätta och befästa den urgamla franska monarkien» hafva icke med förevarande framställning att skaffa. De äro uttryck för den politiske visdiktaren Järtas ungdomligt uppsluppna oppositionsanda. Den statsåskådning, som här i någon mån skall skildras, är den mognade mannens — *Järtas uppfattning, sådan den var och blef under och efter 1809, den »svenske» och konservative grundlagsvårdarens.*

* * *

Biografier öfver Järta saknas naturligtvis icke[1]. Men lika uppenbart ingår i det syftemål, författarne till desamma satt sig, icke att gifva en bild af mannens statsteori, åtminstone ej i vidsträcktare måtto, än som en teckning af hans lefnad nödvändigt gifver vid handen. Den vidlyftigaste, nämligen Forssells, skildrar sålunda Järta såsom praktisk statsman, icke direkt såsom politisk tänkare. I Nyblæus, »Den filosofiska forskningen i Sverige» är icke något rum beredt åt Järta som statslärare, ej heller ställdes något dylikt, såsom för andra, i utsikt[2]. Likväl kan ifrågasättas, huruvida han icke skulle hafva försvarat sin plats i en dylik historik öfver tankarnas utveckling i Sverige inom olika områden af filosofisk — äfven samhällsfilosofisk — forskning; i all synnerhet genom sitt polemiska skriftställarskap mot samhällsfördragsteorien och mot hvad han betecknade som »den politiska materialismen». Å andra sidan har han dock ingenstädes sammanfattat sin åskådning i en enhetlig framställning. Tvärtom skref han, såsom han själf någonstädes säger, i »bitar».

[1] Skogman, Inträdestal i Svenska Akademien d. 20 dec. 1848, i dess Handlingar från år 1796, XXIV, s. 133. — Staaff, Minnestal öfver Hans Järta, hållet inför Vestmanl. o. Dala nation i Upsala d. 28 apr. 1849. Ups. 1853. — De Geer, Minnesteckning öfver Hans Järta, föredragen på Kungl. Vetenskapsakademiens högtidsdag den 31 mars 1874. Sthlm 1874. — Forssell, Lefnadsteckning såsom inledning till de af honom utgifna »Valda skrifter af Hans Järta». — Jfr äfven Alin, Ett bidrag till Hans Järtas biografi. Ups. 1899, och Wirsén, Järta och Geijer före och efter utgifvandet af den senares Litteraturblad. Sv. Akad:s Handl. från 1886, XIV, s. 129.

[2] Se företalet till tredje delen.

Något litterärt arbete, som skulle gifva en allomfattande exposé öfver hans »system», har han ju icke lämnat.

Vill man söka gifva en logiskt disponerad framställning af Järtas politiska idéer, har man alltså att från alla håll ur hans litterära, tryckta som otryckta produktion hämta elementen och på lämpliga ställen inpassa dem. Vid ett sådant arbete får man emellertid skäl att erinra sig ett par yttranden af Järta själf. Då han skall referera Burkes statsåskådning, anmärker han, att den engelske statsmannens skrifter »äro ibland dessa, hvaraf det är svårt att göra, såsom fransosen kallar det, en analys. De äro lefvande organisationer, och lifvet låter icke i utdrag flytta sig, såsom de döda hufvudsatserna i ett abstrakt rättssystem, ifrån mästarens verk till recensentens» [1]). En liknande iakttagelse gäller Järtas egna arbeten. Därmed sammanhänger, att, som hans skrifter nästan genomgående äro af en liffullt polemisk natur, de i dem uttryckta tankarna icke alltid äro — såsom han själf uttrycker sig — »rätt logiskt ordnade och sammanknutna» [2]). Hans ifver korsar ofta den strikta dispositionen.

Stil finnes det i hvad Hans Järta skrifver, en energisk, tillspetsad stil, en ledig elegans och träffsäkerhet. Hans starka patos tager sig ofta ståtliga uttryck, och i satir är han virtuos. På en nutida människa verkar dock stundom det förra något våldsamt — säkert är det dock alltid äkta; hans satir blir i de senare åren ofta för bitter. Enligt Bibergs yttrande står denna framställningskonst, hvari han är »allas mästare», i »lyckligaste förening med grundlig lärdom, självständig forskningskraft, djup och vidsträckt tankeförmåga» [3]). Säkert är han i reellt och formellt afseende en af våra yppersta politiska författare.

* * *

Det betydelsefullaste politiska skriftställaralster, vid hvars tillkomst Järta varit verksam, är gifvetvis *regeringsformen*. I densamma ligger hans författningslära koncentrerad i paragrafform.

[1]) Svar på Allmänna Journalens anmärkningar, Valda skrifter II, s. 372.
[2]) anf. st. s. 385.
[3]) Bref från Biberg till Järta d. 30 aug. 1824. Ups. Univ. Bibl.

Såsom grund för den följande framställningen har den självfallet endast sekundär betydelse.

De Järtas skrifter, till hvilka man har att lita vid skisseringen af hans statsteori, äro af skilda slag.

En grupp utgöres af aktstycken med *officiell* eller liknande prägel, litterära alster, som tillkommit med anledning af deras författares ställning som funktionär i statens tjänst, eller som afsetts för officiella myndigheter.

Främst bland dylika äro att nämna motiverna till det nya statsskicket eller, som dess officiella titel låter, »Konstitutionsutskottets memorial med öfverlämnande af förslag till regeringsform den 2 juni 1809», intaget bland de af Forssell utgifna Valda Skrifter. Som bekant är detsamma författadt af den ordinarie utskottssekreteraren, dock med undantag af de stycken, hvilka afhandla konungens rättighet att förklara krig; till dessa är Valerius, vice sekreteraren, auktor [1]). Vidare böra framhäfvas statssekreteraren Järtas anföranden till statsrådsprotokollet, af hvilka tvänne äro aftryckta i de valda skrifterna [2]) och de öfriga återfinnas i Riksarkivets protokollsserier. Vid den sedvanliga föredragningen af löpande ärenden gifvas där ju icke tillfällen till någon djupare principiell begrundning — naturligtvis. Endast då det gäller stora frågor eller frågor, som på grund af sitt samband med vissa grundåskådningar hos Järta för honom voro stora, rycker han i statsrådet fram med argument af principiell innebörd.

En rik källa till skildringen af hans statsåskådning hade han själf tillstoppat år 1800. Han kände aldrig någon benägenhet att söka göra det gjorda ogjordt och åter taga säte i representationens första stånd. Icke heller ägde ju regeringsmedlemmarne såsom sådana tillträde till ständernas förhandlingar. Eljest skulle riksdagsanföranden af Järta säkerligen varit att räkna såsom ett värdefullt material. Dock sakna ståndsprotokollen icke alldeles alster af hans penna. Då den ofrälse statssekreteraren icke kunde personligen framföra sina meningar, använde han sig stundom af bulvaner. Sålunda förvarar Borgareståndets protokoll

[1]) Järta har äfven uppsatt en föredragningslista för Konstitutionsutskottets arbete på den nya regeringsformen; tryckt i Statsvet. Tidskr., 1 årg. 1897—98, s. 183 ff.
[2]) »Angående smädeskrifter» och »Om utgifvande af en statsekonomisk journal».

för 1809 ett memorial af Järta mot den speciella statsrevisionen, hvilket af rådmannen Korsberger upplästes [1]. I ridderskapets och adelns protokoller för samma år finner man ett utmärkt anförande af den eljest icke så vältalige friherre Rolf Cederström, skrifvet af Järta [2]. Och samma stånds protokoller hafva så sent som 1840 att uppvisa en dylik Cyranoprodukt, hvilken i detta sammanhang kan omnämnas; det är en gensaga mot den föreslagna departementalstyrelsen [3]. Af Järta kontrasignerade kungliga skrifvelser och propositioner till riksdagen återfinnas i »Riksdagstidningar» och i Bihang till riksdagens protokoller för vederbörande år, men äro i förevarande afseende af mindre betydelse.

En särskild plats bland de Järtas officiella eller därmed jämförliga skrifter, som lämna stoff till kännedomen om hans statsåskådning, intages vidare af hvad han i den vägen producerat såsom landshöfding i St. Kopparbergs län (nov. 1812— mars 1822). Hit höra skrifvelser och utlåtanden till Kungl. Maj:t, af hvilka en del äro instruktiva för vårt ämne. *Ett* dylikt utlåtande är tryckt i de valda skrifterna [4], andra äro tillgängliga i riksarkivets samling af skrifvelser från landshöfdingen i Falun eller i koncept i Upsala universitets handskriftssamling. I detta sammanhang är också att nämna Järtas mästerliga »Berättelse om Stora Kopparbergs län», tryckt 1823 och 1826. Och äfven efter hans afskedstagande hände det, att den forne landshöfdingen kände sig manad att inkomma med någon utförlig promemoria, innehållande en apologi för hans under ämbetstiden vidtagna åtgärder, därvid jämväl öppnande vyer öfver hans uppfattning beträffande ett eller annat politiskt kapitel.

Äfven i andra inlagor till regeringen eller dess enskilda ledamöter samt till andra myndigheter kan man finna moment af intresse i förevarande hänseende. Bland tryckta sådana märkes

---

[1]) Borgareståndets prot. 1809, 2:dra bandet; I s. 556; äfven tryckt hos Hagman, Om den svenska statsrevisionen, s. 6 ff.

[2]) Beskow, Lefnadsminnen, s. 109; Forssell, Lefnadsteckning, s. XLVI ff.; Ridd:s och adelns prot. 1809, 4:de b., s. 259 ff.

[3]) Anförande af L. F. Rääf af Småland, 22 febr. 1840, Ridd:s och Adelns prot. 1840—1841, 2:dra bandet, s. 310—314. Järtas egenhändiga manuskript å Ups. Univ. Bibl.

[4]) Särskildt utlåtande till Kungl. Maj:t ifråga om medlen till hämmande af skadlig yppighet.

hans till Wirsén afgifna utlåtande i föreningsfrågan, hvilket är intaget i den af Alin utgifna brefväxlingen mellan Järta och Wirsén 1814.

Slutligen må också nämnas det yttrande angående Sveriges läroverk, som af Järta afgafs med anledning af hans ledamotskap i den allmänna uppfostringskommittéen 1828 [1]. Hans åsikter i detta viktiga ämne stå i det intimaste sammanhang med hans statsåskådning.

En annan och viktig grupp af de Järtas skrifter, som här komma ifråga, utgöres af de *uppsatser af politiskt eller socialt innehåll*, hvilka han i stor myckenhet publicerat *i tidskrifter och tidningar*. Flertalet äro af polemisk natur. Främst bland dem alla stå hans alster i den tidskrift, han själf under åren 1823—1824 utgaf: »Odalmannen». Anmälan till dess första häfte är belysande för Järtas åskådning. Än mera gäller detta om de båda uppseendeväckande artiklarna »Om statistik» och »Om allmänna undsättningsanstalter». Och i utomordentlig grad är detta fallet med det till en bok på 243 sidor utsvällande Bihanget till Odalmannen, hvilket Järta utgaf såsom svar på Allmänna Journalens anmärkningar gentemot hans i de båda nämnda uppsatserna framställda teorier [2]. Det är den mest omfattande af Järtas samhälleliga skrifter; särskildt för kunskapen om hans idéer med afseende på de yttersta principerna för stat och statslif är detta svar af en utomordentlig betydelse. Såväl uppsatserna ifråga som svaret till Allmänna Journalen äro intagna i de valda skrifterna.

Bland politiska uppsatser i andra tidskrifter är särskildt märklig den i tidskriften Svea 1826 införda och jämväl i de valda skrifterna medtagna utläggningen: »Om rätta förståndet och rätta användandet af 106 och 107 §§ i regeringsformen». Här nämnvärd är också den uppsats i samma tidskrift för året förut, som bär titeln: »Om vårt fäderneslands lagstiftning».

I Upsala och Stockholm bedref Järta en liflig polemik i *pressen*. De tidningar, som mottagit de flesta alstren af hans

---

[1]) Äfven denna afhandling är upptagen i de valda skrifterna.

[2]) Det var som bekant Carl Johan, som uppfordrat Journalens utgifvare, Wallmark, till en vidlyftig kritik, oroad som kungen blifvit af de teoretiska följderna med afseende på honom själf af Järtas mot kontraktteorien riktade läror.

penna, äro Upsala Correspondenten och Svenska Biet. I Södergrens samling å Kungl. Biblioteket (se nedan) finnes en förteckning öfver den mångfald artiklar, Järta under åren 1834—1844 i dessa tidningar offentliggjort. De äro väsentligen riktade mot de liberala Stockholmsjournalerna. En del af dem finnas aftryckta i den af Ekmarck utgifna kollektionen: »De konstitutionella tidningarnes kamp mot den falska liberalismen år 1835», Strengn. 1836. Angående åtskilliga af dem är dock Forssells omdöme berättigadt, att den bitterhet, hvaraf de genomandas, inverkat på deras värde; den mörka lifsåskådningen åter stod i samband med författarens brutna hälsa och den fullständiga isoleringen från det verksamma politiska lifvet, som »försvagade lusten och äfven förmågan att uppfatta det väsentliga och urskilja det berättigade i sådana reformsträfvanden, som samhällets utveckling nödvändigt måste medföra». Järta kunde numera »icke komma ett steg utöfver den ståndpunkt, han år 1809 intagit, och slutligen öfvergick hans sedan länge strängt konservativa tänkesätt till en nästan sjuklig motvilja mot hvarje rubbning i det bestående. Geijers försök att kärleksfullt tillmötesgå ett yngre släktes åskådningssätt kunde han icke förstå, och detta den forne meningsfrändens »affall» synes, af den enskilda brefväxlingen att döma, hafva varit ett af de smärtsammaste slag, som träffat hans känsliga sinne» [1]). Icke förty äro dessa uppsatser af värde såsom material, och hos många bland dem återfinner man den gamla kraften och klarheten. Särskildt åberopad har hans uppsats i Korrespondenten af den 14 juni 1834 varit [2]); den är riktad mot riksdagens angrepp på konungens vetorätt beträffande de ordinarie statsinkomsterna.

I detta sammanhang må ock såsom källor omnämnas de *föreläsningar* öfver lagfarenheten, hvilka Järta på sin ålderdom höll hemma hos sig för ett antal studerande. De äro till finnandes i Upsala Universitets handskriftsamling.

Äfven Järtas skrifter af mera *vitter* natur — recensioner, tal, minnesteckningar — kunna utnyttjas, då det gäller ett studium öfver honom som politisk teoretiker. För honom är staten och hvad därtill hörer ett så primärt intresse, att han med ifver be-

---

[1]) Forssell, anf. a. s. CLXII. Se ock Wirsén, anf. a.
[2]) Se t ex. Naumann, Sveriges statsförfattningsrätt IV, ss. 27—30.

gagnar sig af hvarje möjlig utgångspunkt att uttala sig därom. Så t. ex. i det 1820—1821 nedskrifna, men först 1826 upplästa inträdestalet i Svenska akademien, äreminnet öfver Adlerbeth. Här griper han tillfället att mot bakgrunden af en skönmålning öfver Gustaf III:s tidehvarf svartmåla den liberalism, som bildade oppositionen mot Karl Johan. Afvikningar af intresse för vårt ämne finner man jämväl i den i Odalmannens första häfte publicerade recensionen öfver Wallins vitterhetsförsök [1]), i anmälan af »Hemliga handlingar till Sveriges historia efter Gustaf III:s anträde till regeringen» (Svea 1825) och på flera andra ställen.

Beträffande hans produktion för de akademier, däri han var ledamot (svenska akademien, vitterhets-, hist. o. antiqv. akademien, vetenskapsakademien), kunna äfven andra yttranden än tal och äreminnen med någon fördel studeras.

Mindre — ehuru väl något — står däremot att för vårt ämne finna uti de skrifter, som falla inom den rena häfdaforskningens kategori, eller som äro alltför uteslutande af ekonomiskt innehåll.

Men ännu en källa vid studiet af Hans Järtas allmänna politiska uppfattning återstår att omnämna. Det är hans *bref.* Vissa af dem äro offentliggjorda [2]). En stor del förvaras å Upsala universitetsbibliotek. I många af dem finner man belysande pointer. Särskildt intressanta äro det långa brefvet till Geijer efter dennes »affall» och ett par af brefven till Wirsén (de senare i Wirsénska brefsamlingen i riksarkivet).

Samlingar af hvad Hans Järta skrifvit äro: de ofta nämnda Valda skrifterna, utgifna af Forssell [3]), vidare det ansenliga antalet handskriftsvolymer, som förvaras å Upsala universitetsbibliotek, samt slutligen den af justitierådet J. A. Södergren sammanbrakta samlingen. Den senare innehåller såväl tryckta som otryckta alster af Järtas penna och består af nio omfångsrika band; den

---

[1]) Både denna och det nyssnämnda äreminnet upptagna i de valda skrifterna.
[2]) Alin, Hans Järtas och G. F. Wirséns brefväxling 1814; Wirsén, Järta och Geijer före och efter utgifvandet af den senares Litteraturblad, Sv. Akad. Handl. fr. 1886: XIV. Lewenhaupt. Bref till och från C. G. v. Brinkman [Ur Hans Järtas litterära brefväxl. I].
[3]) Äfven i den dem föregående Lefnadsteckningen äro en del alster af Järta mer eller mindre fullständigt aftryckta.

förvaras å Kungl. Biblioteket. Bland papperen i Upsala finnas jämväl en del ofullbordade utkast.

* * *

I afhandlingens första del ärna vi söka gifva en sammanhängande framställning af Hans Järtas statsuppfattning för att i dess senare del antyda några anmärkningar, till hvilka den kan föranleda.

JÄRTAS POLITISKA TEORI I SYSTEMATISK FRAMSTÄLLNING.

Indelning af ämnet.

Hvad som först och främst är att extrahera ur Järtas politiska författarealster, gäller *statens öfversta principer*, själfva grundidéerna i statsläran. Det väsentliga af sin åskådning i dessa ämnen har han nedlagt i de ofvan nämnda uppsatserna »Om statistik» samt »Om allmänna undsättningsanstalter», och framför allt i Svaret till Allmänna Journalen (Bihanget till Odalmannen 1824). Men äfven från andra hans skrifter kan material hämtas för en framställning af hans tankar om statens *uppkomst*, dess teoretiska *begrundande* och rättfärdigande, dess *ändamål* och *väsende* öfver hufvud.

I andra hand hafva vi att undersöka Järtas idéer med afseende på *rättens uppkomst* [1]), beträffande frågorna om *statsmaktens subjekt*, förhållandet mellan *regering och folk*, dessa båda begrepps närmare bestämning, *folkrepresentationen* samt andra *allmänna författningsidéer*. Källor för denna hufvudafdelning finner man litet öfverallt i Järtas författarskap.

Järtas idéer med afseende på de öfversta statsprinciperna bilda basis och utgångspunkt för hela hans politiska åskådning. Till dessa yttersta principer återgår han städse vid behandlingen af den ena eller andra sekundära frågan.

Hans åsikter af mera allmänt-*statsrättslig* natur knyta sig på ett naturligt sätt till hans meningar om statens väsen, uppkomst och ändamål. Liksom de senare utgöra en energisk protest mot »den politiska materialismens» grundtankar, så äro också de förra ställda i motsats till de statsrättsliga nyheter, som »de sig så kallande liberaler» ville införa i den svenska politiken. Båda äro exponenter för hans kamp till skydd för hvad han ansåg vara det rätta förståndet af det nya statsskickets innebörd.

---

[1]) En rigorös systematik hade kanhända fordrat, att kapitlet om rättens uppkomst behandlats i den antydda första hufvudafdelningen; det har emellertid synts lämpligt att draga detsamma öfver i den senare.

Kap. I.

Statens öfversta principer.

Vi skola sålunda först gifva en framställning af Järtas idéer öfver *statens öfversta principer*, det är öfver statens *väsen*, däri inbegripna såväl dess *uppkomst* och *rättfärdigande inför förnuftet* som dess *ändamål*. Därvid fästa vi oss först vid den negativa sidan af hans åskådning för att sedan öfvergå till den positiva.

1.

Kritik af naturrättsläran.

Konturerna af fördragsteorien. Järtas kritik af naturrättslärans förklaring öfver statens uppkomst och rättfärdigande inför förnuftet; öfver statens ändamål; öfver statens natur i det hela.

Den negativa sidan af Järtas idéer om statens väsen framgår ur hans kritik öfver den *naturrättsliga* åskådningen med dess *fördragsteori*. Det var den statsuppfattning, som behärskat Europa under långliga tider och som ännu på 1800-talet fortlefde, numera ytterligare stödd genom Kants auktoritet.

Innan vi öfvergå till ett återgifvande af Järtas argumentering gentemot densamma, vilja vi kasta en hastig blick på det välkända schema, enligt hvilket naturrättsläran sökte förklara samhällets och statens *uppkomst*.

Utgångspunkten vid denna förklaring är ett supponeradt, statlöst *naturtillstånd*, hvari människorna en gång skulle hafva lefvat. Men om den allmänna prägel, som hvilade öfver människo-

lifvet den tiden, voro meningarne delade. I stort sedt hafva emellertid hufvudsakligen tvenne olika föreställningar därom stått emot hvarandra. Hobbes är märkesmannen för den ena. Enligt honom tedde sig naturtillståndet såsom ett egoistiskt »bellum omnium contra omnes», alstradt däraf, att alla hade rätt till allt. Locke däremot och Rousseau förneka naturtillståndets krigiska karaktär. Det är enligt dem ett fredligt urtillstånd, under hvilket frihet och jämlikhet rådde bland människorna.

Så händer emellertid enligt Hobbes, att krigstillståndets odräglighet drifver de af naturen antisociala individerna att komma öfverens om en deras lif och säkerhet garanterande ordning. Fruktan förmår dem därtill. Den enda möjligheten är att åt en regering, den månde nu bestå af en eller flera personer, öfverlämna en obegränsad, ofrånhändelig makt. Därmed har status naturalis aflösts af status civilis.

Enligt Lockes teori åter är motivet till samhällsfördragets ingående icke alldeles detsamma som enligt Hobbes'; innehållet i kontraktet, formen för den grundlagda ordningen är därjämte hos den förre något helt annat än hos den senare.

För Locke ställer sig saken så, att naturtillståndet, trots sin fredliga prägel i det hela, dock vidlådes af en viss osäkerhet. Människorna funno det därför förnuftigt och lämpligt att sluta ett kontrakt, hvarigenom hvars och ens ursprungliga frihet inskränkes, i det att en del däraf afyttras till samfälligheten. Denna insätter lagstiftande, dömande och utöfvande organer, men dessas befogenhet begränsas af ändamålet med föreningen, som är att garantera uppfyllandet af naturrättens första bud, bevarandet af medlemmarnes »property», däri inräknade både lif, frihet och egendom.

Rousseaus tankegång påminner om Lockes i sin uppränning, men utmynnar i samma statsdespotism som det Hobbeska systemet. För att sörja för »sa propre conservation», sin förnämsta plikt, begifva sig de förut isolerade människorna af fri vilja i samhälle; ensamma förmådde de icke göra motstånd mot naturens fientliga krafter. Emellertid önska de därvid upprätta en samhällsform, i kraft af hvilken hvar och en enskild, oaktadt han förenar sig med alla, likväl lyder blott sig själf och förblir lika fri som förut. Det sker egendomligt nog därigenom, att den enskilde afyttrar hela den absoluta självständighet, han äger i na-

turtillståndet, åt det genom samhällskontraktet bildade folket. I allmänviljan uppgå alla de enskilda viljorna.

Det är att märka, att den ordinära naturrättsläran skiljer mellan *trenne* grundläggande fördrag: själfva förenings- eller *samhällsfördraget* samt författnings- eller *subjektionsfördraget*. Det förra afser individernas förening till samhälle; det senare innebär regeringsformens bestämmande och en styrelses insättande och uppdelas f. ö. ofta själft i två kontrakt, hvarigenom fördragen sålunda blifva trenne (så Pufendorff och många efter honom).

Hobbes sammanför samhälls- och subjektionsfördragen i en enhetlig statskonstruktion. För honom är staten färdig först med det senare. Först med tillkomsten af regeringsmaktens innehafvare är staten till. Tillvägagångssättet vid kontraktets afslutande har enligt hans lära varit detta. Fördraget har ingåtts mellan alla individerna; den ene individen har sagt till den andre: jag öfverlåter åt en regering all makt öfver mig på villkor, att du gör detsamma. Alltså: de båda kontrahenterna äro icke regenten å ena sidan och något samfälldt »folk» å den andra; den absoluta underkastelsen under statsmakten blir därför hvarje individs plikt gentemot hvarje annan. Regeringsmaktens innehafvare har däremot icke iklädt sig några skyldigheter. — Man kan också säga, att subjektionsfördraget enligt denna teori ingåtts mellan hvarje individ å ena sidan, regenten å den andra; den förre har åt den senare *afyttrat* för alltid sin frihet. Hufvudsaken är emellertid, att efter denna lära individernas samfälldhet icke framstår såsom något rättssubjekt. Den ende innehafvaren af regeringsmakten är regenten; först med underkastelsen under honom är staten färdig.

Lockes tankegång är en annan. För honom är staten färdig redan med samhällsfördraget. Detta har ingåtts mellan individerna och har medfört uppkomsten af *folket*, individernas samfälldhet; och folket är den nya myndighetens, statsmaktens subjekt. *Sedan* har folket ingått ett fördrag med regenten, hvarigenom båda parterna iklädt sig förpliktelser. Till regeringen, till styrelseorganen öfver hufvud, har folket *anförtrott* endast så mycket af sin makt, som betingats af det starkt begränsade ändamålet. Missbrukar regeringen förtroendet, kan detsamma af folket öfverflyttas på andra bärare.

Rousseau tar steget fullt ut. Är subjektionsföredraget redan för Locke af sekundär betydelse, så strykes detsamma helt enkelt af den franska revolutionens andlige föregångare. Regeringsinstitutionen grundar sig icke på något fördrag alls, utan på en *»commission»* af statsmaktens innehafvare, folket, alltså på en ensidig, ej tvåsidig akt. Det suveräna folket och staten hafva för Rousseau som för Locke kommit till genom det mellan individerna ingångna samhällsfördraget. Kants och Fichtes teorier stå under Rousseaus inflytande.

Från de olika premisserna med afseende på *samhällsfördragets* betydelse komma således fördragsteoretici fram till olika ståndpunkter gentemot *subjektionsfördraget*. Deras ställning till detta blir bestämmande för uppfattningen af *rättsförhållandet mellan regering och folk*. *Samhällsfördraget* är däremot det närmast betydelsefulla momentet för förklaringen af statens *uppkomst och berättigande* och därmed för bestämmandet af dess egentliga *natur* och dess *ändamål*. Till en början fästa vi oss hufvudsakligen vid Järtas kritik af detta fördragsteoriens logiska prius och konklusionerna däraf med afseende på de yttersta statsprinciperna. Först i kap. II vilja vi — vid redogörelsen för hans idéer om regeringens och folkmaktens rättsliga ställning — antyda hans position gentemot författnings- och subjektionsfördraget och hans kritik af folksuveränitetsläran. Dock är det omöjligt att till den allra yttersta konsekvens fasthålla denna disposition, såvida man icke skall nödgas att oaflåtligen hejda tankegången utan att därmed egentligen vinna något [1]).

* * *

Man har icke kunnat uppleta något *historiskt bevis*, säger Järta, för att en stat blifvit ursprungligen sammanfogad af fria med hvarandra öfverenskommande viljor. Är sålunda samhällsfördraget icke någon på empirisk väg vunnen sanning, så blir det, menar han, blott en historisk eller filosofisk *hypotes*, »en gissning eller en dikt». Men den hypotesen hvilar på falsk grund

[1]) Jfr för ofvanstående framställning af fördragsteorien bl. a.: Gierke, Althusius und die Entwicklung der naturrechtlichen Staatstheorien; Gumplowicz, Geschichte der Staatstheorien; Janet, Histoire de la science politique II; Hoffding, Den nyere Filosofis Historie; Jellinek, Recht des modernen Staates; Rehm, Allgemeine Staatslehre; Esmein, Éléments de droit constitutionel, m. fl.

först och främst därför, att den förutsätter detta naturvidriga urtillstånd, som man beskrifvit under namnet *naturtillståndet*. I detta skulle människan lefvat utan samhälle och stat. Men föreställningen om en sådan individ är ett sig självt förstörande begrepp. Det är själfva människonaturen, som man gissat eller diktat från människan. Och om man erkänner någon erfarenhetssanning, så måste man medgifva, att »i det antagna naturtillståndet människorna omöjligen kunnat utbilda sitt förnuft till den grad, som öfverenskommelsen om en s. k. statsinrättning förutsätter». Det tjänar till intet, om naturrättens apologister genmäla, att människan visserligen af medfödd drift lefver inom de *naturliga*, nämligen de första, husliga samfunden, men däremot endast på grund af sitt fria välbehag dväljes inom det *konstgjorda*, nämligen det borgerliga samhället, staten. Ty denna begreppsåtskillnad är fullkomligt godtyckligt gjord [1]).

Tänker man vidare efter — fortsätter Järtas tankegång —, hur det egentligen skulle gått till vid samhällskontraktets afslutande, så kommer man till den öfvertygelsen, att ett på jämlikhetsprincipen grundadt urfördrag är en omöjlig föreställning. I hvarje borgerligt samhälles begynnelse måste nämligen »*de starkaste ha stiftat lag för de svagare*». Detta blir fallet, hvilka man än anser de fördragsslutande kontrahenterna hafva varit. Naturrättslärarne nämna intet om kvinnornas och de icke till manlig mognad och kraft nådda ynglingarnes ställning vid öfverenskommelsens ingående. Hafva dessa fått inskränka sig till passiv lydnad, så blir det husfädernas, de starkastes välbehag, men icke *allas* fria medgifvande, som ligger till grund för stat och samhälle. Och vidare: Locke säger uttryckligen, att människorna »hafva begifvit sig tillsamman för att förena sig i en sluten menighet». Icke kan man väl tänka sig, att någon mäktig man sammankallade *alla*. Det är en idé, som svär mot det statlösa tillståndet. Men har någon tillfällig händelse fört de första statskontrahenterna samman, hurudan blef då de öfrigas rätt, deras, som bodde i de andras närhet, men icke deltagit i sammankomsten? Hvar och en af dem hade intet annat att göra än att underkasta sig, hvad deras medmänniskor beslutat, såframt han icke ville dåraktigt envisas i en ojämn strid, som måste sluta med

[1]) Svar på Allmänna Journalens anmärkningar, Valda skr. II, s. 387 ff.

hans säkra undergång. Alltså ånyo tvång, icke fritt medgifvande. Huru kan man slutligen inbilla sig, att urmänniskan varit ädel nog att afstå från förvärfvade fördelar! Såsom förståndiga egoister skulle helt säkert de starkare, de i det osäkra tillståndet segrande, icke medgifva ett på jämlikhetsprincipen grundadt fördrag, som beröfvade dem, hvad deras öfverlägsenhet tillvunnit dem. De svagares frivillighet vore då endast låtsad, endast maskeradt tvång. »Ett fredsfördrag, då inga medlande inre organiska eller yttre krafter bidraga att bestämma det, kommer alltid att uttrycka svaghetens hyllning åt styrkan» [1]).

Man kan invända: alla rättslärare hafva ej beskrifvit ett naturligt *krigstillstånd*, såsom det, hvarur samhälle och stat uppkommit. Det är sant. Men häremot genmäler Järta, att de flesta hafva dock antagit ett *osäkerhetstillstånd* och framställt människonaturens ondska och behof att motstå våld såsom det drifvande motivet vid samhällsbildningen. Och lefva människorna i ogrumlad kärleksfull sämja, så är stat onödig. Ty staten skall sträfva att föra människorna så nära detta kärleksrike som möjligt. »Det naturtillstånd, hvarur människorna skola hafva på en gång öfvergått till borgerliga samhällen, är ett begrepp, som innefattar möjligheten blott af en yttre frivillighet, men icke af en innerlig» [2]). Fördragshypotesen kommer sålunda att grunda staten snarare på *styrkans* öfvermakt än på frivillig öfverenskommelse mellan jämlikar.

Till ett kontrakt fordras emellertid utom kontrahenter äfven ett bestämdt *föremål* och vidare *medel* att uppnå detsamma. Ser man efter, hur det förhåller sig med samhällskontraktet i det förra afseendet, så skall man finna, att man egentligen kan uppställa hvilket mål som hälst för denna afhandling mellan människorna, när man nu en gång gör dem kompetenta att fundera ut samhälle och stat. Men huru kan man emellertid föreställa sig, att nociviliserade vildar i historiens begynnelse skulle hafva kunnat öfverenskomma om ett statens ändamål, när bildade nationers vise med hjälp af årtusendens erfarenhet icke förmått bestämma detsamma och vetenskapsmännen ännu i dag tvista därom! Statsfördraget, sådant naturrättslärarne föreställt sig detsamma, blir därför också »en den obundna viljans hand-

[1]) anf. st. s. 389 ff.
[2]) anf. st. s. 391.

ling utan bestämdt objekt.» Huru skiljaktigt definiera icke också olika rättslärare statsändamålet! Mot Wolffs fordran på »vitæ sufficientia» står t. ex. deras mening, som i staten endast se en rättsanstalt, en garanti för freds och säkerhets upprätthållande bland människorna. Locke och Fichte divergera från hvarandra, när det gäller egendomsrättens roll såsom kontraktets föremål o. s. v.[1]).

Det abstrakta grundbegrepp, hvarifrån man utgår, visar sig sålunda »genom sin tomhet vara tjänligt att emottaga hvad innehåll, som en rättslärares enskilda lynne vill däruti inpassa»[2]). Och i än högre grad förhåller det sig så med afseende på *medlen* att nå det på ett eller annat sätt formulerade ändamålet. »Ovillkorlig despotism, *despotisme légal*, republikanism under alla möjliga former af statskrafternas fördelning, det allmänna tänkesättets enda fyllestgörande kontroll, eforat, *jury constitutionnaire*, flera regenters förbund att upprätthålla det normala rättstillståndet» — allt yrkas och bestrides[3]).

* * *

Såsom synes, vända de Järtas tankar, hvilka vi ofvan refererat, delvis sin udd mot uppfattningen af samhällskontraktet såsom något *faktiskt*, såsom den *historiska* process, hvarigenom samhälle och stat hafva uppkommit. Men de äro äfven användbara såsom vapen mot en annan sida af nämnda teori. Ty med påvisandet af det historiska urfördragets orimlighet skulle han icke hafva vederlagt naturrättens fundamentalhypotes. Hvad som gifvit naturrätten dess utomordentliga betydelse i statsteoriernas historia är nämligen dess *rationella* syftning. Hufvudsaken för fördragsteoretici har icke varit att påvisa, huru staten *faktiskt* uppkommit, utan huru statens existens skall inför förnuftet begrundas och hvilken statsform motsvarade dess kraf. Fördraget blir på så sätt blott en förnuftsidé, med hvars tillhjälp statens tillvaro rättfärdigas. Teorien innebär också den fordran, att de verkliga staterna böra utbildas till att blifva sådana, som ett fritt fördrag mellan individerna skulle hafva gjort dem. Kant uttrycker saken så, att samhällsfördraget blott har betydelsen af

[1]) anf. st. s. 392 ff.
[2]) anf. st. s. 387.
[3]) anf. st. s. 396.

en anvisning för lagstiftaren att göra lagarna sådana, som de skulle vara, om de framgått ur hela folkets förenade vilja. Fördragsläran vill sålunda lägga en filosofisk grund för den *nuvarande* staten eller för staten, sådan den *bör* vara. Därmed sammanhänger också tanken om kontraktets förnyande genom hvarje ny generations och dess enskilda medlemmars stillatigande samtycke[1]).

Järta har långt ifrån förbisett denna sida af fördragsteorien, hvilken tydligtvis är den mest väsentliga. Tvärtom fäster han liflig uppmärksamhet vid densamma och lägger vikt på att bemöta den. Redan bland de ofvan anförda argumenten finnas såsom nämndt idéer, hvilka kunna begagnas såsom projektiler mot det naturrättsliga förnuftsbegrundandet af staten. Hans kanske mest energiska motskäl finna vi emellertid i den kritik, som han underkastar den *allmänna vilja*, hvarifrån naturrätten »vill härleda all statsrätt». Med någon omläggning af hans egen disposition är tankegången vid nämnda kritik följande.

Först och främst bestrider han möjligheten af dess realitet. Han instämmer i Fries'[2]) anmärkning, att stat blifvit nödvändig just därför, att enskilda viljor därförutan icke kunnat bringas till öfverensstämmelse, samt att all frivillig förening till en stats inrättande varit omöjlig. Med hänvisning till världshistorien förklarar han så, att »några få folkledares vilja usurperar alltid rättigheten att gälla för allmän». Vidare — och detta är hans viktigaste kritik af statsfördraget såsom rättsgrund för den nuvarande staten — demonstrerar han *indirekt* fördragsteoriens orimlighet äfven i dess *ideella* fattning. Han betonar, hurusom dess antagande skulle leda till oöfvervinneliga vanskligheter och orimligheter. Har staten tillkommit genom en godtycklig, frivilligt knuten afhandling, så bör den äfven kunna när som helst

[1]) Jfr Rehm anf. a. s. 267 f., Jellinek anf. a. s. 186 ff., Esmein anf. a. s. 167, Høffding anf. a. s. 48. Dock hafva visst icke alla hållit isär de båda synpunkterna. Till dem, för hvilka fördragets rationella natur är det väsentligaste, höra emellertid Althusius, Grotius, Hobbes, Pufendorff, Rousseau, Blackstone, Fichte, Kant m. fl. Locke däremot argumenterar med statens historiska uppkomst genom fördrag. Och förblandningen återfinnes hos flera andra naturrättslärare. Jellinek och Rehm anf. a. o. st.

[2]) En af fördragslärans filosofiske bekämpare.

afskaffas genom kontraktets lika frivilliga *upplösning*. Till stöd för detta argument åberopar han ROUSSEAU, som rent och klart uttalat den satsen, äfven om andra naturrättslärare i strid med sina premisser förklarat samhället heligt och dess existens okränkbar. Hvarthän en dylik rätt till samhällets upplösning leder, anser Järta den franska revolutionens rysligheter tydliggöra. Då man på så sätt härleder det borgerliga samhället ur ett fördrag mellan samtidiga individer och tillerkänner de vid hvarje särskild tidpunkt lefvande individerna, d. v. s. den allmänna viljan, rättigheten att förstöra samhällsorganisationen, så placerar man staten bland de privaträttsliga korporationerna, bland de enskilda bolagen. »Då tillägger man en enda generation rättighet att bryta den utvecklingskedja för hvarje folk, hvars första ädla länkar uppstiga ur dess sagor» [1]). Bolagen kunna af sina medlemmars allmänna vilja upplösas. Men statens natur är en annan. »Folket» är icke blott de för tillfället lefvande, förgängliga individerna, utan en fortlefvande idé. Människosläktet är en kontrahent, hvars rätt är okränkbar för det lefvande släktet [2]).

En liknande orimlig följdsats ur kontraktteorien gifver sig, såsom Järta påpekar, beträffande *den enskilde statsborgarens ställning till staten*. »I en stor nation dör hvarje minut en människa och födes en annan till samma anspråk på sin viljas frihet som den bortgångnes. Skall då samhällets rättmätighet vara en produkt af det enskilda obundna viljandet, så måste fördraget därom förnyas hvarje minut.» Den enskilde säges gifva sitt »tysta bifall». Men är det också sannt, att den myndige individen kan *vägra* detsamma? Står det honom verkligen så fritt, som samhällsfördraget måste förutsätta, att *träda ut ur* samhället? [3]) Allt förnuft och all erfarenhet svarar ett afgörande nej. Lika omöjlig och, om den praktiserades, ännu ödesdigrare, är den slutsats, hvartill fördragsteorien leder med afseende på *samhällets* förpliktelse mot *individen*. Ty samma lära lägger en rättsgrund för allt möjligt våld mot den enskilde. Den allmänna viljan kan ju helt enkelt besluta att icke upptaga flera medlemmar i staten, utan låta dem, som därefter födas, förbli i naturtillståndet och

[1]) Om allmänna undsättningsanstalter, V. skr. II, s. 233.
[2]) Svar på Allm. Journalens anm., V. skr. II, s. 396 ff.
[3]) Som bekant var FICHTE nog konsekvent att draga denna slutsats.

således behandlas såsom rättslösa. Samhället kan utstöta såsom fågelfri hvem som helst eller hvilka grupper som helst [1]).

Och enär, såsom vi nyss sågo, den enskilde enligt teoriens konsekventa utbildning borde hafva frihet att instämma eller icke instämma i det af hans förfäder ingångna kontraktet, så födes icke heller — förklarar Järta — en *tronföljare* till någon förbindelse att godkänna fördragens bestämmelser. Han kan förkasta dem. Visserligen ställer han sig därigenom utom samhället; men måhända kan han förmå äfven arméens medlemmar att begagna sig af sin juridiska rätt till att göra detsamma. Och på så sätt tjänar fördragsteorien till att legitimera försök af en härsklysten regent att revolutionärt tillintetgöra statens bestående ordning. »Beröfvar man denna en historisk helgd, så skyddas den sannerligen icke af någon juridisk» [2]).

Såsom redan i det föregående antydts (ofvan sid. 22), har Järta vidare mot den gängse läran om statsfördraget anmärkt, att *kvinnans* ställning i staten lämnas obestämd. Han upptager frågan äfven i samband med påvisandet af de praktiska vanskligheter, hvartill fördragsläran leder. Egentligen är hans tankegång icke fullständigt klart uttryckt och lämnar rum för luckor [3]). Men hans mening synes — i omskrifna ordalag uttryckt — vara denna. Naturrätten skall vara grundad på den förnuftets *allmänna* och *ovillkorliga* fordran, att hvarje förnuftig varelse äger rätt att vara undergifven endast en lagstiftning, till hvilken han lämnat sitt fria bifall. Men icke förty slingra sig dess apostlar så vigt som möjligt undan att ovillkorligen tillerkänna kvinnan samma medborgerlighet som mannen. Å andra sidan våga de sig icke heller på att absolut förneka henne densamma. Järta koncentrerar därpå sitt anfall på tvänne af fördragsteoriens lärare, nämligen KANT och FICHTE, hvilka båda, den förre alldeles och den senare hufvudsakligen, utesluta kvinnan från deltagande i samhällskontraktet. Deras »allmängiltiga» lära gäller således, invänder han, icke för den ena hälften af människosläktet. Och då Kant och Fichte i likhet med de flesta fördragsteoretici icke medgifva mera än detta enda sätt att verka såsom statsborgare, ute-

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 400 f.
[2]) anf. st. s. 405.
[3]) Se anf. st. s. 401—405.

stänga de således kvinnan från annat än passiv delaktighet i staten.

Själf vill Järta visst icke inrymma åt kvinnan någon politisk verksamhet i inskränkt och vanlig mening. Men den allomfattande vidd, han i motsats till Kants och Fichtes rättsstatsbegrepp gifver åt begreppen stat och statsändamål, gör, att hvad han menar med statsborgerlig verksamhet likaledes blir något vida mångsidigare än hvad de nämnda filosoferna därmed afse. För dem är statsborgarens verksamhet uttömd med deltagandet i statsfördraget och dess upprepade aktualiserande i lagstiftningen; för Järta åter faller jämväl befordrandet i *alla* afseenden af det borgerliga samhällets högre ändamål under begreppet aktiv statsborgarverksamhet. Och i denna vidsträckta betydelse är äfven kvinnan i eminent mening aktiv statsborgare, ehuruväl hennes verkningskrets inom samhället är en annan än mannens. Han finner den lära »kärlekslös», som på grund af sin inskränkta statsuppfattning icke förmår känneteckna kvinnans statliga ställning såsom annat än passiv.

Summan af Järtas tankegång i detta stycke synes sålunda vara: *antingen* måste fördragsteorien, om den vill vara konsekvent, på grund af sin påstådda karaktär af en *allmän* förnuftsfordran gifva kvinnan delaktighet i lagstiftningen. Men då förvandlar den de legislativa församlingarna till »stora téassembléer», och misskänner kvinnans säregna natur. *Eller också* måste fördragsteorien, om den icke förbiser senast antydda faktum, utestänga halfva mänskligheten från lagstiftningen, och därmed göra sig skyldig till en oförsvarlig inkonsekvens. Alltså Scylla eller Charybdis. Kommer så därtill i senaste fallet, att man som Kant och Fichte icke vill beteckna någon annan verksamhet än den i snäf mening politiska för statsborgerlig, så har man borteliminerat kvinnan från befordrandet af statens ändamål. Huru som helst, läran om statens uppkomst genom ett fördrag drager enligt Järtas åsikt med sig skefva konsekvenser med afseende på kvinnans delaktighet i staten.

* * *

Järtas kritik af statsfördraget äfven i dess ideella fattning är, för så vidt vi hittills hafva återgifvit den, riktad närmast mot det moment i uppfattningen af samhällskontraktet såsom en förnuftsidé, hvilket ytterst utmynnar i en fordran, att staten bör inrättas så, som den skulle blifvit, ifall *alla* fått vara med om dess stiftande. I den Kantska formuleringen af fördragsteorien, hvilken i mycket fått tjäna som naturrätten representerande objekt för Järtas granskning, finnes emellertid äfven ett annat moment, som väsentligen modifierar det förra. I likhet med naturrättslärarne öfver hufvud fattar visserligen äfven han den suveräna allmänviljan såsom inbegreppet af de enskilda viljorna, men därtill kommer, att han ersätter summan af de empiriska viljorna med summan af de förnuftiga viljorna. Kant når så fram till att postulera den empiriskt gifna statsmaktens behärskande genom den suveräna förnuftsrättens grundsatser [1].

Järta vänder sig med vanlig energi äfven mot denna ståndpunkt. Han polemiserar mot dem, som »under den förvillande benämningen af allmän vilja »föreställa sig» en sådan som *borde vara*, men som ännu icke *är* allas», sålunda mot dem, som identifiera allmänviljan med »förnuftets lagstiftning, realiserad i världen». Kunde denna rena vilja någonsin blifva allas, säger han, så vore stat onödig, ty då behöfdes ju ingen tvångsmakt. Men icke skall man tro, att den väljande människohopen i sina valda ombud kreerar representanterna för sträfvandet mot det förnuftiga, mot idealet af stat, mot det, som alla ledamöter af ett samhälle *borde* vilja. Det beror af slumpen, om så blir fallet [2].

Som rättsgrund för normalstaten blir sålunda allmänviljan, huru den än månde fattas, enligt Järta oduglig. Vi hafva fäst uppmärksamheten därpå, att fördragsteorien i sin idealistiska gestalt — hvilken icke framställer samhällskontraktet som ett faktum, utan som en förnuftsidé — icke afser att förklara statens uppkomst, utan att rättfärdiga densamma eller framställa en regulativ tanke för dess utveckling, en ideal fordran, som staten bör sträfva att allt mera förverkliga för att därigenom inför människornas omdöme framstå såsom en nödvändig och gagnelig institution. Med sin kritik har Järta uppenbarligen velat bestrida fördragslärans sanning icke blott såsom en historisk framställning af statens uppkomst i tidernas begynnelse, utan äfven såsom ett statens teoretiska *begrundade* och *rättfärdigande* inför förnuftet.

[1]) GIERKE, anf. a., s. 122.
[2]) Svar etc., V. skr. II, ss. 396—397.

Alla de af kontraktsteorien härflytande orimligheterna inför logik och erfarenhet äro, enligt hvad Järta flerestädes betonar, att återföra till den dess grundsats, som gör samhällets bildande till en *godtycklig akt af individerna*. Staten anses på ett *mekaniskt*, atomistiskt sätt hafva uppkommit genom smådelarnas sinnrika sammanfogning. Sålunda, menar Järta, framställer man staten såsom en frivillig människoinrättning, mer eller mindre färdiggjord. Emellertid torde det, säger han, aldrig lyckas filosoferna att åt människan vindicera en fullständig viljans frihet, ty »i själfva begreppet om en naturvarelse synes ligga något naturtvång att vara det, hvartill denna varelse blifvit skapad»[1]). Dock anser han föreställningen af en stat såsom ett bolag — ty sådan är ju fördragshypotesens kärna — icke vara en alldeles otjänlig *bild* att i åtskilliga afseenden förtydliga »den förening af människokrafter till gemensamma ändamål, hvartill skaparen inlagt i vår natur en drift, som gör oss till människor». Men man måste som för det orimligaste af allt akta sig för att utsträcka den ofullkomliga *likheten* till *identitet* och anse det »bero af hvarje människas beräkning eller nyck att lefva uti stat eller i ett tillstånd utom stat, hvilket man kallat naturligt, liksom det beror af hvars och ens fria vilja att ingå eller icke ingå i ett bolag, dit han inbjudes»[2]).

* * *

Omvandlingen af den haltande jämförelsen mellan staten och ett privaträttsligt bolag till en fullkomlig öfverensstämmelse finner Järta vara lika vanvettig och förkastlig, när det gäller att fixera *statens ändamål*. Man får icke, menar han, tillerkänna dem, som förena sig till stat, makten att efter godtfinnande bestämma dess ändamål och verksamhet liksom ett handelsbolag efter godtfinnande bestämmer gränsen för sina företag. Statsändamålet är icke underkastadt den mänskliga frihetens nyck. Skall man emellertid, för att tydliggöra motivet till samhällsföreningen, använda fiktionen af en tänkbar, om än aldrig praktiskt verklig eller möjlig öfverenskommelse, så får man under inga villkor gifva det förmodade kontraktet den snäfva utsträckning med afseende på sitt föremål, som de flesta fördragslärare hafva gifvit

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 352.
[2]) Anf. st. ss. 353—354.

det. De bestämma urfördraget såsom ett *skyddsfördrag* och uppställa därför som dess syftemål bevarandet och skyddandet af kontrahenternas lif, frihet och egendom. De göra på så sätt staten till rätt och slätt en *säkerhetsanstalt* allenast.

Järta bestrider alltså icke rent absolut hvarje förnuftig användning inom statsläran af fördragshypotesen. Såsom vi längre fram skola få se, förkastar han icke heller alldeles det logiska posterius af nämnda lära, det som rör regeringsfördraget, öfverenskommelsen mellan regering och folk om själfva *formen* för sammanlefnaden och tvångsmaktens utöfvande. Han förnekar icke möjligheten af fördrag *inom* staten. Men äfven åt själfva det samhällsgrundläggande föreningsfördraget tillerkänner han — ehuru mycket reserveradt — en användning såsom en visserligen särdeles ofullständig bild och jämförelse. Dock under ett orubbligt villkor. Och detta är, att man icke såsom det enda föremålet för den fingerade afhandlingen sätter *rättstillståndets upprätthållande*. Det är således mot den inskränkande begränsningen af statsverksamheten till det minsta möjliga, han vänder sig, det är mot den ultraliberala teori, som — grundlagd af LOCKE — i nyaste tid haft sina mest energiska målsmän i tyskarne KANT, FICHTE (under dennes första period) och HUMBOLDT[1]). Denna uppfattning af statens ändamål ingick såsom ett moment i den rådande naturrättsliga åskådningen, för hvilken individens af naturrätten gifna frihet var hufvudsaken, det från staten utgående rättstvånget endast ett stöd för denna frihet.

»Om man, »säger Järta, »med de europeiska statslärare, som själfva kalla sig *liberala*, anser staten vara ett *bolag*, efter frivilligt aftal sammansatt endast för att med alla bolagsmännens förenade krafter skydda hvarje enskilds så kallade *tvångsrättigheter;* och om man med sträng logik fullföljer denna sin antagna grundsats, så skall man komma till det ingalunda liberala resultat, att staten må vägra sin omvårdnad åt hvar och en, som icke påkallar dess försvar mot människovåld. Det lidande, hvilket härleder sig ifrån försynens outrannsakliga beslut, är ej en rättskränkning». Och så händer, att *pereat mundus* blifver »den kon-

[1]) »The minimisers» efter det betecknande engelska uttrycket. Se POLLOCK, Introd. to the history of the science of politics, s. 124.

sekventa följden af en statslära, som för det mänskliga samhällslifvet icke erkänner något annat eller högre ändamål än *fiat justitia*». Men denna låga, kärlekslösa, kallt juridiska lära har hos intet folk blifvit i det politiska lifvet antagen till norm för statens handlande. Äfven i våra egna gamla landskapslagar är statens ändamål fattadt på ett vida fylligare och kärleksrikare sätt, än det är i den stela rättsteorien. Staten skall icke blott värna det rättmätiga, utan därjämte befrämja det goda [1].

Det var för att lägga en teoretisk basis för statens ingripande medelst spannmålsutdelningar till undsättning vid tillfällen af hungersnöd i den ena eller andra landsändan, som Järta kritiserade en teori, hvilken han finner i sina konsekvenser leda till ett förnekande af statens plikt att vid dylika olyckshändelser lämna materiell hjälp. Inskränker man statens ändamål till garanti för rättigheter allenast, resonnerar han, så kan man icke heller medgifva undsättningsanstalter med annan syftning än att afvärja den fara för rättssäkerheten, som en allmän nöd kunde medföra. Men hvad blir konsekvensen af ett dylikt begrundande af statshjälpen vid nödstillfällen? Jo, den, att man från understödet bör utesluta alla dem bland de nödlidande, hvilka »sakna antingen kroppslig förmåga eller moralisk fallenhet att blifva våldsverkare». »Dessa anstalter (för understöd) skola då anses stiftade till förmån blott för de armstarke af en vild pöbel, emellan hvilken och de rike i samhället regeringen borde, när en allmän nöd inträffade, uppträda såsom medlare». En sådan föreställning finner Järta »kränka mänsklighetens helgd och äfven statsmaktens höghet» [2]. Och såsom stående i lika upprörande strid mot en riktig uppfattning af statens ändamål stämplar han i samma skrift den åsikt, som konsekventa anhängare af statens exklusiva rättsanstaltsnatur utveckla med afseende på de offentliga uppfostringsverkens och andra moraliska bildningsmedels betydelse. Dessa statsinstitutioner äro enligt deras lära icke annat än betryggande polisinrättningar. Järta kallar den teorien för ett »rättsenligt barbari» [3].

Han återkommer på ett annat ställe till en särskild och utförligare polemik mot de konsekvenser, som af den begränsande bestämningen af statens ändamål följa med afseende på *den andliga kulturen*. Att staten skulle stå främmande för uppfostringsväsendet och anstalterna för detsamma, att kyrkan och religionen fölle utanför staten, att den senare icke skulle hafva att skaffa med vetenskap och konst »mera än med andra medel för enskild njutning eller verksamhet» — allt detta var satser, som stodo i den skarpaste strid med Järtas omfångsrika uppfattning af statsändamålet. Hvad speciellt läroverken beträffar, så påpekar han, hurusom i den »rätts-mekaniskt», af »människoenkelheter» hopfogade staten offentliga uppfostringsanstalter icke fordras »för annat ändamål än det enda att göra ett visst antal individer dugliga till verkande redskap i maskinen». Därför: specialskolor för sådana, men intet system af läroverk med syfte att »befordra en allmän humanistisk bildning, att utveckla den mänskliga kraften». För folkets massa åter blefve enligt de olika representanterna för den teori, mot hvilken han vänder sig, undervisningsanstalterna antingen rena privatangelägenheter, eller fölle i statens budget under polisdepartementets utgifter, enär motivet till offentliga sådana vore statens omsorg om sin säkerhet: folket skulle bibringas så pass mycket förstånd, att »hvarje individ måtte begripa sin fördel af det gemensamt öfverenskomna fredstillståndets varaktighet». Järta refererar olika naturrätts-lärares åskådningar beträffande statens förhållande till läroverk, kyrka, vetenskap och konst. Och han menar, att deras hithörande satser visa, hvarthän det leder, »när man betraktar staten blott som en mekanisk sammanfogning af mänsklighetsstycken». Han säger sig, utan att vilja ingå på någon närmare kritik, öfverlämna åt hvars och ens val att antaga eller förkasta dem. »Med rättighet att begagna mig af samma allmänna frihet väljer jag det senare» [1]. Han reagerar sålunda mot dem, som vilja göra statens befattning med kulturändamål endast till ett underordnadt medel för den allmänna säkerheten, med samma häftighet, med hvilken vi nyss hafva sett honom afvisa värderingen af allmänna undsättningsanstalter endast ur polissynpunkt. Hela denna snäfva begränsning af statsändamålet är honom motbjudande.

* * *

[1]) Om allmänna undsättningsanstalter, V. skr. II, s. 230 f.
[2]) Svar etc., V. skr. s. 347 ff.
[3]) Anf. st. s. 348 not 1.

[1]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 466 ff.

Den »mekaniska» statsteori, mot hvilken Järta opponerar, finner han således förklara statens *uppkomst* på ett sätt, som tvärtemot det sanna förhållandet gör detta »det på jorden skönaste verk af en allvis skapare till ett fuskareverk af människovislingar» [1]). Och genom att göra allmänviljan till statens och statslifvets konstituent lägger samma lära till *rättsgrund* för staten den fiktion, som uttryckes i satsen: »volenti non fit injuria»; eller också begrundar den normalstaten genom den lika stora vanföreställning, som sätter likhetstecken mellan allas vilja och allas *förnuftiga* vilja. Till sist hafva vi också funnit Järta kritisera den naturrättsliga inskränkningen af statens *ändamål* till blotta rättsskyddet.

Hela denna åskådning innebär enligt Järta en alldeles förvänd och högst fördärflig uppfattning af *statens natur i det hela*. Den gör staten till en död *maskin* med bortseende från det väsentliga, statens lefvande anda. Det är sålunda en materialistisk statsteori. Och han fördömer *statistiken*, sådan han finner den med anspråksfull öfverskattning tillämpas, just därför, att den träder i denna mekaniska uppfattnings tjänst, gör sig till en »rönsamling för de materialtisiska statsteorierna» [2]). Man behandlar statskroppen, såsom anatomen dissekerar ett lik, sönderstyckar den i liflösa delar, smäenheter, af hvilkas hopfogning staten anses vara sammansatt. Statistiken betraktar den ena enheten såsom med den andra alldeles likartad, så att båda kunna uttryckas i hvar sin etta. Men hvarje stat *lefver*, och dess medlemmar äro icke räknebara ting. Ty samhället består icke af »slafvar, hvilka så nära som de särskilda djursläktenas individer likna hvarandra i förmåga, i verkningsdrift och i behof» [3]). »De skenbart noggranna tabellerna framställa endast additioner, i hvilka den ena enheten är flerfaldigt större än den andra af de såsom jämlika sammanräknade och hvar och en helt och hållet eller mestadels utan annat värde än det, som beror af något oberäkneligt, nämligen af de mänskliga behofven samt af den mänskliga förmågan och viljan» [4]). Det är det bortom det räknebara liggande *andliga*, som man förbiser, menar Järta; och dock

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 354.
[2]) Om statistik, V. skr. II, s. 211.
[3]) anf. st. s. 212.
[4]) anf. st. ss. 216—217.

inverkar detta så totalt bestämmande, att samma slutsiffra angående något statligt eller socialt förhållande kan betyda något helt annat för ett land än för ett annat. En stats storhetsförhållanden kunna icke med siffror beräknas. Det verkliga samhällslifvet visar därför icke någon motsvarighet till den atomistiska uppfattningen. Skall statistiken kunna få ett verkligt vetenskapligt värde, måste den ställa sig på moralisk grund. Ty det duger icke att i öfverensstämmelse med den materialistiska och mekaniska statsuppfattningen försöka att »förstena det rörliga lefvande för att kunna mäta dess vidd och väga dess tyngd» [1]). Man måste gentemot ett sådant tillvägagångssätt hos de politiska räknemästarne »påminna den förståndigare allmänheten om skillnaden mellan en stat i världen och en stat i schene-rariteten-skåp» [2]).

* * *

Men naturrättens statsförklaring står för Järta icke blott som *materialistisk* och *mekanisk*. Den är också uttryck för en *egoistisk* lifsåskådning. Järta medgifver visserligen, — i en skrift af senare datum än de, på hvilka den föregående framställningen hufvudsakligen är byggd — att de nyare europeiska samhällsbildningarna däri visa en väsentlig öfverlägsenhet öfver de gamla, att de erkänna »människans ovillkorliga värde såsom förnuftig varelse, hennes individuella personlighet». Men han tillägger, att fordringarna i detta afseende öfverdrifvits i de naturrättsliga systemen till den grad, att de leda till upplösning af alla samhällsorganisationer. Naturrättsläran har uppkommit ur den nyaste tidens »först praktiska och sedan spekulativa jagdyrkan» I likhet med den härskande individualistiska nationalekonomien, syftar den »att upphöja värdet af det individuella människolifvet öfver värdet af hela mänsklighetens lif, utbildadt till stat». Naturrätten vill lösa problemet: »huru enskilda människor må kunna med den minsta möjliga uppoffring af godtycklig frihet lefva tillsammans». Den vill upprätta en individens absoluta frihet, som inom dess jordiska lif är omöjlig [3]). Den är sprungen ur »denna

[1]) anf. st. s. 227.
[2]) Svar etc., V. skr., s. 314.
[3]) Theser, Svenska Biet 1843 n:r 258. Dessa »theser», som i konceptet i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s) också kallas »aforismer», voro nedskrifna tjugo år tidigare än det år, de offentliggjordes.

egoismens princip, hvilken upplöser till själfviska, i nutiden frisväfvande grand hvarje folks organiska sammansättning», och som var för Järta »vidrig» [1]. Öfverhufvud stod den för honom i samklang med den »egoismens upplösningsprocess» [2], som han fann jäsa litet hvarstädes i tidens lif.

2.

Positiv åskådning.

Statens uppkomst och begrundande såsom en naturprodukt: »samhälle» och »stat». Staten en organism; lifskraften centrum i det organiska statsbegreppet. Statens ändamål i allmänhet: statsorganismens själfutveckling till allt högre fullkomning; den organiska utvecklingens tempo; sambandet med de gångna och med de kommande generationerna; den enskildes förhållande till samhället; organismens expansion och attraktion (kosmopolitism och nationalism). — Speciella statsuppgifter: rättsskyddet, eganderätten: den materiella kulturen: den andliga kulturen: statens förhållande till kyrkan, till undervisningsväsendet, till vetenskap och konst: folkandans förkofrande statsändamålets medelpunkt. — Begreppet statsorgan.

Mot den »mekaniska» och »materialistiska» uppfattningen af statens väsen, dess uppkomst, förnuftsbegrundande och ändamål ställer Järta sin egen »politiska idealism» [3]. Han kallar sin ståndpunkt jämväl en »organisk» åsikt [4]) eller från en annan synpunkt »estetisk statslära» [5].

Hvad först beträffar statens *uppkomst*, så är Järtas ståndpunkt denna. Staten är »en stiftelse, icke af människor utan af deras skapare» [6]. Därmed vill han dock icke säga, att Gud *omedelbarligen* stiftat staterna, än mindre, att de regerande personerna inom hvarje stat vore därtill direkt af Gud insatta [7].

[1]) Om statsskuldsystemet, V. skr. II, s. 591.

[2]) P. M. till hofkansl. frih. Schulzenheim d. 3 sept. 1832 ang. skattefrihet för nyodlingar i Dalarne. Konc. å Ups. Univ. Bibl.

[3]) Svar etc., V. skr. II, s. 293 och 307.

[4]) anf. st. s. 312.

[5]) Öfver J. O. Wallins vitterhetsförsök, V. skr. II, s. 18.

[6]) Om allm. undsättningsanstalter V. skr. II, s. 232.

[7]) Svar etc., V. skr. II, ss. 383--384.

Statens uppkomst i tiden anser han ligga bortom den mänskliga kunskapsförmågan. »För min del», säger han, »nöjer jag mig med att betrakta och beundra skaparens verk, och att efter min förmåga filosofera öfver deras organism; men att utgrunda, huru de först tillkommit, därtill känner jag mig icke vis nog» [1]. Dock uppdrager han i en af sina vetenskapliga afhandlingar en »enkel teckning» af borgerliga samhällens uppkomst. Det är släktstaten, han framställer som den ursprungligaste; krig och religion voro de band, som sammanhöllo de af hvar sin hufvudman styrda släkterna och som framkallade det första gemensamma öfverhufvudet, i hvars person härföraren och öfversteprästen voro förenade [2]. Det äldsta regeringssättet var det patriarkaliska [3].

Emellertid måste man vetenskapligen *härleda* staten, *begrunda* den inför förnuftet. I detta afseende vill Järta, att, ifall man nödvändigt måste använda hypotesen af ett grundfördrag såsom en idé, till hvars förverkligande staten borde sträfva, denna idé omfärgas på ett sätt, som onekligen kommer den att ej mera likna sig själf. I så fall måste man nämligen, säger han, såsom kontrahenter tänka sig »å den ena sidan den lefvande generationen samt å den andra *människosläktet*». Föreställningen om ett statsfördrag måste grundas på erkännandet af framtida generationers och icke endast af samtidigt lefvande individers frihet. Men med en dylik uppfattning af kontraktsidéen blir staten något helt annat än sådan den hoptimras af de »mekaniska» statslärarna. »Då blir *folk* en evigt fortlefvande idé, och dess *allmänna vilja*, om man så vill kalla dess framskridande kultur, yttrar sig i riksseklers, icke blott i riksdagars handlingar» [4].

Dock, Järta tror icke, att någon dylik idé af ett statsfördrag är af nöden för att förklara rättmätigheten af samhälle och stat. Ty denna förklaring ligger däri, att det är en högre *naturlag*, som med nödvändighet föreskrifvit människosläktet att lefva i

[1]) anf. st. s. 353.

[2]) Försök att framställa svenska lagfarenhetens utbildning, V. Skr. I, s. 193 ff. — Åkerbruket är »första vilkoret» för »borgerliga samhällens» uppkomst (»Öfver jordbruk. Utkast till en borgströmiansk föreläsning». Ups. Univ. Bibl., F. 857 s).

[3]) Theser, Sv. Biet 1843, n:r 258 o. a. -- Jfr s. 39.

[4]) Svar etc., V. skr. II, s. 399 o. 405 f.

dylika föreningar[1]. Det är en i människans natur inlagd drift, som manar henne att lefva och verka i gemenskap med sina likar och utbyta sina krafters alster mot deras[2]. Hon är sådan, som den gamla »konungastyrelsen» kännetecknar henne, när den finner »mannen vara ett samvistelikt diur af sin naturlik skipelse», vara »milder och 'tydelekur (foglig) fram firi all annor wärilzlik diur», och icke kunna »tea (ådagalägga) älla fulkomna sin mildlek utan han var med flerum mannom, thöm han matte göra gagn ok hugnad med mildlek sinom»[3].

Långt ifrån att vara en människoinrättning, grundad på fördrag, är sålunda samhället för Järta ett af skaparen bestämdt tillstånd, som är den oumbärliga förutsättningen för att människonaturen skall kunna lefva och utveckla sig. *Inom* denna ursprungliga organisation, men icke *utom* densamma, lefver människoviljans frihet. »Hon kan bestämma samhällets form, men ej afgöra, att människor må lefva eller icke lefva i samhälle»[4]. På ett annat ställe säger han: »Samhällighet är . . ett af skaparen stadgadt villkor för den enskilda människans och ännu mera för människosläktets varelse i sinnevärlden; — för mänskligheten såsom en organisk natur. Ett sådant villkor kalla vi, i vidsträcktare mening, en *naturlag*». Staten är »en uppenbarelse af en naturnödvändig världsordning»[5]. Människors förening i samhälle kan sålunda icke härledas från deras fria vilja, ty samhällsatomerna kristallisera sig till stat till följd af en valfrändskap, sådan som den, hvilken förenar de enkla kropparne till salter. Järta jämför vidare naturnödävndigheten af samhälle och stat med den naturnödvändighet, som visar sig i himlakropparnas ordning[6]. Och han framställer jämväl den hos statslärare så gängse analogien mellan språkets uppkomst och samhällets. Från den stund människorna förstodo hvarandra, lefde de redan i samhälle[7].

[1]) anf. st. s. 406.
[2]) »Nationalism och kosmopolitism», Svenska Biet 1840, n:r 121, ett fragment af en 1823 påbörjad afhandling, som var afsedd för det aldrig utkomna 3:dje häftet af »Odalmannen».
[3]) Svar etc., V. skr. II, s. 380.
[4]) anf. st. s. 408.
[5]) Theser, Svenska Biet, 1843, n:r 258: jfr s. 35 not 3.
[6]) Svar etc. V. skr. II, s. 353.
[7]) anf. st. s. 408.

Denna naturlags inre motivering — sålunda statens egentliga rättfärdigande — ligger, såsom redan antydt, i samhällets nödvändighet för mänsklighetens utveckling. Järta uttrycker på ett ställe saken sålunda: »Människoorganismens bestämmelse är — — tvefaldig: den fordrar utveckling både af individens och af släktets förmögenheter. I båda dessa afseenden är det nödigt, att människor lefva tillsamman». Människan behöfver sina likars hjälp — menar han vidare — ty »utan umgänge och växelverkan med dem kan hon ej utbilda sitt förnuft och följaktligen icke fortdrifva tillväxten af hela mänsklighetens»[1].

Järta gör i allmänhet icke en så bestämd terminologisk skillnad mellan begreppen *samhälle* och *stat*, utan använder de båda termerna tämligen om hvarandra såsom beteckningar för analoga saker. Emellertid säger han på ett ställe, att intet samhälle kan tänkas utan ordnande lag och sammanhållande styrelse[2]. Statens rättmätighet härleder han sålunda här från dess nödvändighet för samhällets bestånd. Och äfven annorstädes framställer han detta motiv för den borgerliga styrelsens oumbärlighet. Så instämmer han i Humes förklaring, att vi äro skyldiga att lyda regeringen, »emedan samhället därförutan ej kan bestå»[3]. Och likaledes citerar han med gillande de ord i »Konungastyrelsen», som framställa nödvändigheten af regering såsom en följd af naturnödvändigheten af samhälle[4].

I den nyss citerade artikeln ur tidningen Svenska Biet heter det därjämte: »Människornas naturnödvändiga (af en naturlag fordrade) förening kallas *samhälle*. Detta börjar inom enkla familjer, men vidgar sig småningom till en sammansättning af flera och slutligen af många sådana. Alla kräfva de en den individuella friheten ordnande sammanhållning; alla utgöra de, under inskränktare eller vidare utbildning, samma slag af organisk sammanknytning, hvilken, i dess hittills uppnådda högsta fullkomlighet, kallas *stat*. Patriarkens styrelse af sin släkt var en regering, hvarförutan det lilla samhället icke kunnat äga bestånd och utveckla sig». Och längre fram i samma skrift finner

[1]) Theser.
[2]) anf. st.
[3]) anf. st. s. 365.
[4]) anf. st. s. 381.

man orden: »Intet människosamhälle leder sitt ursprung från dess medlemmars öfverenskommelse att stifta ett rättstillstånd. Detta blef alltid *en följd* af deras naturnödvändiga sammanlefnad, men var icke det beräknade ändamålet därför» [1]).

Samhället är sålunda enligt Järta en naturnödvändighet, ett utflöde af människans hela andliga konstitution, en nödvändig förutsättning för mänsklighetens utbildning. *Staten* åter — herraväldet, bandet på den enskilda friheten — är likaledes en naturnödvändighet, emedan utan densamma samhället icke är tänkbart.

* * *

Närmare karakteriserar han nu staten såsom en *organism* [2]), ett »organiskt helt» [3]), »en organisk skapelse, lifvad af mänsklighetens anda» [4]), »ett organiskt individuum» [5]). Det är just det fullständiga oförståendet af denna statens natur, som utgör den »atomistiska» statsteoriens grundfel, menar han. Så misslyckas också enligt Järta statistiken alldeles i sina försök att beskrifva staten, ifall den icke härvid låter leda sig af en organisk åsikt. »De statistiska beräkningar, som jag gillar,» säger han, »utgå ifrån kännedomen af en nations organiska lif; de åter, som jag förkastar, ifrån en sådan uppfattning af statens beståndsdelar, såsom utgjorde deras sammansättning en död mekanism» [6]). Af dylik innebörd är den »materialistiska» samhällsuppfattning, åt hvilken statistiken uppträder som »rönsamlare»: den förbiser i sina grundprinciper »det lefvande, det innerliga, det organiskt fortverkande i världen»; detta får icke plats inom »de stela, mekaniskt bestämda formerna af abstrakta förståndsbegrepp» [7]). (Jfr ofvan s. 34 f.).

Organism är ju emellertid en sak, som är svår att definiera. Den mening, Järta gifver åt begreppet därom, finner man af

[1]) Theser, Svenska Biet, 1843, n:r 258. Kurs. af oss. — Det sista citatet återfinnes endast i konceptet, icke i den tryckta uppsatsen.
[2]) Svar etc. V. skr. II, s. 414 och flerstädes i J:s skrifter.
[3]) anf. st. s. 411.
[4]) Anmälan till Odalmannen, första häftet, s. 6.
[5]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 471.
[6]) Svar etc., V. Skr. II, s. 312.
[7]) anf. st. s. 262.

sådana yttranden som dessa: »Hvarje stat lefver» [1]), dess medlemmar äro »lefvande beståndsdelar af en frisk organism» [2]). Och vidare: människosamfunden betraktades fordom, och det med rätta enligt Järta, såsom »organismer, där hvar liten atom afspeglade det stora systemet», men icke såsom »maskiner, sammansatta af hjul och stänger och trissor, hvilka hvar och en inom sin egen vidare eller trängre krets röra sig, beroende af hvarandra, så länge det mekaniska verket håller, men om det går sönder, lediga och passande att inflyttas i hvilket annat, som en ny maskinist framstår att förfärdiga» [3]). Han berömmer Montesquieu, för att denne betraktade »hvarje särskild stat såsom en individuellt lefvande och sig utvecklande organism» [4]). »Utveckling är», säger han, »hvarje organisations bestämmelse» [5]). Han återkommer ofta med liknande satser. Så t. ex. i sitt långa betänkande om Sveriges läroverk. Staten har »sitt eget lif», säger han här; den består i sin ordning af mindre organismer, mindre »samhällsorganisationer» af hvar sin egen karaktär, hvilka alla, utan att vara sammanblandade, äro sinsemellan innerligt förbundna och inbördes »växelverka såsom för hvarandra på en gång mål och medel». De inverka hvar efter sin art till det helas utbildning [6]).

Alltså: staten är en lefvande individ, som är utrustad med lifvets möjlighet och nödvändighet af utveckling, och där hvarje del är hvad den är just genom sitt samband med det hela. Den kan således icke mekaniskt sönderplockas. Sådan är hans mening, när han definierar staten såsom en organism. Man finner ock jämförelser mellan staten och andra organiska väsen, särskildt människan. Han talar om »statskroppens sönderstyckning» [7]). »Hvad den enkla människan är», säger han, »äro ock människosamfunden — organiska sammansättningar af materia och ande» [8]). Statens organisation är »likartad med den enskilda människans och såsom denna kräfvande sina organers växelverkan för att

[1]) Om Statistik, V. skr. II, s. 211.
[2]) anf. st. s. 212.
[3]) anf. st. s. 210.
[4]) Svar etc., V. skr. II, s. 377.
[5]) anf. st. s. 408.
[6]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, ss. 465 f., 469, 496.
[7]) Om Statistik, V. skr. II, s. 211.
[8]) anf. st. s. 225.

utbilda sin fysiska, intellektuella och moraliska kraft»[1]). Staten är ett stort organiskt individ »likasom det mindre, den enskilda människan»[2]). Och han anser det lika orimligt att vilja »juridicera» »*människosläktets* naturnödvändiga organism» som att så göra med *individens*[3]). En analogi, som ofta återkommer, är den mellan staten och ett träd[4]). »Är då en stats organiska sammansättning mindre konstigt invecklad än ett träds?», slutar han ett sådant paralelliserande[5]).

Hvad som, enligt Järta, behärskar organismens »hemlighetsfulla hela»[6]) är dess *anda*. Dess »sammanhållande och fortbildande enhet är en i det hela och hvarje dess organ lefvande inre kraft», som måste genomtränga den, för att dess delar skola kunna harmoniskt samverka[7]). Organismen lefver, lifskraften är ett för densamma väsentligt kännemärke. Åter och åter betonar Järta i olika sammanhang *nationalkraften*, folkets lefvande anda, den oupphörliga förmågan af nationellt lif och utveckling, såsom det centrala i det organiska statsbegreppet. Utan denna anda dör staten; dess storhet beror endast af densamma, icke af »nummern», d. ä. summan af smådelar, delindivider, statsmedlemmar[8]). »Växtkraften» är det väsentliga kännemärket på organismen[9]); den måste finnas, för att icke statskroppen skall tyna bort. Samma tanke återfinnes såsom grundidéen i motiverna till 1809 års regeringsform[10]). Folkorganismens moraliska spänstighet är det primära; därförutan äro de yttre lifsformerna af ingen betydelse[11]). Vi återkomma till denna synpunkt vid framställningen af Järtas uppfattning af statens ändamål, hvartill vi nu öfvergå.

* * *

[1]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 466.

[2]) Theser, konceptet i Ups. Univ. Bibl.

[3]) Svar etc., V. skr. II, s. 407.

[4]) Om Statistik, V. skr. II, s. 224; Några betraktelser i anledning af Götha canal, Allm. Journalen 1823, n:r 220; Om Sveriges läroverk, V. skr II, s. 502; Theser, Svenska Biet 1843, n:r 258.

[5]) Om Statistik anf. st.

[6]) Citat från BURKE, Svar etc., V. skr. II, s. 374.

[7]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, ss. 437, 465, 499.

[8]) Svar etc., V. skr. II, s. 330.

[9]) anf. st. s. 410.

[10]) Konst. Utskottets memorial d. 2 juni 1809, V. skr. I, s. 45 f.

[11]) Jfr hans öfvers. från Wieland i Ups. Corresp. 1835, n:r 39 och från Zachariä i Svenska Biet 1841, n:r 3. — Utan »den moraliska nationalkraften»

Järtas åsikter öfver statens *ändamål* sammanhänga på det innerligaste med hans uppfattning af staten som en *organism*. Ty då staten är »en egen organisk varelse», så är den också — »för att nyttja ett mera filosofiskt uttryck», såsom Järta tillfogar — »ett *mål för sig*, ett *jag*»; den är icke blott »ett *medel* för dess medlemmars jaghet». Dess bestämmelse är »att utbilda sin organiska individualitet»; därigenom skall den »verka såsom ett af organerna i hela människosläktets fortgående bildning»[1]). Principen af progressiv utbildning »är ju också hela skapelsens grundlag»[2]). »Det stora organiska individuum staten» — säger han på ett annat ställe — bör, i enlighet med Platos och andra gamla grekiska filosofers lärdomar, likasom det mindre, den enskilda människan (jfr ofvan s. 42), »sträfva att utveckla sig till den harmoniska fullkomlighet af fysisk och moralisk kraft, åt hvars idé de gåfvo benämningen af det högsta goda»[3]). Han talar om »utvecklingen af samhällsorganisationens kraft, af människosläktets anlag till intellektuell och sedlig fullkomning» såsom det mänskliga samlifvets uppgift[4]). »Utveckling», menar han, »är hvarje organisations bestämmelse. I den första kärnan låg icke blott det enkla trädets, utan äfven skogarnas möjliga framtid innesluten»[5]). Människosläktets lif skiljer sig från myrsläktets genom sin utveckling i *tiden*, d. v. s. dess tillväxt igenom generationerna. »Människosläktets naturenliga, det är förnuftiga utbildning», dess «organiska frihetsutveckling»,

— heter det på ett annat ställe hos Järta — skall »den förträffligaste så kallade statsmaskin — ett ord, som ensamt uttrycker skillnaden emellan de moderna och de antika politiska begreppen — stå, med sina mångfaldiga hjul och dessas konstiga utväxlingar», så stilla som en kvarn utan effektiv drifkraft. P. M. i läroverksfrågan, förf. i jan. 1846, konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 u).

[1]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 469 f.

[2]) anf. st. s. 429.

[3]) Theser, konceptet i Ups. Univ. Bibl.

[4]) anf. uppsats i Svenska Biet 1843, n:r 258.

[5]) Svar etc., V. skr. II, s. 408. Jfr med detta och med nästa citat ett annat yttrande af Järta: »Utveckling af sin varelses kraft är hvarje organisations bestämmelse; den sig utvecklande kraften är det, som kallas *lif*. Allt lif är en utsträckning i tiden». Theser, Svenska Biet 1843, n:r 258.

är statens ändamål[1]). På ett annat ställe använder han uttrycket: »*mänsklighetens fullkomligaste möjliga utveckling*»[2]).

Den allomfattande, harmoniska självutveckling, som Järta sålunda uppställer såsom statens uppgift och plikt mot sig själf, identifierar han öfverhufvud med statens *lif*[3]).

Af Järtas »organiska» premisser följa också slutsatser beträffande *tempot* för den statsorganismens fortgående utbildning, vi just hafva funnit honom fixera såsom statens ändamål. »Växtdriften»[4]) står visserligen för Järta såsom organismens lifsprincip. Men den skall göra sig gällande i en »sann organisk tillväxt»[5]). Och hvad Järta afsåg med en term sådan som den sist anförda, tillämpad på staten, kan man finna af följande axplockningar ur hans skrifter. »En allmän naturlag» — anmärker han — »har bestämt, att utvecklingstiden för organisationer och för deras produktiva kraft är hastig eller långsam i mån af deras mer eller mindre ädla art och varaktiga styrka»[6]). På tal om det svenska folkets laghistoria fäller han dessa ord: »Den är icke stationär, ty utan lifvets rörelse kan intet organiskt konserveras; det ruttnar då. Men dess rörelse framåt är varsamt beräknad. Den gör inga halsbrytande hopp, den tar inga skutt på civilisationens omätliga bana»[7]). I annat sammanhang gör han en liknande reflektion. »Hela naturens bildning», säger han, »går i en jämn kontinuitet, utan språng. Trädets planta uppstiger småningom till stam, hvarifrån grenar utskjuta; dess första yttre väfnad af veka trådar stadgar sig i samma mån till en skyddande bark. Så utväxer ock, i historisk fortgång, människosläktets och dess särskilda samhällens bildningskraft, vidgande och utgrenande sina former samt befästande dem, allteftersom deras vidd det fordrar. — Att använda den människan förlänta viljans frihet för att afbryta de

[1]) Svar etc., V. Skr. II, s. 409.
[2]) Öfver J. O. Wallins vitterhetsförsök, V. skr. II, s. 22.
[3]) Se not 5) å sid. 43.
[4]) Några betraktelser i anledn. af Götha Canal, Allm. Journalen 1823, n:r 220.
[5]) »Öfver jordbruk. Utkast till en Borgströmiansk föreläsning». Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s).
[6]) Om statsutskottets förslag till bestämmande af statsverkets behof, 1:sta art., Sv. Biet 1840, n:r 58.
[7]) Föreläsningar för prinsarne i nov. 1845. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 t).

mänskliga organisationernas naturenliga fortgång, är att upphäfva sig mot skaparens af evighet bestämda världsordning. Sådana försök hafva ock alltid ledt till förstörelse. Lika fördömligt är detta öfverdåd, ehvad det syftar att ovillkorligen spärra något samhälles lifskraft inom gamla former eller att spränga dessa för att inflytta lifvet i rent af nya. Den historiska kontinuiteten fordrar mänsklighetens utbildning, men sammanhang däri»[1]).

Det blir sålunda en lugnt växande evolution, som för Järta står som det sunda uttrycket af statsorganismens lif. Vi hafva åter funnit honom i detta sammanhang framföra analogien med trädets lifsprocess; vi skola strax anföra ännu en sådan. Den allt ursprungligt nedbrytande revolutionen är oförenlig med Järtas fordran på en statsutveckling i harmoni med statens väsen. Ingen »radikal» omstöpning, — så skulle man kunna uttrycka hans »organiska» postulat, med tanken fästad på betydelsen af ordet radix. Ty sedan han på ett ställe framhäft, att »organismer fortlefva endast inom sina ursprungliga skepnader, som den småningom förhöjda bildningskraften icke spränger, utan stärker, utvidgar och mångfaldigar» — så tillägger han: »De samhällsbildningar, i hvilka den» — människosläktets »perfektibilitet» — »fortgår, äro hvar för sig ett organiskt individuum, liknande ett träd, hvars rot och stam måste vårdas, om nya grenar skola skjuta fram att bära en ökad rikedom af frukt». Och han slutar med att erinra om Montesquieus korthuggna teckning af despotismen, hvilken han — kanske likväl icke fullt passande — anför såsom en varning mot radikala omstörtningar. »När vildarne i Louisiana äro lystna efter frukt» — så lyder den store franske statslärarens definition — »afhugga de trädet vid roten och plocka frukten; sådant är det despotiska regeringssättet»[2]).

Järtas respekt för *det äldriga* har sålunda sin rot i hans organiska statsuppfattning. Han betonar det själf i en skrift af sen datum. Det är »skäl hämtade från mina idéer om samhällsorganisationen», bekräftade af erfarenheten — säger han —, af hvilka dikteras »min vördnad för alla de äldre allmänna inrättningar, som en längre tid egt bestånd och ännu, mer elle mindre fullkomligt, verka till de ändamål, som därmed varit

[1]) Theser, Svenska Biet 1843, n:r 258.
[2]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 501 f.

åsyftade». Han anser af dylika motiv, att »den minsta väsentliga rubbning af ännu dugliga statsanstalter är vådlig». »Förmenta förbättringar» äro vanligen skadliga. De »forna ännu beståndande» anstalterna äro »återföreningspunkter» för de splittrade elementerna af urgammal sed och redbarhet. Man bör sorgfälligt hålla i helgd och bevara förfädernas, om också »vid första påseendet obetydliga, stundom skenbart ändamålsvidriga», inrättningar. England hade aldrig gått segrande ur kampen mot Frankrike utan »den allmänna anda af aktning för det gamla», som tager sig ett uttryck i parlamentsformlerna på gammalfranska [1]). Så förklarar han sin ofta upprepade fordran »att ej göra experimenter, utan hålla sig vid det gamla proberade, om också detta ej kan vara det fullkomliga» [2]). På tal om den ena eller andra institutionen framhäfver han också gärna dess »uråldrighet» såsom motiv mot förändringar däri [3]).

På ett ställe gör Järta dock en modifikation af sin förkärlek för det gamla gentemot det nya. Han menar nämligen här, att om också en gammal konstitution är såsom sådan bättre än en ny, på dess spillror uppförd, så gäller detta »endast om totala och väsentliga omskapelser af en stats gamla författning, icke om sådana partiella förändringar däraf, hvilka öfverensstämma med dess grundkaraktär samt utveckla och lämpa denna till enlighet med en nyare tids förhållanden och fordringar» [4]).

»Öfverensstämma med dess grundkaraktär», — förändringarna få icke undanrödja den gamla grunden; ett sådant förfaringssätt står tydligen för Järta såsom ett våldförande af statens individualitet. Vi skola återkomma till en dylik synpunkt i kap. II: 1.

Staten får alltså, efter Järtas energiska mening, icke i sitt framåtskridande bryta sönder *sambandet med det förflutna*. Forntiden bör »oupplösligen sammanknytas med den närvarande.»

[1]) P. M. i läroverksfrågan, förf. i jan. 1816. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 u).

[2]) Bref af den 15 nov. 1829, i Södergrens samling af Järtas skrifter, 2:dra bandet. Ingen adressat angifven.

[3]) T. ex. beträffande lagmansrätten, grundbeskattningen, folkrepresentationen o. s. v.

[4]) Öfversättning från Wieland, jämte noter. Ups. Corr. 1835. n:r 39. — Det har måhända sin betydelse, att detta yttrande är af ett tiotal års tidigare datum än det, hvartill i not 1) hänvisas.

Men han tillägger »och den kommande» [1]). Vi kunna sålunda fortsätta hans tankegång med utgångspunkt från de sist citerade orden. I »kedjan af det mänskliga släktets utbildning» äro de olika generationerna länkar. Endast den, som erkänner detta samband, stiftar, menar han, något varaktigt gagn. [2]) Men »massan af en nation representerar endast den närvarande tiden och sammandrager inom den sina begrepp om nytta.» [3]) Gentemot denna det i nuet lefvande släktets egoism ställer Järta sin ständigt upprepade fordran på *hänsyn till de kommande generationerna*.

Liksom hans kraf på ett »varsamt» tempo i statsutvecklingen framgår ur hans åskådning af staten som en fortlefvande organism med själfutveckling till drifvande princip — så kan också nyssnämnda fordran fattas som ett moment i hans organiska bestämning af statens ändamål. Ty är detta dess egen tillväxt till högsta möjliga fullkomning, så blir tanken på efterkommande ett nödvändigt direktiv vid sträfvandetatt uppnå detta ändamål [4]). Åter och åter betonar Järta denna synpunkt under kamp mot hvad som för honom stod som egennyttig trångsynthet. Så t. ex. när det gällde det nationalverk, om hvars gagnelighet striden stod het den tiden: Göta kanal. Enligt Järta utgå motståndarne till detsamma från småaktiga ekonomiska kalkyler, som icke äro »användbara till detta verk af nationens kraft, af dess organiska drift att växa.» Det är otillbörligt att endast taga i betraktande den eventuella penningeafkastningen för de med arbetets utförande samtida. Statsorganismen måste växa för att ej gå till förgängelse. Men till allt växande fordras ett förlag af redan frambragt kraft. Under utvecklingen af fädernas kraft har folket — som »består af mera än den enda för dagen lefvande generationen» — uppvuxit, och det är de lefvandes plikt att fortbilda denna kraft såsom en nödvändig förutsättning för ett fortsatt växande. »Nya nationalanstalter» — så falla hans ord — »som

[1]) Bref till Rosenstein den 18 april 1822. Ups. Univ. Bibl.

[2]) Promemoria aflämnad till statsrådet Rosenblad april 1816 angående anslag till lärda verk och litteraturens uppmuntran. Koncept i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s). — En del af denna promemoria är f. ö. intagen i Bih. till Odalmannen 1824 (V. skr. II, ss. 303 ff.).

[3]) Anteckningar »om Götha Canal», Ups. Univ. Bibl., (F. 857 s.).

[4]) Jfr ock ofvan s. 37: det tänkta statsfördraget måste grundas på erkännandet af framtida generationers frihet.

befrämja denna fortgående bildning, som göra den möjlig, äro sålunda villkor för en nations lif. Där man, för att spara medel till det närvarande släktets timliga njutningar, drager i betänkande att bekosta sådana anstalter och ställer deras gagnelighet under en låg och inskränkt ränteberäkning, där visar sig redan ett aftynande, hvilket ännu mera uppkallar de vises och ädles omsorger att sätta den räddande växtdriften i verksamhet»[1]). Den den organiska mångfalden sammanhållande och förenande kraften måste från det ena släktet till det andra fortledas och förhöjas, säger han på ett annat ställe[2]).

Om Järta fann den existerande generationen obenägen att göra några uppoffringar till gagn för den kommande, så menade han däremot, att den förra gärna vräkte betalningen af sina egna njutningar öfver på den senare. Det är denna förebråelse, som han bland andra sådana gör sina samtida, då han kriticerar statsskuldsystemet. Dettas »hela syftning går» säger han, »ut på att förstärka det lefvande släktets egoism och lösrycka det från kommande släkten, och att belasta dessa med bördor som de föregående släktena bort draga, men undandragit sig» [3]). På ett annat ställe heter det, att enligt systemets försvarare framtiden befinner sig till nutiden »i ett sonligt förmynderskap». Men de gå så långt, menar Järta, i tillämpningen af denna sats, att de göra det närvarande släktet till de framtidas »allsvåldige förmyndare», etablera ett dess »ius vitæ et necis». Ett fadersvälde af denna art har redan de facto inträdt i England, där statsskulden, »denna de hädangångna generationernas egenmäktiga skattefördelning», tvingar årligen tusentals medborgare till utvandring. Vi hafva mottagit frukterna af våra förfäders mödor utan att därför betala. Det är oss därför »en helig plikt» att på liknande sätt efter vår förmåga »fullfölja det redan tusenåriga arbete för framtiden, hvaraf vi, befriade från annan ersättning, njuta fördelar, som ojämförligt öfverstiga dem vi mäkta åt nya

[1]) Några betraktelser i anledn. af Götha Canal, Allm. journalen 1823 n:r 220.

[2]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 499. — Jfr i detta sammanhang orden i motiverna till 1809 års regeringsform: »K. U. vill icke uppoffra kommande släkters frihet, säkerhet och odling åt samhällets närvarande behof» etc., K. U:s memorial d. 2 juni 1809, V. skr. I, s. 44.

[3]) Mot statslån till jordägares understöd, skrifvet 1830. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 k 2).

släkten bereda». »Vår nutid är ju också son och sonson och sonsonsson af de föregående», tillägger han[1]).

Ett uttryck för Järtas starka känsla för sambandet mellan de hvarandra aflösande släktena var jämväl hans missnöje med den riktning, de svenska jordegandeförhållandena började taga. Han återfinner däri samma egoismens princip, som han öfverhufvud anser vara den »mekaniska» och »oorganiska »åskådningens röda tråd. »Så har», säger han, »i privaträtten det ursprungliga begreppet om grundegendom, att nämligen den tillhörde de fortlefvande släkterna, blifvit undanträngdt af detta nyare, hvilket tillerkänner densamma åt de timliga besittningshafvarne och förvaltarne. I följd däraf anses arf öfverföra till emottagaren däraf oinskränkt ägovälde, hvilket slutligen funnits böra, medelst obegränsad frihet till testamentariska förordnanden, utsträckas äfven bortom innehafvarens lifstid.»[2]) Mot denna »atomistiska» lära ställer Järta krafvet på, att den af förfäderna odlade jorden skall vara, »hvad den af ålder varit, ett band, hvilket från far till son fästade släkterna vid fosterlandet»[3]).

Den närvarande generationens småsinniga och egennyttiga likgiltighet gentemot den kommande blir, såsom vi funnit, för Järta en sinnesriktning i rak strid med statens organiska natur. Mot samma fiende, egoismen, polemiserar han, då han framställer sin åsikt öfver *den enskildes förhållande till samhället* öfver hufvud. Hans uppfattning i detta afseende följer, äfven den, af hans »organiska» statsuppfattning och är därför alldeles motsatt den individualism, han fann hos den härskande »mekaniska» naturrätten.

Denna senare är enligt Järta just en yttring af tidens söndrande och egoistiska lynne, dess »jagdyrkan» (jfr ofvan s. 35). »Man lefver under samhällets beskydd, men icke för samhället, icke i samhällets lif. Hvarje uppoffring, med hvilken man måste betala detta beskydd, finner man vara för dyr». Emot denna sinnesriktning ställer han en enande och altruistisk åskåd-

[1]) Om statsskuldsystemet, V. Skr. II, s. 595 och 615.

[2]) anf. st. s. 591.

[3]) Promemoria till statsrådet Rosenblad apr. 1816. Se not 2 s. 47. Temat om »släktjord» med allt annat ojämförliga värde» återkommer litet öfverallt. Se t. ex. bl. a. P. M. ang. skattefrihet för nyodlingar juni 1832, koncept i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z).

ning. I stället för den enskilda nyttan såsom drifkraften i statsmedlemmens lif yrkar han på plats åt »erkänslan, ömheten och välviljan» [1]). Känslan af gemensam medborgerlighet måste undantränga den till alla klasser af medborgare utbredda egoismen, hvilken hotar att »upplösa de forna banden, som sammanknutit dem till ett fast förenadt helt, till en nation» [2]). Det offentliga lifvet måste såsom hos de gamla grekerna stå öfver det enskilda. Med allmän nytta menar man nu endast »en sammansättning af enskilda nyttor, som blott medelbarligen eller till en ringa andel komma staten till godo». Så bör det emellertid icke vara, utan man måste såsom greker och romare känna endast den allmänna nytta, som omedelbarligen befordrar statens ändamål [3]). Den enskilde måste innerligen genomträngas af den känslan, att han lefver endast genom staten och i staten [4]).

Ständigt återkommer Järta till denna klagan öfver den dåvarande generationens ovilja mot att underordna sina privatsyften under statens intresse. Sålunda bannar han de ofta hörda klagomålen öfver skattebördornas tyngd. Ett folk, som genomandas af den kraftiga lifvets spänstighet, hvilken vi sett honom sätta såsom statsorganismens väsen, jämrar sig — menar han — icke i brådrasket öfver de offer, det gifver åt det allmänna. Äfven i forna tider tryckte hvarje börda; »men den tryckte icke det nationalmod, som yttrade sig i alla riksdagsbeslut och gaf en oföränderlig riktning åt den allmänna viljan» [5]). För en nation, som saknar medborgerlig anda, gifves det ingen annan hjälp än på militärdespotism grundad kontributionsutskrifning [6]).

---

[1]) Om allmänna undsättningsanstalter, V. skr. II, s. 233.

[2]) Svar etc., V. skr. II, s. 306.

[3]) anf. st. s. 328 f. — Jfr Om statsskuldsystemet, V. Skr. II, s. 591: Den teori, som betraktar samhället endast såsom »en tillfällig förening af förgängliga människovarelser», yrkar »att dess allmänna nytta ej kan vara något annat än det digraste aggregatet af enskilda, likaledes tillfälliga, nyttor och icke främjas utan genom den vidaste frihet gifven åt hvarje enskild egennyttighetsdrift».

[4]) anf. st. s. 355.

[5]) Till konungen angående roteringen i Falu län d. 2 april 1818. Koncept i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z). — Jfr äfven hans artikel »om allmänna nödrop», Ups. Corresp. 1836, n:r 31.

[6]) Bref till C. E. Lagerheim d. 17 nov. 1810. Ups. Univ. Bibl. — *Nationalförsvaret* vill Järta göra till »en allmän medborgerlig och personlig plikt, gällande lika för den höge som för den låge, för den rike som för den

Men om således Järta uppställer statens och det helas nytta såsom den främsta principen i samhällslifvet, så opponerar han sig dock med häftighet mot den kalla åskådning, som identifierar denna allmännytta med det statsegoistiska *raison d'état*, det välberäknade statsintresset. Detta uppfattningssätt finner han nämligen stå i öfverensstämmelse med den sedelära, som velat lägga en fullständig beräkning af den egna nyttan till grund för de mänskliga handlingarnas moraliska värde. En sådan uppfattning af allmännyttan skulle leda till en upprörande praxis, t. ex. då det gällde statens förhållande gent emot samhällsmedlemmar, som genom oförvållade olyckor, såsom missväxt, råkat i nöd. Det skulle då bero af mer eller mindre ensidiga vinstberäkningar, om staten skulle i ena eller andra fallet lämna eller vägra hjälp. Man skulle kalkylera ut, huru den framtida vinsten svarade emot det af staten lämnade förlaget, och därefter bestämma, huruvida en nödlidande provins borde räddas eller icke. »Den fattiga enkan, som icke hade någon son att förr eller senare insätta i beväringsleden, och hvars teg endast gåfve en ringa skatt, skulle hon icke frälsas, fastän staten ej hade att vänta någon omedelbar nytta däraf, och ehuru hon icke lika otvifvelaktigt, ännu mindre lika hastigt som den förmögnare bonden kunde återgälda undsättningen?» Nej, lika lågt som det är att göra staten till en *försäkringsanstalt*, såsom naturrättslärarne, lika lågt är det att karakterisera den som ett *förlagskontor*, som försträcker för att vinna [1]).

Staten får således efter Järtas mening icke göras lika egoistisk, som man vill göra den enskilde. Medborgarens första omsorg är visserligen för staten, och endast den andra för honom själf; men staten har mot sina medlemmar *plikter*, hvilka icke få underkastas det välförstådda intressets kyliga beräkningar. Altruism, icke egoism är enligt Järta statens anda.

Vi hafva funnit, hurusom Järta sätter självutvecklingen till högsta harmoniska fullkomlighet såsom statens yttersta ändamål. Vi hafva vidare erfarit, att efter hans mening detta ändamål

---

fattige» (Cederströms diktamen, R. o. A:s prot. 1809, 4:de b., 2:dra afd. s. 260). Dock varnar han af sociala och ekonomiska skäl för en för långt utsträckt värnpliktstid (P. M. om beväringsinrättningen, aflämnad i början af 1828 till statssekreteraren för krigsärenden. Konc. i Ups. Univ. Bibl., F. 856 k 2).

[1]) Om allmänna undsättningsanstalter, V. skr. II, s. 231 f.

uppnås endast genom en varsam organisk evolution på det förflutnas oryggliga grundval. Vi hafva sett honom gentemot den närvarande tidens egoism uppställa den altruistiska omtanken för kommande släkten såsom en nödvändig riktlinje vid arbetet på statsorganismens utbildning. Slutligen hafva vi tagit kännedom om de kraf, han från ståndpunkten af sin organiska uppfattning häfdar med afseende på den enskildes underordnande under helheten.

I samband med Järtas organiska bestämning af statens ändamål står så till sist, hvad han i en afhandling säger om *nationalism och kosmopolitism.* I naturen finnas, börjar han, tvenne tendenser, som motverka och neutralisera hvarandra: tendenserna till expansion och till attraktion. Samma fenomen återfinner Järta i statsorganismen: tendensen till utvidgning är kosmopolitismen, tendensen till sammandragning är nationalismen. Statskonstens högsta mål blir då att bemedla den rätta föreningen dem emellan, hvilket är detsamma som att utbilda folkets individualitet utan att våldsamt omskapa den. Hvarken den ena eller den andra af de båda »motsatta drifterna» får växa »ut öfver sitt organiska mått». Ty den enas som den andras öfverdrift leder till farliga konsekvenser. »Nationalismen, där den öfverväger», säger han, »leder till kraftlös råhet. Icke mera än en enskild tål ett folk att sluta sig från den odlande gemenskapen med andra. Men under denna gemenskap kan ett folk, såsom en enskild människa, bevara sin själfständighet med att vårda sin individuella bestämmelse, förhöja styrkan af sin organism med att utbilda dess egna art. Det rättas hvilopunkt ligger emellan de båda motsatta ytterligheterna, hvilka däremot fullt utsvängda råka hvarandra», d. v. s. föra båda till statens söndring och en materialistisk folkanda. — Kosmopolitismens uttryck var i forna tider de stora eröfringskrigen, i nutiden handeln. Järta slutar sin uppsats med att anbefalla en modererad prohibitivism. Han betonar nämligen, att handeln — »denna nya makt» — »kunde, så flyktig den ock i sin natur var, likväl sammanhållas under nationliga band». »Dit syftar ytterst», fortsätter han, »det ordnande system, hvilket, efter hvarje folks särskilda förhållanden, söker att gifva en egen riktning åt dess handel och därigenom åt dess idoghet. Upphäfves den jämvikt, hvaruti detta system, om det utföres till enlighet med idéen därför, vill behålla eller bringa

de kämpande drifterna, så skall antingen nationalismen sammansnörpa de borgerliga samfunden till slutna handelsstater, efter Fichtes vidunderliga, men konsekvent uppritade plan, eller ock kosmopolitismen, i enlighet med den oinskränkta handelsfrihetens teori, förflyktiga dem till ett allmänt vimmel af lösgjorda atomer, utan annan sammanhållande frändskap än den ögonblickliga vinningslystnadens» [1]).

Trots den utskiftning, Järta söker i den citerade uppsatsen med opartisk hand verkställa mellan nationalismen och kosmopolitismen, var det emellertid otvifvelaktigt den senare tendensen, han mest fruktade. Han ansåg nämligen riktningen till dennas öfverdrift på ett hotfullt sätt vara stadd i utveckling bland hans samtida. Den förflyktigar nationerna till »millioner världsborgerliga grand» och befordrar själfviskheten till förfång för »den eviga ordning, hvilken bjuder människan att lefva och verka såsom medlem af ett sig utbildande folk» [2]). Han fann denna sträfvan att upphäfva all nationalism vara den rådande såväl i de nyare statslärorna som i teorierna för ekonomisk lagstiftning, för reformer af de offentliga uppfostringsanstalterna, för kyrkans ställning o. s. v. [3]). Mot den nyare tidens »världsborgerliga lynne» drager han ofta i härnad. Vi skola i annat sammanhang återkomma till denna hans antipati [4]).

* * *

Bestämmes statens ändamål så omfattande, som det sker i Järtas statslära (ofvan s. 43 f.), så faller det af sig själft, att *rättsskyddet* endast är *en* af dess uppgifter. Rätten — menar han — är blott ett medel till uppnåendet af det högre, ädlare målet. Den endast skapar och vidmakthåller det växande organiska lifvets nödvändiga form, det yttre tillstånd, som skyddar och befordrar den mänskliga utvecklingen. Men om också »trädet behöfver barken till sitt värn», så är det dock icke i barken, som dess lif »blom-

[1]) Nationalism och kosmopolitism, Svenska Biet 1840, n:r 121. Uppsatsen är ett fragment af en 1823 påbörjad ofullbordad afhandling, afsedd för ett tredje häfte af »Odalmannen».

[2]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 503.

[3]) Om befordran till regala pastorat, Ups. Corresp. 1836, n:r 35.

[4]) Se längre fram, kap. II, om Järtas aversion mot utländska författningsimitationer och mot det »världsborgerliga» penningeväldet.

mar och bär frukter». »Hugg af kronan, stympa grenarna, holka ur stammen dess märg, och den gamla apeln står där, intill dess stormen bryter honom, förtorkad, erbjudande endast inom sin tomma skyddsform ett skjul åt roffågeln och en plats åt getingarnes bolag» [1]).

Som ett moment i Järtas statsändamål ingår emellertid, såsom vi sett, rättens omvårdnad — det är ju självklar sak. Särskildt har Järta betonat värnandet af *eganderättens* helgd såsom en utomordentligt betydelsefull statens uppgift. Hvad han härom skrifvit, afser framför allt att påvisa nödvändigheten af statens egen respekt för densamma. »Af alla drifter till idoghet» — säger han sålunda i ett betänkande till kungl. maj:t — »anser jag statens aktning och beskydd för enskild eganderätt vara den kraftigaste». Och längre fram i sammanhanget fäller han de orden: »Liksom frihet utgör det första villkoret för hela mänsklighetens utbildning, så beror totalutvecklingen af ett folks idoghet på dess öfvertygelse, att eganderätten är orubblig». Ingenting leder till värre konsekvenser än ett af lagstiftaren själf danadt osäkerhetstillstånd i detta afseende. Hvad Järta opponerar mot, är hvarje försök att utsträcka statens dispositionsrätt med afseende å enskild egendom längre, än det är »oundgängligen nödigt för statens försvar eller för hela det borgerliga samhällets utveckling till en fullkomnad stat». Han vill ej, att man otillbörligen förstorar det staten tillkommande *dominium eminens*. Motivet till hans ifver finner man däri, att han anser eganderätten vara det kraftigaste värnet för mänsklighetens högre angelägenheter mot det materialistiska tidslynnet; ty »den sammanknyter realiteten af enskild välfärd med idéen om något allmänt giltigt och något allmänt heligt» [2]).

Det var af nit för bevarandet af allmogens fria eganderätt, gentemot hvad han fann vara öfverdrifna beräkningar af den »allmänna nyttans» kraf, som Järta drefs att så starkt betona

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 409. Jfr ofvan hans kritik af den limiterande ändamålsteorien.

[2]) Underd. betänkande af kon:s befhde i St Kopparbergs län rörande den af riksens ständer i underdånighet gjorda anmälan om behofvet af en författning, hvarefter vissa vattenverk skulle få af jordegare, emot lösen, undanröjas, afgifvet d. 22 febr. 1818. Tryckt. — Äfven i en del andra Järtas skrifvelser till kgl. maj:t återkomma liknande tankar.

det farliga i en brådstörtad tillämpning af statens rätt till expropriation o. d., när sådant icke berättigades af uppenbart allmänbehof. Eljest tycker man, att det mera skulle öfverensstämma med Järtas anti-individualistiska statsuppfattning att betona den motsatta synpunkten. Han har också gjort det i annat sammanhang. Då är hans utgångspunkt den att opponera mot den af någon skribent framhäfda satsen, att värnet om den enskilda eganderätten utgör statens »yppersta syfte». Nu häfdar Järta med styrka, att den privata eganderätten måste underordnas under statens »ordnande och förordnande välde». Han understryker det berättigade i tillgodoseendet af det offentligas kraf genom expropriation, vid skiftesverket o. s. v. Den enskilda eganderätten är icke statens yppersta syfte, ty den måste, långt ifrån att vara absolut oafhändelig, ofta vika för statens allmänna behof [1]).

Två olika Järtas hufvudintressen hafva i det ena och det andra af de båda anförda skriftalstren utgjort impetus scribendi. Den ena gången leder honom omtanken om den honom såsom landshöfding anförtrodda allmogens ekonomiska självbestånd, den andra gången den hos honom grundfästa tanken om statens rätt och intresse såsom stående öfver de enskilda beräkningarna. I det ena som det andra fallet drifves han af sin polemiska ifver att jämförelsevis exklusivt lägga tonvikten på den synpunkt, från hvilken han för gången betraktar spörsmålet. Kontentan synes emellertid vara, att han visserligen icke erkänner den »feodalistiska teorien», den »osvenska satsen» om kronan såsom den ursprunglige egaren till all jord i landet [2]), men lika litet kan förlika sig med, att den privata eganderättens beskydd göres till statens »yppersta syfte». Staten bör värna om och själf respektera den enskilda eganderätten såsom varande en ytterligt betydelsefull kulturfaktor. Endast där det allmänna behofvet af ett ingripande däri är för allom klart, har staten att begagna sig af sin högre rätt; men där ett sådant fall föreligger, råder enligt Järtas mening ingen tvekan om den enskilda eganderättens sekundära rang såsom föremål för statens omvårdnad.

[1]) Om en nyligen framställd eganderättsteori, Ups. Corresp. 1837, n:ris 3 och 6.

[2]) Promemoria om skattefrihet för nyodlingar juni 1833. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z).

Kulturutvecklingens positiva befrämjande är emellertid statens hufvudändamål[1]). Järtas uppfattning af densammas roll i detta afseende kan, logiskt ordnad, framställas på följande sätt.

Så väl den *materiella* som den *andliga* odlingen bör vara föremål för statens oupphörliga omsorg. I det förra afseendet har den först och främst en uppgift ifråga om betryggandet af sina medlemmars materiella existens. Närmast är visserligen omsorgen om denna den enskildes egen sak, men staten skall vara beredd att hjälpande inskrida, när han ligger under i en ojämn kamp för tillvaron. Och, såsom redan förut betonadt, får motivet icke vara något så mot statens natur stridande som allenast hänsynen till det allmänna lugnet eller beräkningen af den vinst eller förlust, staten kan komma att ernå eller vidkännas (jfr ofvan ss. 32 och 51). Det är statens barmhärtighetsplikt att understödja den oförskyldt lidande enskilde, och denne har en rätt därtill gentemot samhället. I detta syfte må t. o. m. offentliga arbeten anordnas[2]).

Det tillkommer vidare staten att bereda de materiella näringarna fria utvecklingsmöjligheter. Det ingår i statens ändamål att uppmuntra näringsidogheten. Järta misskänner således icke gagneligheten af frikostiga understöd från det allmännas sida åt t. ex. företag att uppodla kärr eller hedar[3]). Dock böra näringarna icke genom från statens sida vidtagna anordningar på ett konstladt sätt förkofras. »Man kan visserligen för en tid genom ensidiga allmänna hushållningsanstalter åstadkomma lysande partiella effekter. Men en stats angelägenheter måste styras med hänsikt in uti framtiden och efter en vidt omfattande plan»[4]). Järta önskar icke något statsförmynderskap gentemot folkets ekonomiska lif. »Jag tror», säger han, »att den

[1]) På ett ställe gör J. denna distinktion emellan statens »negativa» och »positiva», »juridiska» och »etiska» verksamhet: »Om människor skola kunna sammanlefva och utbilda sig med frihet, måste tillfälliga lagar och samfundsstyrelse så ordna denna frihet, att å ena sidan mänsklighetens organism icke förstöres, och å den andra dess tillväxt befrämjas. I det förra afseendet verka lagar och styrelse negativt eller återhållande det onda; i det senare positivt eller utvidgande det goda. Man kallar den ena riktningen juridisk, den andra etisk eller etiskt-religiös». Theser, Sv. Biet 1843, n:r 258.

[2]) Om allmänna undsättningsanstalter, V. skr. II, s. 230 ff.

[3]) Anmälan till Odalmannen, första häftet s. 9.

[4]) Svar etc., V. skr. II, s. 304.

enskilda industriens verksamhet beror förnämligast af dess frihet, och att, om ock regeringen klart inser dess naturliga riktning, försvagas dock denna genom den offentliga maktens medverkande förmyndarevård»[1]).

Men framför allting annat gäller det att äfven här icke förblanda mål och medel. Ty äfven den materiella odlingen är, liksom rättsordningen, för Järta ytterst ingenting annat än vehikeln för uppnåendet af statens högsta mål, nämligen »människoförmågans högre utveckling», »invånarnes liflighet och kraft»[2]). Detta är för honom statens hufvudändamål: den nationella lifskraftens vidmakthållande och stärkande till förmågan af en oupphörlig utveckling.

Den »materialistiska» statsuppfattningen, för så vidt den icke inskränker statens uppgift till rättsordningens upprätthållande, gör det fysiska välbefinnandet, »vitæ sufficientia» (Wolff), till mål i stället för till medel för det andliga. Det är, menar Järta, den i låg mening s. k. »allmänna nyttans» teori. För den äro religionsstiftelser, uppfostringsverk, estetiska bildningsanstalter, stora förädlande nationalföretag, som icke kunna evalveras i klingande mynt, ingenting annat än onyttiga frukter af en slösaktig politik. Man inser ej, att staten icke är stat utan dessa inrättningar, att den *andliga kulturens* befrämjande är a och o för hvarje statsverksamhet. Det materiella goda har sitt stora värde, men den fysiska kraft, det gifver folket, skall förhöjas och riktas af en lefvande ande; af dennas rikedom mera än af den fysiska beror en nations styrka och lifskraft. Ett folk kan gå framåt i tillverkningen af vissa varor, men kan gå ännu längre fram i fördärf och förtär då i stället för att öka sitt kapital[3]).

[1]) Odat. promemoria, Ups. Univ. Bibl. (F. 857 j).

[2]) Om statistik, V. Skr. II, s. 208.

[3]) Se för ofvan återgifna tankegång: Om statistik, öfverallt, och f. ö. åter och åter i Järtas skrifter. — »Den så kallade nationalekonomien» räknar icke med annan rikedom än den »handgripliga» materiella. Om statsskuldssystemet, V. Skr. II, s. 597. Jfr Theser, Sv. Biet 1843, n:r 258. — Åt tanken om det ekonomiska lifvets beroende af folkets andliga kraft gifver han i ett sammanhang uttryck med orden: »Det är . . . efter min öfvertygelse genom allmänt verkande moraliska medel, mera än genom tillfälliga nödanstalter, som dalallmogens, äfvensom hvarje folks ekonomiska tillstånd bör och endast kan förbättras. All produktion förutsätter människokraft, och där denna förhöjes eller göres lifligare, måste äfven den förra ökas». Till kungl. maj:t ang. sedefördärfvet bland dalallmogen, d. 4 okt. 1815. Riksarkivet.

Näringsidogheten bör anses såsom ett ibland flera uttryck af en allmän nationalkraft. Finnes denna moraliska kraft, lefver hos folket känslan för något ädlare än penningar, är i dess lynne stadgade allvar och ordning, och i dess hjärta aktning för religion, sedlighet, nationalära, är intresset högt uppdrifvet för »vetenskapliga studier, samt snillets och skönhetskänslans utveckling till ädla handlingar, höga bedrifter och fullkomnade konstverk» — då är allt välbeställdt [1]). Till en sådan nationalandas danande bör staten sträfva. Sedlighet, kultur, mänsklighetens fullkomnande — detta är först och sist dess ändamål.

Emellertid må, såsom sagdt, det materiella kulturarbetet därför icke försummas, endast värdesättas på ett riktigt sätt, underordnas till en tjänarinna åt det andliga. »Hvad den enkla människan är, äro ock människosamfunden — organiska sammansättningar af materia och anda. Båda dessa element ingå i en stats lif, hvilket dör bort, då någotdera söndras från det andra» [2]).

Ganska typisk för Järtas åskådning i förevarande punkt är ett hans ämbetsutlåtande af den 24 okt. 1816 [3]). Man hade i sinnet att genom förbudsförordningar mot konsumtionen af vissa varor söka hämma det öfverflödiga lefnadssätt, som af svenska folket enligt vederbörandes mening fördes. I sitt särskilda yttrande angående detta ämne polemiserar Järta lifligt mot denna afsikt. Efter hans mening är det icke genom några reglementariska författningar, som dylika ting skola ordnas; det afsedda ändamålet uppnås »endast genom sådana allmänna moraliska anstalter, som underhålla eller dana ett ädelt och allvarsamt nationallynne» [4]). Det är ingalunda hans tanke, försäkrar han, »att svenska nationens välstånd må hindras eller medlen därtill, jordbruk, bergsbruk, handel och näringar vanvårdas. »Jag tror», tillägger han, »endast, att dessa framsteg icke böra genom *konstlade* anstalter fortskyndas, att de böra drifvas och bestämmas af en allmänt växande nationalkraft, och att penningväldet icke bör stärkas genom ensidiga omsorger för de omedelbart ekonomiska

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 305.
[2]) Om statistik, V. skr. II, s. 225.
[3]) Särskildt utlåtande till kungl. maj:t i fråga om medel till hämmande af skadlig yppighet, V. skr. I, s. 103 ff.
[4]) anf. st., s. 126.

bland nationens viktigare angelägenheter» [1]). Denna nationalkraft allena förmår efter Järtas öfvertygelse hämma den »förslappande» yppighet, hvilken man genom mekaniska botemedel ville undanrödja.

Järtas recept blir därför icke öfverflödsförordningar, hvilka blott träffa ytan; han vill gå till roten och sätta en damm mot det onda genom folkandans höjande. De medel, hvilka han anbefaller såsom befordrande uppnåendet af detta mål, rubricerar han under olika nummer. De äro: 1:o en sorgfällig vård om folkets religiositet och sedlighet, 2:o en lika sorgfällig vård om de offentliga uppfostringsanstalterna, 3:o vetenskapers och sköna konsters befrämjande, 4:o bevarandet af civila ämbetsmannakårens anseende, 5:o bibehållandet af krigsståndets hederskänsla och af dess under de senare fälttågen upphöjda anda samt 6:o efterdömen af ädla tänkesätt och allvarsamma seder, gifna af utmärkta män i samhället [2]).

Hvad den fjärde af dessa kategorier beträffar, så sammanhänger Järtas kraf därvidlag med den utomordentliga betydelse för statens hela lif, vi längre fram skola finna honom tillmäta ämbetsmännen. Receptets ingredienser numris fem och sex äro afsedda att verka som värn mot »egennyttans välde och rikedomens öfverdåd» [3]); det senares dåliga exempel motarbetas särskildt genom ädle mäns förakt för det skrytsamma slöseriet. Till de tre första punkterna på Järtas program för uppnåendet af det yttersta och högsta statsändamålet, d. ä. statsorganismens oupphörliga tillväxt i lifskraft, skola vi anknyta några kommentarier.

Religionen nästan rent af identifieras af Järta med denna ett folks lefvande kraft, »när den nämligen är bibehållen i sin renhet och i sitt oberoende af egennyttiga afsikter» [4]). Med tillfredsställelse konstaterar han, att hans eget folk besitter en dylik. Han betonar på samma ställe, hurusom, då samma folk eger den fördelen att ej vara söndradt i sekter, statens styrelse har

[1]) anf. st., s. 130.
[2]) »Genom sådana moraliska medel, och» — tillägger den praktiske mannen — »kanhända genom en förbättrad konkursstadga, anser jag en skadlig yppighet kunna i möjligaste måtto hämmas». Anf. st. s. 131 ff.
[3]) Krigsståndet afskiljer sig »genom sina egna grundsatser och seder» ifrån »dem som hafva penningeförvärfning till sitt egentliga föremål».
[4]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 483.

kunnat fordra en bestämd religionskunskap hos hvarje medborgare. »*Stat och kyrka*», säger han, »äro alltså i Sverige innerligen förenade; religionssamhället och det borgerliga samhället utgöra ej, såsom i andra riken, särskilda organisationer, hvar med sin egen kraft, sträfvande att verka sitt verk allena» [1]).

Det är tydligt, att Järta finner denna anordning af statens och kyrkans innerliga förening vara ett kraf, som följer af statens allomfattande ändamål. Vi hafva redan funnit honom polemisera i allmänlighet mot dem, som sätta kyrkan utanför staten (jfr ofvan s. 33). Särskildt i ett land, där sådana förutsättningar förefinnas som i Sverige, anser han deras förening alldeles nödvändig. Han opponerar sig sålunda lifligt mot en framkastad tanke att lossa på det beroende, hvaruti kyrkan står af den världsliga öfverhögheten. »En af staten skyddad, men icke under detta beskydd fristående kyrka är», säger han, »den svenska. Till henne lämpa sig illa föreställningar, lånade från den halfpapistiska engelska High-church». De betraktelser, hvilka Järta kriticerar, »utgå från sådana begrepp om kyrkans oberoende af staten och af världslig regering, hvilka efter reformationen aldrig varit i Sverige erkända, och ej heller hos våra trosförvanter blifvit antagna hos de mest aktade författare öfver protestantisk kyrkorätt». Tvärtom hafva utmärkte kyrkorättslärare tydligen visat, att »styrelsen af den protestantiska kyrkan nödvändigt ingår uti den världsliga öfverhetens regeringsvälde» [2]).

Kyrkan bör alltså efter Järtas åsikt vara inordnad i staten, åtminstone i protestantiska länder sådana som Sverige. Ty såsom ett väsentligt moment ingår enligt densamma uti statens uppgifter en omsorgsfull vård om den religiösa andans fortväxt. Den senare bildar nämligen kärnan uti den lefvande nationalkraft, hvars vidmakthållande och stärkande Järta sätter såsom statens yppersta ändamål.

Kyrkan är ett af de medel, som Järtas stat begagnar sig af för att främja utbildningen af sin lefvande anda. Ett annat är det, som han påpekar under det andra momentet i det program, vi ofvan (s. 59) anfört: »en sorgfällig vård om de offentliga

[1]) anf. st. s. 483 f. Kurs. af oss.

[2]) Ännu några ord om svenska kyrkans tillstånd, Svenska Biet 1840, n:r 15.

undervisningsanstalterna». Dessa angelägenheter falla sålunda inom kretsen af statens uppgifter. Men han anmärker, att läroverken böra betraktas icke blott såsom undervisnings- utan tillika och kanske förnämligast såsom nationalbildningsanstalter [1]) — en självfallen följd af Järtas hela grundåskådning med afseende på statens ändamål, hvilket ju är fortbildningen af samhällsorganismens lifgifvande själ.

Då Järta i det anförda sammanhanget talar om offentliga undervisningsanstalter, har han emellertid egentligen ögonen fästade endast på den s. k. *lärda* bildningens plantskolor. Beträffande den i egentlig mening s. k. folkundervisningen har han framfört en originell uppfattning, som ingalunda utmynnar i någon fordran på en *sådan* statens omvårdnad, som skulle taga gestalt i ett befrämjande af folkskoleväsendets utbredning. Hans idéer i båda dessa stycken stå i så innerlig förbindelse med hans statsåskådning, att det kan vara skäl här i största korthet antyda, hvad han i det ena och det andra afseendet önskar.

Hvad då beträffar den »*lärda*» undervisningen, så anser Järta de offentliga läroverken förnämligast hafva till sitt syfte att göra till sin uppgift skickliga de medborgare, hvilka skola ordna och befrämja samhällets högre angelägenheter. Det vill säga: ändamålet med de af staten underhållna skolorna af denna art är att åt staten dana dugliga ämbetsmän, både för den världsliga administrationen och för kyrkan, samt lärare och vetenskapsidkare. För medlemmar af alla samhällsklasser skall banan stå öppen, på det staten må kunna tillägna sig all den för de nämnda uppgifterna användbara kraften. Men duglighet att vårda samhällets gemensamma yppersta angelägenheter förutsätter »en i allmänhet utvecklad och öfvad högre själskraft». Den undervisning, hvarom här är fråga, bör därför afse att väcka och utbilda en sådan, icke att fullproppa lärjungarne med detaljvisdom. Behofvet af den förra är under alla skiljaktigheter lika för »prästen, domaren, förvaltaren (= den administrative ämbetsmannen), skolläraren, professorn». Bäst främjas enligt Järtas mening utbildningen af en sådan själskraft genom grundliga språkstudier, framför allt klassiska.

Den lärda bildningen står, menar Järta, hos oss i en innerlig förening med *folkbildningen*. Den gör det så till vida, som

[1]) Om medlen till hämmande af skadlig yppighet, V. skr. I, s. 131.

den är »lika tillgänglig för torparens son som för grefvens, för roteknektens som för fältmarskalkens». Sambandet dem emellan blir än mera utprägladt däraf, att båda äro ställda i en innerlig förening med kyrkan. Särskildt i folkbildningen spelar prästen en hufvudroll.

Om denna folkbildning har nu Järta en teori, hvilken på ett egendomligt sätt harmonierar med hans »organiska» syn på staten och dess ändamål. I skriften »Om Sveriges läroverk» sammanväfver han också ideligen sin statsåskådning med sina tankar såväl i denna fråga som beträffande den lärda undervisningen.

De båda moment, som enligt Järta ingå i »folkets» undervisning, äro den husliga barnauppfostran och den prästerliga religionsundervisningen. Från far till son fortplantas aktningen för religion och sedlighet och den förståndsodling, som går som ett arf genom generationerna. Prästen skall genom lära och föredöme bidraga att underhålla denna andliga fortplantningskraft. Där den finnes, där är ett vidsträckt system af folkskolor onödigt. Järta önskar sålunda »en kraftfull, sig själf underhållande och utvidgande folkbildning», hvilken är ett alster af folkets egen inre kraft. En sådan folkbildning är enligt honom den »säkrast stadgade».

Detta så fattade »folkbildningssätt» kallar han det *positiva*, det är ett sådant, där bildningen fortdrifver sig själf af egen inneboende kraft. Som motsats ställer han det *negativa* sättet, där »bristen på sådan kraft måste ersättas genom ett allmänt system af folkskolor, mer eller mindre mekaniskt verkande»[1]). Folkskoleväsendet är sålunda blott en nödfallsutväg, ett «yttre» medel, som, när folkkraften är på förfall, måste af staten tillgripas, för att »rädda samhällets ännu öfriga lif och, om möjligt är, åter uppdrifva det till sin forna styrka». Det är »ett olycksbådande tecken för hvarje folk, hvilket måste tillgripa denna nödhjälp» [2]).

---

[1]) »När ibland ett folk nöd och sedefördärf förtärt vissa klassers organiska bildningskraft, måste denna ersättas, så vidt ske kan, genom mekaniska hjälpmedel».

[2]) Se för hela denna redogörelse: Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 427 ff.

Vi finna, hurusom Järtas idéer om läroverk och folkbildning stå i närmaste förbindelse med hela hans organiska statsuppfattning. De högre bildningsanstalterna skola utbilda de högre statsorganen, hvilkas uppgift det är att vårda sig om samhällsorganismens högsta lifsyttringar. De skola bibringa dem den härför nödiga högre intellektuella allmänförmågan. Folkbildningen åter skall af sig själf på ett organiskt sätt växa fram ur folklifvet; från generation till generation skall fortplantas en klok och moralisk anda. Ett system af folkskolor är ett tecken på förslappning af folkorganismens lifskraft.

Det tredje momentet i den plan för »nationalbildningens» höjande, som Järta i sin skrift om medlen mot yppighet utkastade, lät så här: *vetenskapers och sköna konsters befrämjande* (ofvan s. 59). Detta ingår i statens ändamål såsom ett bland dess allra främsta åligganden. Vetenskap, vitterhet och skön konst, säger han, tjäna alla »att inom ett civiliseradt folks hela organisation underhålla och förhöja den mänsklighetens ädlare kraft, hvarförutan hvarje sådant folk måste förr eller senare återsjunka till den råhet, utur hvilken det förut småningom blifvit upplyftadt». Och han tillägger, att »nationer, som vanvårdat fortväxten af sin en gång ernådda intellektuella förmåga, hafva blifvit en vederstygglig afart af barbarer, förenande den djuriska vildheten af sitt ursprungliga lif med alla en förvekligad sinnlighets laster». Han ser med bekymmer den njugga likgiltighet, som för dessa höga ändamål visas af dem, som makten hafva; de inse ej den verkan, den vetenskapliga och litterära odlingen utöfvar på ett folks hela framtida tillstånd [1]). Odlingen af kärr, menar han, kan nog enligt det rådande »materialistiska» tidslynnet höra till statens uppgift, men icke odlingen af »människoförmögenheter». Denna sorglöshet sätter han jämväl i samband med den närvarande generationens egoism gentemot den kommande och otacksamhet gentemot de framfarna [2]).

---

[1]) Yttrande uppläst i vetenskapsakademien den 5 april 1837 angående anslag åt prof. B. Fries och fil. kand. Areschoug. Koncept i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 q).

[2]) Promemoria till statsrådet Rosenblad april 1816 ang. anslag till lärda verk och litteraturens uppmuntran. Koncept i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s). — Jfr. not 2 s. 47.

Det var naturligt, att en man med så liflig känsla som Järta för betydelsen för hela samhället af vetenskap och konst skulle, så ofta tillfälle erbjöds, ifra för deras uppmuntran från statsmakternas sida. Han gör det också ideligen. Han ansåg nödvändigt, att en särskild fond upprättades, med hvilken utgifvandet af lärda verk kunde befordras [1]). Då emellertid ingen sådan finnes, får man söka hjälpa sig på annat sätt. Och han framställer så det originella yrkandet, att man skall taga ur det anslag, som riksens ständer beviljat till jordbrukets, handels och näringars upphjälpande och underhåll. Det kan man enligt Järtas åsikt mycket väl göra, utan att därmed anses hafva dragit medlen till andra ändamål än dem, för hvilka de afsetts.

Vid första påseendet ter sig detta Järtas subsumerande af vetenskap och konst under rubriken näringarnas upphjälpande onekligen något underligt. Han argumenterar emellertid på följande sätt: Det vore visserligen att förnedra litteraturen, om man hänförde den till näringsyrkena. Men om man betraktar saken från en högre synpunkt, skall man finna, att den äger »ett också ekonomiskt värde, som öfverstiger all uppskattning, hvilken med siffror kan uttryckas». För att påvisa detta för så Järta fram den hos honom centrala tanke, som vi oupphörligen påträffa. »Äfven under det blidaste klimat», säger han, »fordras människokraft för att sätta naturens alstringsförmåga i verksamhet. I samma mån naturalstringen är trög och fattig, behöfver denna drift spännas. Men den mänskliga kraften, ehuru yttrad i särskilda förmögenheter, är blott *en*, och den utvecklas icke fullkomligt eller bibehålles i en högre utveckling genom ensidiga anstalter. Historien kan därför icke uppvisa något folk, hvilket utan moralisk och intellektuell kultur hunnit långt i näringsyrken. Greklands jord var bördig, så länge Grekland ägde stora män för statsvärf, för vetenskap och konster. Denna samma jord gifver nu endast svaga skördar, om den gifver några, åt lika råa förtryckare och slafvar. Englands åkerbruk och slöjder hafva till en förundransvärd höjd stigit med engelska folkets själsodling. *Man kan sålunda efter ett lands vegetation,* med beräkning af de naturomständigheter, som därtill bidraga, *tämligen säkert bedöma dess invånares bildning*» [2]).

[1]) Anf. st. och Om medlen till hämmande af yppighet, V. skr. I, s. 132.
[2]) Promemorian till statsrådet Rosenblad april 1816. Kursiveradt af

Mycket mera vore att anföra som uttryck för Järtas ifriga önskan, att staten måtte i riklig mån befordra vetenskapers och konsters utveckling. Det framhäfda må vara nog.

Alltid återkommer han till *folkandans,* den nationella *lifskraftens* vidmakthållande och utveckling såsom det centrala i statsändamålet. Hans kraf på statens respekt för eganderättens helgd dikteras af dess betydelse i detta afseende. Den materiella kulturen är enligt hans lära en tjänarinna åt den andliga. Kyrkan inlemmas i statsorganismen såsom ett medel till folkkraftens stärkande. Undervisningsanstalterna skola framför allt syfta åt den moraliska och allmänt intellektuella utbildningen af statens ledare af alla arter och grader, för att de må vara skickade att med sin högre andliga kraft fortdrifva hela folkets själsväxt. Folkbildningens hufvudsyfte är att vårda den från fäderna ärfda nationalkraftens fortplantande från släkte till släkte. Vetenskap, vitterhet och konst slutligen böra efter Järtas mening blifva föremål för en vidtomfattande uppmuntran från statens sida, därför att intet medel är mäktigare att motarbeta råheten och ingjuta en lifsfrämjande moralisk kraft i hela statsorganismen.

* * *

Ur Järtas uppfattning af staten som en organism framgår också hans definition af begreppet *statsorgan.* Vi behandla densamma redan här, enär den betydelse, han gifver åt den nämnda idéen, är så omfattande, att den sträcker sig långt utöfver ramen, för hvad som tillhör den allmänna statsrättsläran. De fria statsformerna äro, säger nämligen Järta, blott ett bland »fibernäten» i den mänskliga samhällsorganismen, blott ett af organen för uppnående af statens ändamål, kulturens allsidiga utveckling. Frihetsvännens hopp må dock icke hvila på dem allena, menar han. Ty det gifves utom dem äfven andra medel att utveckla den nationella lifskraften. »Ett folk, idealiskt fattadt, har en vida fullständigare representation än den, som samlas i flera eller färre

oss. — Han påminner sju år senare om detta sitt af de styrande tyvärr icke utförda förslag att »förklara litteraturen för ett statsbehof». Bref till Wallin, WARBURG, Richert I, s. 97.

konstitutionella kamrar. Religionsläraren, uppfostraren, vetenskapsidkaren, skalden, konstnären, alla, som medverka att utbilda den gemensamma kraften, deltaga med lagstiftaren i denna representation. Den är verksam i näringslifvets mångfaldigt sammansatta och i det husligas enklare former». Så har också kvinnan sin säregna, af hennes natur bestämda uppgift i staten; hon är i samhället, hvad hjärtat är i människokroppen [1]). Det rika innehåll, Järta inlägger i statsbegreppet, medför sålunda en lika vidtfamnande föreställning, om hvad som menas med statsorgan. Alla statsmedlemmar bli egentligen, försåvidt de utöfva en gagnelig verksamhet, folkrepresentanter, i den vidsträckta betydelse, Järta gifver ordet. Alla äro de kulturorgan och därmed statsorgan. Han säger vidare, att om nationallifvet drager sig i öfvermått åt det enda organet fria statsformer (d. v. s. om det i egentlig mening politiska lifvet pulserar för starkt), så förtvinar hela statskroppen. Och i högre bemärkelse *konstitutionell* kan endast den stat kallas, där »idéen af ett fritt folk är så i alla kulturens organer, under lagarnas och sedernas samdräkt, representerad». Ty »konstitution betyder något annat än mekanisk hopfogning. Lifvets kraft är icke ångmaskinens» [2]).

3.

Sammanfattning.

Vi hafva på de föregående sidorna sökt gifva en framställning af Järtas grundidéer öfver stat och samhälle. Vi hafva funnit, att den *negativa* sidan af hans teori hufvudsakligen utgöres af en uttömmande *kritik öfver den naturrättsliga hypotesen om samhällsfördraget*. Han förnekar absolut sanningen af stats och samhälles *historiska* uppkomst genom ett kontrakt. Han bestrider jämväl det riktiga i normalstatens *förnuftsbegrundande* genom ett ideellt samhällsfördrag. Han finner denna basis vara alltför vacklande. Öfverhufvud protesterar han energiskt mot

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 413 f.
[2]) anf. st., s. 414.

hela den »mekaniska», »atomistiska» uppfattningen af staten såsom ett aggregat af efter människornas fria behag sammanförda smådelar med alla de konsekvenser, som däraf kunna dragas. Särskildt opponerar han sig mot den »liberala» filosofi, som åt staten endast vill inrymma karaktären af en institution för upprätthållande af frid och ro bland människorna, och mot den »materialistiska» nyttighetsåskådning, som förlägger en stats hela lycka i den materiella kulturens blomstring.

Mot dessa »ett egoistiskt tidslynnes» idéer ställer Järta sin »*idealistiska*», »*organiska*», och »*altruistiska*» syn på staten. Samhällets uppkomst förklarar han på ett sätt, som af tyskarne karakteriseras genom ordet »naturwüchsig». Det är för människan ett lika väsentligen nödvändigt element, som luften är för fåglarna och vattnet för fiskarna. Det är det oumbärliga villkoret för förverkligandet af människans och människosläktets i deras organiska natur liggande drift till utveckling. Och ur samhällets naturnödvändighet härleder han borgerlig regerings oumbärlighet såsom den enda möjliga garantien för det förras bestånd.

Så utmynnar hans statsåskådning i den föreställning om staten såsom en *organism*, en lefvande individ, som är det grundkarakteristiska för Järtas hela politiska uppfattning. Den sammanhållande enheten uti statsorganismen, dess lifsprincip, är den *nationalanda*, som förenar dess mångfald till ett helt. Af sig själft gifver sig till sist det immanenta *ändamålet* hos denna kollektivvarelse. Det är dess egen själfutveckling till allt högre fullkomlighet, eller med andra ord, bevarandet och fortbildandet af dess lifskraft. Tänkt in abstracto blir statens uppgift ytterst och högst mänsklighetens allt rikare fullkomnande; in concreto blir den det särskilda statsfolkets utbildning till högsta möjliga andliga energi, högsta möjliga kultur.

Ur Järtas åsikt öfver staten såsom en lefvande organism med själfutbildning till mål gifva sig en del konsekvenser. Först och främst med afseende på fortskridandets *tempo:* det bör gå lugnt utan våldsamma omstörtningar. På bestående grund bör byggas; sambandet med *det förflutna* får aldrig afslitas. Det gamla och bepröfvade har såsom sådant företräde framför det nya. Och vidare: liksom det gångna bar i sig fröet till det som är, så är också nuet framtidens fader. Däraf ett den organiska utvecklingens kraf på den lefvande generationens blick framåt mot

den *kommandes* rätt och intressen; förutsättningarna för lifskraftens fortväxt bland släktena, som följa efter, böra med uppoffring af små egoistiska beräkningar uppbyggas af de för tillfället lefvande. Alldeles icke få de vända upp och ner på förhållandet: själfva njuta i förväg frukterna och välta bördorna öfver på de efterkommande. Ett uttryck bland andra för detta Järtas starka betonande af generationernas samband är, såsom vi sett, hans framhäfvande af jordens egenskap att vara, ej de ögonblickliga besittarnes egendom, utan de hvarandra aflösande släktenas.

Den organiska åskådningen af staten och dess ändamål för vidare med sig andra slutsatser. Så ställer sig *den enskildes förhållande till samhället* för Järta på så sätt, att den förres första plikt blir att lefva för det allmänna utan att låta sig bestämmas af egennyttans impulser. A andra sidan har dock äfven staten plikter mot medborgaren; denne får ej betraktas från den kärlekslösa synpunkten af ett ytligt fattadt *raison d'état*.

En annan följdsats ur Järtas organiska principer utgöres af det jämviktsläge, han fordrar mellan folkorganismens motsatta tendenser till expansion och till attraktion. *Kosmopolitismens* såväl som *nationalismens* öfverdrifter verka till statskroppens skada, på samma sätt som ett störande af balansen mellan de nyssnämnda krafterna öfverallt i naturen medföra rubbningar; dock är den förra farligast.

Slutligen hafva vi tagit del af de olika *positiva uppgifter*, hvilka Järta, med utgångspunkt från sin allmänna uppfattning af staten och dess ändamål, vill tilldela det offentliga. Att råmärkena kring dessa uppgifter skola innefatta ett vidsträckt område, är tydligt. *Rättsskyddet* faller inom detsamma — det är självklart. Särskildt har Järta uppehållit sig vid eganderättens okränkbarhet såsom en regel att iakttaga, af staten själf framför allt, emedan vissheten om en ofrånhändelig sådan är en mäktig häfstång för det kulturella framåtskridandet. Men ingalunda är eganderättens upprätthållande statens »yppersta syfte», dess helighet får ej åberopas, när det allmänna uppenbarliga kräfver dess åsidosättande.

Men statens hufvuduppgift — för hvilken rättsskyddet blott är medel — är enligt Järtas mot de limiterande teorierna polemiska uppfattning den *materiella och andliga kulturens* positiva befrämjande. Hvad den förra angår, så har staten att i kärleks-

full omsorg på ett förståndigt sätt bispringa oförskylldt nödställda medborgargrupper. Näringsidogheten skall räkna på statens välvilliga tillmötesgående, men må ej understödjas genom konstlade anstalter, som afse en ensidig ekonomisk uppblomstring, hvilken blir af kort varaktighet, då det nationella lifvet öfver hufvud ej har uppnått samma nivå.

I öfverensstämmelse med den allmänna definition, Järta gifver af statens ändamål, blir emellertid den materiella kulturen endast en stege upp till hvad som är högre: *den andliga odlingen*. Denna är utvecklingens blomma. På samma gång återverkar den på näringslifvets utveckling genom den själsenergi, den framkallar, ifall den af staten på ett organiskt sätt befordras. Hvaruti de rätta medlen till den andliga kulturens, det är till nationalandans, folkkraftens höjande enligt Järtas mening bestå, hafva vi funnit. Utom ädla föredömen, gifna af utmärkta män i samhället, och bibehållandet af krigsståndets upphöjda anda nämner han bland dessa äfven de civila ämbetsmännens hållande i aktning. Vi skola i andra kapitlet af afhandlingens förevarande del, såsom redan nämndt, erfara, huruledes den sistnämnda fordran betingas af den utomordentliga roll, han tillskrifver statens ämbetsmän med afseende på samhällets hela lif.

Framför allt är det emellertid tre andra faktorer i Järtas arbetsplan för statens omvårdnad om den andliga kulturen, vid hvilka vi hafva fäst en närmare uppmärksamhet. Den ena afsåg *kyrkans* roll i samhället. Inordnad under staten, underhållen af den, lydande under samma högsta öfverhet som den, skall den genom sina tjänare, prästerskapet, vidmakthålla det innersta i folkkraften, den religiösa andan. Det andra momentet af Järtas medelanvisning rörde det sätt, hvarpå staten hade att förhålla sig till folkets undervisning genom *offentliga läroverk*. Sådana böra staten underhålla såsom bildningsanstalter för dess blifvande ämbetsmän, däri inbegripna präster, vetenskapsidkare o. s. v. Skolorna och universiteten måste emellertid främst hafva till syfte att utbilda lärjungarnes själskraft, mindre att fullproppa dem på ett mekaniskt sätt med mängder af kunskapsstoff. De böra af staten kraftigt understödjas. För den egentliga *allmogen* åter äro skolor öfverallt enligt Järtas mening en onödig sak. Ty den moraliska spänstighetens fortbildning, som är uppfostrans mål, befrämjas här bäst genom den organiska själfväxten af allmogens

sinnesodling. Först då ett folk är på förfall, måste staten på konstlad väg, d. ä. genom ett folkskolesystem söka rädda, hvad som räddas kan.

Slutligen hafva vi uppehållit oss vid Järtas ifriga nitälskan för uppmuntran från statens sida af *vetenskap*, *vitterhet och skön konst*. Vi hafva sett, hurusom han häri såg en statens allra viktigaste förpliktelse, hvars försummande han icke kunde nog beklaga.

Till sist hafva vi lärt känna Järtas definition af begreppet *statsorgan* — en omfattande bestämning, som gör alla medborgare till verktyg i ena eller andra riktningen för statsändamålets uppnående.

* * *

De Järtas tankar, vi i detta första kapitel delvis med hans egna ord, delvis i fri omskrifning, sökt återgifva i en mera systematisk form, än de hos författaren äro framställda, röra statslärans fundamentala principer. För sammanhangets skull hafva vi visserligen, där sådant varit nödigt, gjort afvikelser in på mera sekundära gebit. Men i hufvudsak höra de ofvan refererade satserna till den afdelning af den allmänna statsläran, som man med t. ex. Jellinek kan kalla »*statens socialläral*» eller med Bornhak helt enkelt beteckna genom rubriken: »*Der Staat überhaupt*» [1]. Vi skola längre fram i afhandlingens senare del återkomma till betraktandet af Järtas tankar i dessa stycken. Dessförinnan vilja vi emellertid taga del af de idéer, han i sina skrifter framlägger eller antyder rörande den egentliga stats*rätts*läran, för att åter använda Jellineks terminologi. Den speciella karaktären af Järtas skriftställarskap har dock, såsom redan påpekadt, omöjliggjort en till det yttersta upprätthållen gränsskillnad mellan de båda sålunda uppställda hufvudrubrikerna. Hvad som i den nu följande redogörelsen ifrågakommer, blir emellertid hufvudsakligen Järtas ståndpunkt med afseende på rättens

[1] Se Jellinek, anf. a. och Bornhak, Allgemeine Staatslehre.

uppkomst [1], statsmaktens subjekt samt det rättsliga och politiska förhållandet i öfrigt mellan regering och folk, dessa båda statsfaktorers organisation, karaktär och befogenheter, därvid bl. a. skall aktgifvas på Järtas tankar om sättet för regeringsmaktens utöfvande, om ministärens ställning, det aristokratiska elementets natur och plats i staten, folkets sammansättning, folkmeningen och tryckfriheten samt folkrepresentationens bildning och uppgift; vidare skall uti ifrågavarande kapitel behandlas hans uppfattning af den kommunala självstyrelsen och hans idéer beträffande andra politiska spörsmål, hvilka blifvit af honom i någon mån berörda.

[1] Se anmärkningen s. 17 not. 1.

Kap. II.

Allmänt statsrättsliga idéer.

1.

Rättens uppkomst och relativitet. Den konstitutionella monarkien.

Af Järtas föreställning om staten såsom en individuellt lefvande organism följer, att den inre utvecklingen är prius, den yttre gestaltningen posterius. »Växer det inre lifvet, så utväxa ock småningom formerna, men icke tvärtom, såsom nyare statsteoristers skapelsekonst oss lofvar» [1]. *Rätten* utvecklas sålunda oupphörligen ur folkets inre lif; den tillkommer icke med ens efter ett uppgjordt abstrakt schema. En statsform »fabriceras» icke, *bör* åtminstone icke så, ifall den skall fylla sitt ändamål. »Ett folks rättsförfattning står i ett organiskt samband med folkets innersta väsende och karaktär. Den förra utvecklas med ovillkorlig nödvändighet ur den senare. Rätten fortväxer med folket själft, utbildar sig med detta, och dör ändteligen, om folkets individualitet går förlorad» [2].

Liksom sålunda styrelsesättet, i likhet med rätten öfverhufvud, framgår såsom en produkt af den nationella utvecklingen, så skall från en annan synpunkt den fordran ställas på detsamma, att det bör vara ägnadt till befästandet och stärkandet af

[1] Svar etc., V. skr. II, s. 409 f.

[2] Om vårt fäderneslands lagstiftning, Svea 1825, 8 h., sid. 16. Denna uppsats är i sin helhet det bästa uttrycket för Järtas historiska rättsuppfattning. Vid dess slut hänvisar han också till »den förträfflige *Savigny*».

statsorganismens lifskraft, af den bärande allmänna nationalandan. Båda dessa vyer ingå i Järtas åskådning såsom olika sidor af samma sak. Dessa tankar ligga till grund för hela det arbete, som kommenteras i motiverna till 1809 års regeringsform [1]. Tryckfriheten, regeringsärendenas publicitet, den lagstadgade kontrollen öfver styrelsens åtgärder, de allmänna och individuella rättigheternas omvårdnad genom en folkvald väktare, representationens regelbundna sammankomster, öfver hufvud den politiska friheten — allt framställes såsom ferment till danandet af den sanna medborgerliga anda, som skall uppehålla den nya konstitutionen, och som den i sin ordning är afsedd att stärka och utveckla. De konstitutionella formerna äro blott *medel* till den sedliga och intellektuella kulturens uppnående. Man får icke uppställa konstitutionsformer a priori till frihetsmål, dit kulturen bör sträfva. Författning och kultur stå i en »organisk växelverkan» med hvarandra. »Kulturen är det högre, är lifvet i den utveckling, som fordrar tjänliga former. Dessa måste följaktligen till sitt mått afpassas efter hvarje folks närvarande förmåga af bildning, till sin art efter dess historiska uppfostran» [2]. Sveriges regeringsform är Järta tillgifven just därför, att han finner den vara lämpad »efter svenska folkets individuella bildning och öfverensstämmande med dennas utveckling genom sekler» [3].

Han anför och instämmer i Burkes och Montesquieus organiska och historiska betraktelsesätt. »Ett folks allmänna lynne och belägenhet måste bestämma, hvad art af regering passar för detsamma. *Ingenting annat kan och bör afgöra denna fråga*», säger den förre. Och Montesquieu, menar Järta, söker i hela sitt verk ådagalägga, »huru en stats lagar, utgående från människoförnuftet, böra vara afpassade efter landets fysiska beskaffenhet, läge och vidd, efter folkets odlingstillstånd, efter måttet af frihet, som det kan tåla, efter dess religion, böjelser, rikedom, antal, handel, seder och lefnadssätt». Han finner det vara »ett synnerligt lyckskott», om en nations lagar kunna duga för en annan [4]. »En Moses, en Solon, en

[1] K. U:s memorial den 2 juni 1809, V. skr. I, s. 45 f.

[2] Svar etc., V. skr. II, s. 413.

[3] Rec. af Hemliga handl. till Gust. III:s hist., Svea 1825, 7 h., s. 289.

[4] Se Svar etc., V. skr. II, s. 373—377.

Lycurgus skulle ej hafva förmått att utföra sina lagstiftningar hos hvilket folk och vid hvilket dess kulturtillstånd som hälst», är ett yttrande af Järta i samma anda. Ty ett folks samhällsförfattning framgår af »förhållanden, ofta naturnödvändiga, dem ingen mänsklig spekulationsförmåga mäktat skapa» [1].

Öfverallt återvänder denna Järtas motvilja mot hela den riktning, som tror sig kunna dana statens lifsformer efter abstrakta rättsbegrepp. Denna »stela statsjuridik» [2] är honom i ytterlig grad motbjudande. Den är ett utslag af hvad han i ett annat sammanhang kallar »tidens enskiftande ande» [3].

Han opponerar vid alla tillfällen kraftigt mot denna åsikt om en universellt giltig statsform och öfverhufvud mot »den riktning af tidsandan, som, viljande universalisera allt, anser det historiskt gifna såsom högst besynnerliga undantag ifrån den allmänna abstrakta regeln», och som i sin formalistiska ifver vill, att en allmän förnuftsrätt skall, utan afseende på något förut bestående, uttala sig i en lagstiftning [4]. Dessa »abstrakta teorier om en ovillkorligen god statsinrättning», dessa »allmänna statsläror» likna efter Järtas mening de »universalmedel, hvarmed charlatanerna lofva bot mot hvarje sjukdom och hälsa åt hvarje människonatur». »Regeringsformer kunna» — fortsätter han — »efter dessa läror skrifvas lika lätt som recepter; men deras verkan blifva äfven universalreceptens» [5]. Något löjligare kan han svårligen tänka sig än Benthams utkast till en allmängiltig konstitution, däri plats är lämnad till insättande af hvilken stats namn som hälst — »såsom på ett bjudningskort»; liksom om ett dylikt rationellt förslag vore lika dugligt för »alla jordens folk, utan afseende på deras individuella förhållanden — för eskimåer och engelsmän, för kamschdaler och fransoser» [6].

»En statsförfattnings rättmättighet», heter det i ett annat sammanhang, »kan icke åvägabringas genom någon konstlad organisation af regeringen, utan beror på det styrda folkets väsende, på dess kraft och bildning» [1]. Man skall icke vara bunden af »dogmers ok» [2]. Styrelsens form måste bestämmas efter verkliga förhållanden. Så menade ock de visaste bland våra fäder, såsom framgår af »konungastyrelsen». I sådan anda fullgjorde äfven 1809 års grundlagsstiftare sitt värf. De skrefvo en författning, hvars föremål var det *svenska* folket och endast detta. Om sin egen stats utbildning, forna öden och närvarande förhållanden ägde de en vidsträckt kännedom; men få eller kanhända ingen kunde göra reda för de nyaste tyska rätts- och statsteorierna. Utskottets sekreterare åter, säger Järta vidare, sålunda afseende sig själf, var visserligen icke alldeles okunnig i de abstrakta lärorna, men »han anade då redan, hvad han sedermera erfarit, nämligen att deras användning till något folks konkreta samhällsförfattning skulle förvandla denna från en lefvande organism till ett dödt machinerie» [3].

[1] Föreläsn. f. prinsarne öfver lagfarenheten. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 t).
[2] Svar etc., V. skr. II, s. 373.
[3] Promemoria till hofkanslern v. Schulzenheim d. 3 sept. 1832. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z).
[4] Om vårt fäderneslands lagstiftning, s. 20.
[5] Hvad har Sverige vunnit eller hvad förlorat sedan regeringsformen år 1809? Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s).
[6] Föreläsningar för prinsarne. Ups. Univ. Bibl.

Sambandet mellan Järtas uppfattning af rättens uppkomst och hela hans organiska grunduppfattning ligger i öppen dag. Det är egentligen onödigt att hopa flera citat af de många, som skulle kunna framställas såsom bevis därpå. Vi anföra blott ännu ett par. Han säger: »Hvarje organisations art och mått af lifskraft bestämma den form, under hvilken dess tillvarelse och fortväxt uppenbara sig. Så äfven i hvarje människosamhälle bildar den inre lifskraften de yttre rättsförhållandena, som uppenbara graden af hennes utveckling» [4]. Hvad han menar i fråga om folkundervisningen har en generell betydelse, i det att hans åsikter därvidlag kunna utsträckas till att gälla statslifvet i dess helhet. Statsorganismen har sitt eget bildande lif och endast det nationella förfallet, folkandans mattande, kan motivera nödåtgärden att gripa till konstlade medel [5].

På ett annat ställe i samma skrift heter det: »All lefvande kraft yttrar sig i formens mångfald. Häruti skiljer sig ock de europeiska folkens bildning från de asiatiska nationerna; den förra yppar sitt fria lif i en ständig växling af individuella skepnader; den senare är en förstenad allmänlighet. Hela naturen,

[1] Svar etc., V. skr. II, s. 379.
[2] anf. st., s. 332.
[3] Fragment i Ups. Univ. Bibl., (F. 857 j).
[4] »Theser», Svenska Biet 1843, n:r 258.
[5] Jfr Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 470 f.

i synnerhet den organiskt rörliga, företer likaledes en ofattlig mångfald, hvilken då först kunde sammanfalla i en absolut enhet, när det omätliga världssystemet störtades ur tid och rum tillbaka i ett ursprungligt *intet*, detta enda logiska *ett*, som tankeförmågan ej kan söndra, detta enda ovillkorligen *allmänna*, som abstraktionen ej kan uppdrifva till ett allmännare» [1]).

En »stat i allmänhet» vill Järta alltså icke veta af. Ingen normalförfattning! Den bästa styrelseformen är enligt honom den, som bäst är afpassad efter det konkreta folkets behof, dess historiska utveckling och säregna förhållanden, den, som framgått som resultatet af den individuella statens egen organiska växt. Ty endast den är ägnad att befordra och förhöja det nationella lifvet, hvilket är en del af mänsklighetens lif. Härmed öfverensstämmer ock den allmänna definition, Järta på ett ställe — såsom han själf påstår, »i populärt språk» — gifver af *rättens* begrepp: den är» mänsklighetens fordran, att en fullständig, harmonisk, evinnerlig utbildning af hvarje samhälles organisation må genom individers växelverkande frihet göras möjlig» [2]).

Imitationen af *det utländska* är, i enlighet med denna åskådning, för Järta en förargelseklippa. Han klagar öfver, att svenskarne aldrig i någon tid varit så litet självständiga som i hans samtid. De »vilja lefva på lån». Och det, som de låna, är »det sämre hos andra nationer eller sådant, som ryckt ur sitt sammanhang blir dåligt». De vilja, menar han, efterlikna olika tyska och engelska förhållanden utan att ega de respektiva landens förutsättningar [3]). De »ungdomsraska statsmän», som vilja omskapa 1809 års regeringsform, anse det icke vara svårare »att efter främmande mönster förändra ett folks styrelseordning än ett regimentes uniform» [4]).

Den källa, hvarur Järta vill ösa, är sålunda den *nationella* upplefvelsens. Det är till *»svensk erfarenhet»*, som han alltid

[1]) anf. st. sid. 498 f.

[2]) Svar etc., V. skr. II, s. 412.

[3]) Bref till B. B. v. Platen d. 6 okt. 1823, Kungl. Bibl:s brefsaml. — I bref till Brinkman af den 22 jan. 1834 (Ups. Univ. Bibl.) talar han jämväl om försöken »att olämpligen härma inrättningar i Ryssland, Preussen, Frankrike, England» o. s. v. »Af originalitet, äfven i oförstånd äro vi ej mera mäktiga».

[4]) Fragment å fol. 60, vol. F. 85 j, Ups. Univ. Bibl.

hänvisar, likaväl som till *»svensk verklighet»*. I motsats härtill finner han, att »den närvarande tidens vise göra sig ofta en förtjänst af spekulativt förakt för erfarenhetens och historiens varnande lärdomar» [1]). Men de få också lära känna, att »teoretiska förslag till stora reformer möta ofta hinder af den historiska verkligheten» [2]).

Historisk, nationell, erfarenhetsmässig — se där de slagord, med hvilka man kan beteckna Järtas åskådning.

* *
*

I enlighet med denna organiska teori om styrelseformernas nödvändiga framväxande ur folklifvet, bör Järta för hvarje särskild stat gilla den författning, som den historiska utvecklingen frambragt, ifall den verkligen är ett verk däraf och icke af ett revolutionärt afbrott i kontinuiteten; kanske bör man tillägga jämväl den restriktionen: ifall icke något tryck af en eller annan art hindrat formerna att växa ut till sanna uttryck af kulturstadiet. Han ger emellertid företräde åt en särskild statsform, *den konstitutionella statsförfattningen*. Och äfven detta af skäl, som härledas ur den organiska statsåskådningen. Ty då staten är en organism, kan den nämligen ej »utveckla sig utan den fria växelrörelse af förmågor, som en sannt liberal konstitution, afpassad efter måttet och riktningen af hvarje folks allmänna lif, framkallar och fortdrifver». Man ser också, betonar Järta, att nationer, som hunnit till någon allmännare bildning, egt större trefnad under konstitutionella statsförfattningar, än t. ex. under enväldet, hvilket vore den bästa styrelseformen, ifall statens uppgift uttömde sig i rättsskyddet allena [3]). Dock fordrar den konstitutionella statsformen, att folkets utveckling skall hafva nått en viss höjd [4]). Mot den förebråelsen, som anmärkaren i

[1]) Några anmärkningar vid förslaget om inrättande af en hypoteksbank för svenske järnbruksegare. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 k: 2).

[2]) Om Sveriges läroverk, tillägg, V. Skr. II, s. 544. — Som motto till en uppsats om läroverksreformer, Sv. Biet 1840, n:r 157, använder han följande sats af V. Cousin: »Les lois ne sont pas des essais perilleux sur la société; elles ne doivent faire autre chose que résumer et généraliser les leçons de l'expérience».

[3]) anf. st. s. 410.

[4]) anf. st. s. 409.

Allmänna Journalen slungade mot honom, att han skulle vara en fiende till det konstitutionella systemet, genmäler Järta själf, att hela hans antikritik syftade åt att finna en bättre basis för detsamma än fördragsteorien [1]). Han finner den i sin organiska teori och betecknar därför de konstitutionella regeringsformerna med termen »organiskt fria statsförfattningar» [2]). Frihet finner han öfver hufvud utgöra det första villkoret för mänsklighetens utbildning [3]).

Det behöfver icke påpekas, att Järtas sympati för det konstitutionella systemet närmare specificerar sig till afgjord förkärlek för den konstitutionella *monarkien.* Han lägger på flera ställen i dagen sin afvoghet mot »republikanska» nyheter. Dock är denna motvilja af mera individualiserad än allmängiltig innebörd, ehuru väl äfven det senare. Det är framför allt för *Sverige* med dess monarkiska traditioner, som han icke tål »republikanska» tillsatser till den historiskt betingade samhällsförfattningen.

2.

Rättsligt och politiskt förhållande mellan regering och folk.

Statsmaktens subjekt. Maktdelning och maktbalans. Järtas kamp för bevarandet af en stark konungamakt gentemot representationens tendens att utvidga sitt inflytande. Betydelsen häraf för uppfattningen af hans åsikt om statsmaktens subjekt och om maktdelningen.

Med den konstitutionella monarkien som det närmaste objektet för sin betraktelse framställer Järta sina idéer om *förhållandet mellan regering och folk.* Vi skola först taga i betraktande hans på allmänt statsfilosofisk basis hvilande föreställning om *subjektet för statsmakten.*

[1]) anf. st. s. 339 f.
[2]) anf. st. s. 414.
[3]) Bet. af Kon:s Bfhde i St. Kopparb. län d. 25 febr. 1818.

Järta förnekar först och främst läran om *folksuveräniteten.* Denna är ju ett korrelat af naturrättens fördragslära och såsom sådant implicite i viss mån kritiserad redan vid hans behandling af kontraktteorien och i all synnerhet vid det nagelfarande, han underkastar begreppet »allmänvilja» (se ofvan s. 25 ff.). Han finner den åsikt, som gör folket till statsmaktens (suveränitetens) innehafvare, stå i oförsonlig strid med den uppfattning af staten som en organism, hvilken ligger till grund för hela hans åskådning. Den är passande endast för den mekaniska föreställningen om statens natur af en maskin. »Samhällets organisation är upplöst», säger han, »om folket anser sig hafva medelst ett förpaktningskontrakt upplåtit till regeringens bruk och nyttjande, hvad det aldrig odeladt ägt eller kunnat äga — suveräneteten» [1]). Möjligt vore det visserligen, menar han, att man kunde rimligen medgifva, att regeringens makt utgår från folket, fastän man icke begår den orimligheten att härleda samfundsledamöternas förening till folk från ett kontrakt af privaträttslig karaktär [2]). Ty med regeringsmaktens utgående från folket, — ett uttryckssätt, som Järta således icke alldeles förkastar — menar han då ingalunda, att den förras innehafvare fått sig densamma delegerad från den ursprunglige ägaren däraf, folket. I den nämnda termen lägger han tvärtom ett innehåll, som låter förena sig med och framgår ur hans organiska åskådning af samhället. »När staten betraktas såsom ett organiskt helt», säger han, »kan man på en gång säga, att regeringens makt utgår ifrån folket och folkets kraft ifrån regeringen. Lif och materia äro i all organism liktidiga, så ursprungligen och innerligen flätade i hvarandra, att den mekaniska konstens *förr* eller *senare* ej är användbart till dem». Däraf följer också, att regering och folk äro, såsom Järta säger, »koordinerade»; »de måste med endräkt sammanverka, om staten skall gå fram mot sin bestämmelse» [3]). Alltså: både regering och folk ingå enligt Järta såsom nödvändiga delar af statsorganismen. Den ena är icke öfver den andra, utan båda äro subsumerade under det hela.

Järta synes sålunda mena, att hvarken regent eller folk äro statsmaktens ursprungliga besittare. »I staten, då den upp-

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 411 f.
[2]) anf. st. s. 352.
[3]) anf. st. s. 411.

fattas såsom en organism», säger han vidare, »födas regenten och undersåten till ömsesidiga förbindelser, oberoende af något fördrag och i följd däraf oupplösliga». Det är de förgångna generationerna, »folket såsom en fortlefvande idealisk personlighet», som af både »arfvingen af tronen» och »arfvingen af kojan» hafva rättighet att kräfva uppfyllandet af de plikter, hvilka kulturarfvet medför. I ett samhälle, där en allmän anda lefver, gälla dessa kraf med bindande kraft, och hvarken regent eller medborgare kan undandraga sig att erkänna dem [1]). Hvarken hos konungen eller hos folket i vanlig mening ligger därför enligt Järta maktens ursprung. Det är att söka hos *statsorganismen själf*, idealiskt fattad.

Om Järta således bestrider verkligheten eller tänkbarheten af folkets ursprungliga välde och dess delegation åt en regering, så förnekar han däremot icke, att under statens utveckling sättet af regeringens och folkets samverkan kan bestämmas och modifieras genom ömsesidiga aftal och löften. I den meningen kan man antaga »en egen art af fördrag mellan styrande och styrda» — egen så tillvida som deras bindande kraft är att söka icke i en juridisk helgd, utan i en moralisk. Sådana förekomma i Sveriges historia under formen af religiösa akter, försäkrings- och trohetseder [2]). Han kunde hafva tillagt, att sådan är ock den formella karaktären af 1809 års regeringsforms tillkomst.

* * *

Statens båda maktfaktorer äro alltså regering och folk eller bättre *konung och folk*, då det alltid är med tanken på monarkien Järta skrifver. Faktiskt utgestaltar sig ju denna motsats till sammanställningen konung och *folkrepresentation*, då ju den senare är i den konstitutionella staten folkets företrädare. »De bägge högsta samhällsmakterna» kallar han dem på ett ställe [3]). Såsom »den ena statsmakten» och »den andra» omtalas de i ett annat sammanhang [4]).

[1]) anf. st. s. 414.
[2]) anf. st. s. 411.
[3]) Om rätta förståndet och rätta användandet af 106 och 107 §§ i Sveriges regeringsform, V. skr. II, s. 566.
[4]) Upsala Correspondenten den 14 maj 1834; se utdraget hos NAUMANN, Sveriges statsförfattningsrätt, IV, s. 30. Jämväl ins. uppsats i Sv. Biet 1840, nr 62. Jfr uttrycket »de särskilda verksamheterna eller så kallade makterna inom svenska samhället». Åminnelsetal öfver J. G. Gahn. s. 42.

Den faktiska dualismen motsvaras emellertid icke af en logisk uppdelning. Sålunda framställer han en dylik efter fullständigt mönster à la Montesquieu i *motiverna* till regeringsformen. Han gör där den begreppsmässiga tredelningen af statsmakten: styrande makt, lagstiftande makt och domaremakt [1]). Men i utskottsyttrandets fortsättning fördelas de tre olika materiella partierna af statsmakten, sönderstyckade, på de två formella maktinnehafvarne: konungen och folkrepresentationen. Den dömande makten omtalas enligt gammal svensk tradition under benämningen »konungens domsrätt» [2]). Någon *absolut* statsmaktsdelning — en sådan, där den logiska tredelningen noga sammanfaller med den reala — ingår då icke som ett postulat i Järtas statsrättslära. Det faller också af sig själft, att representanten för 1809 års idéer, sådana dessa förkroppsligats i vår regeringsform, aldrig har varit en doktrinär anhängare af den åsikt, som omfattats af den Montesquieuska tankens ultras. En blick på vår grundlags innehåll är ju tillräcklig för att till full evidens visa detta. Konungen har andel både i lagstiftningen och domarmakten; riksdagen har befogenheter, som äro af administrativ karaktär, och kan åtminstone teoretiskt taget utöfva inflytande på högsta domstolens sammansättning; den senare inverkar på lagstiftningen genom sina utlåtanden och lagförklaringar — för att nu icke uppehålla oss vid de många detaljafvikelserna från doktrinen.

Men en *relativ* maktfördelning — eller, om man så vill, kompetensfördelning — fordrar Järta. Naturligtvis, eftersom han är en den konstitutionella monarkiens anhängare och, efter hvad han själf betonar, ej vill veta af någon absolutism, vare sig envälde eller »otygladt mångvälde» [3]). Locke, säger han, formulerade sina statsrättsliga satser efter den kännedom, han hade af »regeringsmaktens miss-

[1]) K. U:s memorial d. 2 juni 1809, V. skr., s. 44. På samma sätt disponerar han i föredragningslistan till R. F. (se ofvan s. 9 not 1) under rubrikerna: styrande makten, domaremakten, lagstiftande makten, makten att beskatta, kontroll. I Korsbergers memorial (ofvan s. 10) säger han: lagstiftningsmakten tillkommer konungen och ständerna gemensamt, beskattningsmakten ständerna och styrande makten konungen allena.
[2]) K. U:s mem., V. Skr. I, s. 52.
[3]) Åminnelsetal öfver J. G. Gahn, s. 42.

bruk och af möjligheten att genom dess *fördelning* dem återhålla»[1]). Om Hobbes säger han, att han påstår, »att något *blandadt regeringssätt*, hvarigenom makten *söndrades*, ej vore rättsenligt». »Det första och mest konsekvent utförda försöket att härleda det borgerliga samhället från ett fördrag», fortfar han, »förde således rakt till despotism; och då jag anser denna teori oundvikligen leda till ett sådan resultat, består min synd däruti, att jag icke velat erkänna en rättsgrund för oinskränkt envälde, fåvälde eller mångvälde» [2]). En af de hufvudgrunder, på hvilka det nya statsskicket enligt motiverna skulle hvila, var också det, som uttryckes i formeln »statskrafternas särskilda bestämmelser» [3]). Och skälet är gifvet: lagstiftarne »ville, varnade af en dubbel erfarenhet, bevara nationen mot skiftande förtryck af de bägge högsta samhällsmakterna, hvilka inom en mansålder hade, hvardera i sin ensidiga riktning och hvardera till förhatlig ytterlighet, framgått, lika oåterhållna och lika förödande» [4]). Alltså maktfördelning såsom ett »den borgerliga och politiska frihetens rätta palladium» [5]).

Maktfördelningens korrelat och på sätt och vis endast ett annat uttryck för samma tanke är *maktbalansen*. Det är hvad motiverna uttrycka med orden: »statskrafternas ömsesidiga motvikt». Den åstadkommes genom hvarje »statsmakts» oberoende inom sitt område. Statsmakterna skola inbördes »bevaka» och »återhålla» hvarandra; den återhållande bör icke äga något af den återhållnes verkningsförmåga [6]). De få därför icke inkräkta på hvarandras gebit, utan hålla sig hvar och en på sitt. Eljest blir staten och den medborgerliga friheten lidande. 1809 års revolution ägde enligt Järta sitt berättigande just däri, att den återställde denna jämvikt mellan konungens och folkrepresentationens makt [7]).

Öfverhufvud står det för Järta klart, att »grundvillkoret för all lefvande bildnings bestånd, fortväxt, styrka och trefnad» är

---

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 362.

[2]) anf. st. s. 358.

[3]) K. U:s memorial den 2 juni 1809, V. skr. I, s. 44.

[4]) Om 106 och 107 §§ R. F. V. skr. II, s. 566.

[5]) FAHLBECK, Sveriges författning och den moderna parlamentarismen, s. 74,

[6]) K. U:s memorial 2 juni 1809, V. skr. I, s. 44.

[7]) Om 106 och 107 §§ R. F., V. skr. II, s. 566.

»en bestämd fördelning af dess väsentliga organer, men tillika dessas samdräkt under hvarjes lediga och kraftfulla rörelse» [1]). Hvad han önskar är sålunda ett utskiftande af de statliga befogenheterna på skilda organer; dock icke på sådant sätt, att de verka utan beröringspunkter med hvarandra — de skola tvärtom samarbeta. Men för statens väl är det af vikt, att hvart och ett af de båda hufvudorganen får obehindradt af det andra fritt röra sig inom sin maktsfer. Den ena »makten» skall återhålla alla sådana öfverdrifter af den andra, hvilka rubba harmonien i statsorganismen [2]).

* * *

Riksdagen skall således hafva sin maktsfer i fred. Såsom statssekreterare höll Järta noga på, att äfven riksens ständer skulle se till, att de icke genom något förbiseende lämnade ifrån sig befogenheter, som enligt R. F. tillkommo dem. Sålunda vid ett tillfälle, då de i en skrifvelse till kungl. maj:t anmält sin *önskan* beträffande en tullagstiftningsfråga. På Järtas föredragning svarade kungl. maj:t, att han ansåge det enligt grundlagen tillkomma riksens ständer att i detta ärende fatta det afgörande beslutet. Kungl. majestät förväntade, tillägges det betecknande i svarsskrifvelsen, »att riksens ständer emottogo detta högtidligen gifna bevis af kungl. maj:ts sorgfälliga vård om deras lagliga makt med underdånig erkänsla och med en däraf ytterligare befästad föresats att å deras sida lika noggrannt bevara grundlagarnas helgd och iakttaga den gräns, dessa bestämma emellan kungl. maj:ts och riksens ständers rättigheter» [3]).

---

[1]) Åminnelsetal öfver J. G. Gahn, s. 42.

[2]) I detta sammanhang kan påpekas, hurusom Järta gifvetvis åt domstolarne anvisar en likaledes inom deras befogenhetsområde begränsad roll. Enligt motiverna till regeringsformen skall domaremakten visserligen vara självständig under lagarna, men ej självhärskande öfver dem. En liknande tanke som den i de sista orden liggande återfinner man i en trettio år yngre skrift af Järta. Han framhåller däri den statsrättsliga principen, att det icke tillkommer någon domstol »att fälla ett inom den lagstiftande maktens område möjligen ingripande utslag». Riksrätten, som det här närmast är fråga om, har icke att stadga grundlagsförklaringar, utan att tillämpa grundlagarnas bud. Koncept till statsrådens förklaringar inför riksrätten 1840. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 k: 2).

[3]) Statsrådsprotokoll öfver handels- och finansärenden d. 7 mars 1810. Riksarkivet.

Järta »räknades också alltid», säger FORSSELL, »som en af de förnämste männen inom det parti, hvars hufvudföremål just var författningens skyddande mot de mera dolda, men ej föraktliga ansträngningar, som gjordes att i en eller annan form återföra säkerhetsakten och inskränka riksdagens beskattningsmakt» [1]). Det kan också påpekas, hurusom Järta förordade en gemensam svensk och norsk nationalrepresentation af månhet om folkfriheten. Han förklarade, att »bägge folkens säkerhet påkallar en sådan gemensam representation för att samfälldt *återhålla* den styrande makten, hvilken annars, begagnande gynnande tillfällen, skulle med det ena folkets missledda styrka kunna beröfva det andra sin frihet» [2]).

Men i än högre grad var Järta angelägen om att ***konungamakten*** skulle få hafva sitt kompetensområde fredadt för öfvergrepp från folkrepresentationens sida.

Somliga hafva uti 1809 års grundlag funnit en genomgående mot konungamakten polemisk natur [3]). De skulle då kunnat med glädje anteckna, att Järtas förmenta polemik fick ett alldeles motsatt föremål efter revolutionsåret.

Redan 1809 var emellertid hans ställning, liksom de öfriga ledande männens, sådan, att han sträfvade att motarbeta den naturliga tendensen att gifva folkmakten mera, än han fann maktdelningen och maktbalansen medgifva. I motiverna till regeringsformen tager sig Järtas månhet om konungamaktens frihet från intrång från representationens sida uttryck på flera ställen. Konstitutionsutskottet har »noga sökt att förekomma den lagstiftande maktens insteg i den styrandes verkställighetsåtgärder». I själfva regeringsformen är en dylik åstundan särskildt skarpt utpräglad i § 90 och i andra momentet af § 107. Ifall han möjligen varit emot opinionsnämndens införande, så har det varit därför, att han däri såg ett ingrepp från riksdagens sida på ett område, där den icke hade något att skaffa [4]). Så gaf han ock vid den nya

---

[1]) Se FORSSELL, Lefnadsteckning s. XXXII och noten.

[2]) Utlåtande i föreningsfrågan. Järtas o. Wirséns brefväxl. s. 150.

[3]) T. ex. LÖWENHJELM, Kritisk undersökning af 1809 års grundlag, s. 41 ff. och 49 ff.

[4]) Se FORSSELL, anf. a. s. XXXI. Hvilken ställning Järta intog till justitieombudsmannainstitutionen, är tvifvelaktigt; jfr anf. st. noten. Af ett bref af d. 25 maj 1812 från A. G. Silfverstolpe till Järta (Ups.

riksdagsordningens förberedande behandling uttryck åt sin ovilja mot införandet af den specialiserade revisionen af statsverkets räkenskaper; den komme att leda till en sådan pröfning af regeringens mått och steg, hvilken snart blefve liktydig med en »anarkisk öfverförvaltning», och vore ägnad att genom det riksdagens öfvergrepp, den innebure, förlama styrelsens kraft [1]). Han finner med tillfredsställelse, hurusom i den definitiva riksdagsordningen de statsrevisionen afseende bestämmelserna blifvit så omformulerade i jämförelse med det första förslaget, att de nu icke lämna rum för något missbruk af den riksens ständer skäligen tillkommande rättigheten att taga en fullständig kännedom af statsmedlens användning. Berörda föreskrifter anser han icke i denna deras slutliga affattning ägnade att »sträcka riksens ständers befattning inom kretsen för den styrande maktens uteslutande verksamhet» [2]).

Med ganska stor säkerhet kan man jämväl antaga, att Järta hyste betänkligheter gent emot den »riksens ständers lag- och hushållsberedning», som af en bland konstitutionsutskottets ledamöter, A. G. Silfverstolpe, föreslagits. Dess uppgift skulle bl. a. bestå i att af hvilken medborgare som helst mottaga anmärkningar och förslag rörande grundlagen, andra lagar och publika inrättningar samt däröfver afgifva yttrande; dess protokoller och handlingar skulle hvarje år tryckas i hela sin vidd [3]). »Konstitutionsutskottets pluralitet fann likväl», säger Järta, »betänkligt att tillstyrka denna myndighet, förnämligast af det skäl, att den, såsom emanerande från riksens ständer, skulle därigenom och genom sin verkan på allmänna opinionen möjligen kunna inskränka

---

Univ. Bibl.) framgår, att den senare i bref till den förre sagt sig icke vilja mottaga justitieombudsmannabefattningen. Möjligen har han i samma bref sagt något principiellt om själfva institutionen. Förf. har icke sett berörda bref från Järta.

[1]) Korsbergers memorial, Borgarståndets prot. 1809, 2:dra b., I, s. 556; äfven hos HAGMAN, Om den svenska statsrevisionen s. 6 ff.

[2]) Till statsrådsprot. ang. antagandet af 1810 års R. O., koncept dat. d. 5 febr. 1810 i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 j).

[3]) Se Riksens högl. ständers constitutionsutskotts memorialier och öfriga expeditioner vid riksdagen i Stockholm 1809—10, Sthm 1874, s. 67 ff. och HILDEBRAND, Sv. statsförfattningens historiska utveckling. s. 628.

den styrelsemakt, som utskottet ansåg böra odelad och oförkränkt åt konungen bevaras» [1]),

Som statssekreterare var Järta noga på sin vakt för att värna om konungamakten. I oktober 1809 får t. ex. statsutskottet mottaga en kunglig skrifvelse kontrasignerad af Järta, hvarnti det inledningsvis får en tillrättavisning, därför att det synes vilja på egen hand företaga några finansiella anordningar mellan riksgäldskontoret och allmänna brandförsäkringsfonden. Kunglig majestät, heter det i densamma, känner icke, att riksens ständer uppdragit och finner dem ej heller hafva kunnat uppdraga deras statsutskott någon makt att fatta gällande beslut i mål af det ifrågavarandes beskaffenhet [2]).

Den nyssnämnda *§ 90* i 1809 års regeringsform (ofvan s. 84). stadgar som bekant, att »under riksdagens, dess kamrars eller utskotts öfverläggningar och pröfning må icke uti något annat fall eller på något annat sätt, än grundlagarna bostafligen föreskrifva, komma frågor om ämbets- och tjänstemäns till- och afsättande, regerings- och domaremaktens beslut, resolutioner och utslag, enskilda medborgares och korporationers förhållanden eller verkställigheten af någon lag, författning eller inrättning». För Järta är denna § en af de betydelsefullaste i hela regeringsformen. Dess respekterande var en ögonsten för honom; som statssekreterare var han i tillfälle att aktivt värna om densamma. Bekant är sålunda det initiativ, regeringen på Järtas föredragning tog till det s. k. Oxelbergska målets iscensättande 1810. Riksdagsmannen i bondeståndet Oxelberg hade i ett memorial fällt smädliga yttranden om konungens ämbetsmän, och Järta ser däri en kränkning af den ömtåliga nittionde paragrafen. Han låter kungl. majestät affärda en skrifvelse till bondeståndet, i hvilken bl. a. uttryckes den bestämda förväntan, att ståndet icke måtte mottaga det berörda memorialet, hvarvid § 90 framföres såsom motivering. Den kännetecknas af Järta såsom »denna visa föreskrift, på hvars noggranna iakttagande beror, att regeringssättet ej urartar från frihet till själfsvåld och därifrån åter till envälde» [3]).

[1]) Om en statsekonomisk journals utgifvande, V. skr. I, s. 90.

[2]) Statsrådsprotokoll öfver handels- och finansärenden d. 25 okt. 1809. Riksarkivet; Riksdagstidningar 1809.

[3]) Kgl. maj:ts skrifvelse till bondeståndet af 10 sept. 1810. — Om gången och utgången af det Oxelbergska målet, se FORSSELL, Lefnadsteckning s. LVI ff.

Äfven såsom landshöfding hade Järta tillfälle att reagera mot sådant, hvari han såg en riksdagens bristande respekt för dess befogenheters gräns. Han ville icke veta af, att riksdagen eller någon dess afdelning med förbigående af konungen tog sig något kommando öfver förvaltningen. Riddarhusutskottet hade anmodat landshöfdingeämbetet i Falun att infordra vederbörandes förklaring öfver en uteblifven redovisning af riddarhusmedel. Järta infordrade förklaringen, men sände den icke till riddarhusutskottet, utan till kunglig majestät, som själf fick i nåder afgöra, huruvida den till utskottet måtte öfverlämnas eller icke. Hans handlingssätt förestafvades däraf, att han — såsom han förklarar i skrifvelse till konungen — icke ansåg det »sig tillständigt att medgifva något utskott af riksstånden rättigheten att omedelbarligen äska genom Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande de dem underlydande tjänstemäns förklaringar vid dessas tjänsteförvaltning» [1]). Riksdagen eller dess afdelningar, menar sålunda Järta, få icke gripa in på administrationens gebit.

Öfver en liknande händelse, som dock ej träffat honom själf, förargar sig Järta för öfrigt i en senare tid, då han var utanför deltagandet i de praktiska statsvärfven. Det gällde denna gång riksgäldskontorets uppträdande — jämväl mot en landshöfding. Det förra äskade mot den senare »aktion», hvarvid bl. a. lades honom till last, att han behandlat fullmäktiges anspråk såsom beroende på hans pröfning, sedan vederbörande därom blifvit hörda. Järta ser i hela denna »skandalösa» historia ett försök från riksgäldskontorets sida att »göra sin myndighet öfver landshöfdingar gällande». Han säger sig vid ett liknande tillfälle hafva gentemot riksgäldskontoret iakttagit enahanda förfarande som den ifrågavarande landshöfdingen. Mot anspråken hos ständernas fullmäktige satte han helt enkelt ett konungens befallningshafvandes utslag [2]).

Vi hafva funnit, hurusom Järta redan under grundlagsarbetet 1809—1810 stod på vakt för att bevara åt konungamakten en okränkbar maktsfer. Vi hafva därjämte framfört ett par exempel på praktiskt ingripande från statssekreteraren och

[1]) Till Kungl. Maj:t den 11 mars 1818. Riksarkivet.

[2]) Bref till Wirsén d. 2 nov. 1827, Wirsénska brefsamlingen i Riksarkivet.

från landshöfdingen Järta till hejdande af folkrepresentationens, dess afdelningars eller verks försök att intränga på styrelsemaktens gebit. Vi skola i hans skrifter af ena eller andra slaget uppsöka ännu några uttryck af hans åskådning i berörda afseende.

Det Järtas yttrande angående »lag- och hushållsberedningen», hvilket vi ofvan (s. 85 f.) anfört, fälldes 1815. Samma skäl, som 1809 framställdes mot den af Silfverstolpe ifrågasatta inrättningen, anförde Järta nu mot det förslag, som innehölls i en riksens ständers skrifvelse angående utgifvande af en statsekonomisk journal, redigerad af en genom ständernas elektorer utvald person. Journalen skulle bl. a. fästa styrelsens uppmärksamhet på nationens önskningar rörande föremål af allmänt och nationellt intresse. Såsom ett väsentligt motiv för vägrandet af konungens bifall anför Järta — nu ånyo statssekreterare — att journalen skulle inverka otillbörligen hämmande på regeringsmaktens frihet och själfständighet genom att med representationens pondus bakom sig gifva styrelsen undervisning och kanske ibland komma allmänheten att anse regeringens välvilliga åtgärder endast vara frukter af ett genom journalen såsom ett folkmeningens organ utöfvadt moraliskt tvång. Anstalten i fråga vore oförenlig med regeringens värdighet, enär en styrelse, »hvars åtgärder skulle vara underkastade granskningen af en till detta värf utaf nationalrepresentationen vald och befullmäktigad journalist», därigenom nödvändigt skulle förlora »något af den aktning inom och utom riket, hvaraf dess verkningskraft hufvudsakligen beror». Genom den bestämmelsen, att i den nämnda publikationen jämväl borde införas handlingar angående regeringens åtgärder, komme den att blifva ett nytt medel för den småaktiga detaljgranskning, som Järta så starkt afskydde, därför att den försvagade styrelsens kraft. »Det är icke genom kännedomen af särskilda regeringsåtgärder, utan genom känslan af hela regeringssystemets verkningar, som allmänhetens opinion därom må bildas» [1].

Samma år, 1815, utgjuter sig Järta i ett enskildt bref öfver att ridderskapet och adeln tillåtit sådana yttranden af en dess ledamot inflyta i protokollen, hvilka uppenbarligen stodo i strid med

[1]) Anförande till statsrådsprot. ang. en statsekonomisk journal. V. skr. I, ss. 84—102.

regeringsformens nittionde paragraf. De inneburo ett klander af det sätt, hvarpå vissa författningar verkställdes af konungens ämbetsmän. »Låt detta gå utan anmärkning en riksdag», utbrister Järta, »och med den andra hafva vi dömande kommissioner». Hellre än folkrepresentationens despotism önskar han då en endas, »bunden åtminstone af ett varaktigt intresse och kanhända af en viss heders- och ärekänsla». I samma bref gifver han uttryck åt sin aversion mot den tanken, att riksens ständers deputerade skulle dirigera statens spannmålshandel till nödställda landsändars bispringande. »Regeringen, endast den, bör styra denna, som all annan administrationsverksamhet». Ty en sådan förvaltning kräfver af ämbetsmännen en raskhet, som endast skulle hindras genom deras underordnande under en ständernas senfärdiga öfverstyrelse. Han förstår icke regeringens »apparenta lugn under allt detta». Regeringen är i många stycken matt, menar han. »Men regeringen skall bestå och icke blifva våldförd hvarken af skrik eller annat. Den skall kunna med laglig independence afgöra, hvad lagen lämnar endast till dess afgörande, och styra utan biträde af riksens ständers deputerade» [1]). Det är sålunda en stark regering, utan ständerinblandning, Järta önskar se i spetsen för förvaltningen.

Äfven kungl. majestät själf uppmärksamgjordes af Järta under senare delen af samma år på betydelsen af R. F. § 90. I en skrifvelse till konungen betonar han nämligen bl. a., hurusom ibland »hufvudgrunderna» för vårt nuvarande regeringssätt »den uttryckligen är stadgad, att riksens ständer icke må genom omedelbar verksamhet eller genom annan pröfning af administrativa åtgärder, än den konstitutionsutskottet under föreskrifna bestämda former tillkommer, ingripa inom den styrande maktens område». Den nittionde paragrafen har kommit till »uti denna visa afsikt». Motivet finner Järta i frihetstidens varnande lärdomar. Man ville söka förebygga de »söndringar emellan statskrafterna» och det split mellan medborgare, hvarom Sveriges häfder för den tiden berätta [2]). — R. F. § 90 står, såsom vi af denna skrifvelse funnit, för Järta som en »hufvudgrund» för författningen af 1809.

[1]) Bref till Mannerheim d. 27 april 1815. Ups. Univ. Bibl.
[2]) Till kgl. maj:t ang. de enskilda assignationerna d. 17 okt. 1815. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z).

Med årens lopp tager Järtas intresse för jämviktslägets bestånd i författningslifvet än mera utprägladt gestalten af en energisk kamp för konungamaktens prerogativer och dess utöfnings själfständighet gentemot den andra statsmaktens öfvergrepp, hvilka enligt hans mening komma balansen att äfventyras. Han ser med oro, att äfven från regeringens sida blifva »i den välvilligaste afsikt föreslagna eller medgifna grundlagsändringar», som, säger han, »efter min öfvertygelse icke stå väl tillsammans med det hela af vårt konstitutionella system, och som synas mig utgå från andra frihetsbegrepp än de urgamla svenska» [1]). Så t. ex. finner han, »att den framställda principen, att konungen må skiljas från all delaktighet i lagskipningen, ehuru enlig med en viss abstrakt teori, icke kan utan våda utföras i Sverige» [2]).

Järta låter vid sina tillfällen regeringen få reda på de bekymmer för utvecklingens riktning, af hvilka han oroas. »Mig synes det» — förklarar han en gång i en promemoria till en ledamot af statsrådet — »vid den instundande riksdagen böra blifva regeringens hufvudsakliga syftemål att upprätthålla och befästa den konstitutionella konungamakten, som måhända icke blifvit med nog styrka och omtänksamhet under flera af de föregående riksdagarna bevarad mot intrång af ständernas myndighet» [3]). I en annan skrifvelse till samme regeringsmedlem säger sig Järta hafva förutsett och äfven alltsedan 1815 föresagt den kris, som nu tycktes närma sig. Ifrån den tiden menar han, att regeringen, »i stället för att mota, befordrat fronderiet». Hans önskan är, »att konungamakten må bevaras okränkt, och att den opposition, som sträfvar att tillintetgöra eller förminska denna makt, måtte finna ett kraftigt motstånd. Längre fram i samma skrifvelse återkommer han till sin förebråelse mot det sätt, hvarpå styrelsen hittills bevakat sina rättigheter. Anledningen till att de förhållanden inträffat, hvilka nu väckte dess bekymmer, finner han nämligen däri, att »den konstitutionella makt», som kännetecknas af en »naturlig tendens att utvidga sig», icke blifvit »i

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 415.
[2]) anf. st. s. 415 noten.
[3]) Promemoria ang. beväringsinrättningen, aflämnad i början af 1828 till d. v. statssekreterare Nordin och af honom vidare meddelad kronprinsen. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 k: 2).

tid med lugn och kraft, oupphörlig vaksamhet samt aldrig afbruten konsekvens» af »den motsatta makten» återhållen [1]).

Ett hufvuduttryck för denna utvidgningstendens, mot hvilket Järta ständigt förnyade sin redan 1809 påbörjade opposition (jfr ofvan s. 85) var representationens *detalj*kontroll öfver styrelsen. Det framgår redan af det föregående. Han menar, att man vid bedömandet af statsrådens värde fäster sig vid småsaker och icke ser på det hela [2]). Det vapen, som regeringsformen gifvit riksdagen i handen genom paragraferna 106 och 107, förslöade man enligt Järtas mening, ifall man begagnade det på ett eller annat sätt till dagligdags bruk. Med anledning af riksrättsåtalet 1818 afsänder han sålunda till justitieombudsmannen en amper skrifvelse, däri han bland annat låter honom veta, att hans »djupa bedröfvelse» öfver denna »den första statsaktionen i närvarande tidehvarf» härleder sig af hans fruktan för de framtida följderna af detta »otidiga» bruk af riksens ständers ifrågavarande befogenhet. Den makten — säger han — ville, »såsom jag med tämlig visshet känner, 1809 års konstitutionsutskott . . . förvara i regeringsformen, endast till värn för grundlagarna och nationen emot uppenbart våld och mot uppsåtliga lagkränkningar». Denna makt hade också under de nio åren efter den ärofulla revolutionen lämnats obegagnad »samt måhända därigenom säkrast vårdad» [3]).

Liknande tankar återkomma i den bekanta uppsatsen i tidskriften Svea 1826, hvari han drager i fält mot konstitutionsutskottets metod att vid fullgörandet af sin granskningsbefogenhet, hos riksens ständer andraga och understryka de speciella anmärkningar, som inom utskottet gjordes. Så borde icke ske, ty det medförde ett småaktigt gräl öfver sekundära saker, innebar en inkräktning af riksdagen på styrelsens område och försvagade därigenom konungamakten. Riksdagens kontroll och särskildt dess anhållan om en partiell eller total ministärförändring borde sparas till de stora fall, då hela regeringssyste-

[1]) Till statsrådet Nordin d. 17 januari 1829; afsändt på N:s egen begäran om nåd. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 a).
[2]) Till Mannerheim d. 27 april 1815. Ups. Univ. Bibl.
[3]) Till justitieombudsmannen den 18 april 1818. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 k: 2).

met eller någon hufvudgren eller en eller annan rådgifvares ständiga förhållande vore af den natur, att en oöfvervinnelig motsats mot representationen gjorde sig gällande [1]).

Riksrättsåtalet 1840 upprör Järta i högsta grad. Han är ytterligt indignerad öfver »de lumpna anklagelsepunkterna». De hafva stegrat hans »förakt för dem, som leda konstitutionsutskottets majoritet». Och han gifver uttryck för sitt förakt öfver det småaktiga, han fann i detta sätt att kontrollera regeringen, då han utropar: »Sådant bruk af åklagaremakten kunde måhända anstå en stadsfiskal i Trosa, men icke nationens ombud» [2]). Själf skrifver han koncept till de anklagade statsrådens förklaringar inför riksrätten. En af hufvudtankarna däri är framhållandet af anklagelsernas småaktiga art. I ena vågskålen lägger han de trettio anklagelsepunkterna, hvilka äro de enda, det »spanande omilda nitet» för fem år kunnat upptäcka, och hvilka han reducerar till oskäliga petitesser, — och i den andra de åtalade statsrådens hela mångåriga offer af sina bästa krafter i ett oförvitligt arbete till fäderneslandets tjänst. Han återkommer så till den tanke, hvaråt vi redan förut funnit honom gifva uttryck. Den makt, grundlagens ifrågavarande bestämmelser gifvit åt folkrepresentationen, fordrar, menar han, »att med ädel hofsamhet användas, om den icke skall blifva förhatlig och i otid utnött, samt därigenom, ifall stora anledningar någon dag påkallade dess rättmätiga verksamhet, då befinnas kraftlös» [3]).

I sistnämnda aktstycke af 1840 ingår Järta bl. a. på en utläggning af §§ 62 och 64 regeringsformen. Bland de af riksdagen genom dess justitieombudsman gjorda påståendena fanns ju äfven det, att statsråden tillstyrkt åtgärder stridande mot i dessa och andra närsläktade grundlagsstadganden innehållna bestämmelser. Järtas uppfattning af nämnda paragrafers innebörd är en annan än ständernas. Han slutar sin undersökning

[1]) Om rätta förståndet . . . . af 106 och 107 §§ i Sveriges regeringsform. V. skr. II, ss. 564—573; ursprungligen offentliggjord i tidskriften Svea 1826.

[2]) Till Geijer d. 13 febr. 1841. Ups. Univ. Bibl.

[3]) Koncept till statsrådens förklaringar inför riksrätten 1840. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 k: 2). — Riksrättsåtalet 1834 anser han vara en »på en gång juridiskt och moraliskt laglös tillställning af en orimlig anklagelse». Insänd uppsats i Ups. Corr. 1835, nr 38.

med att betona, huru initiativlös en sådan styrelse skulle blifva, »hvilken ej skulle hafva makt att, inom gränserna af vissa bestämda hufvudtitlar, använda till de därunder sammanförda behof, hvad af de fastställda totala anslagssummorna kunde i en eller annan speciell utgift besparas». Den skulle icke äga något intresse af att söka göra besparingar för att därmed befrämja andra nödvändiga statsbehofs tillgodoseende. »En regering, så fjättrad», säger han, »som herr justitieombudsmannen önskar, utaf den anslagen beviljande statsmaktens små beräkningar af speciella utgiftsposter, hade mindre egen verkningsförmåga än en vanlig förvaltare af någon större landt- eller bruksegendom. Men en så fjättrad och så till obetydlighet nedsatt konung ville 1809 års ständer icke gifva svenska folket i stället för en enväldig. Därom vittnar, i hela sitt sammanhang uppfattad och i sina särskilda bestämmelser rätteligen tolkad, den regeringsform, som de stiftade». Hvad Järta fordrar, är sålunda en större rörelsefrihet för konungamakten med afseende på medeldispositionen än den, som ständerna genom riksrättsåtalet visade sig tillerkänna densamma.

Mot den specialiserade statsrevisionen hafva vi funnit Järta insätta sin protest redan vid tiden för den nya riksdagsordningens komponerande (se ofvan s. 85). Det sätt, hvarpå riksdagen uppfyllde sin granskningsuppgift gentemot den finansiella sidan af regeringens förvaltning, var icke föremål för Järtas sympati. Han fann det småaktigt; ständernas revisionsifver var honom motbjudande i hög grad. I den ofvan citerade promemorian af år 1828 till statssekreteraren Nordin talar han med harm »om de anspråk, som riksens ständers sist församlade revisorer tillåtit sig att yrka», och han tillägger emphatiskt, att några bland dessa revisorer sökt göra gällande »samma anarkiska grundsats, hvarpå Anjalaförbundet år 1788 upprestes» [1]). Året innan har han till en vän sagt ifrån, att han icke skulle anse Sverige för sitt fädernesland, ehuru nödsakad att där förblifva, »om revisorernas anda blefve gällande» [2]).

Järta fordrar således, att riksdagens granskningsrätt gentemot regeringen handhafves i en sådan anda, att icke därige-

[1]) Promemoria till statssekreteraren Nordin, afgifven i början af 1828. (se s. 90 not 3).

[2]) Till Wetterstedt den 11 december 1827. Kungl. Bibl:s brefsaml.

nom maktbalansen äfventyras; denna rätt får ej blifva en häfstång till den första statsmaktens ställande under den andras förmynderskap — sådan är hans mening.

I sammanhang härmed är också att nämna den gräns, Järta utstakade för ett ständernas kontrollorgan: *justitieombudsmannen.*

Hvilken principiell ställning sekreteraren i 1809 års konstitutionsutskott intog till denna institution, är icke fullt klart (jfr ofvan s. 84, not 4). I en senare tid har han emellertid gifvit uttryck åt sin uppfattning af detta ämbetes karaktär. Man finner detta i den vidlyftiga försvarsskrift, han den 2 april 1821 inlämnade till Svea hofrätt, hvars advokatfiskal ställt landshöfdingen i Falun till rätta med anledning af försenad indrifning af några testamentsbevillningar. Advokatfiskalen hade handlat på justitieombudsmannens anmodan, och denne åter hade därtill föranledts af en anmälan från riksgäldskontoret. I Järtas försvarsskrift hafva vi framför allt att fästa oss vid tvenne moment, åt hvilka han gifver en vidlyftig utläggning. Det första afser den motvilja, vi redan hos honom iakttagit, mot *detaljkritik.* Liksom senare vid försvaret af de 1840 inför riksrätten åtalade statsråden väger han den speciella anmärkningens vikt mot den imponerande tyngden af det förtjänstfulla arbetet i det hela. Han önskar, att justitieombudsmannen »ville vända sin uppmärksamhet på de *större resultaten* af hans ämbetsförvaltning» och icke gifva sig på »små oskadliga och rättade försummelser». Justitieombudsmannen skall enligt Järtas mening i *stora* fall framträda och endast i sådana, för att föra nationens talan. Det är samma missnöje, åt hvilket han i en annan skrifvelse i allmänlighet gifver uttryck, då han talar om »dessa anmärkare, som endast se små detaljer» utan att känna svårigheten med det hela [1].

Detta ena af de båda för oss betydelsefulla momenten i Järtas försvarsskrifvelse står i samband med det andra: utstakandet af *rämärkena mellan justitieombudsmannens och justitiekanslerns befogenheter.* Ty har justitieombudsmannen efter hans kritikers åsikt öfverskattat omfånget af representationens medelbara kontrollrätt gentemot konungens ämbetsmän, så har han

[1]) Afskedsansökan från landshöfdingeämbetet den 1 dec. 1819, koncept i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 a). Denna gång blef det ingenting af med afskedstagandet. Först i mars 1822 lämnade J. landshöfdingeämbetet.

genom åtalet också skridit in på justitiekanslerns gebit, dit rätteligen dylika små mål höra. Järta påpekar, hurusom enligt instruktionen justitieombudsmannen endast har att utöfva en *allmän,* »således icke tillfällig eller partiell», *tillsyn* öfver ämbetsmännens efterlefnad af lagarna. Det tillkommer honom enligt densamma att beifra endast sådana fel, som hafva sin rot i »egennytta, vrångvisa, väld eller *grof* försumlighet» eller bereda en *allmän* osäkerhet för medborgares rättigheter. Smärre förseelser däremot, som ej blifvit begångna af vrång afsikt, utan äro att skrifva på »ovarsamhetens» konto, har han allenast att till konungens justitiekansler anmäla, till den åtgärd denne vill företaga.

Svarsskrifvelsens författare uppdrager också en demarkationslinje mellan justitiekanslerns och justitieombudsmannens myndighet öfver kronans fiskaler. Dessa äro, menar han, ställda under den förre och skyldige att lyda, hvad han och icke hvad riksdagens mandatar befaller. Om de sättas i verksamhet af den senare, äro de »rena ombud» och skola få bestämdt besked, under hvilken förbrytelsekategori den åtalade handlingen är att hänföra. Kan densamma icke rubriceras under någon af de nyss anförda svårare ämbetsfelen, så må saken, såsom nämndt, öfverlämnas till justitiekanslern. Justitieombudsmannen får icke, såsom han enligt Järta gjort, gå förbi denne konungens högste ombudsman. Han får icke »halka öfver gränsen» för sin befattning och »glömma, att riksens ständers justitieombudsman icke är konungens justitiekansler». Järta betonar, hurusom 1809 års konstitutionsutskott sökte »förekomma all sammanblandning» af den förres göromål med den senares. Och han nedlägger i kungl. Svea hofrätts protokoll sin »protest» mot ett tillvägagångssätt, »hvaraf prejudikatet, om det finge fullföljas, kan, i en annan mansålder, leda till de vådligaste följder för samhällets lugn och slutligen för svenska folkets frihet».

Ja, riksens ständers justitieombudsman har, enligt Järta, genom sitt honom icke tillkommande tilltag att för fel af endast ovarsamhet ställa en konungens ämbetsman för rätta, t. o. m. lagt ett hinder i vägen för konungens rätt att afskeda en förtroendeämbetsman. Ett dylikt steg från konungens sida kan ju nämligen blifva följden af en anmälan från justitiekanslern om ämbetsförsumlighet. Men bruket af denna rätt »förutsätter också en pröfning, och det är icke tänkbart, att konungen skulle vilja

besluta en ämbetsmans entledigande, då de fel, som kunde påkalla detta beslut, vore dragna under vanlig rannsakning och dom». Som synes, är denna sist anförda passus ett skäligen långsökt argument.

Summan af Järtas syn på justitieombudsmannabefattningens karaktär är då denna. Han anser den visserligen vara »ett ämbete stiftadt för att gifva lagarne en självständig konstitutionell vård»; dess innehafvare är »nationens väktare öfver domare och ämbetsmän, pliktig att tilltala dem, om de begå gröfre eller allmänt vådliga ämbetsfel». Men han tillägger, att han är »äfven pliktig att icke störa deras lugn och såra deras heder med onödiga och förhatliga aktioner för små förseelser, som äro rättade eller kunna genom justitiekanslerns åtgärd rättas» [1].

Vi hafva så vidlyftigt, som skett, återgifvit innehållet i denna Järtas kritik af justitieombudsmannens uppfattning af sitt eget kalls innebörd, emedan det förefallit oss ganska belysande för Järtas åskådning med afseende på representationens kontroll öfver styrelsen — trots det att harmen öfver den rättskränkning, han ansåg tillfogad honom själf, spetsat hans penna. För den medelbart — genom revisorer och justitieombudsman — utöfvade granskningen fordrar han samma mått som för den omedelbara — genom riksdagen och dess utskott. Kontrollen skall utöfvas i stort; han vill icke veta af någon småaktig detaljkritik, ty den blir lätteligen detsamma som en folkrepresentationen eller dess organ icke tillkommande inblandning i förvaltningens enskildheter. Däraf förutser han, såsom vi ofvan sett, »de vådligaste följder», som kunna utmynna i faror för folkfriheten.

Som ett exempel på Järtas nit för konungamaktens skyddande gentemot anloppen af de nya tidernas idéer om folkrepresentationens betydelse i statslifvet kan man också erinra sig hans inlägg för de *ordinarie statsinkomsternas lagnatur*. Han bestrider riksdagens allenamakt öfver dem och häfdar konungens medbestämmanderätt. Det är, enligt hans ord, konungens uppgift, att om ständerna i dessa stycken skulle fatta något »oskäligt eller förhastadt» beslut, då »återhålla verkställigheten däraf».

[1]) Till Svea hofrätt med anledning af advokatfiskalens åtal, dat. d. 2 april 1821, konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 a).

»Intet sådant beslut af den ena statsmakten må gälla utan att vara af den andra gilladt och bekräftadt» [1]).

Dikterad af motvilja mot ett regeringssätt, som nedsatte konungamakten till ett intet, är ock Järtas öfverallt framträdande starka antipati mot *frihetstidens* författning. Han griper alla tillfällen att uttala förkastelsedomen öfver denna konstitution, som alldeles förlamade den styrande makten genom att beröfva konungen allt medinflytande och lägga statens hela makt i folkrepresentationens händer. Redan i motiven till 1809 års regeringsform har han betonat, att ett sådant system måste förr eller senare slå öfver i sin motsats. Dessa »förhatliga fjättrar», hvilka hindrade »den jämna verksamheten af en makt, som ovillkorligen måste verka, hafva nödvändigt blifvit brutna. Styrelsen», heter det i fortsättningen, »därefter icke länge bunden af lagar, som ingen medborgerlig anda lifvade och stärkte, har under några ögonblick af en uppväckt folkifver, ryckt till sig envåldet och sist, under en allmän nationens dvala, fört detta välde till ytterligheten af egensinniga beslut och af nyckfulla maktspråk» [2]). — Hans bitterhet gentemot frihetstiden stärkes i samma grad, som hans vrede fördjupas emot de hans egen tids sträfvanden, hvilka han betraktade som den förras gengångare. Man finner honom ideligen framföra »varnande vedermälen» från »en orätt så kallad frihetstid» [3]).

Frihetstiden har kallats den *»parlamentariska»* epoken af vår författningshistoria. Järta hyser en afgjord motvilja mot allt, hvad parlamentarism och ministerstyrelse heter. Dessa båda »utländska nyheter», mot hvilkas införande i vårt land han ständigt var stridsfärdig, syfta ju också ytterst till borteliminerandet af konungamakten såsom en verklig faktor i det dagliga politiska lifvet. Till hans polemik i detta hänseende skola vi nedan återkomma.

* * *

Om sålunda Järtas intresse för den rätta jämvikten mellan de båda statsmakterna hufvudsakligen kom att taga sig ut

[1]) Ups. Correspondenten d. 14 maj 1834, utdrag hos NAUMANN, Sveriges statsförfattningsrätt IV, ss. 27—30.

[2]) Konst. utskottets memorial d. 2 juni 1809, V. skr. I, s. 45.

[3]) Citatet hämtadt från J:s skrifvelse till kgl. maj:t d. 17 okt. 1815 ang. enskilda assignationer. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z).

som en nitälskan för det okränkta bevarandet af konungamaktens befogenhetssfer, berodde detta icke på något egentligt afsteg från maktdelningsprincipen. Den senare är fortfarande basis för det rättsliga förhållandet mellan konungamakt och folkmakt. Vi hafva ofvan (s. 81 ff.) sett exempel på hans framhäfvande äfven i senare tider af denna grundsats, som för 1809 års grundlagsstiftare var en så central statsrättslig tanke. Orsaken till att Järta ensidigt placerar tyngden af sin argumentation i konungamaktens vågskål, är att söka däri, att han ansåg den rådande »tidsandan» hänsynslöst söka nedprässa balansen till fördel för den andra ensidigheten, folkmaktens ökande på regeringens bekostnad. »Det förundrar mig», utbrister han med vrede och ironi, »att man, då rikets allmänna säkerhet hufvudsakligen beror af dess försvarsverk, icke vill bringa äfven detta under styrelse af riksens ständers ombud och att man hädanefter ej vill ställa dem i spetsen för den armé, som h. k. h. kronprinsen hittills behagat anföra» [1]) Han finner »mängden» icke hafva alldeles orätt i att hålla honom för »ultrarojalist», men dock endast under den förutsättningen, att »till jämviktspunkt antages den, hvarifrån åtskilliga af regeringens beslut och åtgärder under de senare åren utgått». Järta ville »hålla regeringens område fredadt» mot ständernas försök att »stiga öfver sina skrankor» [2]).

Dualismen i statslifvet af konungamakt och folkmakt såsom tvenne statens maktfaktorer, hvilka båda hafva en med historisk helgd omgärdad andel i statsviljans bildande, står emellertid fortfarande för Järta klar. »Sveriges författning», säger han, »har städse varit och är ännu monarkiskt-demokratisk, ehuru i olika tider än det ena än det andra af de tvenne elementerna, konungamakt och folkvälde, varit det öfvervägande» [3]). På andra ställen finner man uttryck för samma tanke. Vi anföra detta: »Så långt tillbaka i tiden, som våra historiska underrättelser sig sträcka, och intill våra dagar visar sig svenska folkets författning vara monarkiskt demokratisk, d. v. s. förenande verksam, men

[1]) Om spannmålspris och spannmålshandeln, s. 72. Denna afhandling skrefs redan 1815, men trycktes först 1823.

[2]) Bref till Wirsén d. 24 okt. 1824, tryckt hos ALIN, Bidrag t. H. J:s biografi s. 18 f.

[3]) Om Sveriges läroverk, tillägg och upplysningar införda i andra uppl. 1846, V. skr. II, s. 542.

lagbunden konungamakt med lagordnad folkfrihet». Och längre ned i samma följd heter det: »Visserligen har under särskilda, mer eller mindre långvariga perioder ettdera af de tvenne elementerna — det monarkiska eller det demokratiska — varit det öfvervägande, men likväl aldrig förmått att undanrödja det andra» [1]). Järta menar, att ett »svenskt monarkiskt tänkesätt» i alla tider väl låtit sig förlikas med »ett i svensk mening demokratiskt». Och han »bekänner» ett sådant tänkesätt vara sitt, som vårdar och yrkar »på en gång konungens höga rätt och folkets skäliga, men icke folkförledares vrånga anspråk» [2]).

Emellertid har Järta, såsom ofta nämndt, funnit det monarkiska elementet i den tid, under hvilken han lefde, löpa största risken att blifva satt ur spelet. I sin ifver att förhindra dess öfverflyglande af det motsatta, det demokratiska elementet, går han t. o. m. så långt, att han sätter det förra icke *vid sidan*, utan *öfver* det senare. Vi anförde nyss ett citat ur Järtas föreläsningar för prinsarne 1845. På den citerade föreläsningen följde en annan, i hvilken Järta rekapitulerade, hvad han sagt vid den föregående, men därjämte tillade några modifierande reservationer. Han förklarar sig bl. a. böra framhäfva, »att det demokratiska element, som alltid ingått och ännu ingår i Sveriges *hufvudsakligen monarkiska* författning, icke är något de råa massornas öfvervälde» [3]).

Sveriges författning — Järtas för vårt land och för land med våra förutsättningar ideala författning — är sålunda enligt honom »*hufvudsakligen monarkisk*». Till detta citat kunna fogas andra af samma innebörd. I ett bref till J. O. Wallin sätter han emot hvarandra tre olika principer, den monarkiska, den demokratiska och den aristokratiska. Af dessa utgör den förstnämnda »det högas och ädlas, det kärleksrikas» element i staten, medan den demokratiska principen är »råhetens», den aristokratiska »själfviskhetens» elementer. »Svensken tål ej», påstår han, »att sakna en konstitution, men tål icke heller en annan än den, hvaruti *den monarkiska principen . . . . öfverväger* den demokratiska . . . . . och nedtrycker den aristokratiska» [3]). Sådan menar han också 1809 års regeringsform, rätt förstådd, vara. Och han återkom-

[1]) Föreläsningarna för prinsarne 1845. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 t).

[2]) Om befordringen till regala pastorat, Ups. Corresp. 1836, n:r 25.

[3]) Kurs af oss.

mer till punctum saliens i sin uppfattning af den utveckling på sned, som maktförhållandena sedan 1815 tagit. Ständerna hafva »helt och hållet in praxi förändrat denna konstitution, ofta utan att hvarken de själfva eller den så kallade ministären det förmärkt» [1]).

Tankar i samma anda som de sist anförda återkomma på annat håll. I en tidningsartikel (Upsala Correspondenten) fastslår Järta sålunda, att det i en stat finnes trenne »potenser». Här kallar han dem: regering, herremän och arbetare. En af statens potenser måste »hafva högsta ordet». Herremännen regera till sin egen fördel; få arbetarna taga reformverket om hand, så blir det revolution; därför är det bäst med en stark regering [2]).

Vi hafva här icke att närmast fästa oss vid den spets, de anförda orden — och de ord i samma källor, hvilka vi icke nu citerat —, vända emot aristokratier af en eller annan art såsom maktusurpatorer i staten. Till denna synpunkt nå vi fram i den fjärde afdelningen af detta kapitel. Men vi hafva att utnyttja dem — under jämförelse med hela den föregående redogörelsen — för framställningen af Järtas uppfattning af förhållandet mellan regering och folk i den konstitutionella monarkien.

Det framgår, att Järtas politiska sympatier, sådana de efter 1809 utvecklade sig, kommo att afgjordt hvila hos konungamakten och lika afgjordt ställa honom i den hetsigaste opposition mot ständernas i öfverensstämmelse med hela tidens riktning alltmera tilltagande åstundan att öka sitt inflytande. Politiskt hade han säkert varit mest belåten med lätthandterliga och lydiga ständer i stället för de anspråksfulla krångelmakare och inkräktare, han nu fann dem vara. Därför fick han — icke utan orätt — heta »ultramonarkist».

Men frågan är, hvilken betydelse för hans »system», man har att tillmäta denna hans dels praktiskt-politiska, dels litterära

[1]) Bref till J. O. Wallin, tryckt hos Warburg J. G. Richert I, s. 97.

[2]) Är det revolutionerna, som på bästa sätt kunna afhjälpa gamla missbruk? Ups. Corresp. 1836, n:r 102. — Den svenska konstitutionen, kallar han på ett annat ställe för den ibland alla nuvarande europeiska »mest. monarkiska». Till statsr. Nordin d. 17 jan. 1829. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 a)

strid för konungamaktens icke blott bevarande mot folkmaktens anfall utan därjämte upphöjande till högsta element i staten. Frågan är, i hvad mån den modifierar den förut gifna framställningen af Järtas åsikter med afseende på frågorna om statsmaktens subjekt och rättsförhållandet mellan regering och folk. Kan hans utomordentligt starka betonande af konungamaktens primära roll i statslifvet förlikas med den hans organiska teori, enligt hvilken hvarken konung eller folkmakt är att fatta såsom statsmaktens subjekt, utan detta är statsorganismen själf? Och kan den ifrågavarande sidan af Järtas åskådning sättas i samklang med hans maktdelningslära, sådan den kommer till uttryck både i regeringsformens motiver och annorstädes?

Det är då först att betona, hurusom man ingenstädes hos Järta finner någon annan rättskonstruktion med afseende på frågan om statsmaktens subjekt än den, som följer af hans organiska totaluppfattning och för hvilken vi ofvan hafva redogjort. Den starka vikt, han lägger vid konungamaktens politiska roll, innebär därför ingalunda ett vräkande af den ståndpunkt, vi ofvan (s. 79) funnit honom uttrycka med orden: »När staten betraktas som ett organiskt helt, kan man på en gång säga, att regeringens makt utgår ifrån folket och folkets kraft ifrån regeringen». Hans polemik mot folkmaktens intrång på konungamaktens gebit fotar sig icke på någon förutsättning om konungen såsom det ursprungliga maktsubjektet. Man kan icke skjuta sådana tankar in under densamma, då Järta aldrig själf framställer dem. Med den »monarkiska principens» [1]) öfvervikt måste

[1]) I afhandlingen om 106 och 107 §§ R. F. använder Järta termen »den monarkiska principen» (V. Skr. II, s. 572) helt enkelt såsom beteckning för grundsatsen om styrelsemaktens monarkiska organisation samt, såsom ett moment däri, konungamaktens själfständighet och frihet från ständernas inkräktning på dess gebit. I uppsatsen »om allmänna undsättningsanstalter» heter det (V. skr. II, s. 241), att »en republikansk princip för provinsernas styrelse» icke är förenlig med »den monarkiska för hela rikets» (se längre fram, afdelningen om Järtas åsikter m. afs. på kommunalstyrelsen). Härmed betonar han tydligen, att den »styrande makten» — detta särskilda parti af statsmakten — är i Sverige lagd i händerna på *en* själfskrifven person, af hvars makt alla öfriga styrelseorganer äro utstrålningar. Såsom motsats till ett sådant system står i detta sammanhang »den republikanska principen», enligt hvilken de provinsiella myndigheternas administrativa befogenheter icke emanera från en centralpunkt. — Ingendera af dessa citerade yttranden föranleda någon rubbning i ofvanstående och efterföljande resonnemang.

han, såsom vi strax skola finna, mena något annat än en grundsats à la Hobbes.

Dualismen af konungamakt och folkmakt måste sålunda fortfarande tänkas inordnad och förenad under hans enhetliga fattning af statsorganismen. Mellan dem båda äro alltså fortfarande enligt Järta de statliga kompetenserna *fördelade.* Otvifvelaktigt har han emellertid under sin strid mot liberalismen velat prässa ner vågskålen åt motsatta hållet mot det, åt hvilket denna ville se den sjunka. Han har velat hafva en stark regering, en »konsoliderad administration», emedan »styrelsen isynnerhet i en konstitutionell stat» fordrar en sådan »för att motstå de aristokratiska och populära krafternas anfall» [1]). Han har därvid så till vida rubbat jämviktsförhållandet, att han för regeringen kräfver en »konstitutionell öfvervikt» [2]). Med detta uttryck måste han afse att karakterisera konungamakten såsom den drifvande kraften, den initiativtagande af de båda »statsmakterna» [3]). Det är en »ledande regering» han vill ha. Det är denna innebörd, han lägger i sitt tal om »den monarkiska principen» såsom statens främsta element. Men såsom konstitutionellt monarkisk är han fortfarande vän af ett »blandadt regeringssätt» (jfr ofvan s. 82). Han karakteriserar Sveriges författning såsom på en gång »visligen afvägd» och »den monarkiska principen vårdande» [4]).

Summan af det hela blir då denna. Järta ställer konungamakt och folkmakt (folkrepresentation) såsom »koordinerade» [5])

[1]) Bref till Wirsén d. 24 okt. 1824, tryckt hos Alin, Ett bidr. till H. Järtas biografi s. 17.

[2]) Anf st., anf. arb. s. 19.

[3]) Jämför ock med afseende på den andra statsmaktens roll detta hans i ett enskildt bref fällda yttrande: »I intelligensens konstitution anser jag förståndet böra verka såsom i ett väl ordnadt samhälle folkmakten, nämligen återhållande de högre krafternas utsväfningar samt ordnande municipalbestyren» (Till Brinkman, d. 8 apr. 1832, Lewenhaupt, Ur Hans Järtas litterära brefvexling I, s. 73). Detta enskilda yttrande motsäges emellertid af ett offentligt: Folkrepresentationens »funktioner, olika i olika grundlagsformer bestämda äro flerfaldiga: motståndet, när den kunde sträcka sig öfver de lagliga gränserna, är blott *en* däribland, och den, hvilken mindre än någon annan, må lättsinnigt och utöfver nödvändigheten öfvas» (Om politisk opposition, 2:dra art., Sveriges statstidning 1835, n:r 282).

[4]) Några betraktelser i anledning af Göta kanal, Allm. Journalen 1823, n:r 220.

[5]) Jfr ofvan s. 79.

organer i statsorganismen, hvilken själf är subjektet för statsmakten. Vidare uppställer han fordran på en sådan kompetensfördelning och jämvikt dem emellan, att den ena makten ej må öfverflygla den andra, utan att de må inbördes återhålla hvarandra. Men under sin kamp mot folkmaktens utvidgning, hvari han såg konungamaktens våldförande, går han så långt, att han sätter den monarkiska principen såsom numro ett af statens elementer. Därmed afsåg han, att åt konungamakten skulle bevaras rollen af den ledande faktorn i statslifvet. Jämviktstanken, maktdelningen har han lagt till grund för 1809 års regeringsform, men han har sedan, samtidigt med att han icke öfvergifvit dessa idéer, likväl uttydt den »starka, men lagbundna» konungamaktens uppgift i vårt statsskick därhän, att han gjort detta »hufvudsakligen monarkiskt».

Vi återkomma i afhandlingens senare del till detta ämne.

3.

Den personliga konungamakten.

Polemik mot parlamentarism och ministerstyrelse. Den »faderliga» konungamakten. Ministärens roll i den faderliga monarkien; den konstitutionella kontrollen. Partiväsende och opposition.

Vi skola se närmare till, hvad Järta tänker sig såsom *den konstitutionella monarkiens* väsen, och hvilka idéer han i särskilda afseenden hyser om de olika maktfaktorerna. Därvid är att minnas, att han, såsom redan förut anmärkt, skrifver närmast för svenska förhållanden, äfven om han ger flera af sina satser en allmängiltig form.

Först och främst ställer Järta den konstitutionella monarkien i skarpaste motsats till *den parlamentariska* i engelsk mening. Hans polemik emot den senare är såsom förut antydt, en nyanserad form af hans kamp till konungamaktens värnande mot folkmaktens expansion. Parlamentarismens regeringssystem innebär ju nämligen den förras väsentliga reducerande och rubbar fullständigt de af Järta fastlagda grundvalarna af en sådan makt-

fördelning, som åt konungen öfverlämnat en, visserligen af representationen »återhållen», aktiv ledareroll.

Oupphörligen vänder sig Järta i sina skrifter emot dessa »nya politiska begrepp», som efter hans åsikt vilja alldeles förvanska den konstitutionella monarkien genom att öfverflytta konungamaktens utöfvande från dess personlige innehafvare till på riksdagens förtroende sig stödjande ministrar. *Ministerstyrelsens* form för den första statsmaktens funktionerande står för Järta såsom ett ödesdigert afsteg från all sund svensk författningstradition. Han varierar sina anfall på denna politiska lära på mångahanda sätt, men alltid i samma tonart af harm och motvilja[1]). Hans kritik af ministerstyrelsen utgör den negativa sidan af den bestämning, han gifver åt konungamaktens verkningssätt i den konstitutionella monarkien.

Redan i motiverna till regeringsformen heter det, att »konungens statsråd utgör icke en i hans styrelse deltagande corps tillsatt af rikets ständer». »Utskottet har trott», fortsätter memorialets författare, »att den styrande makten kunde säkrare bevakas genom andra medel än detta, som söndrade enheten och kraften af dess verksamhet, och som hvarje stark regent därför skulle vara frestad att undanrödja» [2]). Han påminner många år senare om denna grundlagsstiftarnes åsikt. 1809 års regeringsform, säger han, syftar till att hindra riksens ständers inkräktningar på styrelsens område och till att garantera konungamaktens själfständighet och de enskilda medborgarnes säkerhet mot skiftande faktioners förtryck. Dess upphofsmän ville gifva styrka »åt den konungamakt, af hvilken allena svensken tål att styras». Därför ville de icke omgifva konungen »med ett råd, som kunde trycka hans namnstämpel under sina egenmäktiga beslut, icke med ett råd, hvilket endast vore någon öfverlägsen faktions ombud och som, vid den ena riksdagen tillsatt af denna faktion, kunde vid den näst-följande af en annan då mäktigare afsättas». »En sådan uti riksstyrelsen ingripande aristokratisk rådskorporation» som den, hvilken under »den s. k. frihetstiden» omgaf konungen, ville 1809 års konstitutionsutskott och ständer icke upplifva [1]). Öfver hufvud sammanfaller väsentligen Järtas starka aversion mot frihetstiden och dess författning (jfr ofvan s. 97) med hans motvilja mot ständervälde, rådsvälde, parlamentarism.

[1]) Det är emellertid, såsom Forssell anmärker, »egendomligt, att denne principielle motståndare till allt hvad ministerstyrelse eller parlamentarism heter är den svenske statsman, som först och mest användt en af det hatade systemets principer», nämligen den att göra ett ärende till kabinettsfråga. Se Lefnadsteckning, s. LX.

[2]) K. U:s memorial 2 juni 1809, V. skr. I, s. 47.

Han tröttnar aldrig att gissla den förhatliga parlamentarismen. I skriften »Om allmänna undsättningsanstalter» uttalar han den lifliga önskan, att nya konstitutionella begrepp icke måtte »förvandla Sveriges framtida konungar, såsom Englands och det nuvarande Frankrikes, ifrån själfverkande fäder till endast representerande magnater, utan annan verkningsförmåga än den att välja de fogdar och rättare, som skulle utöfva deras makt öfver folket» [2]). I den långa antikritiken mot »Allmänna Journalens» anmärkningar och i minnesteckningen öfver Adlerbeth finner man vältaliga ord af samma anda. På det förra stället säger han sig räkna bland den svenska konstitutionens värderikaste egenheter den, »att Sveriges konung, förbunden blott att *höra* ansvariga rådgifvare, är inom sin bestämda maktkrets *personligen* själfverkande, samt att i följd häraf icke rättens band allena, utan äfven kärlekens, förena honom med sina undersåtar. Detta förhållande», fortfar han, »hvilket ger lif åt formerna, är skönt uttryckt i den benämning af *landets fader*, som Sveriges allmoge af ålder tillagt och ännu tillägger sin konung». Han betecknar ministerregering i Sverige såsom »en vådlig nyhet» och uttrycker sitt hat mot »det system af gyckel» som ligger i den representationens fordran, »att några den allmänna opinionens gunstlingar för dagen, dem hon tvingar monarken att med skenbar frivillighet nämna till sina förmyndare, skola föreställa honom och sätta sig i besittning af hans välde under lagligt missbruk af hans namn». Tror man, »att majestätets helgd kan öfverflyttas på en docka, hvars alla rörelser ministrar skola bedrifva under egen osynlig ledning af sina skrifvare och kammartjänare och hyrda vänner ibland pöbeln»? Han hoppas också, »att aldrig en svensk konung skall låta förleda sig att bifalla en förändring, som ställde honom under ministrars förmynderskap och därigenom medelbarligen under opinionsledande publicisters» [3]).

[1]) Om 106 och 107 §§ regeringsformen, V. skr. II, ss. 572, 567, 568.

[2]) Om allm. undsättningsanstalter, V. skr. II, s. 229 noten.

[3]) Svar etc., V. skr. II, s. 416 ff.

Skarpare kan man näppeligen orda om det parlamentariska regeringssättet — knappast heller mera öfverdrifvet. På ett annat ställe i samma skrift ber han ironiskt om förlåtelse, för att han, »såsom endast svenskt konstitutionell», icke gör samma skillnad som hans anmärkare i »Allmänna Journalen» mellan *konung* och *regering* [1]).

I minnesteckningen öfver Adlerbeth utdelar Järta litet hvarstädes duktiga snärtar åt honom misshagliga läror. Parlamentarism och ministerstyrelse få äfven sitt. Statsrådet skall med sin erfarenhet och omtanke leda konungens beslut, men icke härska öfver hans vilja, ej dela hans makt. I Gustavernas och Karlarnes land borde aldrig utbredas »den främmande läran», att en konung endast har att välja förvaltare af sitt ämbete, »som ostraffadt må kunna smädas och störtas», medan han själf håller sig fjärran från att efter egen pröfning sörja för sina undersåtars välfärd och med egen blick upptäcka, hvad landet behöfver. De positiva skäl mot ett dylikt regeringssätt, hvilka man kan få fram af hvad Järta i detta sammanhang anför, äro dessa. Först och främst skulle konungarne »icke åt sitt hjärta vinna deras (undersåtarnes) tacksamhet och kärlek eller åt sin förmåga deras beundran». Att detta för Järta betydde en bedröflig förlust i det politiska lifvet, är klart af den utomordentliga betydelse,

[1]) Anf. st. sid. 420 noten. Jfr uttrycken: »hans majestäts trontal, så obehörigt kalladt regeringens» i en uppsats om »några icke dagens frågor, men frågor för dagen», Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s), och: »*konungens* eller, som det numera med en lycklig engelsk härmning benämnes, *kronans* tjänare» i art. Om det olämpliga att besvära konungen etc., Sv. Biet 1840, n:r 26. — En författare i Dagligt Allehanda hade skrifvit, att »landet under snart tre månader varit i konstitutionell mening utan regering». Järta undrar, hvad vederbörande menar med denna fras. »Erkänner han, måhända, för »regering i konstitutionell mening» ingen annan än den, i spetsen för hvilken står en president, eller ock den, där monarken endast skulle hafva att välja ministrar samt lydaktigt underteckna deras beslut? I sådan konstitutionell mening har Sverige »varit utan regering» ej blott under de sistförflutna tre månader, men ock under mer än trehundrade dem föregående år, med undantag likväl af den s. k. »frihetstid», då konungens namnstämpel i rådets hand kunde föreställa den då endast skenbara konungamakten. En slik »regering i konstitutionell mening» skall Gustavernas och Karlarnas folk i alla kommande tider — vi hoppas det — liksom nu, med glädje »vara utan» »(Insänd artikel i Sv. Biet, 1840, n:r 62). På ett annat ställe säger han, att konung blifvit »ett urmodigt ord i det liberala språket»; i stället användes termen »regeringen». Vårrusket i Vinterbladet, Sv. Biet 1844, n:r 104.

han tillade det ömsesidiga kärleks- och trohetsförhållandet mellan konung och folk. Han anför vidare, att vårt rikes inskränkta vidd ej gör någon ministerstyrelse nödvändig. Därjämte finner han bakgrunden för en sådan vara slitningen »emellan ytterliga partiers ömsom segrande våld». Slutligen menar han, att de »fördröjande former», öfver hvilka man klagade, kunde förenklas, utan att man rubbade författningens grundvalar, men ställer i förgrunden den synpunkten, att rättvisa och noggrannhet vid statsangelägenheternas behandling uppvägde olägenheterna af långsamhet därvid. Mot föreställningen om det ändamålsenliga af en större skyndsamhet i administrationen framslungar han det argument, att »den brådskande farten af en turkisk styrelse svårligen kunde vinnas utan en turkisk försakelse af alla anspråk på säkerhet för statens och alla enskildes rätt» [1]).

Ännu ett par exempel ur högen på Järtas många utfall mot den form af folkstyre, som fått namnet engelsk parlamentarism! I ett ofullbordadt koncept till en polemisk uppsats framställer han såsom oförenlig med Sveriges författning deras mening, hvilka anse »konungens så kallade ministrar innehafva den styrande makten i Sverige», hvilka sålunda mena, att ministrarne gemensamt utgöra »Svea Lande regering». »Liksom i England skola» — efter deras begrepp — »desse konungens rådgifvare bilda en ministär, hvilken, så länge den icke upplöses af konungens i detta enda fall själfständiga vilja, bör och kan handla oberoende af henne». Denna åsikts förfäktare föreställa sig ministären såsom »en efter grundlagarna *aktiv* styrelsemakt». Järta förklarar en dylik lära icke öfverensstämma med Sveriges författning. Ett folk med våra historiska erfarenheter af stora konungars regering å ena sidan och »själfmyndiga ministerstyrelser» å den andra — »ett sådant folk låter sig icke styras af ombytliga ministrar» [2]).

I sina *stridsartiklar i tidningspressen* talar Järta ofta bittra ord om parlamentarismen. Så beskrifver han i en af dem »det grundschema, öfver hvilket oppositionens virtuoser utförde skrålande och skorrande variationer»: »Sveriges regeringsform omgifver konungen med ansvariga *rådgifvare*, men icke med *mini-*

[1]) Minne af Adlerbeth, V. skr. II, s. 64 f.

[2]) Fragment, troligen skrifvet 1823, Ups. Univ. Bibl. (F. 857 k. 2).

strar, skiftande sig emellan utöfningen af hans makt. Hans i denna grundlag uttryckligen erkända egenskap af *allena* styrande konung, förbunden att höra ett statsråd, men berättigad att därtill välja och däruti bibehålla män, som äga *hans* förtroende, fanns icke vara öfverensstämmande med främmande *parlamentariska* begrepp, dem man ville göra äfven i Sverige gällande. Denne konung skulle sålunda tvingas att, liksom Frankrikes och Englands, ombyta sitt statsråd, så ofta som den ena eller andra, inom en ombytlig nationalrepresentation för dagen segrande ensidigheten det fordrade. De skulle, dessa konungens rådgifvare, från allenast sådana, förvandlas, likasom de svenska rådsherrarne under den så kallade frihetstiden, till »riksens ständers fullmäktige», d. v. s. till representanter för det parti, hvilket vid hvarje senaste riksdag kunnat tillkämpa eller tillvingla sig öfvervikt i voteringarna. Deras råd skulle gälla, icke med den moraliska styrkan af öfvertygande skäl och redliga afsikter, utan med den juridiska af en utaf folkets ombud dem delegerad regeringsmakt». Järta önskar, i rak strid mot detta program, »ett statsråd, sådant som konungens förtroende det bildat». Han säger sig ej kunna återhålla »en vederbörligen anspråkslös yttring af vår enskilda önskan, att H. M. Konungen hellre må äfven allt framgent själf styra riket med råd af de män, hans fria vilja dertill valt», än låta det styras af oppositionens höfdingar [1].

Sitt ideligen framslungade anatema öfver riksdagsoppositionens förkärlek för parlamentarism och ministerstyrelse finner Järta sig hafva anledning att förnya, då det gällde förslaget om *departementalstyrelsens* införande. Vid den riksdag, då beslutet därom fattades, skaffade han sig också ett språkrör på riddarhuset för att framställla sina betänkligheter. Han beklagar i detta bulvan-anförande, att de många invändningar, som af framstående dels hädangångne, dels ännu lefvande statsmän blifvit inom och utom riksdagen yttrade mot en ministerstyrelses bildande i Sverige, icke ansetts förtjäna någon uppmärksamhet. För den brådskas skull, hvarmed man vill, att ärendet skall afgöras, hinner han emellertid endast framhäfva en del anmärkningar, mindre af allmän principiell innebörd än riktade mot speciella punkter i det föreliggande förslaget. De flesta af dessa anmärkningar förestafvas af hans önskan att undanrödja en sådan formulering,

[1]) Insänd artikel i Ups. Corresp. 1835, n:r 52.

som skulle öfverflytta konungens suprematі och beslutanderätt på departementschefen. Bland annat finner han den föreslagna förändringen af R. F. § 38, hvarigenom departementscheferna tillläggas rättighet att till vederbörande omedelbarligen expediera föreskrifter och erinringar om verkställighet af utfärdade beslut, vara »högst betänklig». Hans farhågor gå så långt, att han fruktar, att denna grundlagsförändring »skulle i någon mer eller mindre aflägsen framtid möjligen kunna leda till ett nytt sjumannaråds försök att åt sig inkräkta konungamakten»[1]).

I förbigående sagdt hade ju reformen af 1840 alldeles icke till följd en ministerstyrelse af den art, som Järta fruktade. Någon engelsk parlamentarism kom icke till stånd på basis af de då skedda förändringarna i det svenska statsrådets sammansättning och ställning [2]).

Vi hafva emellertid funnit, huru som Järtas ovilja mot ministerstyrelse efter »parlamentariskt» sätt framgår ur hans lifliga öfvertygelse om den starka, personliga konungamaktens nödvändiga ingående i Sveriges författning [3]).

* * *

[1]) Anförande af L. F. Rääf, författadt af Järta, Ridd. o. Adelns prot. 1840, 2:dra b., s. 310 ff.

[2]) Järta konstaterar det själf efteråt. På skam, menar han, har hoppet om ministerstyrelsen såsom en följd af reformen kommit. Det är konungen och konungen allena, »men icke några maktegande ministrar, som har att *regera*». Ännu står i R. F. § 4 »det är det lilla ordet *allena*, i kraft hvaraf konungen, änskönt förbunden att höra sitt statsråd öfver alla regeringsärenden, dock eger att själf »styra riket» och icke att endast låna sitt namn åt några utaf rikets ständer honom påtrugade s. k. ministrars styrelse». »Det aflägsnare målet» med den antagna förändringen anser han emellertid hafva varit ministerstyrelsens införande; han finner tillbud i den liberala taktiken att söka i den riktningen utnyttja densamma. Aftonbladets sätt att fira Carlsdagen, Sv. Biet 1843, n:r 35, och Vårrusket i Vinterbladet, 2:dra art., 1844, n:r 104. — Se äfven med afseende på Järtas farhågor för den nya statsrådsorganisationens samband med planer om ministerstyrelse, artiklarna Om det olämpliga uti att besvära konungen, »då man håller på att antaga departementsstyrelsen», Sv. Biet 1840, n:r 26 samt Om statsutskottets förslag till bestämmande af statsverkets behof, 1:a art., Sv. Biet 1840, n:r 58.

[3]) Åt sin vrede öfver den åstundan att afbryta den personliga kontakten mellan konungen och undersåtarne, hvilken han fann önskningarna om ministerstyrelse innebära, gifver Järta luft i den uti ofvanstående not 2 omnämda artikeln i Sv. Biet 1840, n:r 26. Med anledning af ett honom miss

Gentemot den skenkonungamakt, som Järta finner parlamentarismen konstituera, ställer han nämligen den konungamakt, hvilken han betecknar såsom den för ett konstitutionellt statsskick — åtminstone för ett sådant som vårt — ensamt riktiga, nämligen *den faderliga*.

Detta är en tanke och ett uttryck, som öfverallt gå igen i hans litterära verk. Vi hafva träffat dem redan i de föregående citaten (se s. 105). »*Faderlighet* är» säger han »en karakteristisk egenskap, som i de äldsta tiderna allt sedan konung Gustaf I utmärkt Sveriges regering. Den står uti våra häfder bevarad under alla förändringar af de yttre styrelseformerna». «*Faderlig regering*» är »en sådan, där konungen är, såsom han af ålder kallats och ännu af allmogen kallas: *landets fader*; en skön benämning» [1]). Vår monarkisk-demokratiska författning, menar Järta, afspeglar sig i våra läroverks organisation, bl. a. däri, att skolklassen står under »en i regeln faderligt sinnad regent, läraren» [2]). Det konstitutionella Sverige behöfver en faderlig styrelse, och det är långt ifrån detsamma som despotism [3]). En såhagligt yttrande af Thore Petré utbrister han här: »Är det statsrådet, som eger att emottaga underdåniga petitioner rörande allmänna och enskilda angelägenheter? Är det statsrådet, som har att lämna företräde åt en af själfständiga medborgare sammansatt deputation, hvilken anser sig böra af sin *Konung*, men icke af dess *statsråd* begära det nådiga hägn och understöd för sin underdåniga ansökning, hvilket den *frie* svensken endast varit van och benägen att söka vid tronen? Fordras det *numera* en departementalstyrelse för att den konung, hvars »utomordentligt humana benägenhet för dem, som vända sig *direkt till Hans Person*», en bland oppositionens medlemmar inom riddarhuset, grefve David Frölich, ansett sig böra i underdånighet vitsorda, för att — säga vi — denne monark må anse sig berättigad att lämna sina undersåtar tillträde till sin Person, när de önska att inför Honom nedlägga sina böner och sina bekymmer? Bör konungaborgen *nu* hållas stängd för svenske män, till dess att de Herrar, som, i händelse den stora grundlagsförändringen vinner nådigt bifall, komma att blifva departementschefer, hinna att öppna sina hoteller och salonger? Är det icke Konungen *allena*, hvilken, ännu såsom fordom, gifver företräde åt sina undersåtare, afhör deras underdåniga andraganden, lämnar därå sitt nådiga svar och när saken så fordrar, skänker henne sitt höga förord hos Rikets Ständer? Är det icke Konungen, som också framdeles skall ega rätt att styra land och rike, äfven om han finner i nåder för godt att sanktionera inrättningen af en departementalstyrelse?»

[1]) Om allm. undsättningsanstalter, V. skr. II, s. 229 noten.
[2]) Om Sveriges läroverk, tillägg o. upplysningar, V. skr II, s. 542.
[3]) Svar etc., V. skr. II, s. 338.

dan fordran innebär därför, menar han, icke i minsta mån »ett direkt anfall mot det konstitutionella systemet», såsom hans kritiker påstår. Ty »annat är ett faderligt sinnelag, ett faderligt förhållande till myndiga söner och annat ett obegränsadt fadersvälde öfver omyndiga barn» [1]). Samma reservation finner man i ett enskildt bref från Järta. Han säger sig i detta vara alldeles ense med adressaten därom, att en regerings faderlighet ej må yttra sig i en alltför omständlig förmyndarevård. Han har med det ifrågavarande uttrycket uti »Odalmannen» endast velat säga, »att emellan regering och folk böra de moraliska förhållandena vara sådana som mellan far och barn, och icke, efter det öfverdrifna kontrollsystemet, som emellan misstrogna, fientligt sinnade grannar». Och han ger ånyo ett uttryck åt sin afsky för nämnda system, »som man behagar kalla liberalt», genom att stämpla det som »något så räf- och vargaktigt, att det just i sitt innersta upplöser mänuiskosamfunden» [2]).

Despotiskt förmynderskap är sålunda uteslutet från den kungliga faderlighetens begrepp. Den faderliga styrelsen grundar sig på ett förhållande af kärlek mellan regenten och folket; Järta fordrar ett personligt innerligt samband mellan regering och folk [3]). Den kungliga faderligheten bör hafva sin motsvarighet i en sådan folkets kärlek som den, hvilken uppbar och befästade Gustaf II Adolfs makt [4]). Järta beder dem, som vilja i Sverige införa parlamentarismens kungadöme, att nöja sig med enskilda »brittiska njutningar», och däremot unna oss »den svenska att äga en konung, åt hvilken vi kunna gifva en mera än abstrakt kärlek, och som i lifslefvande person kan bevisa oss sin» [5]).

Konungarna skola vara »själfverkande fäder» (ofvan sid. 105). Hvad Järta sålunda med termen faderlig vill beteckna, är en konungamakt, som är motsatt det parlamentariska statsskickets. I stället för en endast vid utomordentliga tillfällen ur sin passiva ställning framträdande regent, fordrar den konstitutionella monarkien, menar han, en konung mäktig af en fullt *personlig*

[1]) anf. st. s. 416.
[2]) Bref till B. B. v. Platen d. 6 okt. 1823. Kungl. Bibl:s brefsaml.
[3]) Jfr Svar etc., V. skr., II, s. 350 noten.
[4]) Jfr anf. st. s. 269.
[5]) anf st. s. 417.

styrelse. Uti den af ålder monarkiska svenska staten erkänner han ingen annan utöfning af regeringen än konungens, men »icke en ideal konungs, utan en kunglig persons». Hos ingen europeisk nation är, säger han, »föreställningen om konungens personliga välde och om verksamheten af hans vilja» djupare rotad än hos den svenska. Icke underligt, fortsätter han, om man jämför kvaliteten af vår regentserie med t. ex. Frankrikes eller Englands. I hvilket annat land har öfver hufvud, frågar han, konungen så bibehållit »den ursprungliga karaktären af folkets anförare och folkets far?» [1]).

Konungen *själf* skall alltså enligt Järtas mening med faderintresse, det är med vaksam kärlek till sina undersåtar, sköta sin uppgift som den styrande maktens innehafvare. Han skall vara vaksam och initiativrik, visserligen taga upplysningar och råd af därtill särskildt befogade rådgifvare, men själf bilda sig ett omdöme och själf besluta. Det är den *personliga* styrelsen, Järta vill utmärka med epitetet faderlig och framställa såsom väsentligt kännemärke på den (svensk-) konstitutionella monarkien. Men det är en sådan i den mest eminenta betydelse. Järta går så långt, att han — visserligen å dalallmogens vägnar — undanber sig »den politiska lära, hvilken redan kostat Europa nog blod, att konungen och tronföljaren kunna betraktas i dubbla egenskaper: af individer och af statens chefer». Han afstyrker därför det särskilda understöd, som konungen och kronprinsen velat i sina enskilda namn lämna det genom missväxt nödställda dalfolket. Det synes honom nämligen betänkligt att göra åtskillnad mellan en dylik undsättning och den, som af kungl. majestät och kronan anordnas. Han vill, att den genom missväxt nödställda dalallmogen skall unnas den tillfredsställelsen att såsom konungens och kronprinsens välgärning få erkänna *all* den hjälp, som staten lämnade [2]).

Denna tanke om statsåtgärders uppfattande såsom direkta verk af konungens faderliga godhet hör till dem, till hvilka Järta ofta återkommer. Vägarbetet i St. Kopparbergs län är sålunda ett verk af »Eders Kongl. Majestäts välgörenhet», är en dalallmogen visad »nåd», för hvilken den är fylld af underdånig vördnad och tacksamhet. Samma allmoge är därjämte »genom den enskilda tacksamhetens band» ännu närmare fästad vid »fäderneslandets räddare» (i. e. Karl XIII!) [1]). De offentliga anstalterna för nödens afhjälpande hafva, som vi funnit, för Järta enahanda karaktär. Dalallmogen, säger han, »erkänner med underdånigste tacksamhet de anstalter för deras räddning under framfarna nödår, Eders Kongl. Maj:ts vishet och nåd beredt mig medel att vidtaga» [2]). Han ställer om, att någon af allmogen i Dalarna skall föreslå, att åt länets blifvande riksdagmän uppdrages att såsom en länsdeputation, anförd af landshöfdingen, »tacka konungen och kronprinsen för deras välgärningar mot riket och mot denna provins» [3]).

Säkerligen är dylikt tal i Järtas mun icke blott officiellt språk, utan hans verkliga mening.

Det är sålunda ett patriarkaliskt förhållande mellan konung och folk, som för Järta står som den personliga konungamaktens basis [4]). Ett band af kärlek och förtroende skall såsom mellan fader och vuxna barn förena dem. »Trohetens, vördnadens och erkänslans heliga band» är det, som »starkast sammanhåller hela samhället» [5]).

* * *

I den faderliga monarkien, den i eminent mening personliga monarkien blir då *ministärens* roll en helt annan än i den engelskt-parlamentariska.

[1]) Fragment af en troligen 1823 nedskrifven polemisk uppsats; konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 k 2).

[2]) Skrifvelse t. exc. v. Engeström d. 16 mars 1817, FORSSELL, Lefnadsteckning, s. CVI.

[1]) Till konungen ang. vägarbetet i St. Kopparbergs län, d. 11 mars 1815, Riksarkivet. — Efter Karl XIII:s död säger J. det råda »en enstämmig klagan öfver fäderneslandets allmänna förlust af sin räddare och sin fader». Till kon. d. 9 febr. 1818, Riksarkivet.

[2]) Afskedsansökan d. 1 dec. 1819, konc. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 a.); jfr s. 94 not 1.

[3]) Bref till Wirsén d. 2 febr. 1815. Wirsénska brefsaml. i Riksarkivet.

[4]) Själf skrifver emellertid Järta en gång: »Däraf att vi anse hvarje patriarks styrelse för en regering följer dock icke, att vi anse hvarje regering böra vara i sin form patriarkalisk». Läser man fortsättningen, finner man emellertid, att det är föreställningen om konungens *absoluta* fadersmakt, han äfven här (jfr ofvan s. 111) visar ifrån sig. Han fortsätter nämligen: »Denna reservation torde vara nödig för att skydda oss mot möjliga härledningar af våra satser från sir Robert Filmers bok: Patriarcha, hvilken vi i sanning aldrig hafva läst». (Theser, Sv. Biet, 1843, n:r 258).

[5]) »Ändtligen», Svenska Biet 1840, n:r 128.

Den får, efter Järtas mening, icke vara en konungamaktens självständige förvaltare. Dess uppgift är den ansvarige rådgifvarens allenast. En egenmäktig, uppåt usurperande mellanmakt mellan regent och folkrepresentation får den icke vara. Konung och regering äro liktydiga ord. Men väl kommer ministären att intaga en *medlareställning* så tillvida, som den, efter Järtas ord, skall förena hos sig både konungens och folkets förtroende. Därför må *båda* statens maktfaktorer hafva något att säga med afseende på statsrådets sammansättning. Främst dock konungen: hans fria förtroende allena skall kalla och bibehålla ministärens medlemmar. Men nationens representanter hafva att granska deras handlingssätt, att i värsta fall ställa dem alla eller någon af dem inför rätta för lagstridiga handlingar samt att, om så vid utomordentliga tillfällen af disharmoni skulle behöfvas, hos konungen anhålla om statsrådets totala eller partiella förnyelse, dock utan att med en sådan önskan kunna förbinda annat än en moralisk kraft. [1])

Genom sin konstitutionella ansvarighet inför nationalrepresentationen blir statsrådet ägnadt att »emot ränker och förvillelser skydda hans (konungens) sinne» [2]). Men till detta ansvars utkräfvande skall också riksdagens roll med afseende på statsrådet vara inskränkt. Ministären får icke vara »en öfverlägsen faktions ombud», icke tillsättas af de växlande majoritetspartierna. Vi hafva redan tagit del af Järtas aversion mot parlamentarismen, det är mot riksdagsstyrelse förmedelst ur majoriteten framgångna ministrar. Att han dock insett nödvändigheten af, att icke *fullständig* disharmoni mellan ministär och riksdag vore för handen, får man väl antaga. Då han år 1829 uppmanas att inträda i regeringen, anför han bland andra motiv för sin ovillighet äfven det, att han sannolikt skulle såsom rådgifvare nödgas opponera sig mot de flesta af ständernas beslut. »Antingen blefve då min opposition kraftlös, d. v. s. icke gillad af konungen, eller kunde den föra till en kraftyttring, som icke länge bibehölle sig. Då hade jag brakt sakerna i en ny oreda» [3]). Jämväl önskar han

[1]) Om 106 och 107 §§ i regeringsformen, V. skr. II, ss. 567 och 568.

[2]) anf. st. s. 567.

[3]) Bref till Geijer d. 9 aug. 1829. Ups. Univ. Bibl. — Järta är f. ö. icke belåten med »sättet för communicationen» beträffande hans inträde i regeringen. Anbudet framställdes nämligen af konungen genom en utom statsrådet stående person (Gyllenhaal) och denne begagnade sig af Geijers mellanhand. Järta ville, att konungen skulle ha gått vägen genom sina lagliga rådgifvare. »Garderobkonseljen», säger han, »har i alla tider gjort ofantligt ondt och aldrig kan mellan konungen och dess statsråd blifva något stadigt förtroende, så länge H. M. har jämte sina uppenbara och lagliga, äfven en skara af dolda rådgifvare.» Anf. st. — Beträffande Järtas uppfattning af statsrådets position gentemot riksdagen skulle äfven följande yttrande här kunna anföras: »Det gifves för män af heder andra tvång än dem, som anmärkningar och anklagelser af ett konstitutionsutskott, ifall de förde till åsyftadt mål, kunna innebära. Det gifves stundom »tillfälliga» anledningar för ledamöter af konungens statsråd att, genom ädel frivillig uppoffring af sina platser, söka förekomma en vild partiyras möjliga kränkningar af majestätets helgd, eller åtminstone att låta väntade tillbud därtill framstå i en skändlighet, som icke må kunna döljas under någon larf». Aftonbladets sätt att fira Carlsdagen, Sv. Biet 1843, n:r 35.

en viss homogenitet inom ministären själf. Vid nyss omtalade tillfälle afvisar han tanken på, att han skulle mottaga en plats i regeringen, äfven af det skälet, att han där komme att blifva ende representanten för en opposition mot hvad, som senast i rikets styrelse genomförts. Slitningar skulle däraf uppstå. »Jag medgifver», säger han, »att fullkomlig enighet ej må begäras men uppenbar söndring bör dock undvikas». Och han tillägger: »Genom oupphörliga strider inom ett statsråd vinnes intet godt ändamål, men det hela kan lätt sönderbrytas». [1])

Riksdagen skall, såsom vi nyss nämnde, i den faderligt-konstitutionella monarkien *kontrollera* statsrådet. Ofvan (sid. 91 ff.) hafva vi tagit del af Järtas lifliga motvilja mot en specialiserad, småaktig kontroll. Hans opposition mot densamma utgjorde ett moment i hans allmänna kamp mot den tendens, han hos riksdagen fann att vilja upphöja sig på konungamaktens bekostnad. Genom en småaktig granskning af alla möjliga detaljer i styrelsen minskades, menade han, regeringens tillbörliga makt. Vi skola här rekapitulera och förfullständiga skildringen af Järtas kraf på sättet för den konstitutionella granskningsrättens utöfvande.

»Det är», säger Järta, »icke genom kännedomen af särskilda regeringsåtgärder, utan genom känslan af hela regerings-

[1]) Anf. st. — I ett föregående bref till Geijer den 5 aug. s. å. (Ups. Univ. Bibl.) säger han, att om han skulle säga ja till anbudet, så måste han »vid antagandet göra ett och annat villkor och däribland det att ej bli ansedd såsom någon heterogen medlem af det nuvarande rådet».

systemets verkningar, som allmänhetens opinion därom må bildas». Detta är ett af skälen, hvarför han motsätter sig en »statsekonomisk journal», i hvilken bland annat skulle till allmänhetens kännedom införas handlingar angående särskilda regeringsåtgärder. I detta sammanhang kan också anmärkas, att han af dylika bevekelsegrunder jämväl sätter ifråga, »att offentliggörandet af viktigare statshandlingar må, åtminstone i vissa fall, bero af den handlandes vilja», en önskan, som han själf päpekar icke stå i fullkomlig öfverensstämmelse med tryckfrihetsförordningens stadganden [1].

Är det sålunda hans sträfvan att förebygga en småaktig observation från allmänhetens sida öfver styrelsens handhafvande af landets regering, så uppställer han samma kraf gentemot folkets lagliga representanter med afseende på deras *politiska* kontroll öfver det ansvariga statsrådets åtgärder. »Sådana speciella mål, dem de små sinnena vanligen omfatta med den varmaste ifver och vid hvilkas bedömande de oädlaste passioner verka mäktigast, borde icke komma i betraktande», då fråga vore om en så allvarlig sak som ett i folkets namn afgifvet misstroendevotum. Hela rikets väl, icke något intresse af tillfällig vikt, kan rättfärdiga ett sådant steg. »Den rena patriotismen allena borde alltså leda riksens ständer vid utöfningen af en makt så vådlig som denna, om den missbrukades, och så lätt att missbruka, om ej en kraftfull moralisk känsla återhölle ärelystnadens, tadelsjukans, hämndens, afundens eller den oroliga lättfärdighetens frestelser därtill.» I stället för att göra sig skyldig till ett »småaktigt gräl öfver specialiteter» skall representationen inskränka utöfvandet af sin politiska kontroll till de, såsom att hoppas, sällsynta fall, då hela det af ministären följda regeringssystemet eller någon hufvudgren däraf eller en eller annan rådgifvares sedvanliga förhållande »vore värdt ett sådant klander, som kunde anstå nationalrepresentationen och icke blott några olustiga individer inom fronderande sällskapskretsar». Folkrepresentationen bör egentligen använda den maktbefogenhet, som står densamma tillbuds med afseende på ministärens sammansättning, endast i den händelse, att konungen visar sig oförmögen att utse rådgifvare villiga och dugliga att på ett gagneligt sätt handhafva regeringsärendena [2].

---

[1]) Om en statsekonomisk journals utgifvande, V. skr. I, s. 93 f.

[2]) Om 106 och 107 §§ R. F., V. skr. II, s. 569 ff. Som ett uttryck för Järtas ovilja mot *öfverdrifvet* klander af konungens rådgifvare få väl fattas

För begagnandet af den *juridiska* åtalsrätten, äfvensom för den *finansiella* kontrollen hafva vi funnit Järta fordra samma stora proportioner (ofvan ss. 91 f. o. 93).

Till det *grundlagfästa* sättet för afgifvande af ett misstroendevotum har nu, enligt Järtas mening, representationen att hålla sig, då den vill utkräfva politiskt ansvar af regeringsmedlemmarne. Hvad han däremot absolut icke vill veta af, är den »parlamentariska» uppfattningen, att ett förkastande från riksdagens sida af ett regeringsförslag får begagnas såsom afsiktligt medel att framställa en opinionsyttring mot statsrådet. Han uppröres, då han i den bekante f. d. kaptenen Anders Lindbergs öppna bref till konungen läser, att de riksdagsmän, som röstade mot regeringspropositionen angående omredigering af 72 § R. F., gjort detta, icke därför, att de lade någon vikt på den sak »af icke särdeles stor betydenhet», som skulle afgöras, utan därför, att de ville genom att så afgöra den framställa en opinionsyttring, »att konungens rådgifvare ej ägde riksens ständers förtroende». Järta vill icke tro, att man haft för afsikt att välja en dylik »slingrig smygväg», då man haft att tillgå den »raka och ärliga väg till målet», som R. F. §§ 106 och 107 erbjödo. Han är öfvertygad, att Lindberg framställt en orättvis beskyllning, när han påbördat de omröstande ett icke »hedervärdt» handlingssätt. Skulle de för att göra regeringen missaktad, hafva uppoffrat sin öfvertygelse i den särskilda, enligt Järtas mening viktiga, frågan och sålunda, förblindade af någon ovilja mot konungens rådgifvare, underlåtit att taga i samvetsgrannt betraktande skälen för och emot densamma? Nej, »en omröstning inom Sveriges ständer»,

---

några eljest rätt underliga ord, han på ett ställe skrifver. Han vänder sig där mot »de idkeliga anfallen» på ministrarne. Och han menar, att eftersom man alltid vänder sin kritik mot *dem*, så måste man hafva för sig, att *de* utgöra den styrande makten i Sverige. »Ty om man icke föreställer sig ministären såsom en efter grundlagarna *aktiv* styrelsemakt, så vore man ..... orättvis, oädel och feg, då man för hvarje regeringsåtgärd beskyllde *ministrarna;* ännu mera, då man tadlade dem för underlåtenhet att vidtaga anstalter, som man ansåge gagneliga, men som ingen lag eller föreskrift fordrat; och allra mest, då man tillräknade dem någon förmenad ofullständighet af regeringssystemet». (Ofullbordad uppsats, nedskrifven troligen 1823, Ups. Univ. Bibl., F. 857 k:2). Det förefaller, som om Järta menade, att konungens *personliga* styrelse minskade graden af statsrådens ansvarighet för regeringens allmänna riktning.

säger han, »betyder sällan detsamma som en omröstning, äfven öfver den obetydligaste fråga, uti Englands öfver- och underhus eller Frankrikes lagstiftande kamrar. . Svenska folkets ombud äro ej söndrade i bestämda partier för och emot regeringen. De votera öfver särskilda ämnen efter sina självständiga begrepp därom, icke efter sina anförares föreskrifter. Således kunna icke styrelsens vänner ibland dem räknas efter antalet af jakande röster till någon dess proposition eller dess ovänner efter summan af lika tillfälligt nekande» [1].

Liksom Järta finner ett i grundlag stipuleradt, särskildt beskrifvet tillvägagångssätt vid det ministeriella ansvarets utkräfvande göra den ofvan omtalade »slingriga smygvägen» ännu mera otillbörlig, än den redan i och för sig är — så drager han därur äfven en annan konsekvens. Han menar nämligen på ett ställe, att samma bestämmelse utesluter möjligheten af sådana anklagelsers utslungande i riksdagen, hvilka icke kompletteras genom *»en bestämd motion»*, hvarigenom de angripne få tillfälle att försvara sig. Det är mot ett anförande under debatterna på riddarhuset år 1809 beträffande regeringens bevärings-proposition, som Järta i detta sammanhang vänder sig. Talaren hade, säger Järta tadlande, »efter att med bestämda tillmälen hafva sökt väcka ovilja mot konungens statsråd», icke ansett nödigt att iakttaga nyssnämnda nödvändighet. Och han förklarar det vara att förolämpa adeln, om han förutsatte annat än deras ogillande af detta handlingssätt, enär dess omdöme utan tvifvel leddes af »en sann hederskänsla» [2]. Det är f. ö. en tanke, som man påträffar litet hvarstädes hos Järta, att folk, som blifvit utsatta för beskyllningar, skola beredas tillfälle att försvara sig. Beträffande statsråden har han emellertid aldrig ordat något om den i senare tid i Sverige förverkligade tanken, att de i sin egenskap af statsråd erhålla tillträde till ståndens förhandligar.

Emellertid är det egentligen mot rent förklenligande yttranden i riksdagen af klander mot statsråden, som Järta reagerar. Han afser tydligen sådana anmärkningar, som innebära, att statsråden äro politiskt inkapabla eller afsiktligt försumma landets bästa

[1] Betraktelser öfver f. d. kaptenen Anders Lindbergs öppna bref till Hans Majestät Konungen. Konc. i Ups Univ. Bibl. (F. 857 s.)

[2] Rudolf Cederströms diktamen, författadt af Järta. Ridd. o. Adelns prot. 1809, 4:de bandet, s. 256.

eller handla lagstridigt. Sådana angrepp få ej förekomma utan att vara så väl motiverade, att ett grundlagsenligt ansvarskräfvande kan på dem byggas.

En väl öfverlagd kritik i hofsamma former vill Järta däremot icke bannlysa från representationens befogenhet gentemot ministären. Tvärtom säger han: »det är i en fri stat lofligt, det är ofta berömligt, att öppet yttra sina tankar öfver allmänna regeringsärenden». Men han tillägger, att denna kritik skall utmärkas af »rättvisa i omdömen, värdighet i deras framställning» [1]. Härmed kan sammanställas, hvad han på ett annat ställe säger — visserligen icke med direkt syftning på riksdagen, utan på upplysta människor i gemen. Det heter: »konungens höga beslut . . . . måste i mer eller mindre mån bero af de upplysningar och råd, som den föredragande statssekreteraren afgifver.» »Då nu denne ämbetsman» — tillägger han — »samt konungens öfrige herrar rådgifvare ej äro genom någon majestätshelgd skyddade mot hofsamma och på anförda skäl grundade anmärkningar, så kan det väl icke vara lastvärdt att ej gilla eller prisa allt, som utfärdas i konungens namn» [2]. Man märker, att polemiken i det sista citatet är riktad åt motsatt håll än i det första. Där gällde det att bestraffa sådana yttranden mot statsrådets medlemmar, hvilka Järta funno förgripliga. I senaste fallet åter hade han att försvara sin egen åtgärd att i en tidningsartikel hafva kritiserat vissa kyrkliga befordringsprinciper.

* * *

Vi äro härmed inne på Järtas uppfattning af *partiväsendet* och särskildt *oppositionspartiets* roll i den konstitutionella monarkien. Hans åsikter härom framgå ur hans fordran med afseende på den politiska kritikens natur i allmänhet.

Vi hafva lärt känna Järtas lifliga aversion mot parlamentarismens partiregering. Men af denna hans ståndpunkt följer icke, att han skulle anse partiväsende inom folkrepresentationen i och för sig vara af ondo. Tvärtom tager han detsamma i för-

[1] anf. st.

[2] Svar på tal, 1:sta art., Ups. Corresp. 1836, n:r 35.

svar i sin antikritik mot »Allmänna Journalens» anmärkare. »Vet han då icke», genmäler Järta emot dennes påstående, att inga partier finnas i vårt land, »vet han då icke, att det är endast uti despotiska stater, som inga partier i en ädlare bemärkelse finnas, emedan all tankefrihet där är förtryckt?»[1]) »Vet han ej, att också vi hafva en opposition, af sina medlemmar offentligen förkunnad?» Visserligen har den ännu icke utbildat sig till ett ordinärt oppositionspartis på fasta principer grundade bestämdhet och konsekvens. »Men idéen af ett sådant för hvarje stats författningslif nödigt organ är dock längesedan uppfattad och med ädel redlighet framställd af en ibland vår nationalrepresentations mest utmärkta ledamöter. Aktningsvärda motståndare utveckla en regerings besinning och kraft.» Men det bör då också vara en värdig opposition, icke ett knotande och skändande fronderi[2]).

Samma idéer med afseende på partiväsendets och oppositionens uppgift och karaktär återfinner man å andra ställen i Järtas skriftställarskap. Därvid ställer han liksom i det nyss anförda citatet den form af opposition, han fordrar, i bestämd motsats till det på hans tid faktiskt existerande oppositionspartiet, för hvars förkastliga natur den konservative höfdingen knappast finner ord starka nog[3]). Så t. ex. önskar han i ett enskildt bref, att det »skändliga anhanget» blefve ersatt med »en ädel opposition, till hvilken en man med mitt tänkesätt» — det gäller närmast den dåvarande regeringens ekonomiska politik, som Järta ogillade — »kunde bekväma mig». Han anmärker beklagande, att ett dylikt parti ännu icke bildat sig och sannolikt ej heller framdeles kommer att bilda sig i Sverige[4]). Någonting helt annat, skrifver han, än det »eländiga fronderi», hvilket »utan urskillning tadlar och illa uttyder alla en regerings åtgärder», är »en ädel och sansad opposition, hvilken erfordras

[1]) »Blott *en* statsform kan mäkta kväsa partier — despotismen», heter det i ett annat sammanhang», Några betraktelser föranledda af festen för Hans Jansson, 2:dra art., Sv. Biet 1841, n:r 192.

[2]) Svar etc., V., skr. II, s. 419 ff.

[3]) Järta anser denna opposition vara »aristokratisk», hvilket omdöme han motiverar därmed, att den synes honom »vilja detsamma, som mössorna ville från 1765 till 1772 och adeln 1788 och 1789». Bref till Wallmark d. 29 maj 1823, Kungl. Bibl:s brefsaml.

[4]) Till Wetterstedt d. 16 mars 1834. Kungl. Bibl:s brefsaml.

inom hvarje konstitutionellt samhälle» [1]). Och åt samma uppfattning af ett oppositionspartis betydelse i allmänhet, som vi ofvan funnit honom framställa i sin antikritik mot Allmänna Journalen, gifver han uttryck, när han om sitt landshöfdingearbete — kanske något hypokritiskt — skrifver: »Jag har ej varit mäktig att framkalla den opposition, som jag ofta önskat för en fullständigare utredning af allmänna öfverläggningsämnen» [2]).

Ett antiregeringsparti af »ädel» hållning är sålunda enligt Järta både nödigt och nyttigt för den hälsosamma kritikens skull. En närmare bestämning af oppositionens och partiväsendets rätta natur har han gifvit i ett bref till Wirsén och framför allt i ett par artiklar i Sveriges Statstidning 1835 med rubriken »Om politisk opposition».

På det förra stället skrifver han: »Näst efter en sammanhängande ministär anser jag oss för vår räddning behöfva en opposition i engelsk bemärkelse. Folket, lidande och missnöjdt, förledes af frondörer och skrikare för dagen, som antingen icke hafva någon plan eller också den att rifva sönder samhällsordningen. Inga principer äro fastslagna såsom mål för de rådandes eller de af allmänt intresse missnöjdes önskningar och bemödanden. En offentlig diskussion af stridande systemer skulle ofelbart gagna och kunde mera än något annat bidraga att sammanhålla det hela och befästa dynastien. Men denna diskussion borde från oppositions- eller granskningssidan föras af hederliga och patriotiska män, som alltid yrkade ordning och lydnad, och som voro hatare af allt fronderi och skrik.» Han ser i framtidsperspektiv »despotism eller anarkism» såsom följder af oredan och den »ömsesidiga desorganisationen af regerings- och oppositionspartierna». Han säger, att det skulle öfverensstämma med hans önskningar att vara »organ för en ärlig opposition mot den nu rådande administrationen». *Den* goda verkan åtminstone, menar han, skulle därigenom åstadkommas, att vederbörande bragtes i nödvändighet att »sammansätta sig till ett helt af ministär». Och han tillägger, att »en journal vore den egentliga formen af oppositionsyttringen». Om nyttan af dessa synpunkters realiserande är han öfvertygad; alla bemödanden att »jämka och plåstra»

[1]) »Sig kallande vettiga och kapabla män.» Ups. Univ. Bibl. (F. 857 t).

[2]) Bref till Wetterstedt, cit. hos *Forssell*, Lefnadsteckning, s. CIX.

blifva däremot otillräckliga [1]). Slutligen tillägger han: »Regeringen borde alltid i möjligaste måtto menageras, under det att de principer, som regeringen följde, ställdes under sträng granskning. Vi tåla ej sådana personliga strider, som i England ega rum emellan kämparne af bägge partierna».

Tanken på en *oppositionstidning* såsom ett nödvändigt medel för det »sansade» antiregeringspartiet kompletteras af idéen om en sådan för regeringspartiet. Båda skola enligt Järtas mening använda prässen såsom medel i den ideella kampen. »Sverige torde nu vara den enda stat bland de konstitutionella, där en tidning, som tillkännagifver och försvarar regeringens åsikter, anses kunna umbäras», heter det på ett ställe. Visserligen tillägger han, att han »vördar det ädla och storsinniga tänkesätt, som härigenom ådagalägges» [2]). Men i ett annat sammanhang beklagar han, att i det konstitutionella Sverige hvarken regeringen eller »den ädlare oppositionen» ännu har »någon tidning till konsekvent och fullständigt organ för sina afsikter» [3]). — I en egendomlig motsägelse härtill står emellertid ett annat yttrande. Det lyder: »Svaga regeringar och vacklande folkpartier hafva ansett sig behöfva, som det kallas, bearbeta den allmänna opinionen för att däruti vinna ett tillfälligt stöd för sina tillfälliga intressen. Starka regeringar och själfständiga folkrepresentationer hafva däremot endast genom sina handlingars riktighet, hållning och kraft ledt de allmänna tänkesätten i stället att däraf slafviskt ledas» [4]). Onekligen äro dessa ord icke förenliga till sitt syfte med de ofvan anförda, med hvilka Järta beklagar frånvaron af en regeringstidning och af ett »ädelt» oppositionsorgan. Yttrandet i fråga fälldes 1815, brefvet till Wirsén är af 1817 och svaret till Allmänna Journalen af 1824. Tidsskillnaden är ju icke så stor, men kan kanske betyda ändock något, hvad beträffar hans blick på regeringstidningen: Järta fann med tiden marken för styrelsen blifva alltmera vacklande — därmed inträdde behofvet af ett

[1]) Bref till Wirsén den 23 febr. 1817. Wirsénska brefsaml. i Riksarkivet.

[2]) Anteckn. (med blyerts) ang. Svenska Akademien såsom utgifvare af Post- och Inrikestidningen. Ups. Univ. Bibl. (F 867 v).

[3]) Svar etc., V. skr. II, s. 425 noten.

[4]) Anförande till statsrådsprot. ang. en statsekonomisk journals utgifvande, V. skr. I, s. 91.

organ för meningarnas påverkan. Men för öfrigt stöta vi i den förevarande motsägelsen på den redan förut betonade egenskapen hos Järta, att reagera med större intensitet än de flesta, hvarigenom han gör sig skyldig till en eller annan motsägelse. 1815 bekämpade han införandet af en officiell tidning under ständernas auspicier (se ofvan s. 88), 1817 känner han sig själf i opposition mot regeringens ekonomiska grundsatser, och 1824 polemiserar han mot de liberala publicisterna, hvilkas »vrängda framställningar» han önskar se ersatta med regeringens eller »den ädlare oppositionens» »säkra underrättelser» [1]).

Såsom ofvan (s. 121) antydt, är det uti ett par tidningsuppsatser från år 1835, som den vidlyftigaste utläggningen föreligger af Järtas åsikter om hvad med politisk opposition rätteligen må förstås; de pointera jämväl hvad densamma *icke* får innebära. Det kan anmärkas, att man skulle önskat skarpare konturer vid de nämnda artiklarnas disposition.

Han utgår här från betydelsen af ordet opposition, d. ä. motsättelse, motstånd. Ett dylikt motstånd, menar han, fordrar »hvarje expansiv kraft», om den ej skall förstöra sig själf genom en aldrig återhållen utvidgning. I hvarje statsorganism måste därför finnas något oppositionselement, som »tillbakahåller styrelsemaktens naturliga vidgningsdrift» [2]).

Detta element är, påpekar Järta, alldeles icke en egenhet för konstitutionella författningar allena. Äfven i absoluta monarkier och despotier är regentens skenbara allmakt icke obetydligt inskränkt genom flerahanda »motståndskrafter», såsom historiskt uppvuxna samhällsgruppers och korporationers anda och maktmedel, handelns och industriens kapitaler, religiösa och rättsliga föreställningar och bruk o. s. v. Opposition är såsom hämmande regeringsmaktens öfverdrift icke i sig själf något ondt.

I friare samhällsförfattningar, heter det vidare, antager oppositionen en egen karaktär, i det att den där är inympad i folkrepresentationen och sålunda legaliserad och ordnad. Dess egentliga och rätta bestämmelse är »att inom de gränser, som statsförfattningens beskaffenhet utstakar för den styrande myndighetens verk-

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 425 noten.

[2]) Jfr ofvan s. 90: äfven den andra »konstitutionella makten» har en »naturlig tendens att utvidga sig».

samhet, återhålla densamma». Men däremot får oppositionen icke sträfva att själf styra, att upphäfva sig till en *positivt* verksam statsmakt, ty detta är att vara falsk mot sitt eget begrepp och blifva *politiskt parti* eller *faktion*, hvarigenom äfven dess motståndskraft försvagas. Den framkallar då en kontraopposition, och under dessa båda faktioners kamp händer, att »den makt, som enligt sin bestämmelse måste oafbrutet verka» begagnar sig, såsom i Frankrikes nyaste historia inträffat, af oredan till att utvidga sin myndighet. Lika naturvidrig och skadlig som en opposition, hvilken vill göra sig till styrelsens behärskare, är vidare den, »som genom idkelig gensträfvighet söker att förlama den styrande makten». »En efter sin bestämmelse visligen handlande opposition vill icke försvaga regeringens kraft, utan tvärtom förhöja den genom tvånget till en skälig, äfven i detta fall stärkande, återhållsamhet, samt genom nödvändigheten att handla med ansträngd omtanka». Mot en mångfald af små kontroller måste en styrelse nödvändigt reagera, ty den kan ej förblifva orörlig — alltså ställer Järta fram samma fara af styrelsemaktens återslag vid förefintligheten af den »idkeliga gensträfvighetens» opposition som vid faktionsoppositionens. Skadligast blifver oppositionen — menar han vidare — ifall den därjämte drifves af oädla afsikter, af egennytta, af personligt hat, af fåfänga o. s. v. Såsom icke fallande under begreppet laglig opposition stämplar Järta vidare »det otidiga, vare sig ilskna eller lättsinniga tadel af en regerings alla åtgärder, som rätteligen kallas fronderi». Denna art af de oppositionsformer, han finner otillbörliga, sammanfaller väl nästan med den nyss föregående. Ännu mindre, säger Järta slutligen, hörer till den »lagliga oppositionen» rent revolutionära, mot den bestående samhällsordningen riktade sträfvanden.

Emellertid varnar de refererade artiklarnas författare för att ur den satsen, att oppositionen inom konstitutionella stater är införlifvad uti folkrepresentationen, draga den konklusionen, att denna i sin helhet vore en oppositionsmakt. »Dess funktioner, olika i olika grundlagsformer bestämda, äro flerfaldiga; motståndet, återhållande regeringens verksamhet, när den kunde sträcka sig öfver de lagliga gränserna, är blott *en* däribland, och den, hvilken mindre än någon annan, må lättsinnigt och utöfver nödvändigheten öfvas»[1]. Han varnar dessutom för en annan öfverdrift af oppositionsbegreppets omfång, mot hvilken vi redan förut funnit honom inlägga sin protest. Inom en nationalrepresentation äro i allmänhet meningarna om *tillfälliga* frågor delade. En styrelse får icke gifva vikten af »ett dess välde bekämpande motstånd åt mer eller mindre kloka betänkligheter vid antagandet af sådana dess administrativa åsikter och förslag, hvaröfver äfven dess redligaste vänner kunna vara af oförenliga tankar». Icke heller får »ett parti, som vill göra sig gällande såsom oppositionsmakt», skrytsamt räkna som sina anhängare frejdade män, hvilka i någon enskild fråga hysa mot regeringen afvikande mening, utan att i allmänhet vilja anses för dess motståndare (jfr ofvan s. 118).

Slutligen framhäfver han det handlingssätt, som det är en aktningsvärd oppositions plikt att iakttaga. Den får som vapen begagna endast sanningen; lögnaktiga och förvrängda framställningar, utspridande af oroväckande misstankar mot regeringen o. s. v. höra till en taktik, som måste vara bannlyst från dess aktionsprogram. Den skall därjämte vara sansad, ej larmande, och iakttaga en allvarlig värdighet[2].

Mycket af »engelskt» blir det ej i Järtas parti- och oppositionsväsende. Då han använder sagda attribut, sker det för att sätta en sådan opposition i motsats till det »skändliga anhanget» här hemma. Det engelska antiregeringspartiet — synes Järta mena — består icke af »frondörer» och »skrikare», utan af män, som representera »fastställda principer». Men å andra sidan varnar han, såsom vi sett, för införandet i Sverige af det personliga i den engelska partikampen. Icke heller önskar han en genomförd partiorganisation, sådan som den i parlamentarismens hemland. De representativa personligheterna skola hafva händerna fria och efter sitt omdöme få i de enstaka frågorna stå på den ena eller den andra sidan. Partidisciplin är ett begrepp, som icke varit Järtas skötebarn. Och engelsk parlamentarism är, som vi veta, den raka motsatsen därtill.

---

[1]) Jfr ofvan s. 102 not 3.
[2]) Om politisk opposition, Sveriges Statstidning 1835, n:ris 281, 282.

Hvad Järta vill bannlysa från ett oppositionspartis aktion är den aggressiva tonen. Respekten för regeringen såsom regering och för dess goda afsikter vid arbete till fäderneslandets bästa bör lägga sordin på kritiken från motpartiet. Ty det senare skall tadla icke af tadelsjuk »frondör»-stämning, och icke heller af lust att få ikull regeringen för att själf få intaga dess plats. Att det ligger i sakens natur, att hvarje parti hälst ser styrelsen innehafvas af män med dess egen åskådning, åt den synpunkten har Järta icke lämnat någon uppmärksamhet.

Då en »ädel» opposition utan strama partiband och utan regeringsåtrå står vid sidan af regeringspartiet för att mot ogillade styrelseåtgärder på ett hofsamt sätt framhäfva sina principiella betänkligheter, då är enligt Järtas mening partiväsendet af godo. Långt ifrån att försvaga regeringen gifver då oppositionen åt densamma ökad styrka genom det tvång till »återhållsamhet» och omtanke, den utöfvar.

Sådan vill Järta, att opposition och partiväsende öfver hufvud skola te sig i den konstitutionella monarkien med dess faderligt-personliga konungamakt och dess statsråd, som visserligen är ansvarigt för folkrepresentationen, men icke efter partiernas skiftningar af densamma tillsättes.

Till sist kan anmärkas, att Järta inrangerat oppositionen i sin organiska grundåskådning genom den ofvan (s. 123) omnämnda analogien mellan statsorganismen och andra naturprodukter, hvilkas »expansiva kraft» fordrar att återhållas af ett motstånd [1]).

[1]) Jfr ofvan s. 52 talet om den nödvändiga jämvikten mellan statsorganismens »attraktion» och »expansion», d. ä. mellan nationalism och kosmopolitism.

4.

Aristokratier.

Bördsaristokratien. — Penningaristokratien. — Ämbetsmannaaristokratien: dess inordnande under den konstitutionella konungamakten; dess verksamhets icke »mekaniska», utan »faderliga» prägel; ämbetsmännens utomordentliga betydelse för statsorganismens lif och deras nödvändiga höga allmänbildning: deras »heder» och karaktären af kontrollen öfver deras verksamhet; nödvändigheten af skäliga löner; sammanfattning. — Fordran på jämvikt mellan aristokratierna.

Statens båda maktfaktorer äro enligt Järta konung och folk. Mellan dem får, menar han, icke inskjutas någon själfständig *mellanmakt*, en sådan, som härleder sin myndighet och sitt inflytande från sig själf, någon *aristokrati* i meningen af en tredje statsfaktor. Det var en sådan egenmäktig makt emellan konungen och folket, som den gamla rådsinrättningen under förflutna tider så ofta hade tillskansat sig, menar han; Järta finner intet skäl att klandra Gustaf III, för att han störtade den nämnda institutionen. Men han håller samme konung räkning äfven därför, att han öfverflyttade högsta lagskipningen från den aristokratiska rådskorporationen till en domstol, sammansatt af frälse och ofrälse män, vidare därför, att han lämnade sina beslut i administrativa frågor till beredning åt rådgifvare, »äfven af en ringare yttre värdighet, skilda stånd och flerfaldig ämbetsmannaerfarenhet»; samt slutligen därför, att han gaf privilegier också åt borgerskapet och bondeståndet. Om ej de aristokratiska grunder, hvarpå föregående regeringsformer hvilade, blifvit genom säkerhetsakten undanröjda, så skulle, enligt Järtas öfvertygelse, vår nuvarande statsförfattning icke kunnat uppföras. »Med frihet förstår jag ej aristokrati» [1]).

Det är icke så, att Järta bannlyser *all* aristokrati ur samhällslifvet. Tvärtom säger han på ett ställe: »Hvarje stat, åtminstone af en viss vidd, styres under omedelbart eller medel-

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 298.

barligt inflytande af någon aristokrati». Dennas art och beskaffenhet bestämmes af statens särskilda »öden och läge». Han tillägger: »Den ännu icke fulländade revolutionsstriden i Europa är egentligen en kamp mellan aristokratier». Han lämnar så i det sammanhanget en hopträngd framställning öfver de olika slagens af aristokrati historia i Frankrike och Sverige. Han nämner särskildt adeln, d. ä. bördsaristokratien, vidare ämbetsmanna-aristokratien samt »pöbelaristokratien» (d. ä. franska revolutionens skräckvälde) och penningaristokratien [1].

Vi hafva nyss sett ett prof på hans aversion mot *börden*s aristokratvälde. I den nämnda lilla historiken förklarar han, att adeln i Frankrike föll för revolutionen, emedan den af mångfaldiga orsaker var i grund fördärfvad, och att Napoleons försök med en ny ridderlig aristokrati, »hvilken i en monarkisk ordning skulle genom sitt anseende verka ömsom på regenten och ömsom på folket», var fullständigt misslyckadt. I Sverige säger han de ofrälse stånden och konungamakten alltsedan Karl XI och därpå Gustaf III hafva fått en för stor betydenhet, för att bördsadeln skulle kunna usurpera en dominerande ställning [2].

Vår historias lärdomar om aristokratväldets förbannelse är ett tema, som Järta med förkärlek upprepar. Under styrelsen af aristokrater har det svenska folket sällan varit fräjdadt, aldrig lyckligt, säger han. Det visar det förtryckande adelsväldet isynnerhet under 1600-talets förmyndareregeringar [3]. Att ett aristokratiskt öfvervälde måste leda till förtryck, hafva vi redan funnit Järta vilja påvisa genom betonande af det aristokratiska elementets tendens till egoism; herremännen regera till egen fördel (ofvan s. 99 f.). Svensken låter f. ö., enligt Järtas försäkran, icke *länge* »förleda eller förtrycka sig af den i hela vår historia så förhatliga aristokratien» [4]. Ty det aristokratiska element, som ingår i de europeiska statsförfattningar, vid hvilkas utbildning eröfring af landet spelat en roll, »är i dess rena egentlighet främmande för det aldrig underkufvade svenska folket». Det svenska adelsståndet grundar sig på förtjänster emot konungen och riket;

[1] Utlåtande af Järta i föreningsfrågan 25 sept. 1814, Järtas och Wirséns brefväxl., s. 143.
[2] anf. st. ss. 143 ff.
[3] Ofullbordad uppsats, trol. fr. 1823, Ups. Univ. Bibl. (F. 857 k. 2).
[4] Bref till Wirsén d. 2 nov. 1827. Wirsénska brefsaml. i Riksarkivet.

men däremot erkänner det svenska folket icke ett »feodaliskt herrestånd», grundadt på ärftliga gods [1].

Järta vill naturligtvis alls icke komma åt börds-adelns existens såsom *stånd*. Tvärtom skola vi vid skildringen af hans åsikter med afseende på folkrepresentationen erfara, hurusom i hans motivering för ståndsriksdagen jämväl ingår en hög skattning af detta representationselements betydelse. Hvad han protesterar mot, är adelns natur af en *tredje makt* vid sidan om konung och folk. Dessa båda äro de enda statsfaktorerna. De måste hålla ihop mot usurpatorer. Allmogen har också alltid varit tillgifven konungaväldet, säger han, emedan, såsom vår historia nogsamt visat, den »däruti egt ett värn mot allehanda förtryck af andra välden, hvilka inom svenska samhället sökt uppresa sig» [2]. Konungavälde och folkfrihet äro de båda element, som alltid befästat hvarandra i den urgamla svenska författningen [3]. Jämte dessa båda — konung och folk — får sålunda, efter Järtas fordran, icke såsom ett från dem särskildt och likvärdigt maktsubjekt stå en bördsaristokrati. Adeln skall intaga sin plats såsom ett af *folkets* naturliga elementer, integrerande i folket jämte flera andra organiska delar. Den får icke vara en mellanmakt. Sådan är Järtas mening.

Sin polemik mot »förtryckande aristokratvälde» af nu ifrågavarande art sammanväfver han f. ö. ofta med sin strid mot ministerstyrelse. De varnande exemplen, hvilka han hämtar ur Sveriges historia, gälla på en gång det förra och den senare; så t. ex. förmyndareregeringarna på 1600-talet och jämväl frihetstidens skiftande regeringar. Ministerstyrelse blir för Järta en art af aristokratvälde, som uppreser sig öfver konungen.

* *
*

Det finnes emellertid en annan »aristokrati», mot hvars öfvervälde Järta reagerar i ännu häftigare mått än mot bördsadelns. Det är *penningaristokratien*, som Järta hatar ännu in-

[1] Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 504.
[2] Några ord om 5 kap. 1 § missgärningsbalken, Ups. Corr. 1835, n:r 5.
[3] Om Sveriges läroverk, anf. st. o. s.

tensivare än någon annan art af aristokrati. Ty penningaristokratien är »af allt obehörigt välde det vådligaste, mest oädla och förhatligaste» [1]. Hans motvilja står i samband med hans hela grundfientlighet mot »egoismen», hvaraf den samhällslifvet behärskande »merkantilistiska andan» är ett uttryck, och framför allt mot »den politiska materialismen» med dess öfverdrifna omvårdnad om den materiella kulturen till förfång för den andliga (se ofvan sid. 57). Förvärfningen af fysisk rikedom bör aldrig stegras till ett självständigt ändamål. »Penningeväldet», säger han, »bör icke stärkas genom ensidiga omsorger för de omedelbart ekonomiska bland nationens viktigare angelägenheter» [2]. Ty »det fördärfligaste af alla välden» är »den med råhet förenade rikedomens». Penningens allmakt med sin »yppiga och tunga rustning» förtrampar dygden, hånar religionen, trotsar hedern, gäckar den ordning, som lagar och seder af ålder stadgat [3]. Han kan icke i tillräckligt grella färger måla penningematadorernas i värsta mening kälkborgerlighet. Dessa »nyrika äfventyrare och bedragare» söka att genom en slösaktig yppighet köpa sig anseende. De hämta sin ära från sina kök, sina källare och stall. De uppställa som föremål för medborgarnes täflan sådana platta saker som dinéer, supéer, dyrbara kläder och lysande ekipager [4].

Detta penningevälde hotar emellertid enligt Järta hela Europa med fördärf, och emot detsamma saknar svenska folket nog säkra värn för sin sedlighet, sin nationalkraft och sin däraf beroende frihet. Det har icke de neutraliserande motvikter, som England eger i sin *public spirit*, i sin genom stamgodsen självständiga, kunskapsrika och politiskt förfarna adel, och i sin oberoende och af en lifvande ståndsanda genomträngda ämbetsmannakår [5].

Han återvänder till samma tanke, då han skall yttra sig om den blifvande föreningen mellan Sverige och Norge. Han upprepar då den mörka karakteristiken af penningeväldet och dess följder. »Denna art af aristokrati», säger han, »om den icke såsom i England af andra väldigheter begränsas, är onekligen den mest förtryckande och den som snarast och ohjelpeligen

[1] Statsrådsprotokoll i handels- och finansärenden d. 24 jan. 1816. Riksark.
[2] Om medlen till hämmandet af yppighet, V. skr. I, s. 131.
[3] Minne af G. J. Adlerbeth., V. skr. II, s. 43.
[4] Om medlen till hämm. af yppighet, V. skr. I, s. 134 f.
[5] anf. st. s. 128 f.

förstör ett folk. Samfundsanda, själslyftning, seder och karaktersstyrka försvinna från den nation, hos hvilken penningen allena råder, hvars hela åtrå och verksamhet äro riktade på förvärfvandet däraf». Att Järta just i detta sammanhang behandlar farorna af börsaristokratiens öfvermakt, beror därpå, att han tror köpmansståndet vara det i Norge högst gällande och ansedda. Denna norska köpmansaristokrati blir enligt hans mening vådlig för styrelsemakten i Norge, ifall den Eidsvoldska konstitutionen sättes i verket. Ty därigenom att valen till stortinget enligt denna författning komma att bestämmas förnämligast af de genom egendom mäktigare bland det väljande folket, kommer nationalrepresentationen att blifva medel för ett obegränsadt förmögenhetsvälde. Men Norges penningearistokrati är farlig äfven för Sveriges samhällsordning. Den kan, såsom mera utbildad än den svenska, komma att tjäna denna till föresyn, därvid understödd af tidehvarfvets allmänna tendens. Bägge kunna tänkas sluta ett förbund till inkräktande af andra samhällsmakters inflytelseområden. Detta Järtas resonnemang betecknar ett af hufvudmotiven för hans önskan, att Norge skulle införlifvas med Sverige; därigenom, sådan är hans uttalade åsikt, finge norska folket lära känna »samhällsvärden, som icke beräknades efter förmögenhetsuppskattning» och nya föremål för verksamhet och ärelystnad [1].

För Järta äro penningintresset och dess målsmän öfverallt framme med sina fingrar. Så anser han sig återfinna denna fiendes egennyttiga anslag äfven uti försöken att omdana läroverkssystemet. Det har, säger han bland annat på tal härom, »hittills icke ansetts vara de svenska läroverkens bestämmelse att utdela åt egendomsherrar och kapitalister en efter deras behof af angenäma eller vinstbringande kunskaper afmätt undervisning» [2].

Vi skola längre fram erfara, hurusom Järta går i härnad mot samma penningaristokrati i sitt försvar för de själfegande böndernas intressen gentemot bruksegarnes. Likaledes skola vi vid skildringen af hans idéer om folkrepresentationens sammansättning återfinna nu behandlade moment i hans åskådning.

[1] Utlåtande i föreningsfrågan, Järtas och Wirséns brefväxling, s. 145 ff.
[2] Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 504 f.

Ofvan (s. 53) hafva vi framhållit Järtas bekymmer med afseende på den tilltagande kosmopolitiska riktningen hos tidslynnet. Penningaristokratien är just, såsom han framhäfver, kosmopolitisk till sin allmänna läggning. Handeln har han ju också framställt såsom det viktigaste kosmopolitiska fermentet. Järta fruktar för Sverige det »*världsborgerliga*» köpmansväldet. Från den synpunkten varnar han för statsskuldsystemet. Detta gör nämligen staten »skattskyldig till penningrika världsborgares, förnämligast judars universalvälde». Berörda system »bildar utom staterna en makt, som behärskar alla stater, hvilka i detsamma invecklas». Och denna världsmakts innehafvare, det är den internationella penningvärlden, »drifvas af det oädlaste ibland alla mänskliga intressen», nämligen vinningslystnaden [1]. Å ett annat ställe framhäfver han likaledes, att statsskuldsystemet, om förbindelserna icke kunna infrias, bringar regeringarna i händerna på »det farligaste af alla partier», d. v. s. »ett vidt utgrenadt .... penningeväldigt parti» [2]. I sin strid för de självfegande bönderna gentemot bruksintresset kommer Järta också in på kapitlet om det världsborgerliga penningeväldet. Han fruktar, att »under en ytterligare utveckling af penningeväldet» det kan komma att inträffa, att de största bruken i Sverige blifva »världsborgerliga köpmäns egendom», att sålunda finansmän i utländska handelsstäder blifva herrar öfver landvidder här hemma så stora som tyska furstendömen och öfver deras samtliga invånare. Därmed vore uppkommet ett »nytt feodalsystem, grundande sig på rikedomens inkräktande styrka», och af dess omilda natur [3].

Denna Järtas fruktan för det kosmopolitiska penningeväldet hafva vi berört i detta sammanhang därför, att den utgör ett bidrag till hans uppfattning äfven af den inhemska rikedomsaristokratiens karaktär. Äfven denna anser han hafva en riktning utöfver fosterlandet och vara besjälad af samma oädla anda som penningeväldets män i allmänhet.

Till sist kan framhållas, att Järta finner liberalismen gå penningearistokratiens ärenden. I ett bref säger han, att »våra

[1]) Mot statslån till jordägares understöd, 1830. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 k 2).

[2]) Citat af Järta från Burke, Om statsskuldsystemet, V. skr. II, s.

[3]) Underd. betänkande om rekognitionsskogarna inom St. Kopparbergs län, den 25 febr. 1822. Konc. i Ups. Univ. Bibl.

liberaler» äro »egentligen sakförare blott för köpmans-, brukspatrons- och fabriksintressena» [1]). Orden fällas visserligen närmast om det förhatade partiets skolpolitik, men på ett sätt, som mycket väl kan gifva dem en förallmänligande betydelse. Järta fann bärarne af de honom misshagliga idéerna i allmänhet äfven föra fram »producent- och penningeintressena» såsom »de grundkrafter, hvilka drifva samhället framåt» [2]). Det är f. ö. en rätt påfallande egendomlighet, att Järta i oppositionen ofta finner »aristokratiska» tendenser, öfver hufvud tendenser att söka bilda en på de lagliga statsmakternas bekostnad dominerande myndighet. Så förkunnar han t. ex., att just därför, att han icke är aristokrat, så tillhör han icke »vår opposition, hvilken synes mig vilja detsamma som mössorna ville ifrån 1765 till 1772 och adeln 1788 och 1789». Och på samma ställe benämner han oppositionens syfte »den aristokratiska planen» [3]). I ett annat sammanhang klandrar han Anckarsvärd och talar i förbindelse med hans namn om »det nya aristokratiska förbund, som allt mer och mer utbildar sig» [4]). Och samma tankar återkomma i ett tredje bref, där det heter: »Nu reser sig synbarligen, ehuru utan eget medvetande hos de flesta agenterna, en aristokrati af samma art som den på 1750- och 60-talen. Dess förhatlighet faller tillbaka på de grundlagar, hvilkas stöd de oblyga egoisterna åberopa sig, utan att hopen, okunnig och sysselsatt med sina småsaker, ser eller begriper, att det är usurperadt» [5]).

* * *

Både bördsaristokratiens och börsaristokratiens öfverväldeu äro sålunda af ondo. Lika litet som det svenska folket erkänner ett »feodaliskt herrestånd», grundande sina maktkraf på sina arfvegods (jfr ofvan s. 127), lika litet har det någonsin tålt upp-

[1]) Till Geijer d. 20 febr. 1838, Ups. Univ. Bibl. Se WIRSÉN, anf. arb. s. 216.

[2]) Om ämbetsmän såsom medlemmar af nationalrepresentationen, Ups. Corresp. 1835, n:r 25. — Som motto till denna ironiska artikel står Ciceros ord: »Nulla deformior species est civitatis quam illa, in qua opulentissimi optimi putantur».

[3]) Bref till Wallmark d. 29 maj 1823. Kungl. Bibl:s brefsaml.

[4]) Bref till Wirsén d. 2 nov. 1827. Wirsénska brefsaml. i Riksarkivet.

[5]) Till Wallin, se WARBURG, Richert, I s. 97.

resandet af »ett merkantiliskt herrestånd» med rörlig rikedom till källa för sina anspråk [1]). Ingendera bör utgöra den aristokrati, under hvars omedelbara eller medelbara inflytande staten styres. Hvardera har sina särskilda olägenheter, men bägge rubba på ett skadligt sätt jämvikten i samhällslifvet. Den aristokrati, som däremot bör intaga en framstående plats i en statsordning, uti hvilken »särskilda myndigheter och inflytelser bevakas och återhållas af hvarandra», det är, enligt Järta, *ämbetsmannaaristokratien.*

Under en dylik kontroll är, säger han, denna aristokrati rådande i Sverige. Den är också »af alla ofelbart den lindrigaste och mest naturenliga». Det nödvändiga förbehållet är dock, att regeringsformen skall vara moderat; under en despotisk styrelse, såsom Gustaf IV Adolfs, öfverspännes äfven ämbetsmannaväldet, såsom beroende af konungamakten, till förtryck [2]).

Erforderligt för en rätt ämbetsmannaaristokrati är just, menar Järta, att den icke såsom under frihetstiden får bilda en själfständig makt, befriad från afhängighet af regenten. Ett af grundfelen i det nämnda tidehvarfvets författning var nämligen det, att den gjorde »konungaväldets närmaste organer» oberoende af konungen och i detta syfte »gaf statens högre ämbeten egenskapen af feodallän på lifstid» [3]). Att, såsom stockholmspublicisterna, vilja åstadkomma en splittring i allmänna föreställningssättet mellan konungen och regeringsorganerna, det är för Järta otillständigt. »Det lagliga ämbetsmannaväldet anses ännu, såsom det alltid af menigheten ansågs, såsom en utveckling af Eders Maj:ts höga makt», säger han [4]). Någon myndighet af egen rätt ega sålunda ämbetsmännen icke; deras befogenheter äro utstrålningar af den kungliga makten. I öfverensstämmelse därmed heter det också i motiverna till regeringsformen: »Ibland de första villkoren för en styrelses förmåga att verka kraftfullt och likstämmigt till sammanbundna ändamål är makten att kunna tillsätta och afsätta de ämbetsmän, som i styrelsens verksamhet förnämligast böra deltaga» [5]). »En enda kraftig vilja», läser man

[1]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 504.
[2]) Utlåtande i föreningsfrågan, Järtas och Wirséns brefväxling, s. 145.
[3]) Svar etc., V. skr. II, s. 297.
[4]) Underdån. skrifvelse till K. Maj:t mot publicisterna, 1821, se FORSSELL, Lefnadsteckning, s. CXXVII f.
[5]) Konst.-Utskottets memorial d. 2 juni 1809, V. skr. I, s. 50.

i en annan skrift, måste sammanhålla och till ett gemensamt mål leda folkets »mångfaldiga förhållanden»; denna enhetliga vilja skall verka i de »särskilda regeringsorganer», som äro nödvändiga för landets stora omfångs skull, men som skola vara »lydiga denna vilja och underordnade hvarandra». Och med en poetisk liknelse tillägger han i det sammanhang, hvarur citatet är hämtadt, att folket »kräfver för sina vekare växter beskydd af grenar, som utgå från konungamaktens stam och som bilda dess krona» [1]). En »verklig byråkrati» med egen makt är för samhället vådlig [2]).

Emellertid: ehuru ämbetsmannaaristokratien spelar rollen af en ledande kraft endast såsom ett utflöde af den kungliga makten, så är emot dess rätta begrepp alldeles stridande »den nya läran», som vill inskränka deras befattningar till en *mekanisk* verkställighet af lagar, konungens höga bud samt domstolars och kollegiers beslut» [3]). För att kunna fylla sin uppgift måste ämbetsmännen hafva sig inrymd en fri verksamhetssfer. Om landshöfdingen särskildt säger Järta i motiverna till regeringsformen, att denne ämbetsman är mera än en blott verkställare af lagarna och af konungens befallningar; han verkställer icke blott, utan förfogar äfven öfver ett område af frivillig verksamhet, som fordrar skicklighet, kunskaper och en sann medborgareanda, och som afser att medverka till en välvillig och upplyst regerings afsikter [4]). Samhällets bästa fordrar mera en välvilligt kraftfull ämbetsmannaförvaltning än en bunden sådan. »Om statens verkliga behof är det, att dess ämbetsmän handla med mera än oklanderlig maskindrift, handla med frimodig styrka, så vågar jag tro, att deras nit och verkningsförmåga icke böra beläggas med nya fjättrar», säger han med anledning af förslaget om en statsekonomisk journal, hvari bl. a. landshöfdingarnes berättelser och

[1]) Ofullbordad uppsats mot ministerstyrelse, trol. af år 1823. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 k. 2). — Han fortsätter liknelsen med tillämpning på ministerstyrelse: »men det (folket) tål icke, att dessa växter förkväfvas i en småskog af vide, som ränner upp att snärja deras rötter och att ifrån deras brodd stänga det alstrande ljuset och den drifvande värmen».
[2]) Anförande af L. F. Rääf, författadt af Järta, Ridd. o. Ad. prot. 1840, 2:dra h., s. 312.
[3]) Om allmänna undsättningsanstalter, V. skr. II, s. 240.
[4]) K. U:s memorial 2 juni 1809, V. skr. I, s. 50.

hemställanden till regeringen i alla möjliga mål skulle införas. På samma ställe förklarar han, att ett allmänt missbruk af ämbetsmannamyndigheten skulle föra till statens upplösning. Men han förnekar bestämdt, för Sveriges del, att något sådant eger rum, och stämplar tron därpå såsom produkten af en orättfärdig agitation [1]). Jämväl i sin ämbetsberättelse om sitt landshöfdingedömes tillstånd klandrar han indirekt »det allmänna tidslynnets» benägenhet att begränsa den statens ämbetsmän tillkommande myndigheten [2]). At samma missnöje hade han tidigare gifvit uttryck med orden: »Emot landshöfdingar yrkas nu, när anledningar därtill gifvas, den satsen, att hvarje utöfver lagens bokstaf sträckt åtgärd att främja lagens afsikter är ett brott» [3]). Hvad Järta i detta afseende skrifver om landshöfdingarna, torde kunna generaliseras till att syfta på ämbetsmännen, framför allt de högre, i gemen. I all synnerhet om de olika administrationsgrenarnas chefer gäller, att de skola vara »mer än föredragningsmaskiner» [4]).

Ämbetsmännen skola sålunda utföra de anstalter, »dem faderligen sinnade konungar befallt» [5]). I stället för att göra detta mekaniskt skola de fylla sina uppgifter, äfven de, med ett *faderligt* omtänksamt intresse. Särskildt åt landtregeringens främste, länens styresmän, vill Järta bevara en styrelsemakt af dylikt patriarkaliskt kynne. Man får en föreställning därom vid ett genomläsande af hans ämbetsberättelse om sitt eget län. Själf säger han också, att hans allmoge varit varit van att anse honom »för en sträng, men tillika faderligt öm och för dess välfärd omtänksam höfding» [6]). Han konstaterar, att den »sköna benämning» han finner konungens epitet af »landets fader» vara (jfr ofvan s. 110), »i vissa provinser, åtminstone i den norra delen af riket, äfven tillägges deras höfdingar, förande konungens bud» [7]).

[1]) Om utgifvande af en statsekonomisk journal, V. skr. I, s. 96.

[2]) Underdånig berättelse om Stora Kopparbergs län. Ånyo upplagd. Fahlun 1826. S. 25.

[3]) Till Svea hofrätt med anledning af advokatfiskalens åtal, d. 2 april 1821; se FORSSELL, Lefnadsteckning, s. CXVIII.

[4]) Bref till Mannerheim d. 27 apr. 1815. Ups. Univ. Bibl.

[5]) Svar etc., V. skr. II, s. 337.

[6]) Afskedsansökan från landshöfdingeämbetet d. 1 dec. 1819. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 a). — Se s. 94 not 1.

[7]) Om allmänna undsättningsanstalter, V. skr. II, s. 229.

Det är för bibehållande af denna landshöfdingeregementets patriarkaliska karaktär af stor betydelse, att förtroendestämningen från allmogens sida bevaras. Därför opponerar han sig t. ex. under sin egen landshöfdingetid mot en åtgärd från justitiekanslerns sida, »hvaraf en billig misstro kunde väckas till de underrättelser, som landshöfdingen i ämnet redan till K. M:t ingifvit» [1]). Det är »icke nyttigt», att konungens befallningshafvande kan synas hafva »ofullkomligt» eller »partiskt» verkställt konungens befallningar [2]). Allmogen anser länets höfding såsom »Eders K. M:ts rådgifvare i alla mål, som egentligen röra länet». Endast om förtroendet till denne den faderlige konungens medhjälpare förblifver orubbadt, blir det honom möjligt att uppfylla sitt »högsta mål» — det nämligen »att med trohet hålla E. K. M:t., H. K. H. Kronprinsen och fäderneslandet tillhanda icke blott ett lydaktigt folk, utan ett folk af verksam kraft», som är med kärlekens och tacksamhetens band fästade vid tronen [3]). Det är alltså i denna patriarkaliska anda, landshöfdingarna hafva att gå konungens ärenden.

Järtas höga tankar om ämbetsmannaaristokratiens *betydelse för statens hela lif* tager sig uttryck däri, att han räknar »bevarandet af civila ämbetsmannakårens anseende» till ett af de nödvändiga medlen för »nationalbildningens» höjande; detta vid sidan om sådana höga ting som en sorgfällig vård om folkets religiositet och sedlighet, om de offentliga uppfostringsanstalterna, vetenskaperna och sköna konsterna samt vidare bibehållandet af krigsståndets hederskänsla och upphöjda anda och slutligen efterdömen af ädla tänkesätt och allvarsamma seder hos utmärkta män i samhället. (Jfr ofvan s. 59).

Han finner det dåligt beställdt i förstnämnda afseende i Sverige. De framför andra nationers ämbetsmän hederliga och moraliskt högt stående svenska ämbetsmännen tryckas af fattigdom och allmänhetens ovilja. De starkare naturerna lämna folkets hat ur räkningen, men de svagare, emedan de icke vilja utsätta sig för bittra omdömen, »arbeta vederbörligen utan

[1]) Till konungen ang. de enskilda assignationerna, 1816; se FORSSELL, Lefnadsteckning s. CIV.

[2]) Anf. skrifvelse. Riksarkivet.

[3]) Till konungen ang. vägarbetet i St. Kopparbergs län, d. 11 mars 1815.

att verka», d. v. s. förrätta sina ämbetsplikter maskinmässigt. Emot bemödandena att förringa ämbetsmannakårens anseende erfordras därför »ett särdeles mäktigt och verksamt beskydd» — icke för de enskilda individernas skull, utan för samhällsordningens, ty denna kan icke bestå, om menighetens aktning för regeringens organer faller; och vidare: »för nationens frihet och ära, hvilka ej kunna bevaras, om ett tilltagande enskildt öfverdåd får förlama dessa organers kraft»; samt »för det svenska folklynnets redbarhet, hvilken går *förlorad*, om hedern att hafva redligen tjänat staten nedsättes under det anseende, som förvärfvas genom bränvinsbränning eller lånas på halft år i sänder ur diskonterna samt vidare upphöjes genom slöseri och skrål». Det är ämbetsaristokratien ställd i motsats till det förfäande penningeväldet. Statens viktiga angelägenheter, säger han vidare, bero af ämbetsmännens anseende och verkningsförmåga. Och han sätter ämbetsaristokratien i motsats jämväl till bördsaristokratien, i det han prisar Karl XI därför, att han »väckte en allmän täflan till förtjänster mot staten genom lyftning af ämbetsmannaäran öfver det anseende, som börd och rikedomar kunna gifva». Men han berömmer visserligen den store riksförvaltaren äfven därför, att han öfvade »en sträng men rättvis tillsyn öfver ämbetsmännens förhållande». Frihetstiden däremot fördärfvade hans verk genom att belöna partiifvern genom statsämbeten [1].

Till de sist anförda orden skola vi senare återkomma på tal om kontrollen öfver ämbetsmännen.

Af citatet i öfrigt framgår delvis svaret på frågan, *hvarför* ämbetsmannaaristokratien är af en sådan eminent betydelse i statens lif, att den bör tillerkännas en sådan förstarangsställning bland samhällsgrupperna, som den Järta gifver den. Såsom regeringens organer hafva ämbetsmännen att handlägga statens viktiga angelägenheter. De bilda därjämte en motvikt — väl äfven mot bördsaristokratien — men framför allt mot penningearistokratien och dess anda. Samhället har i den sanna ämbetsmannaandan ett värn mot materialism och egoism. Ämbetsmännen skola vid sidan af kyrkans tjänare, vetenskapsmännen och konstnärerna »med sina själsförmögenheter verka att befordra fortväxten af samhällets gemensamma lif» [2]. När man besinnar,

[1]) Om medlen till hämmande af yppighet, V. skr. I, s. 131 f.
[2]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 505.

hurusom Järta uppställer vidmakthållandet och utbildningen af statsorganismens lifskraft såsom statens hufvuduppgift, och öfver hufvud tager i betraktande hans omfångsrika bestämning af statsändamålet, förstår man, att han tillskrifver så stor betydelse åt de statens organer, som äro förgreningar af den permanent verkande första statsmakten. Vi skola äfven i det följande finna flera uttryck för ifrågavarande idé.

För att fylla sin höga uppgift måste ämbetsmännen enligt Järtas åsikt vara grundligt och högt *själsbildade*. »Förr i världen», säger han, »voro fordringarna på grundlig allmän lärdom hos dem, åt hvilka vården af hela samhällets högre angelägenheter skulle anförtros, större än de nuvarande, bestämda af den nyare tidens lynne och de begrepp om statens väsen, som det alstrat. En ämbetsman, som skulle anses vara sitt kall vuxen, måste då äga kunskaper af samma art, om icke till lika mått som professorers. Nu däremot skattas sådan allmän lärdom hos ämbetsmän ringa.» Och skälet är, att »staten ej mera betraktas som något organiskt helt, hvars delar, för att harmoniskt samverka, måste genomträngas af en gemensam inre lifskraft, utan såsom en mekanisk hopfogning af stycken, dem en yttre nödvändighets kraft skall drifva, hvart och ett till sin bestämda rörelse inom sin egen särskilda krets» [1]).

Man finner af citatet, hurusom Järta anser förbiseendet af den allmänt humanistiska bildningens nödvändighet för ämbetsmännen vara ett utslag af den bristande förståelsen för statens organiska natur och den betydelse, som regeringsorganerna hafva för den nationella lifskraftens förkofrande. Vi hafva ofvan (s. 61) erfarit, att Järta ser de offentliga läroverkens egentliga bestämmelse däri, att de skola »uppfostra åt staten och kyrkan allvarliga och förståndiga vårdare af deras angelägenheter [2]). »Vi, som ännu kvarstå bland försvararne af humaniora», skrifver han till Geijer, »tro, att offentliga uppfostringsanstalter säkrast uppfylla bestämmelsen att gagna det största antalet af medborgare, då de ej inskränka densamma till utgjutandet af allehanda ytliga halfkunskaper öfver den närvarande dagens folkhopar, utan bereda åt framtida släkten grundligt bildade monitörer, d. v. s. ämbetsmän, präster o.

[1]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 437.
[2]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 432.

s. v.» [1]). Vi minnas, att Järta i den klassiska bildningen fann den rätta grundvalen för utvecklandet af den andliga kraft, hvilken ensam skulle sätta ämbetsmännen, såväl som präster och vetenskapsmän, i stånd att i öfverensstämmelse med sin uppgift sörja för statsorganismens andliga tillväxt. I nyss anförda bref uttrycker han samma tanke med dessa ord: »Under förutsättning, att staten bör företrädesvis sörja för bildningen af dem, som skola inom samhället utföra de andliga värfven, i vidaste mening tagna, hafva vi ansett klassiska språkstudier vara de tjänligaste *medel* för en de intellektuella krafterna utvecklande och ordnande undervisning i skolor med sådant syfte».

Genom denna gedigna erfarenhet i humaniora allena är det sålunda, efter Järtas åsikt, som ämbetsmännen kunna verka till välsignelse för samhället. Äfven landets näringslif skall, menar han, få erfara de gynnsamma verkningarna af en dylik högtbildad ämbetsmannaaristokratis förefintlighet. I den skrifvelse, där han yrkar anslag till vetenskapliga ändamål ur de medel, som äro afsedda för »jordbrukets, handels och näringars upphjälpande» (se ofvan s. 64), motiverar han sitt förslag därmed, att en hög själsodling hos ett folk verkar lifgifvande på dess materiella odling. Han säger i det sammanhanget bland annat: »Om också den intellektuella kulturen icke utbredde en fruktgifvande kraft till alla samhällsklasser, vore den dock för näringarna af en oneklig nytta genom dess verkningar på ämbetsmannastyrelsen. En enda administrators utbildande snille förmår mera till förbättring af ett lands ekonomiska tillstånd än alla de mekaniska inrättningar, som man i vår tid så högt värderar.» Han tilllägger, att när de särskilda naturanlag, som fordras för ombesörjandet af ekonomiska förvaltningsangelägenheter »utvecklas genom allmänna vetenskapliga studier», så »blifva dessa anlag på en gång stärkta, ordnade och utvidgade». Estetisk bildning, säger han, är nödvändig för statsmannen, »om han skall vara mera än maskinist, om han skall underhålla det statsorganisationens lif, som verkar i de därförutan stela formerna» [2]).

För Järta ingår på så sätt ämbetsmannakåren såsom ett do-

[1]) Bref till Geijer d. 20 febr. 1838. Ups. Univ. Bibl. Se WIRSÉN, anf. a.

[2]) Promemoria till statsrådet Rosenblad, april 1816, ang. anslag till lärda verk och litteraturens uppmuntran, konc. i Ups. Univ. Bibl. Delvis intagen i Svar etc., V. skr. II, s. 303 ff.

minerande element i hvad man kallar bildningsaristokratien. Den utgör tydligen, efter hans uppfattning, en i det yttre lifvet verksam falang af den »aristokrati, mäktig genom besittningen af bildningens fästen, vetenskaperna», som han säger måste finnas »inom tankens värld», »till skydd för mänsklighetens ädlare angelägenheter» [1]).

Såsom ofvan (s. 137) nämndt, räknade Järta bevarandet af den civila ämbetsmannakårens *anseende* till de nödvändiga förutsättningarna för vidmakthållandet af en hög folkanda. Själf rycker han också ideligen i fält för att »försvara sitt ämbetsmannarykte» [2]). Han utvidgar därvid ofta sitt försvar till att gälla icke honom personligen, utan ämbetsmannakåren i dess helhet. Så t. ex. blir han en gång under sin ämbetsmannatid eld och lågor öfver ett anförande af en riddarhusmedlem angående bristfällig verkställighet af en viss författning. Järta anser sig angripen till sin ämbetsmannareputation och likaledes hela kåren chikanerad. I stället för att låta det ifrågavarande yttrandet inflyta i protokollen borde, enligt hans fordran, ståndet hafva öfverlämnat åt justitieombudsmannen att tilltala vederbörande vid laglig domstol för hans »förolämpande yttranden om rikets ämbetsmannakår» [3]). En annan gång är det bondeståndet, som i ett yttrande förgripit sig mot Järtas ämbetsmannaära. Han skrifver till kungl. majestät och begär, att skrifvelsen bifogas statsrådsprotokollet. Han vill därmed förskaffa sig och de under honom lydande tjänstemännens »heder» åtminstone *den* »upprättelse», att konstitutionsutskottet får »ljusligen inse» det obefogade i bondeståndets tillvitelser [4]). Då justitieombudsmannen år 1821 låtit åtala Järta för några försummade testamentsbevillningar, förklarar han i sin mästerligt komponerade försvarsskrift bl. a.: »det är icke mig, jag egentligen försvarar; .... det är hvarje redlig ämbetsmans rättigheter» [5]).

[1]) Några ord om Aftonbladets ovilja mot de lärde, Svenska Biet 1843, n:r 22.

[2]) Promemoria om skattefrihet för nyodlingar, juni 1833. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z).

[3]) Till Mannerheim d. 27 april 1815. Ups. Univ. Bibl.

[4]) Till konungen ang. de enskilda assignationerna i St. Kopparb. län, d. 17 okt. 1815. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z).

[5]) Till Svea hofrätt d. 2 april 1821. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 a).

I sistnämnda skriftalster reagerar Järta — med en i betraktande af situationen förklarlig skärpa — mot småaktiga synpunkter vid *kontrollen öfver ämbetsmän.* Liksom vid den konstitutionella granskningsrättens utöfvande gentemot regeringen, vill han äfven beträffande de högre ämbetsmännen häfda nödvändigheten af ett bedömande i stort. Då ämbetsmannen — här landshöfdingen — icke är en maskin, så måste han vid fullgörandet af sitt betydelsefulla kall ofta uppsåtligen försumma det mindre för att ej försumma det större. Det är därför otillständigt, menar han, att nagelfara småsaker. — Samma frånvaro af »fjeskig småaktighet» kräfver Järta f. ö. med afseende på den öfverordnade ämbetsmannens förhållande till sina underordnade. Den förre bör känna sig ansvarig för icke blott den »mekaniska ordningen» i de senares arbete, utan äfven för andan däri. Men icke skall han genast vara färdig att tillgripa »myndighetens sträfhet eller lagens kraft», ifall tjänstemannen af mänsklig svaghet »i något ringa mål» begår »en försummelse utan att vara försumlig i det väsentliga af sin befattning».

Vi hafva redan förut tagit del af hans opposition mot hvarje kränkning af R. F. § 90; han var disponerad att lätt upptäcka sådana. I båda de nyss citerade aktstyckena från 1815 argumenmenterar han med den nämnda grundlagsbestämmelsen (jfr ofvan s. 89 och 95). Representationen har ej med ämbetsmännen att skaffa.

Såsom redan betonadt, hör emellertid, enligt Järtas åsikt, till den rätta ämbetsmannaaristokratiens väsen, att den är inordnad under *konungens* »stränga, men rättvisa tillsyn» (ofvan s. 134 ff. och s. 138).

Befordrande för den civila ämbetsmannakårens värdighet, på hvilken Järta lade så stor vikt, är, menar han, den lifvande och enande ståndsanda, som utmärker den engelska, men saknas hos den svenska. De engelske ämbetsmännen hafva därjämte ett yttre stöd för sitt anseende — utom uti skyddande släktförbindelser — jämväl uti egen förmögenhet [1]). Vi hafva redan funnit, att Järta framhåller det svenska ämbetsmannaståndets fattigdom såsom en för deras tillbörliga ställning menlig och beklaglig sak.

[1]) Om medlen till hämmande af yppighet, V. skr. I, s. 128.

I sina skrifvelser såsom landshöfding betonar han ofta nödvändigheten af ordentliga *löner* till ämbets- och tjänstemän; äfven på *den* synpunkten lägger han därvid vikt, att därförutan tjänstemännens rekrytering blir af sämre kvalitet, än den, som deras betydelsefulla uppgift påkallar. Så påpekar han bl. a. i en skrifvelse till kungl. m:t 1813 behofvet af bättre arvoden åt länsmännen, »dessa vanlottade tjänstemän» [1]). Längre fram på året uttrycker han den önskan, att Falu borgmästare »förses med sådana lönevillkor, som äro afpassade efter hans tjänstebefattning och försäkra både det allmänna och borgerskapet att uti en framtid finna denna plats intagen af därtill fullkomligt skicklige män» [2]). I en tredje inlaga af något senare datum understrykes det önskvärda däri, att åt administrationen gåfves genom högre löner »all den moraliska kraft, som erfordras för att ernå högre ändamål än skatters indrifning, utslags verkställande och brottslingars häktande». Men då bemödandena att vinna förbättringar i den lägre kronobetjäningens lönevillkor varit fruktlösa, och då man ej kan vänta, att dugligt folk vilja mottaga alltmer ansträngande, men uselt aflönade tjänster — så, säger han, »måste jag inskränka mina anspråk på sådana tjänstemäns verksamhet till ett försvarligt handhafvande af den för ögonblicket nödvändigaste yttre ordningen, men öfvergifva det hopp, jag någon gång hyst, att småningom få äfven länsmanssysslorna besatta af män med någon bildning, hvilka sedermera, efter sin skicklighet, skulle till andra tjänster inom landsstaten befordras, samt» — här följer en karakteristisk afslutning — »att sålunda kunna leda till hvarje gren af länsstyrelsen en högre och likartad verkningsdrift» [3]).

Om det är af vikt, att de lägre regeringsorganen erhålla skäliga löner, så är det för Järta en icke mindre nödvändig sak, att de högre så få. Då han såsom statssekreterare för handels- och finansärenden 1816 skall yttra sig angående en föreslagen lönereglering för civila ämbets- och tjänstemän, så uttalar han, att ingen skälig proportion däri förefinnes mellan lönetillökningarna för de högre och för de ringare tjänstemännen. Denna

[1]) Till konungen d. 20 maj 1813. Riksarkivet.
[2]) Till konungen d. 6 nov. 1813. Riksarkivet.
[3]) Till konungen ang. sedefördärfvet bland dalallmogen och dess afhjälpande, d. 4 oktober 1815. Riksarkivet.

disproportion kan, menar han, komma att leda till skadliga följder för riket. Ty disproportionen skall på de lägre posterna kvarhålla skickliga män, »som därigenom få ett nytt motiv att undvika det ansvar, de bekymmer och det klander, som nästan ovillkorligen åtfölja de viktigare ämbetsutöfningarna». »Dessa skola då», fortsätter han, »icke kunna emottagas af andra än de män, som äga en betydligare enskild förmögenhet, och ett nytt stöd beredes härigenom åt penningearistokratien», som vi veta, den värsta form af obehörigt välde, som Järta känner [1]).

Själf anser sig Järta hafva i statens tjänst uppoffrat »sin hälsa, sina själskrafter och stundom sitt rykte för en till hans nödvändigaste utgifter otillräcklig lön» [2]). När han kort tid efter sitt afskedstagande från landshöfdingesysslan afgifver sin »berättelse om St. Kopparbergs län», framhäfver han också ånyo nödvändigheten af ordentliga löner för ämbetsmännen. Ty följden af en knapp aflöning måste blifva, att ärendena komma att skötas utan den erforderliga skyndsamheten, noggrannheten och omtanken. »Det som sist stannar är väl det machinaliska; men det vore olyckligt, om en länsstyrelse oundvikligen måste förvandlas till ett machinerie därigenom, att ingen tid funnes öfrig för välviljans, det otvungna nitets och det omtänksamma förståndets verksamhet» [3]). Alltså: utom minskadt anseende och sämre rekrytering medföra de små lönerna det värsta af allt, det, som betager ämbetsmannakåren dess karaktär af en faderlig aristokrati, nämligen den mekaniska i stället för välvilligt initiativrika utöfningen af deras myndighet. Och därjämte blifver den dåliga aflöningen, såsom vi sett Järta framhålla, vållande till den olyckan, att ämbetsmännen ej förmå hålla balansen mot den farliga penningearistokratien, som tvärtom kan till statens ofärd komma att bemäktiga sig de högre statsposterna.

Vi finna således, att ämbetsmannaaristokratien är enligt Järta den i ett konstitutionellt land egentligen enda tillbörliga. Det är den mest gagneliga och minst tryckande. Dess mål är statens väl och icke några enskilda intressens tillgodoseende, såsom den

[1]) Statsrådsprotokoll öfver handels- och finansärenden d. 24 jan. 1816.
[2]) Till konungen ang. de enskilda assignationerna, d. 17 okt. 1816. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z).
[3]) Underdån. berättelse om Stora Kopparbergs län, s. 136 f.

materialistiska rikedomsaristokratiens och äfven den usurperande bördsaristokratiens. I sin riktiga skepelse är den egentligen ingenting annat än en förgrening af den »faderliga» konungamakten och har samma natur som denna af en icke mekaniskt, utan med omtänksam och välvillig nitälskan, för folkets bästa sträfvande styrelse. Den inkräktar då icke på de stora hufvudfaktorernas i staten befogenhetsområden, bildar icke en besvärande mellanmakt mellan konung och folk. Den rätta ämbetsaristokratien hör med till den konstitutionella monarkiens väsen. Den rubbar icke samhällets organiska jämvikt, ty den är lätt, och den skall — hvad Järta icke förbiser — vara kontrollerad, först och främst genom en sträng tillsyn uppifrån, från konungamakten, samt vidare genom sitt inordnande i det system af »bevakning» och »återhållande», som kännetecknar den konstitutionella styrelseformen. Dock bör dess verkningssätt bedömas i stort. Till det nämnda systemet hör bland annat också ämbetsåtgärdernas publicitet, hvilken dock icke får sträckas så långt, att den, samtidigt som den lägger ett visst band på den oredlige ämbetsmannens tilltagsenhet, fjättrar den redliges kraft [1]).

Den rätta ämbetsmannaaristokratien, utrustad med högt utbildad allmänt intellektuell kraft, har öfver hufvud enligt Järtas uppfattning den stora betydelsen, att den skall underhålla statsorganismens växtkraft. För erhållande af en till denna höga uppgifts fyllande kvalificerad kår äro skäliga ämbetsmannalöner ett nödvändigt villkor.

Till sist kan till Järtas karakteristik af ämbetsmannaklassen tilläggas, att samma klass jämväl har den förtjänsten att icke utgöra ett *slutet* stånd, »ty intet beständigt subjektivt förhållande, ingen ärfd fördel sammanknyter dem», säger han med hänsikt till ämbetsmännen för staten och kyrkan, lärarne och vetenskapsidkarne. Tvärtom utgöra desse »en ämbetsklass, som är öppen för all skicklighet, lika giltig, om den framgått ur kojan eller palatset, om den genom skolan och i lifvet varit åtföljd af armod eller rikedom». Han kallar med anledning häraf »föreningen af den styrande maktens organer» för »demokratisk» och anser den monarkiskt-demokratiska svenska författningen kräfva en ämbetsmannakår af den karaktären [2]).

[1]) Om en statsekonomisk journals utgifvande, V. skr. I, s. 95.
[2]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 504.

En *jämvikt* sådan som den nyss antydda — af bevakning och återhållande — anser Järta tydligen vara det önskvärda förhållandet mellan de »särskilda aristokratiska ämnena», och för öfrigt mellan de olika samhällselementen, mellan statens naturliga, organiska lemmar öfver hufvud. I sammanhang med den förklaringen, att revolutionsstriden i Europa egentligen är en kamp mellan aristokratier (jfr ofvan s. 128), yttrar han, att i Sverige de olika aristokratiska beståndsdelarna äro »så lyckligen blandade, och deras krafter så bestämda till ömsesidig motvikt, att för denna stat, i dess nuvarande skick, någon revolution icke bör vara att befara». Såsom redan antydt (ofvan s. 128), är han vidare öfvertygad om, att de ofrälse stånden för framtiden skola motverka adelns försök till usurpation och sålunda hålla densamma kvar i sin af balanstillståndet betingade ställning bland samhällselementerna. Likaledes hafva vi sett, hurusom han insätter den med förkärlek omfattade ämbetsmannaaristokratien i ett system af »bevakning» och »återhåll», samt betonar nödvändigheten af dess kontrollerande. Till sist och framför allt är han mån om köpmannaståndets tyglande inom sina bestämda gränser. »Den makt och inflytelse, som förmögenhet, i synnerhet den rörliga, gifver, bör inskränkas till en negativ betydenhet. Den må *återhålla* annan aristokrati, men icke själf såsom sådan få verka.» Han förklarar penningeväldet ännu i Sverige vara på detta sätt begränsadt. »Adeln, militären, den civila ämbetsmannakåren, det lärda ståndet, ofrälse ståndspersoner, allmogen såsom riksstånd utgöra alla särskilda korporationer, hvar med sin självständighetsanda», som är ägnad att motverka handelsståndets öfvervikt [1]).

Hela denna »jämviktsteori» står i full samklang med Järtas »organiska» totaluppfattning och knyter sig på ett naturligt sätt till hans fordran af en rätt balans mellan de båda enda egentliga maktfaktorerna i den konstitutionella staten: konung och folk.

[1]) Utlåtande i föreningsfrågan, Järtas och Wirséns brefväxling. s. 143 ff.

5.

Folket och folkmeningen.

Folkmeningen: »hopen» och den föregifna »allmänna opinionen: den respektabla allmänmeningen, allmogens; otillbörliga uttryck för folkmeningen. — Tryckfriheten och dess missbruk. Officiella meningar. — Folket och dess olika beståndsdelar: »folk» ej lika med de penningstarka samhällsklasserna: den sjelfegande allmogen folkets kärna; den lösa befolkningen: patriarkaliskt förhållande mellan jordegare och underhafvande. De högre samhällsklasserna. Sammanfattad bestämning af begreppet folk; klassamhället.

I enlighet med sin organiska statsuppfattning föreställer sig Järta regering och folk såsom koordinerade organer för statsändamålets uppnående, båda på ett naturligt sätt införlifvade i statskroppen (jfr ofvan s. 79). Vi hafva förut tagit kännedom om hans idéer med afseende på förhållandet mellan de båda statsfaktorerna. Vi hafva jämväl karakteriserat den konungamakt, han anser vara den sant konstitutionella. Slutligen hafva vi skildrat hans motvilja mot andra aristokratier än den af regeringsmakten beroende ämbetsmannaaristokratien och därvid berört hans fordran på ett rätt jämviktsförhållande mellan de olika element, af hvilka *folket* är sammansatt. Vi skola se något närmare till, hvilka tankar han framställt om detta begrepp, »folket», därvid fästande oss vid hans idéer om folkmeningen och dess uttryck, om tryckfriheten samt om de olika klasser, af hvilka folket är sammansatt.

Egentligen hyser Järta ett stort förakt för det, som han i upprepade utropssatser betecknar med det illalåtande ordet: *hopen.* Han missaktar frihetstiden, för att rikets styrelse då »omedelbarligen berodde af den största eller den mest högljudda medborgarehopens begrepp och passioner», [1]) och för att den skattade som »den högsta medborgerliga förtjänst att vid riksdagarna tala och votera i öfverensstämmelse med den rådande hopens begrepp och med dess ledares afsikter» [2]). I ett annat sammanhang säger han, att

[1]) Om medlen till hämmandet af yppighet, V. skr. I, s. 117.
[2]) anf. st. s. 134.

»mänsklighetens uppriktiga välmenare» ha lärt »hopen» att betrakta idéens apostlar med ett visst misstroende [1]). Och han förklarar nationen hafva behof af författare, som framför allt kännetecknas af »måttliga anspråk på den skrålande hopens bifall» [2]). De »råa massornas öfvervälde» [3]) är han ingen vän utaf. Han älskar icke heller »den emellan motsatta ytterligheter oupphörligen irrande, men alltid lika allsvåldiga makt, hvilken kallas allmän opinion» [4]).

Men ser man närmare till, så blir det klart, att Järta med dessa yttranden, fällda under polemisk stämning mot de politiska motståndarna, icke egentligen har för afsikt att uttrycka sitt principiella förakt för en *allmänmening* öfver hufvud, en verklig *allmän opinion*, utan snarare sin motvilja mot en efter hans åsikt blott *föregifven* sådan. Hvad honom själf rent enskildt beträffar, så fäller han en gång några ord, som visa något dylikt. Han förklarar nämligen syftet med sitt försvar mot sina litterära vedersakare hafva varit detta, att han ville, »om icke vara försäkrad, åtminstone kunna med ådagalagd rätt fordra, att den allmänhet, hvars omdöme icke är mig likgiltigt, måtte anse mig ännu vara en vän af mitt fädernesland och dess frihet» [5]). Det gifves sålunda en allmänhet, hvars uppfattning han tillmäter någon betydelse. Samma tanke återfinner man å andra ställen. I ett akademiyttrande gör han sålunda skillnad på å ena sidan »den allmänhet, hvars skrål icke förtjänar att aktas» och å den andra sidan den, »hvars bifall är ett villkor för akademiens verkningsförmåga och måhända kan blifva det för hennes bestånd». Öfver allt, menar han, som har karaktären af offentlighet, dömes i våra dagar offentligt. Och därför anser han, att akademien ifråga icke bör trotsa »denna mer eller mindre behöriga domaremakt» genom oskäliga åtgärder. Han säger sig tillråda detta, ehuru han visst icke är böjd för någon »feg hyllning af någon 'allmän opinion'», när den varit stridande mot hans egen [6]). I

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 328.
[2]) anf. st., s. 332.
[3]) Förel. för prins. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 t).
[4]) Moraliska betraktelser, 2:dra art., Ups. Corr. 1834, n:r 102.
[5]) Minne af G. J. Adlerbeth, V. skr. II, s. 29.
[6]) Konc. till yttrande i Svenska Akademien angående prisutdelning. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 q).

en liten uppsats »Om allmän opinion» benämner han densamma en »makt, som i våra dagar äflas att behärska mängdens tankar och handlingar». Men han framhäfver också, att det är publicisterna, som dagligen förkunna dess despotiska bud, och att »en opinion, som gifver sig ut för att vara allmän, just därigenom fördömer sig själf». Ty någon sådan har aldrig, i sträng bemärkelse, funnits i världen. Han tillägger, att i stora frågor förmå »en föregifven allmän opinions fordringar» icke att öfverväldiga »den svenska besinningen». »Den nordiska sansen» skall snart afskudda det förtryckande oket [1]).

Vi se, huru Järtas anatema öfver den allmänna opinionen syftar åt sitt bestämda håll. Visserligen betonar han, att »de vise bland ett folk städse utgjort det ringare antalet», i det att »en allmän dagsopinion» aldrig var deras [2]). Men den »allmänhet», mot hvars opinion han egentligast vänder sig, är en sådan, som han anser hafva otillbörligen usurperat namnet däraf, som sålunda icke är något verkligt uttryck för folkets önskningar, som icke är efter hans sinne respektabel eller verklig, utan falsk och skadlig. Det är »herrar skrikare», som han ställer i motsats till »den sunda delen af nationen» [3]). »Packopinionen» kallar han denna allmänmening med ett ännu fulare namn. Den »allmänhet», han afser, är den, »hvilken skockar sig framför hufvudstadens bagarebodar», och som enligt Järtas mening af de »liberale» efter »parisiska» begrepp upphöjes till »folkmakten» [4]); det är det franska skräckväldets »pöbelaristokrati» [5]); det är den »suveräna pöbel», som dödade Sokrates [6]). Det är »denna skrålande opinion» — så uttrycker han sin tanke på ett annat ställe — »som man kallar den allmänna och vill göra gällande såsom det maktegande folkets vilja» [7]). På tal om Burke säger han, att denne »vördade en folkmakt, men icke denna ständigt skiftande, som yttrar sig i *dagens prat*» [8]). Och annorstädes talar han om en opinion, som endast

[1]) Om allmän opinion. Koncept till uppsats, Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s).
[2]) anf. st.
[3]) Bref till Mannerheim d. 27 april 1815. Ups. Univ. Bibl.
[4]) Svar etc., V. skr. II, s. 349.
[5]) Utlåtande om föreningsakten, Järtas och Wirséns brefväxling s. 143.
[6]) Svar etc., V. skr. II, s. 423.
[7]) anf. st., s. 374.
[8]) anf. st., s. 376.

kallar sig den allmänna [1]), om »den *så kallade* allmänhet, hvilken icke förstår att skilja frimodighet ifrån fräckhet», och hvars bifall är vanhedrande för den, som ådragit sig detsamma [2]). Järtas förakt för hopen gäller väl således egentligen endast den allmänhet, som han icke finner *vara* någon allmänhet, utan endast *taga sig ut* såsom sådan, därför att den är mest högljudd och mest tilltagsen. Det är de stora städernas, framför allt hufvudstädernas lättrörliga och ombytliga befolkning, som af Järta etiketteras med beteckningen »hopen».

Närmaste skälet till hans motvilja är säkerligen det, att han finner denna »hop» bilda den skara, som ropar bifall åt hans litterärtpolitiska motståndare, d. v. s. de »opinionsledande publicister». Dessa gifva parollen åt den bullersamma hopen eller utgifva helt enkelt sina i ephemära publikationer framlagda meningar såsom den allmänna opinionens. »Hvart skulle det väl taga vägen», låter han i en ironisk artikel en tidningsutgifvare fråga en annan, »om vi ej genast förklarade, att hela världen delade vår opinion? Om vi sade, att det blott vore vårt enskilda omdöme? — — — — hur stod det då till med den allmänna opinionens organer?» [3]) I en annan artikel säger han sig hafva begrundat, hvad med termen »nationens män» [4]) månde åsyftas. Han tror först, att man med »nation» afser »ingenting mindre än — hela svenska folket», men besinnar snart, »att allmänheten af detta folk icke borde beskyllas för sådan sinnesstämning, som röjde sig i vissa motioner och yttranden af de s. k. nationens män». Han förklarar sig ironiskt icke vilja tro, att vederbörande vilja till värdighet af svenska folkets vilja upphöja sin egen och sålunda upphäfva sig till hela detta folks själfgjorda »tribuner» [5]).

Uttrycket »den allmänna opinionen» kan sålunda enligt Järtas mening betecknas jämväl såsom ett falskt namn på »demagogernas» eller »folktribunernas» [6]) tillfälliga åsikter. Som vi minnas, förnekar han rent ut möjligheten af en faktisk allmänmening och

[1]) Underdånig berättelse om St. Kopparbergs län, s. 121.
[2]) Om utgifvande af en statsekonomisk journal, V. skr. I, s. 96.
[3]) Bref från en tidningsutgifvare till en annan. Ups. Corr. 1835, n:r 3.
[4]) En benämning, som Järta accepterat och hvarmed han i sin prässfejd städse betecknar liberalismens förkämpar.
[5]) Om betydelsen i vissa skrifter af ordet nation. Svenska Biet 1844, n:r 44.
[6]) Jfr Om en statsek. journ. utg., V. skr. I, s. 95.

anser, att några få folkledares vilja alltid inkräktar rätten att gälla för allmän (jfr ofvan s. 25). Lika kraftigt som han varnar för aristokraternas inkräktningsförsök, lika energiskt vill han, att den konstitutionella monarkien skall vara på sin vakt mot »de populära krafternas», mot »demagogernas» vilda aufall [1]). Ty de senares »aristokrati» är den »vedervärdigaste» af alla aristokratier. Den växer »svamplikt» upp ur massornas öfvervälde och gör sig gällande med en förtryckande terrorism [2]).

Mot detta förallmänligande af hufvudstadsbefolkningens och dess ledares, af »stockholmspublikens» opinion anser Järta det böra reageras. Han säger sig veta, att hans meningar icke öfverensstämma med »en mer eller mindre allmän opinion, särdeles inom hufvudstaden». Men han tillägger, att det synes honom »vara hög tid att ej låta en viss *stockholmsk* anda blifva den *svenska* öfverväldig» [3]). Det är icke »denna rikssmåstads pöbel», utan det är provinserna, som »utgöra det rena Sverige», menar Järta [4]). Han hoppas, att Stockholms magistrat och borgerskap dock icke anse sig representera svenska folket; ett sådant anspråk skulle alldeles icke erkännas af landsortens invånare [5]).

Förmätenheten hos den »tillfälliga opinionens» apostlar finner Järta gå så långt, att de helt enkelt önska upprätta en »ny samhällsmakt», som söker »att störta eller åtminstone att försvaga den lagliga». Då Järta närmare kommenterar detta yttrande, säger han bl. a., att publicisterna sträfva »att i teorien upphöja dessa flyktiga tycken, som man, lånande ordet ur ett främmande språk, kallat opinionen, öfver de forna samhällsmakternas helgd». Hvad han afser med den senaste frasen, får man genast veta genom en tillfogad apposition, som lyder: »detta enda sanna, enda varaktiga, enda allmänna tänkesätt, som yttrar sig uti ett folks seder, men ej i folkledares och folkhopars lösa meningar för dagen, uti dess gamla bepröfvade lagar, icke i

[1]) Bref till Wirsén d. 24 okt. 1824, i Alin, Ett bidrag till H. Järtas biografi s. 17; Om 106 och 107 §§ i R. F., V. skr. II, s. 506.
[2]) Förel. f. prinsarne.
[3]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 459.
[4]) Bref till Rosenstein d. 17 april 1822. Ups. Univ. Bibl.
[5]) Yttrande i vitt., hist. o. ant. akad. d. 12 febr. 1839. Konc. i Ups Univ. Bibl. (F. 857 q).

några nyhetsälskande individers förslag att omskapa dem, uti dess häfder, icke i dagblad» [1]).

Det gafs alltså i alla fall enligt Järtas mening en verklig och sann allmän opinion, men denna är efter den nyss anförda definitionen icke de i ett bestämdt ögonblick lefvande individernas. Den är tvärtom *ett historiskt begrepp*, folkets såsom en fortlefvande kedja af hvarandra aflösande släktleds. Dess verkning är den historiska utvecklingens resultat i seder och lagar.

Men i det nyss citerade sammanhanget gör Järta ett tilllägg, som visar, att det äfven *i nuet* fanns en »allmän opinion», som han på sitt sätt respekterade, ehuru han icke betecknar den med det honom så förhatligt klingande utländska namnet. Han säger nämligen: »Också jag erkänner makten af ett allmänt tänkesätt, men jag söker ej att uppfatta det i salarna och på torgen uti hufvudstaden, eller uti de tryckta halfark och de små böcker, som där utkomma. Det sedliga och redbara folk, till hvars styresman E. K. M. mig i nåder förordnat, är för mig en *svensk allmänhet*» [2]). Dalallmogen, hos den finner man således en »allmän opinion», som är värd annat än förakt. Man finner Järta utsträcka den nämnda satsen till att gälla äfven *den svenska allmogen* i allmänhet, om det också framför allt är hans eget läns inbyggare, som stå modell för hans teckning af en aktningsvärd allmänhet [3]).

Frågar man sig då, af hvad anledning Järta respekterar makten af *detta* allmänna tänkesätt, så finner man svaret i fortsättningen på den anförda framställningen. »I dess allvarliga lynne», säger han, »i dess vördnad för sina ifrån forntiden bevarade inrättningar, i dess fria aktning för rättsinniga ämbetsmän, i dess nit att upprätthålla den ordning inom samhället, som en bättre tids anda skapat och Sveriges framfarna stora konungar utbildat, i dess förakt för fjäsk och modebegrepp igenkänner jag ett stadigt tänkesätt, åt hvilket jag i dag kan gifva min hyllning utan att i morgon behöfva den återkalla». Han tillägger slutligen, att om detta tänkesätt uppfordrades att yttra

[1]) Svaret till Allmänna Journalen och skrifvelse af s. å. till konungen mot publicisterna, se Forssell, Lefnadsteckning s. CXXV f.

[2]) anf. st. s. CXXVII.

[3]) Den allmänhet, hvarom han i de å sid. 148 anförda yttrandena talar, är väl den »intresserade» allmänheten med fråndragning af stockholmspublicisterna och deras själsfränder.

sig, så skulle det sannerligen icke understödja publicisternas opinionsbyggnader [1]).

Det är ofta som Järta framhäfver »menighetens» sansade och förnuftiga tänkesätt, dess fasthållande vid goda, »uråldriga» föreställningar i motsats till de nya idéer, som han fann uppträda med det falska anspråket på att vara allmänmening. Af sin dalallmoge har han lärt sig, hvad han vet om statens bestämmelse och om en sann frihets art och kraf [2]). Och samma allmoge har han att tacka för sina begrepp om svensk folkbildning [3]). Den utmärkes af »ett mäktigt och alstrande förstånd» [4]). dess frihetskänsla yttrar sig i »en lugn vaksamhet för egna rättigheter, icke i knot och afund öfver andras lagligen vunna fördelar eller i harm mot den samfundsordning, som skyddar dem» [5]). Visserligen menar han, att »gammalt svenskt allvar och okonstlade seder hafva bättre kunnat bibehållas i denna provins, än kanhända inom andra uti närmare gemenskap med större städer och med dess världsborgerliga lif» [6]). Men Järta skattar öfver hufvud taget högt värdet för Sverige att ega ett självständigt bondestånd, och detta på grund af den gedigna karaktären af dess sinnelag. Bonden ärfver sina begrepp, såsom han ärfver sin jord, och utvidgar med egen kraft sina kunskaper, »liksom han utan odlingslån uppbryter nya åkertegar» [7]). Och mängden af landets invånare, de arbetande folkmassorna, ådagalägger enligt Järta stillhet, medborgerlig välvilja och tillgifvenhet för regeringen [8]). De faktorer, som verka utbildande på allmogens sinnelag, äro, såsom vi funnit Järtas uppfattning vara, utom dess frihet framför allt »den husliga barnauppfostringen» och den prästerliga religionsundervisningen [9]). Det är under inflytande af dessa uppfostringsmakter, som den svenske bonden blifvit och

[1]) anf. st. o. s.

[2]) Svar etc., V. skr. II, s. 350 not.

[3]) Berättelse om St. Kopparb. län, s. 126.

[4]) anf. st.

[5]) anf. st., s. 23.

[6]) Anf. st., s. 5. — »Dalallmogen», säger Järta på ett annat ställe, »har i allmänhet bibehållit mera af förfädrens religiositet, allvarlighet, tarfliga lefnadssätt och öfriga goda seder, än de flesta andra provinsers invånare». Till konungen ang. sedefördärfvet bland dalallmogen, d. 4 okt. 1815. Riksarkivet.

[7]) Berättelse om St. Kopparb. län, s. 126.

[8]) Om medlen till hämmande af yppighet, V. skr. I, s. 105.

[9]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 448. — Jfr ofvan s. 62.

är sådan, att han i det hela motsvarar Järtas önskningar. Det är till bevarandet af hans duglighet, »rena bondförstånd» och »redbara svenska lynne», som Järta ställer sitt hopp. »Det är icke hos det svenska bondeståndet», säger han, »som denna råa lättsinnighet, hvilken utmärker närvarande tidehvarf, gjort de synbaraste framstegen». Den »sannskyldige svenske bonden» bekajas icke af den »materialistiska» lynnesriktning, det fördärf öfver hufvud, hvaröfver Järta klagar beträffande andra samhällsklasser[1].

Den verkliga »allmänhets» mening, hvars namn »den s. k. allmänna opinionen» enligt Järta orättmätigt tillskansat sig, var för honom aktningsvärd; den var den svenska allmogens, med dess nedärfda föreställningar, konungska stämning och lugna besinningsfullhet.

Om Järta högeligen värderade den »sannskyldiga» svenska allmogens tänkesätt, så ogillade han däremot på det lifligaste sådana dess uttryck, som nu för tiden taga gestalten af *massresolutioner, massadresser* o. d. i den ena eller andra frågan, hvars afgörande hvilar i de konstituerade statsmakternas händer. Anledningen till hans protest mot dylikt var den form af politisk opinionsyttring, som åtta ledamöter af bondeståndet sökte sätta i scen till förmån för det till 1844 års riksdag hvilande representationsförslaget. De hade nämligen utfärdat en »adress till Sveriges allmoge och alla fosterlandets vänner» att »så mangrannt som möjligt förena sig» för att »så högt, att det måtte förnimmas öfver hela vår fosterjord», förkunna sin mening om den föreslagna reformens nödvändiga förverkligande.

Slika tillkännagifvanden af allmänhetens önskningar till de makthafvandes uppmärksamhet var på 1840-talet icke, såsom längre fram (adressfloden 1865!) och framför allt i våra dagar, något alltför sedvanligt. Järta opponerar sig också kraftigt mot detta förfaringssätt. Han stämplar adressen såsom »ett tillbud att från rikets ständer öfverflytta till ordningslösa folkmassor makten att öfverlägga och besluta om statens viktigaste angelägenheter». Med anledning af densamma återkallar han i minnet dalupproret 1743 utan att dock vilja absolut parallellisera de båda händelserna. Han anser, att adressens upphofsmän icke besinnat »de följder, hvartill, i en närmare eller aflägsnare framtid, kunde leda slika uppmaningar åt menigheterna att omedelbarligen afgöra fäderneslandets allmänna angelägenheter och föreskrifva sina ombud vid lagliga riksmöten att bekräfta de i olaglig ordning sålunda fattade besluten». Den »okloka och förmätna» uppmaningen skulle, om den efterföljdes, komma att skapa ett prejudikat, hvilket i framtiden kunde tillämpas uti »bättre öfverlagda tillbud» att upphäfva den nya riksförsamlings självständighet, efter hvilken vederbörande längtade, och kränka dess medlemmars frihet. »Alla tiders historia», fortsätter han, »och synnerligast vår tids, företer mångfaldiga vittnesbörd om vådan af att låta ordningslösa menigheter få vana att bestämma, hvad hela folkets lagligen konstituerade representanter skola besluta. Stadgas i Sverige en sådan vana, så kan ingen församling af dessa, huru hälst den må vara bildad, förblifva en statsmakt, nog kraftig att motstå faktioners yra och deras ledares tillfälliga anslag». Järta pekar på varnande exempel från revolutionens Frankrike, från det dåtida Spanien och från »själfva den nordamerikanska mönsterstaten»[1]. Den ifrågavarande adressen, säger han på ett annat ställe, nöjde sig icke med att söka få fram den svenska allmogens »tanke» allenast om det hvilande representationsförslaget, utan ville att den skulle förkunna sin *vilja*, att det måtte blifva gällande som lag. Adressens försvarare betänka icke, att det är skillnad på »en underdånig *böneskrift* ställd till *konungen* och en öfvermodig uppmaning» — sådan som den ifrågavarande — »till *menighetsmassor* att olagligen och ordningslöst *förena sig* för att fatta beslut i mål, hvilka det icke tillkommer dem att afgöra»[2].

Järta var icke någon vän af »dagsopinionen», icke af »publicistvälde», »demagoger» och hufvudstadsallmänhet. Han respekterade däremot makten af den svenska allmogens tänkesätt på grund af dess gammaldags betänksamma riktning, genom hvilken den stod i närmare kontakt med den permanenta »allmänmening», som var det genom släktleden fortlefvande folkets. Men han fördömde på det strängaste hvarje ansats att göra »me-

[1]) anf. st., s. 482.

[1]) Om adressen till Sveriges allmoge, 1:sta art., Svenska Biet 1844, n:r 89.

[2]) Vårrusket i Vinterbladet, 1:sta art., Svenska Biet 1844, n:r 101. — Järta var emellertid icke heller älskare af petitioner, »detta främmande mode». Anf. st.

nigheternas» röst till en i det aktuella författningslifvet ingripande faktor. Det vore, menade han, att inkräkta på de lagliga statsmakternas befogenhetsområde och kunde leda till ett för staten vådligt, oordnadt menighetsvälde af en art, som ledde tanken på forna tiders egenmäktiga allmogetilltag. Det får väl antagas, att adressens syfte — ett uttalande till förmån för ett radikalt reformförslag — om icke rent af förestafvat, så dock åtminstone skärpt Järtas dom i detta afseende.

* * *

I motiverna till regeringsformen heter det, att den nya författningen skall tänkas »ömsesidigt förutsätta och bereda styrkan af ett allmänt tänkesätt, bilda och stödja detta tänkesätt, för att själf däraf bildas och stödjas». Och vidare framställes »friheten att tänka och yttra sig öfver nationens stora angelägenheter» såsom ett af de väsentliga medlen för skapandet af den allmänna nationalkraften. Slutligen säger författaren, att af ministrarnes rådgifvareställning och af de öfriga medel, som äro föreskrifna i afseende på ärendenas beredande, bör följden blifva, att »allmänna rösten» icke hindras att genom något organ framtränga till konungen. »Nationens fritt yttrade tänkesätt» betecknas såsom en af garantierna för en egenmäktig och våldsam konungs kvarhållande på »den konstitutionella vägen» [1]). Den af lagens helgd skyddade *tryckfriheten* blir sålunda enligt Järtas uppfattning, som helt visst öfverensstämmer med motivernas, en för den konstitutionella statsformen, för den »organiskt fria» författningen nödvändig institution. Genom den och genom andra medel — t. ex. genom statsrådet, som på så sätt skulle kunna sägas spela rollen af ett filtrum — skall »allmänna rösten» göra sig hörd och gällande genom sin moraliska kraft.

Denna i motiverna till den nya grundlagen framförda uppfattning af tryckfriheten såsom ett väsentligt moment i den konstitutionella statsformens begrepp har väl icke senare af Järta öfvergifvits. Trots sin motvilja för »hopen», »den s. k. allmänheten» och »de opinionsledande publicister», vill han äfven längre fram bevara de författningsgarantier, som innebäras i möjligheten af ett fritt meningsutbyte öfver de samhälleliga spörsmålen. Tryckfriheten har väl allt fortfarande för honom stått som en »dyrbar rätt» [1]).

[1]) K. U:s memorial, 2 juni 1809, V. skr. ss. 44, 46 f.

Men Järta tillägger, att denna rätt är dyrbar, endast när däraf göres ett »lagligt bruk». Och det var just tryckfrihetens *missbruk* — juridiskt och framför allt moraliskt — som han ansåg blomstra upp som ogräs på den »dyrbara» rättighetens mark. Under sin polemiska skriftställarverksamhet finner han icke någon anledning att vidlyftigt kommentera välsignelsen för ett fritt folk af en lag- eller grundlagfästad tryckfrihet. Utgångspunkterna för hvad han därom skrifvit utgöras tvärtom merendels af hans missbelåtenhet med det samtida offentliga ordets halt.

Så tager han i ett anförande till statsrådsprotokollet till orda för statens, den offentliga åklagarmaktens energiska ingripande till hämmande af smädelser mot enskilda personer. Det är, menar han, icke egentligen den angripna personens individuella rätt till heder, som det därvid gäller att försvara, om också denna rätt är af stor betydelse och bör af staten hägnas. Utan styrelsens och domstolarnas, äfven opåkallade, ingripande afser framför allt att skydda »den allmänna säkerheten, lagarnas helgd och samhällsordningens bestånd, hvilka alltid äro i våda, då medborgares ovillkorliga rättigheter kränkas, och ännu mer då kränkningar däraf ske med en allmänligare oförsynthet, än lagstiftaren kunnat förutse och beräkna». Det är »hela statens självförsvar», det gäller. Smädeskrifter störa statens inre och yttre lugn. Vådligheten af ett dylikt tryckfrihetens missbruk ligger också däri, att det kan komma att göra den dyrbara rätten så förhatlig, att folket förr eller senare blir åter beröfvad densamma. Statssekreteraren tillägger emellertid uttryckligen, att det endast är för medborgarens absoluta rättigheter till heder, som han yrkar statsmaktens beskydd. Han säger sig däremot alldeles icke önska »någon olaglig inskränkning af friheten till omdömen öfver de personliga och ämbetsmannaegenskaper, hvilkas värde endast genom ett fritt omdöme kan bestämmas». Offentliga personers, statsmäns, ämbetsmäns, författares, konstnärers, skicklighet och förtjänst må i tryckta skrifter fritt kritiseras [2]).

[1]) Yttrande till statsrådsprotokollet ang. smädeskrifter d. 23 dec. 1815, V. skr. I, s. 83.

[2]) anf. st., ss. 79 och 83 f.

I sin långa antikritik mot Allmänna Journalen uppdrager Järta en annan teckning af tryckfrihetens missbruk och de följder däraf, som äro så högeligen att befara. Tom är, menar han, hvarje frihetsform, i hvilken ej lefver en ädel allmänanda. Så kan ock tryckfrihetslagen, om den missbrukas, medföra ett tillstånd, alldeles motsatt det, som med densamma åsyftas. Det blir förhållandet, ifall en bestämd afsikt gör sig gällande att förkättra hvarje fri mening, som icke öfverensstämmer med dagsopinionen (d. ä. in concreto »den falska liberalismens» normalläror). Att förblanda person och sak, att leta efter skäl mot en författares tankar i hans yttre lefnadsomständigheter, att vränga hans yttranden och uppsåt — allt detta är, menar Järta, intoleransens gamla taktik. Det är att angripa och vanställa tryckfriheten. Ty hvad blefve följden af ett dylikt bruk af det offentliga ordets frihet? Jo, att »med all den rätt, som hvarje svensk man därtill ägde, kunde dock ingen, utan att äfventyra sin medborgerliga fräjd och måhända sin välfärd, offentligen bekänna något tänkesätt, som ej gillades af tre eller fyra censorer, i besittning af de allmännast utbredda dagbladen». Detta är »ett ensidigt opinionsvälde», och Järtas hat mot detsamma sammanfaller med hans motvilja mot det under »allmänna opinionens» flagg seglande dagspratet. För att mota detsamma tjäna emellertid inskränkande tvångsanstalter till intet. Medlet vore ett organ, hvarigenom genast hvarje vrängd framställning rättades. De tidningar, hvilka borde finnas såsom språkrör för resp. regeringen och »den ädlare oppositionen» (jfr ofvan sid. 122 f.) borde göra till ett gemensamt syfte att mota vrängande taktiker och på så sätt i sanning uppehålla tankefriheten [1].

Tryckfriheten finner Järta så tillämpas, att den blir identisk med »friheten att i offentligt tryck skända», icke ens visande aktning för det enskilda lifvets helgd [2].

Beträffande den lagstadgade tryckfriheten såsom ett moment i statens omsorg om den andliga kulturen, framhåller Järta på ett ställe, att en sådan allena ej är tillfyllest för att framkalla en hög själsodling. Man har ej sörjt nog för litteraturen genom att gifva nationen en tryckfrihetsförordning. En sådan »kan be-

[1] Svar etc., V. skr. II, s. 424 f.

[2] Några ord om svensk mans rättighet till husfred äfven mot Aftonbladsliberalismen, Ups. Corr. 1835, n:r 84.

främja bildningen af ett allmänt tänkesätt öfver den närvarande dagens händelser och förhållanden — men det är icke detta, om också alltid kloka och rättvisa konjunkturtänkesätt, som förädlar en nation, och som bereder dess framtida styrka» [1]. Tvärtom: tryckfrihetens närmaste frukter, »journaler» och ströskrifter, genom hvilka man tror sig till allmän nytta utbreda kunskaper, åstadkomma endast, med uppoffrande af grundligheten, en allmännare halfvishet [2]. Hvad Järta fordrar, är, som bekant, vetenskaps och litteraturs rikliga uppmuntran genom statsanslag.

Summan af de tryckfriheten berörande yttranden, som vi ur Järtas skrifter ofvan anfört, blir då denna. Tryckfriheten såsom en drifkraft till bildandet af det ena nödvändiga, nationalkraften, är en oumbärlig länk — och en dyrbar sådan — i kedjan af de bestämningar, som höra till en fri konstitutionell statsväsende. Men följderna af dess missbruk äro vådliga. Ett ohejdadt smädande af enskilda personer stör statens inre lugn och kan leda till den samhälleliga säkerhetens tillintetgörande. Ett rått och för inga hänsyn väjande skrifsätt afskräcker vidare finare naturer från att deltaga i meningsbrytningarna. Därtill kommer, att förlusten af den dyrbara friheten att i tal och skrift yttra sina tankar kan blifva följden af den förhatlighet, en missbrukad tryckfrihet ådrager sig. — Slutligen hafva vi funnit Järta betona, att tryckfriheten väl kan bereda uppkomsten af en allmän opinion i dagsfrågor; men för att leda till annat än den af tidningarna spridda halfbildningen behöfver dess lagstadgande kompletteras af den lärda och konstnärliga odlingens positiva befrämjande.

* * *

Till tolkar af nationens föregifna tänkesätt hafva, enligt Järtas mening, de fria publicisterna upphäft sig själfva. Tankeförtrycket kan emellertid äfven taga en annan, i viss mån motsatt gestalt. Det var den, Järta befarade såsom en följd af den af riksens ständer 1815 föreslagna officiella statsekonomiska jour-

[1] Promemoria till statsrådet Rosenblad ang. anslag till lärda verk och litteraturens uppmuntran, april 1816. Koncept i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s).

[2] Om utgifvande af en statsekonomisk journal, V. skr. I, s. 100 f.

nalen. Tankefriheten erkänner, säger han, inga *officiella meningar.* »Den kan lika mycket kränkas genom åtgärder att påtruga den enskilda öfvertygelsen sådana meningar, som genom åtgärder att hindra den enskilda öfvertygelsen att yttra sig.» Den individuella utveckling af tankekraft, som den lagliga tryckfriheten åsyftar, får icke heller på ett sådant sätt motverkas. Gåfve vare sig regering eller representation fullmakt at någon bestämd person att uttrycka den allmänna opinionen — såsom fallet skulle blifva med en officiellt redigerad journal — så blefve följden en ojämn strid mellan sanningen och myndigheten, ur hvilken det vore att befara, att den senare utginge som segrare. Järta hänvisar exempelvis på följden däraf, att den ryktbare Nordencrantz under frihetstiden af riksens ständer särskildt engagerades till att skrifva öfver politik och ekonomi. Resultatet blef, att hans skrifter bidrogo till en betydlig del att böja svenska nationen under det tunga oket af ett självsvåldigt och brutalt parti [1]).

* * *

Ställer sig Järta i opposition mot den allmänna meningens identifierande med de åsikter, som hysas i »vissa af de stockholmska sällskapskretsarna» [2]), och som af de »liberala» skriftställarne utbredas för »hopen» — så anser han sig också vid sina tillfällen hafva skäl att protestera mot att sätta likhetstecken mellan »*folket*» och de högre, särskildt de *penningstarka samhällsklasserna.* Gentemot talet om en utbredd ekonomisk nöd i Sverige betonar han, att det är de arbetande folkmassornas välstånd, som bestämmer ett rikes sanna styrka; »och då deras lynne och anda vittna om ett sådant välstånd, anser jag några bekymmer icke böra väckas af de klagorop, om också yttrade i allmänhetens namn, hvarmed enskilda personer af de öfriga samhällsklasserna uttrycka, stundom sina tillfälliga begrepp, men också stundom endast sina tillfälliga intressen» [3]). När man beskyller honom för att vara en fiende till folkets rättigheter, genmäler han, att »de statslärare, som själfva kalla sig eller af andra kallas liberala», icke hafva bestämdt definierat ordet *folk.* Han

[1]) Om en statsekonomisk journals utgifvande, V. skr. I, s. 91 f.
[2]) Svar etc., V. skr. II, s. 350.
[3]) Om medlen till hämmandet af yppighet, V. skr. I, s. 105.

vill likväl tro, »att de räkna bland beståndsdelarna af det hela, som detta ord skall utmärka, också de stora massor af medborgare, hvilka arbeta för sitt dagliga uppehälle och ej ega något sparadt rörligt kapital att i nödens stund därtill använda». Ty *folket* är icke blott godsherrar och kapitalister, utan omfattar alla andra samhällets medlemmar, äfven de mindre lyckligt lottade. Det är för folket i denna riktiga mening, som Järta säger sig hafva fört talan i sin skrift om allmänna undsättningsanstalter, och han anser sig därför kunna frisäga sig från den fiendskap till folkets rättigheter, den missaktning för dess önskningar, den vanvårdnad af dess angelägenheter, som man förebrådde honom [1]).

I de anförda citaten ställer Järta de *kroppsarbetande* klasserna emot de *penningstarka.* Vi hafva redan tagit kännedom om hans förkärlek för de förras hufvudmassa, den svenska bondeallmogen. Hans allmänna aversion mot penningaristokratien känna vi också. Då vi nu från skildringen af Järtas tankar om allmänmening och tryckfrihet hafva nått fram till att angifva hans idéer om *folket och dess olika beståndsdelar,* så skola vi först nämna några ord om den stora vikt, han fäster vid denna *bondeallmoges* bevarande såsom folkets kärna och märg.

Hvad som för Järta står som grunden för en allmoges självständighet och därmed för dess moraliska värde, är dess *själfeganderätt* till den jord, den brukar. En sådan innebäres i det »subjektiva jordbrukningssätt», som han benämner det »patriarkaliska», och som består däri, att den som eger jorden också brukar den och därvid använder sitt eget, sina barns och sitt husfolks arbete. Detta system för jordens brukande är det äldsta, och det »befästar den arbetande folkmassans frihet, sedlighet och lugn, då den gifver den ett fortfarande intresse att åt efterkommande släkten förvara, förbättra och genom nya odlingar utvidga fädernejorden». I Schweiz, i Frankrike efter revolutionen, men framför allt i Sverige förhärskar detsamma. Förefintligheten af en talrik klass af jordbrukare med eganderätt till den brukade jorden medför i politiskt, moraliskt och ekonomiskt afseende så gagneliga följder, att det patriarkaliska systemet måste sättas framför alla andra »subjektiva jordbrukningssätt»: trälsystemet,

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 334 ff.

hälftenbruket, systemet med torpare och herrgårdsbönder, arrendesystemet o. s. v. [1])

I vårt land har, efter hvad Järta betonar, detta system historisk helgd för sig. Då våra förfäder invandrade, tillägnade sig nämligen hvar och en af dem den jord, som han och hans husfolk uppodlade och bebyggde. »Inom detta sitt egendomsområde var han sin egen herre, *odalman, man för sig*»; han var »bonde», det är självständig man. Äfven under den aristokrakratiska samhällsutvecklingen, påpekar Järta vidare, bibehöll allmogen, ehuru försvagad, sin ursprungliga eganderätt till stora jordarealer, som den i synnerhet i de nordliga provinserna utvidgade genom nya odlingar. »Denna självegande rätt underhöll dess urgamla frihetskänsla», om hvars bevarade kraft bonderesningarna under Engelbrekt och Sturarne vittnade [2]).

Järta önskar icke, att allmogens »trefnad och elände» skall ankomma på hvarje ny godsherres ränteberäkning» [3]), utan ifrar för »beståndet af det dyrbaraste, Sverige eger, dess allmoges självständighet» [4]).

Till försvar för denna allmogens självganderätt uppträder Järta ofta. Hvad han framför allt har till syfte är att söka hejda en utveckling i Dalalänet, genom hvilken bruksegareintresset [5]) skulle komma att tillgodoses på det självegande bondeståndets bekostnad och måhända med uppoffring af dess existens. I en skrifvelse till k. maj:t angående vägarbetet i St. Kopparbergs län varnar han sålunda för ett sådant skyndsamt urskiljande af kronans och allmogens andelar i de skogstrakter, där den nya vägen skulle gå fram, som skulle kränka böndernas eganderätt och möjligen öppna ett vidsträckt fält »för några värmländska bruksegares och timmerhandlares enskilda spekulationer» [6]).

[1]) Öfver jordbruk, utkast till en borgströmiansk föreläsning. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s).

[2]) Om det nordiska samhällsskickets utveckling. Utkast i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 t).

[3]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 482.

[4]) Till statsrådet Nordin d. 17 jan. 1829. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 a).

[5]) »Liksom sågverksintresset nu», säger FORSSELL, Lefnadsteckning s. CVIII.

[6]) Till konungen ang. vägarbetet i St. Kopparb. län, d. 11 mars 1815. Riksarkivet.

En anledning till att göra en insats till den självegande allmogens förmån fick Dalarnes landshöfding uti regeringens ekonomiska politik med afseende på de s. k. rekognitionsskogarna. Dessas försäljning fann han komma att medföra en omhvälfning af provinsens sociala förhållanden. Förut fingo skogarna och ödemarkerna fritt koloniseras af allmogen, som därigenom vann bergning för sina till antalet sig allt mera förökande medlemmar. Nu skulle folkstockens öfverskott antingen tvingas att emigrera eller — det värsta af allt — »uppoffra sin självständighet för att, såsom torpare under bruken, få utvidga dessa hembygder inom de landssträckor, dem staten till bruksegarne försålt». Järta frågar, om det är »nyttigt för samhället och öfverensstämmande med den svenska frihetens anda», att de kommande släktena skola lefva såsom sådana torpare, beroende af brukens egare, isynnerhet om dessa kanhända i en framtid blifva utländingar. Själf tror han det vara vådligt för samhället att förvandla de fria odlarne till underhafvande, bundna af torpareförbindelser till enskilda landherrar [1]).

Efter sitt frånträdande från landshöfdingeämbetet är Järta allt fortfarande angelägen om att polemisera mot det system, som han i den nyss anförda skrifvelsen klandrat. Han klagar öfver, att den s. k. bergtingsrätten i ett särskildt fall tagit sig för att »egenmäktigt öfverlåta åbons eganderätt till bruket». Och han finner, att ett dylikt prejudikat kan leda till beklagansvärda följder. Genom att på sådant sätt tillämpa författningarna i ämnet kan den nämnda domstolen, menar han, »komma att till bruken öfverflytta eganderätten till ett hemman från den ene bonden efter den andre, om de äro nog enfaldiga att försitta fatalierna». Det är ett »evident våld». »De självegande åboerna å rekognitionsskogarna förtjäna lagligen beskyddas. De hafva nog länge varit misshandlade.» Man borde därför följa ett ekonomiskt system, som med brukens sannskyldiga nytta förenade hänsyn till denna talrika och särdeles idoga folkklass' behof af utrymme. Men grunden måste vara: »en ytterligare betryggad eganderätt till äldre odlingar å dessa marker samt till dem, som framdeles där kunna efter utlysning verkställas af *fria* medborgare» [2]).

[1]) Underdån. betänkande om rekognitionsskogarna inom St. Kopparbergs län, den 25 febr. 1822. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z).

[2]) Promemoria insänd till dåv. justitierådet Poppius 1822, efter af-

För häfdandet af allmogens självfeganderätt gentemot bruks- och penningeintresset träder Järta allt framgent inom skrankorna. I en promemoria af tio års senare datum än nyss anförda skrifvelser opponerar han sig mot försvårande af den fattiga allmogens nyodlingar genom beskattning däraf. Han återkommer därvid till liknande tankar som dem, vi just tagit kännedom om. På tal om huruvida hemmanen i Dalarne äro att räkna bland de förmånligare i riket, utbrister han i denna promemoria: »De skulle kunna blifva det därigenom, att de efter att vara under sekler danade af den idogaste fattigdom, slutligen bragtes tillsammans i några få rika personers händer; men därtill fordrades, att den folkmängd, som de underhålla, kunde i stället att som nu årligen tillväxa, på en gång förödas eller drifvas ifrån sina ärfda och småningom utvidgade egodelar». Under de trenne sist förflutna århundradena, har, säger han vidare, »svenska allmogens ursprungliga rätt att uppröja till odaljord de ödeliggande trakterna af landet, blifvit, till förmån för än den ena än den andra aristokratien, betydligen förminskad genom inkräktningar af en så kallad statens rätt, som vidare är vorden från staten till enskilda herremän förlänt eller föryttrad». Till full ytterlighet utbildadt är dock ännu icke, menar han, »detta system att beröfva Sveriges bondestånd fält att utvidga sin själfständighet och rädda sin tillväxande folkmängd från torparelifvets ofrihet». Det är i detta sammanhang närmast byalagens och socknarnas allmänningar, det gäller. Järta anser nödigt, att dessa, till hvilka menigheterna hafva häfdbefästad eganderätt, icke af staten åt »enskilda spekulanter» föryttras. Däraf måste nämligen den för samhällslugnet vådliga verkan kunna inträffa, att den oupphörligen tillväxande allmogens självständighet skulle lida inskränkningar, enär den komme att sakna möjlighet till fria jordutvidgningar. Samma idéer således som i de förut anförda skrifvelserna! Järta ställer också den betänkliga möjligheten i utsikt, att folkmängdens tillväxt skulle upphöra af brist på försörjningsmedel [1]).

skedstagandet från landshöfdingeämbetet. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z). — Jfr äfven ett utkast å samma ställe till en skrifvelse till kon:s befallnhafvande i St. Kopparb. län, augusti 1822, i enahanda ärende.

[1]) Ödmjuk promemoria till hofkanslern v. Schulzenheim d. 3 sept. 1832, ang. skattefrihet för nyodlingar i Dalarne. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z).

Den citerade skrifvelsen efterföljdes några månader senare af en annan och året därpå af en ny mycket vidlyftig sådan, hvilken gick i samma anda. Det är ett dalallmogens »privilegium», dess rättighet att bibehållas vid det, hvarpå den förvärfvat sig häfd, han säger sig försvara. Allmogen är ömtålig om sina rättigheter, och den obetydliga vinst, som genom nyodlingars skattläggning kunde tillskyndas statskassan, vore för dyrt köpt med förlusten af böndernas tillgifvenhet för regeringen och »med alla de oberäkneliga följderna af odlingsdriftens förlamande inom en öfverbefolkad landsort». Folkets bestånd på den släktjord, som det älskar, och hvarifrån det utvidgar sin kärlek till att gälla fosterlandet i dess helhet, är för Järta en angelägenhet af högsta vikt. Äfven i denna skrifvelse visar han en ond min mot »det illa beräknade bergverksintressets sakförare», och f. ö. jämväl mot »den forna adelsaristokratien» [1]).

Det var den bofasta jordbrukande befolkningen, fästad vid fosterjorden med det band, som den egna torfvan bildade (jfr ofvan s. 49), hvilken Järta betraktade såsom folkets kärna. Bevarandet af dess själfständighet var enligt hans åsikt en samhällets lifsangelägenhet.

Såsom ett oroande tecken räknar däremot Järta tillväxten af en *lös befolkning*. Hvad *städerna* beträffar, egde ju Sverige på den tiden icke någon talrik fabriksarbetareklass. Den har heller icke gifvit Järta anledning till många reflexioner, utom i den mån den må räknas in bland »hopen» i hufvudstaden. Dock säger han på ett ställe om densamma, sedan han konstaterat dess fåtalighet, att dessa arbetare torde hos oss »i allmänhet vara mindre än annorstädes förnedrade till blotta mekaniskt verkande bihang åt maskinerna» [2]). Någon vän af den moderna industriella arbetsfördelningen med dess konsekvenser för det personliga arbetets natur var Järta tydligen icke. — På samma ställe anmärker han också beträffande särskildt bergverksarbetarne, att hos dessa, »som vanligast sköta därjämte något jordbruk, är förståndskraften ännu mer utvecklad än hos den endast åkerbrukande allmogen» [3]).

[1]) Ödmjuk promemoria om samma sak, juni 1833. Den tidigare promemorian var af d. 22 dec. 1832. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z).

[2]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II. s. 448.

[3]) anf. st.

Yttrandet fälldes — liksom det nyss citerade om fabriksarbetarne — i samband med ett fastslående af det faktum, att den allmänna folkbildningen uti intet annat land öfverträffar den svenska allmogens. Anledningen åter till denna folkbildningens höga ståndpunkt är, såsom vi veta, enligt Järtas åsikt det organiska sätt, hvarpå den i Sverige fortplantas från släkte till släkte. Den svenske arbetaren uppfostras af »föräldrar, skyldemän, husbönder och vidare af prästerskapet» [1]). Men den arbetare, menar han, som »ingår uti en fordom i Sverige okänd världsborgerlig människoklass, i England benämnd mobb», kan icke sägas njuta någon uppfostran [2]). Till denna Järtas lösa »mobb» hör tydligen industriarbetareklassen. Att den likväl i Sverige hållit sig uppe bättre än i andra länder, torde väl enligt Järtas mening, hvad bergverksarbetarne angår, bero på deras fortfarande samband med jordbruket, och beträffande de egentliga fabriksarbetarne sammanhänga därmed, att den industriella utvecklingen ännu icke hos oss nått någon afsevärd grad, och jämväl därmed, att de i densamma indragna fortfarande voro utsatta för de, om också förtunnade efterverkningarna af den husliga och prästerliga uppfostran. Säkert är emellertid, att den nutida industriella arbetarerörelsen skulle, om Järta fått se den, gifvit honom orsak till bittra kommentarier öfver den »materialistiska» andans framfart.

Men framför allt är Järta orolig för följderna af den lösa befolkningens tillväxt *på landet.* Bland de många »den närvarande tidens tecken», som ingifva honom bekymmer, räknar han den nämnda företeelsen, vid sidan om brottens förökning i antal och förvildning i karaktär samt det från de stora brännvinsfabrikerna utflödande sedefördärfvet [3]). »Sverige», heter det, »som förut ej haft någon mobb, börjar att få en sådan och skulle ofelbart redan hafva den nog manstark äfven på landsbygden, om icke spanmålsprisens fall, i detta afseende gagneligt, hade afbrutit de nya spekulationerna af åtskilliga egendomsköpare, att lägga frälsehemman och torplägenheter under eget bruk samt därtill använda, jämte så kallade stattorpare, lösa arbetare för dagen» [4]). Förökningen af denna lösa arbetareklass »blefve, äfven om den

[1]) anf. st. s. 428 f.
[2]) anf. st. s. 429.
[3]) anf. st. s. 481 f.
[4]) anf. st.

kunde vara af nytta för några godsegare, i moraliskt afseende skadlig och äfven måhända vådlig för samhället» [1]). De hemvändande lösa arbetarne sprida till sina födelseorter »smittan af tidehvarfvets fel» [2]).

I ett af de nyss citerade yttrandena sätter Järta den lösa arbetarebefolkningens tillväxt i förbindelse med *jordbruksspekulationen,* det är med det materialistiska penningeintressets undermineringsarbete till förfång för de forna idéerna om jorden som ett oslitligt band mellan generationerna. Han återkommer till samma tanke vid sin utläggning öfver de olika »subjektiva jordbrukningssätten» (jfr ofvan s. 161). Arrendesystemet är ett spekulantsystem, menar han. Jordbruket betraktas där som en »manufakturspekulation». Vederbörande lägger under sig — ofta genom vingleri — stora jordarealer, hvilkas skötsel bedrifves med stattorpare och löst arbetsfolk — till sådant erbjuder »Englands talrika mobb» tillgång, vidfogar han också här. Men detta system, som såluuda skapar »en klass af arbetare utan fasta bostäder», är, menar han, i politiskt och moraliskt afseende vådligt, äfven om det, »såsom man påstår», skulle leda till en högre afkastning af jorden. »Tillväxten af pöbel» är »alltid vådlig för samhällsordningen». »Den större massan af arbetare vid jordbruket är i själfva verket trälande, ej under vissa herrar, men under penningekapitalisterna i allmänhet». När det är slut med deras arbetskraft, njuta de icke, såsom trälen, underhåll af arbetsherren, utan falla hela samhället till last, därmed ökande fattigbördan. Författaren hänvisar till de ofantliga fattigskatterna i England. Till de moraliskt olyckliga följderna lägger Järta sålunda äfven ekonomiska. Äfven i denna skrift gifver han uttryck åt sin tillfredsställelse öfver den lyckliga verkan af spanmålsprisens fall i Sverige, att de satte en damm för jordbruksspekulationen och därmed också hämmade den hastiga tillväxten af »jordbrukspöbeln» [3]).

[1]) Promemoria, aflämnad i början af år 1828, ang. beväringsinrättningen. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 k 2).
[2]) Till kungl. maj:t ang. sedefördärfvet bland dalallmogen, den 4 okt. 1815. Riksarkivet.
[3]) Öfver jordbruk, utkast till en borgströmiansk föreläsning, Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s).

Med afgjord motvilja betraktade Järta dessa spekulanter, som han fann schackra med jorden som med en vanlig köpmansvara. Med sympati omfattade han däremot »egendomsherrarne af gamla stammen». De representerade en rakt motsatt uppfattning mot det lättsinniga »vinglerisystem, som förvandlade stamgodsen till köpmansvaror». De uppoffrade icke för penningevinst tillfredsställelsen att fullfölja en odling, som fäderna anlagt, att »vårda och föröka ett oskattbart arf af lyckliga underhafvandes kärlek till en släkt, hvilken i flera led behandlat den med rättvisa och ömhet, att som man sprida trefnad och lif i en nejd, där han lekt som barn och som yngling börjat att verka» [1]).

Ett varaktigt *partriarkaliskt förhållande* mellan egare och underhafvande är sålunda för Järta idealet, hvad de stora godsen beträffar. Men eljest vill han öfver hela landet se utbredd en bofast, självfegande, fri bondebefolkning. En sådan utgör samhällets must och märg. Stora vådor förutser han däremot af den lösa befolkningens tillväxt. Den utgör en förutsättning för, på samma gång den är en följd af jordbruksspekulationen. Bägge dessa företeelser tillsamman förminska den självständiga allmogens antal, slita det ömsesidiga bandet mellan herre och tjänare och utmärka öfverhufvud en framgång för den materialistiska tidsandan med alla de vådor, som däraf följa.

* * *

Vi hafva tagit del af Järtas tankar angående bondeklassen, allmogen, samt beträffande de lösare arbetsklasserna. Den förra bildar enligt honom folkets stomme. Vid sin undersökning angående det svenska uppfostringsverkets organisation ställer han dessa kroppsarbetande klasser såsom en första grupp i motsättning till en andra grupp af samhällsklasser, hvilken utgöres af »de medborgare, hvilka i statens eller kyrkans tjänst eller inom vetenskapernas och de fria konsternas fält eller uti sådana det enskilda lifvets belägenheter, där den fysiska kraften icke är till jämn verksamhet uppkallad, vilja, förnämligast med sina själsförmögenheter gagna hela samhället eller vissa af dess större organiska beståndsdelar» [2]).

[1]) Promemoria till statsrådet Rosenblad, april 1816 ang. anslag till lärda verk och litteraturens uppmuntran. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s).

[2]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 428.

Beträffande vissa af dessa *högre samhällsklasser* hafva vi redan lärt känna hans idéer. Sålunda hafva vi framstälit hans åsikter om bördsadelns plats i staten, om vådan af de merkantila klassernas öfvervikt samt om ämbetsmannaaristokratiens betydelse i samhällslifvet. Åt den senare har han, såsom vi funnit, tillmätt en utomordentlig vikt såsom befordrare af hela den organiska statsutvecklingen. Äfven de i inskränkt mening litterata klasserna, vetenskapsidkarnes och konstnärernas, spela enligt hans mening en betydelsefull roll i detta afseende [1]).

Som vi erinra oss, betonar Järta med stor styrka statens och kyrkans innerliga organiska förening i Sverige. Religionssamhället och det borgerliga samhället äro icke här »särskilda organisationer» (jfr ofvan s. 60). Håller man därtill i minnet de idéer, Järta uttalat om folkuppfostrans metod och karaktär, så förstår man, att han måste tillskrifva äfven *den* högre samhällsgrupp utomordentlig betydelse för statsorganismens lif, hvilken utgöres af tjänarne uti kyrkan och Järtas normaluppfostringsverk. Det förhåller sig ju efter hans uttalade mening så, att det är genom *prästerskapets* »vård öfver den husliga uppfostringen och de husliga sederna, genom dess lefvande undervisning och genom den allmänna gudstjänsten», som det svenska folket uppnått den höga andliga nivå, hvarpå han finner det stå i förhållande till andra nationer [2]). En följd af den stora uppgift, han sålunda tillmäter prästerskapet med afseende på folkbildningens »organiska tillväxt», är, att han lägger den högsta vikt på dess »så intellektuella som moraliska bildning». Ja, han menar, att de anstalter, som till befrämjandet af den senare kunna vidtagas, äro de enda, af hvilka man kan förvänta »någon allmän, stor och sannskyldigt nyttig verkan» till det för alla stridiga meningar i läroverksfrågan gemensamma målet [3]).

Till följd af sin ställning såsom den i staten ingående kyrkans tjänare, utgör prästerskapet — säger Järta — icke »en korporation utom staten», utan är inordnad i densamma såsom ett särskildt stånd, deltagande i vården af samhällets högsta angelägenheter. Liksom ämbetsmannaklassen, står jämväl den prästerliga i oupphörlig rapport med folket, så till vida som den ur

[1]) Om krigsståndet se sid. 59 (äfven not 3 å samma sida).

[2]) Om Sveriges läroverk, V. Skr. II, s. 488.

[3]) anf. st. s. 490.

de öfriga stånden oupphörligen rekryteras och å andra sidan själft lika ofta åt statens tjänst och åt de industriella yrkena lämnar sina söner. »Härigenom och genom äktenskapsförbindelser äro det svenska prästerskapets världsliga intressen mera än något annat stånds inflätade i alla andra samhällsklassers». Af dessa förhållanden drager Järta den slutsatsen, att prästeståndet med mera rätt än något annat skulle kunna kallas Sveriges »medelstånd» [1]).

Prästerna bevara och utveckla sålunda enligt Järta den sunda folkandan. De befästa allmogelynnets »åldriga allvarlighet» [2]). Men liksom vi funnit honom framhäfva den intellektuella och moraliska kulturens medelbarliga stora inflytande i allmänhet på det ekonomiska samhällslifvet, så se vi honom också betona liknande synpunkter med afseende på de kyrkliga ämbetsmännens roll. »Utan att vilja förvandla prästerskapets kall till ett sådant», säger han, »som omedelbarligen skulle befrämja världsliga ändamål, är jag förvissad, att dalallmogens ekonomiska tillstånd till en hufvudsaklig del beror af dess religionslärares nit och duglighet, hvarför jag ock anser, äfven i detta hänseende den största vikt ligga på goda val af sådana, i allmänhet väl och på flera ställen rikligen lönade ämbetsmän». Prästerskapet skall nämligen — sådan är hans mening — bidraga till förvarandet af den »sedlighet, ordning och omtanka», som äro välståndets häfstänger. Han namngifver vissa socknar, beträffande hvilka det är hans öfvertygelse, att deras relativa välstånd sammanhänger med den verksamhet, som dugliga präster där utöfvat [3]).

En reflexion i släkt med de nyss anförda är den, som Järta gör, när han säger det »icke vara alldeles oförenligt med prästerskapets kall att taga en viss omvårdnad om folkets fysiska välstånd, hvaraf dess sedlighet så hufvudsakligen beror». Sålunda anstår det dem »att uppmuntra och leda den arbetsflit, som mäktigast återhåller lasten», och »att hafva en viss polisuppsikt

[1]) Anf. st. s. 484. Jfr äfven s. 504 noten: prästerskapet är icke »en ifrån folket afsöndrad kast».
[2]) Till Kungl. Maj:t ang. sedefördärfvet bland dalallmogen, 4 okt. 1815. Riksarkivet.
[3]) anf. st.

öfver folkets världsliga handlingar, uti hvilka dess andliga tillstånd, dess anda och goda böjelser uppenbara sig». Ja, öfver hufvud må prästerna »med en viss yttre verksamhet befordra all mänsklig ordning samt därigenom bidraga att upprätthålla och befästa staten, uti hvilken, efter protestantiska begrepp, kyrkan är införlifvad» [1]). I öfverensstämmelse härmed finner Järta det alldeles icke vara oförenligt med prästens andliga kall, att han åtager sig världsliga uppdrag och samhällsvärf, jämväl de högsta [2]).

Som vi finna, är prästeståndets uppgift i Järtas stat icke obetydlig. Tillsammans med statens ämbetsmän, lärare, vetenskapsidkare och väl äfven konstnärerna utgöra de den »högre bildade klassen», som skola befrämja samhällets högsta angelägenheter samt därmed underhålla statsorganisationens lifskraft [3]).

* * *

Sedan vi ofvan och i en föregående paragraf skärskådat Järtas uttalade idéer om särskilda i folket ingående samhällsgrupper, skola vi omsider öfvergå till att söka svar på den frågan, hvilken hans bestämning blifver af den bland de båda »koordinerade» statsmakterna (jfr ofvan s. 79), som bär namnet *folk*. Vi afse här icke hans ideella fattning af detta begrepp, folket såsom en fortlefvande idé, generationernas fortlöpande kedja, forntid, nutid och framtid i sin organiska enhetlighet (jfr ofvan sid. 37). Ty i den betydelsen är Järtas »folk» egentligen identiskt med staten i dess lifsutveckling — det såsom stat organiserade folket. Hans definition af »folket» i fullt konkret mening, »folket» såsom den ena maktfaktorn i staten, folkmakten, framgår delvis ur framställningen i denna och nästföregående paragrafer och delvis ur den tidigare skildringen af hans *organiska* totalåskådning.

Han finner, såsom vi erfarit, skäl att energiskt opponera sig mot hvarje ensidigt tillmätande af namnet »folk» åt hvad,

[1]) Försök att i ett gifvet fall förlika spekulation och erfarenhet. Koncept i Kungl. Biblioteket.
[2]) Ännu några ord om Aftonbladets och Freyas tolkning af augsburgiska bekännelsen. Sv. Biet 1843, n:r 23.
[3]) Om Sveriges läroverk, V. Skr. II, s. 504.

som endast är en del däraf. Så får ej — för att tala hans eget språk — en tillfällig högljudd hop eller talföre demagogers anhang usurpera namnet af »allmänhet». Och vidare: liksom han icke med frihet menar aristokrati (jfr ofvan sid. 127), så vill han ej veta af adliga tendenser att tillägna sig folkmakten. Slutligen gör han front mot de högre, de förmögnare samhällsklassernas usurpation af folkets namn och värdighet. Ja, icke ens allmogen får efter Järtas mening identifieras med »folket». Med detta ord säger han sig nämligen förstå det hela däraf, icke någon viss af folkklasserna — »utgjorde ock denna klass», tillägger han, »såsom det hette vid 1840 års riksdag, nio tiondelar af helheten» [1]), därmed syftande på bondeståndet i det svenska samhället.

Vi hafva emellertid också i annat sammanhang iakttagit Järtas strid mot den »mekaniska» uppfattning af alla statliga förhållanden, som enligt hans mening gör »folk» till en mosaik af godtyckligt sammansatta likartade smådelar. I motsats härtill betonar han, att folket är ett »organiskt» helt, hvars olika delar framvuxit ur den historiska utvecklingen; statsorganismen består af småorganismer, af hvilka hvar och en är på sitt särskilda sätt utdifferentierad, hvar och en har sin speciella uppgift. »Hvarje nation, som uppnått någon grad af civilisation, »*måste*», säger han, »hafva fördelat sig i *klasser*» [2]). Klassfördelningen är sålunda för Järta en frukt af kulturutvecklingen. Vi skola i nästa afdelning finna denna hans generella synpunkt i en mera specialiserad gestalt användas såsom vapen i hans strid för den representationsform, han ansåg vara den mest idealiska.

Med dessa klasser säger sig Järta emellertid ingalunda mena »slutna *kaster*» [3]). Såsom vi ofvan funnit, betonar han särskildt ämbetsmannaaristokratiens och prästerskapets jämte de öfriga »högre bildade» samhällsklassernas öppna natur. Han har också varit angelägen att påvisa den svenska adelns frihet från kastmärket. Den kan icke stämplas med det kännetecknet, menar han, ty tillträdet dit har aldrig varit stängdt för dugliga män ur andra stånd, huru ringa deras börd än kunnat vara. Han

---

1) Föreläsningarne för prinsarne. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 t.).
2) anf. st.
3) anf. st.

anför för att bestyrka sin sats en hel del exempel ur den svenska historien. »Detta för allsköns medborgerliga förtjänster öppna stånd må väl icke förliknas vid någon strängt sluten indisk kast», drager han såsom slutsats [1]).

Klassamhälle, icke kastsamhälle, är sålunda enligt Järta kulturens frukt och förutsättning. Såsom ofvan antydt, skola vi strax finna, hvilken den särskilda form af klassamhälle var, som af Järta försvarades.

Alla de särskilda samhällselementen ingå, enligt Järta såsom organiska beståndsdelar i det hela uti sina olika, af utvecklingen bestämda proportioner. Såsom nämdt, återkomma vi i nästa afdelning till denna synpunkt. Man erinre sig hans förut (i paragrafen om »aristokratier») omnämnda fruktan för ett elements oharmoniska öfvervikt. Man kan säga, att han fordrar *jämvikt* mellan samhällsklasserna, i den mening, att hvar och en inordnas inom sina af det helas organiska natur betingade gränser. Den starka stommen i folkkroppen är emellertid, enligt Järtas åsikt, allmogen, den tidens i vidare mening än nu hufvudsakliga kroppsarbetande klass.

* * *

Sådana äro Järtas åsikter om folket i dess organiska sammansättning och om yttringarna af dess mening. Vi hafva bl. a. funnit, att han icke vill veta af folkviljans tillkännagifvande genom något slags plebiscit. Folkviljan — i annan mening än dagsopinionen — uttryckes genom det lagligen konstituerade statsorganet. Detta är folkrepresentationen. Vi skola i de två närmast följande afdelningarna gifva en framställning af Järtas idéer om denna, dess sammansättning och uppgifter.

---

1) Några anmärkningar i anledning af Aftonbladets artikel om prins Carls nattvardsgång, 3:dje art. Sv. Biet 1841, n:r 177.

6.
Folkrepresentationens sammansättning.

Järta och representationsreformfrågan i dess olika skeden. — Hans argumentering mot de samfälda valen och för ståndsrepresentationen: 1. Allmänt principiella skäl: den »mekaniska» uppfattningen gentemot den »organiska»; ståndsrepresentationens historiska ålder;ståndens häfdbefästade representationsrätt; det abstrakta reformkrafvet gentemot verklighetsåskådningen; det nationella gentemot det utländska; reformkrafvets bristande resonans i folkmeningen. 2. De praktiska följderna af ståndsrepresentationens ersättande med de samfälda valens riksdag; tillintetgörande af allmogens politiska betydelse, dess sociala självständighet och därmed dess kraftiga anda; penningaristokratiens blifvande herradöme; eller rått massvälde, demagogregemente; den låga andliga nivån hos de samfälda valens riksdag. — Enkammarsystem och tvåkammarsystem. — Sammanfattning af Järtas argumentering. — Ståndsrepresentationen och dess särskilda afdelningar. Ämbetsmännen i representationen. Den kvinnliga valrätten.

Det organiskt sammansatta folket har sina företrädare i statsrättslig mening uti *folkrepresentationen*. Järtas åsikt om dess bildning är en konklusion af hans tankar om självfva folkets begrepp. Den skall vara en verklig det organiska folkets representant, afspeglande dess olika element i deras harmoniska betydelse för det hela.

Man förstår, hvilken representationsform Järta skall anse uppfylla en dylik fordran. Hela det på föregående sidor framställda resonnemanget leder till *stånds- eller klassrepresentationens* fastställande såsom kraf i en »organisk» statslära af sådan natur som Järtas.

Under de senare striderna ända till 1866 för en förbättrad representation i Sverige framhölls emellertid ofta, att redan 1809 års grundlagsskrifvare uttalat sig emot bibehållandet af ståndsprincipen såsom representationens basis. Detta skedde genom konstitutionsutskottets memorial af den 24 mars 1810. Detta memorial kritiserar ståndsrepresentationen såsom både teoretiskt och praktiskt otillfredsställande [1]). Men, såsom ALIN påvisat, var konstitutionsutskottet den 24 mars 1810 sammansatt af en helt

[1]) Konst. Utsk:s memorialer 1809—1810 sid. 483 ff.

annan personal än det utskott, som genom regeringsformens författande ledde grundläggningsarbetet för det nya statsskicket. Framför allt är det för vår framställning af vikt, att Järta redan den 12 juni 1809, alltså strax efter den första grundlagens antagande, lämnat sin sekreterarepost i utskottet [1]). I motiverna till regeringsformen uttalas endast, att konst.-utskottet funnit de ofrälse jordegarnes och bruksidkarnes representationsanspråk välgrundade, samt åberopas för öfrigt Adlerbeths särskilda memorial i representationsfrågan. Af det senare [2]) framgår icke något positivt öfver frågan, huruvida utskottet velat kullvälta ståndsgrunden eller icke; endast att stundens brådska omöjliggjorde en grundligare omskapning.

För Järtas del behöfver man, såsom nämndt, icke stanna i tvifvelsmål. A priori kan man af hans uppfattningssätt i det hela vänta, att han måste hylla klass- eller ståndsprincipen beträffande folkrepresentationen. Åt denna sin åskådning har han också gifvit kraftiga uttryck.

Ingenstädes hos Järta finner man dock någon uttömmande framställning af hans uppfattning i representationsfrågan. Han har icke skrifvit någon broschyr eller dylikt därom, hvari han skulle kunna hafva skärskådat problemet från alla synpunkter, väga motståndarnes skäl för att så bemöta dem hvart och ett för sig. Någon utförlig principiell begrundning af klass- och ståndsvalsprincipen har man icke af hans hand. Här som förut hafva vi sålunda att ur mängden af brottstycken söka sammanfoga ett helt.

Frånser man den tämligen matta ansatsen vid 1815 års riksdag, afseende en total ombildning af representationen, så är det egentligen först från året 1830, som man har att räkna med en radikal reformrörelse. Då är »islossningens tid» för den svenska liberalismen, då börjar Aftonbladet utgifvas, och då framkommer det första utförliga omhvälfningsförslaget: det Anckarsvärd-Richertska [3]). I de Järtas litterära alster af politiskt innehåll, hvilka sett dagen före det nämnda året, finner man

[1]) ALIN, 1809 års grundlagsstiftare och 1866 års riksdagsordning, Ny sv. tidskr. 1885, sid. 640 ff. — Såsom WARBURG framhäfver, tillhörde dock en bland de trenne från den gamla uppsättningen kvarstående, nämligen A. G. Silfverstolpe, de främste bland 1809 års grundlagsstiftare. Richert I, s. 263.

[2]) Konstitutionsutskottets memorialer 1809—1810, s. 83 ff.

[3]) Se WARBURG, anf. arb. I, s. 266.

därför icke mycket af apologi för ståndsrepresentationen. Dock förekomma äfven i dessa en del uttalanden, som beröra den förevarande frågan, ehuru de helt naturligt äro sparsammare.

Det Anckarsvärd-Richertska uppslaget väckte buller. Regeringen, icke tillfredsställd med den konservativa prässkritiken, vänder sig till Järta i afsikt att etablera förslagets nedgörande genom en af 1809 års stormän själfva. Däraf blef dock intet. Ty Järta stod vid den tiden i disharmoni äfven med regeringen beträffande åtskilliga frågor. Det finnes alltså ingen ur Järtas penna sprungen kritik af detta det första betydelsefulla omdaningsprojektet [1].

Tanken på en fullständig omgestaltning af folkrepresentationen är nu väckt för att i en mansålder utgöra det mest omkämpade konstitutionella spörsmålet. Med 1834—1835 års riksdag flyttas behandlingen däraf ett steg högre upp, från publicistiken till folkrepresentationen själf. Först med den oroliga riksdagen 1840—1841 blir det emellertid riktig fart i oppositionens arbete för förverkligandet af den viktigaste punkten på dess aktionsprogram. Och under hela 1840-talet stod striden het och liflig.

Det är gifvet, att Järta deltager i den konservativa prässkampanjen. Det är också ur hans *tidningsartiklar*, man har att i främsta rummet hämta stoff till skildringen af hans idéer om folkrepresentationens sammansättning. Redan från 1830-talet föreligga sådana. Men i all synnerhet är det 1840-talets hotfulla liberala attacker, som få honom att påtaga sin rustning. Utgångspunkterna för hvad han i dessa stycken skrifvit, ha sålunda varit yttranden af reformens förfäktare, fällda i riksdagen eller i präss och broschyrer, på möten o. s. v., hvilka framkalla hans polemiska bemötande. Framför allt är det det konservativa hufvudorganet, Svenska Biet, som användts såsom hans språkrör. Till en ledamot af statsrådet hade han redan 1828 skrifvit, att han saknade »öfvertygelse både om nödvändigheten och nyttan af representationens förändring, om möjligheten att den utföra och om kraften att sammanhålla ett nytt samhällsskick» [2]. Under den hetsiga prässtriden växer denna hans

[1]) anf. a. s. 287 f.

[2]) Till statsrådet Nordin den 17 januari 1829. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 a).

uppfattning i intensitet, till dess en representationsförändring omsider kommer att för hans föreställning blifva detsamma som den ideella förlusten af fäderneslandet. Till Svenska Biets redaktör Hellberg skrifver han sålunda år 1844: »Jag anser ganska möjligt, att representationsförslaget går igenom. Men man må ej fälla modet, utan kämpa i det yttersta. Mitt beslut är fattadt att i sådant fall anse mig icke vara svensk medborgare och följaktligen ej bekymra mig om någon allmän angelägenhet» [1]). Åt samma tanke gifver han uttryck i bref till Geijer: »Ifall, som jag anser sannolikt», säger han, »det galna representationsförslaget, i hvilket ingen konsekvens finnes, går igenom, vill jag ej längre anse mig som svensk medborgare» [2]). Järta förmådde icke i den stora reformrörelsen se annat än ett utslag af tidens ondska.

* * *

Hvilka voro nu Järtas motiv för detta energiska fasthållande af ståndsrepresentationen och bestämdt afvisande hållning gentemot de nya representationsgrundsatserna. Vi skola söka draga fram dem såsom quinta essentia i innehållet af hans många, oftast bittert satiriska tidningsinsändare. Man skall i dem återfinna hufvuddragen af den argumentering, som af reformens motståndare i allmänhet framfördes.

Af de skäl mot ståndsrepresentationens afskaffande, hvilka af Järta vid skilda tillfällen anförts, äro några att återföra till vissa af hans allmänna åskådnings yttersta principer. Ett till grunden af hans statsuppfattning gående argument ligger uttryckt i några ord, han redan 1814 fällde. Den svenska representationen, sade han, har, »då den icke bedömes endast efter en politicomekanisk teori, utan betraktas från en vidsträcktare statsorganisk synpunkt, — — — ett högt värde» [3]). Denna »*mekaniska*» anda, som Järta fann genomgå tiden, upptäcker han såsom grundprincipen i planerna att ersätta ståndsrepresentationen med en efter nyare begrepp sammansatt riksdag. Med otillfredsställelse uttalar han sig om påyrkade »omskapningar af

[1]) WARBURG, anf. a. II, s. 202, citat från POSTHUMUS, Mina samtida.

[2]) Till Geijer d. 9 maj 1844. Ups. Univ. Bibl.

[3]) Utlåtande i föreningsfrågan, d. 25 sept. 1814, Järtas o. Wirséns brefväxl., utg. af ALIN, s. 150 f.

de urgamla former, hvaruti statens elementer sammansatt sig till organiskt förenade delar af det hela»[1]). I stället för en representation, bildad på grundvalen af uppfattningen af staten som en komplicerad organism af småorganismer vill den moderna läran etablera en af *»nationen i massa»* sammansatt eller vald folkrepresentation [2]).

Järta menar sålunda, att reformvännerna vilja basera representationen på föreställningen om folket såsom en »allmänlig medborgerlighetsmassa» [3]), en enhetlig sammangyttring af individer. Han anser, att man därvid förbiser, att folket är en *organisk* bildning af olika *samhällsgrupper*, hvilka framgått såsom en produkt af den historiska utvecklingen. Skarpast uttryckt är denna kritik af den för Järta förhatliga individualistiska åskådningen uti ett par artiklar i Svenska Biet från 1842.

En representationsförändring grundad på »allmän valrätt» — med den termen afser han de »samfälda» valen — stämplar han i dessa artiklar såsom ett baksteg. Han motiverar sin dom medelst en skissering af samhällets utveckling från enklare förhållanden till differentierade. Det första ofullkomligt aggregerade samhällets författning — jämväl våra äldsta förfäders — var »ytterligt demokratisk». »Handkraften, den af inga band fjättrade personlighetens väldigaste frihetsmedel, gällde ibland dem högst; egensinnigheten var deras yppersta rätt, påken och yxan deras rättskipare». Men utvecklingen förde därhän, att småningom hos dem uppstod »ett representativt system, som inskränkte personlighetsprincipens giltighet». Husfädernas aristokrati blir allrådande öfver trälar, kvinnor och hemmavarande söner. »Ännu var deras yrke det enda fria i samhället; men en stigande civilisation alstrade nya, självständiga yrken». Sålunda uppkommo i bredd med »jordaristokraternas stånd» andra stånd, »hvilka gjorde anspråk på talan vid de möten, där samhällets gemensamma behof skulle framställas, dess allmänna intressen bestämmas och främjas, hvarje medborgerlig rättighet, hvarje mänsklig fordran finna försvarare» [4]).

[1]) Berättelse om St. Kopparbergs län, s. 125.
[2]) Svenska Biet 1841, n:r 114, å 1:sta sid. af J. insänd art.
[3]) Om ämbetsmän såsom medlemmar af nationalrepresentationen, 1:sta art., Ups. Corr. 1835, n:r 35.
[4]) Hur det går an att »i stigande stå tillbaka», Sv. Biet 1842, n:r 157.

»Stånds- eller yrkesrepresentationen» framställer Järta sålunda såsom en »följd af civilisationens fortgång». För att riktigt brännmärka de nya idéernas banérförare såsom baksträfvare går naturrättens arge kritiker t. o. m. så långt, att han talar om ett *naturtillstånd* af individualistiskt kynne såsom benämning på den »ytterliga demokrati», som föregick »det borgerliga samhällets primitiva skick». Det var ett sådant tillstånd, hvari europeerna funno vildarne på Söderhafsöarna — ett »s. k. naturtillstånd, där personlighetsprincipen eller rättare individualitetsväldet var och är allrådande», där hvar och en var en »fri man», som ej underkastade sig något tvång eller något bud. »Är detta», utbrister han, »den *natur*, till hvilken de civiliserade folken böra i samhällsväg återgå? Ett steg därtill, och ett jättesteg blefve — — — bildandet af en folkrepresentation, grundad på allmän valrätt, och sålunda (i principen åtminstone, om icke genast i verkligheten) stadgande den råa personlighetens eller individualitetens massiva öfvervikt öfver alla de utgreningar af särskilda samhällsförhållanden, som den mänskliga kulturen under århundraden alstrat» [1]).

Införandet af en efter samfälda val sammansatt folkrepresentation vill Järta alltså framställa såsom ett försök att kasta staten tillbaka från dess höga organiska utvecklingsstadium till den primitiva utgångspunkt, då differentieringen i samhällsgrupper ännu icke hade begynt. Det är att mekanisera staten; det är en rå individualism.

Af Järtas organiska och historiska betraktelsesätt följde, såsom vi minnas, en fordran på ett »varsamt» tempo i utvecklingen; på grund däraf var han öfver hufvud ingen vän af till grunden gående omstörtningar. Han ville icke tvärt afhugga sambandet med det förflutna (jfr ofvan s. 44 ff.). Såsom ett skäl för ståndsrepresentationens bibehållande står därför för honom äfven dess höga historiska *ålder*. Han vill icke tillstyrka någon dittills föreslagen förändring i representationen, förklarar han redan 1814, jämväl af det skälet, att han, »i allmänhet skattar konstitutionella former mindre efter deras synbara eller blott be-

[1]) Vördsamt svar på Aftonbladets anmärkningar, Sv. Biet 1842, n:r 171 och 172.

räknade konstmässighet, än efter deras ålder och därigenom både bepröfvade och befästade styrka»[1]. I sin prässfäjd är det just den »radikala» ombildningen af den »åldriga» nationalrepresentationen, mot hvilken han strider. Det är ett »äfventyrligt försök» att vilja uppföra »en splitter ny representationsbyggnad utan att därtill använda några beståndsdelar af den gamla»[2]. »Med bekymmer» ser han »tillbuden i det lugna Sverige till sådana vidtomfattande experimenter att omskapa nästan alla åldriga samhällsinrättningar, som *måste* anställas i det revolutionerade Frankrike, men där mestadels misslyckats»[3].

Han prisar 1809 års män, att de icke under den tidens kritiska förhållanden gåfvo sig in på »en omstörtning af den under sekler beståndande och vördade nationalrepresentationen». Icke skulle de »kunnat vänta menighetens lydnad åt en ny regering, som icke rikets af ålder maktegande ständer, utan godtyckligt sammankallade ombud för folket hade hyllat». De voro visa nog att icke låta hänföra sig af »några dåvarande radikala bladskrifvares anmaningar att sätta yxan till roten»[4]. Han ger uttryck åt den — säkerligen mycket svaga — förhoppningen, att ifall »ombyggnaden» skulle af »sakförståndiga män» finnas behöflig och gagnelig, man då måtte se till »att icke hela det gamla huset, benämndt *Sverige*, slutligen ramlar ihop till en grushög». Ty, menar han, »sådant händer stundom åldriga slott, när de *inre* murar, hvilka i sekler upprätthållit och befästat de *yttre*, nedbrytas för att gifva salar och salonger en mera modern form och den vidare rymlighet», som för en nyare tids sociala behof kan vara erforderlig[5].

Här hafva vi sålunda jämväl att göra med ett ur hans allmänt principiella utgångspunkter förestafvadt argument mot ståndsrepresentationens ersättande med en radikalt annorlunda beskaffad riksdag. Stånden äro rotfästade i uråldrig historia.

[1] Utlåtande i föreningsfrågan, Järtas o. Wirséns brefväxl., s. 151.

[2] Några betraktelser föranledda af festen för riksdagsmannen Hans Jansson, 2:dra art., Sv. Biet 1841, n:r 192.

[3] Anteckning å fol. 9, vol. F. 857 t., Ups. Univ. Bibl.

[4] Hvad har Sverige vunnit eller hvad förlorat sedan regeringsförändringen år 1809? Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s.).

[5] Recension af M. Björnstjernas »Grunder för representationens möjliga ombyggnad och förenkling». Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s.).

Hvad nyhetsmakarne komma med, är i vår framfarna historia rotlösa former.

Järtas historiska betraktelsesätt, hans utpräglade respekt för det, som hade historisk helgd, förde honom vidare till att betona de representerade samhällsgruppernas på häfden grundade *rätt* att varda såsom självständiga delar företrädda i nationalrepresentationen. Därför vore det att svika en plikt mot kommittenterna, att försumma vårdnaden om deras berättigade intressen, ifall riksdagen gåfve sitt bifall till en förändring, hvarigenom denna rätt kränktes. Han säger på ett ställe: »Om genom den närvarande representationens försumlighet att bevaka de intressen, den är kallad att skydda, ett verkligt intrång komme att ske i de nu representerade folkklassernas rätt, så skulle snart, med stort äfventyr för samhällsordning och allmänt lugn, förspörjas, att man borttagit häfdvunna och lagbundna rättigheter, hvilkas återeröfrande säkerligen icke ginge utan våld och någon 'tids anarki'».[1] Äfven i andra sammanhang lägger Järta vikt på att representationsrätten är ettståndens historiskt befästade privilegium. Det synes nästan af det anförda yttrandet, som menade han, att riksdagen helt enkelt saknade rättighet att beröfva de fyra väsentliga samhällselementen deras uråldriga statsrättsliga befogenheter. Efter en sådan kränkning måste följa en samhällets reaktion mot statsorganismens våldförande.

Plebiscit var ett institut, som Järta icke ville veta af (ofvan s. 154 f.). Nationalrepresentationen var den enda lagliga folkets maktfaktor. Men ett beslut af denna, som ginge ut på ståndsförfattningens afskaffande, innebure en sviklig förbrytelse mot kommittenternas privilegierätt. Ståndsrepresentationen var orubblig.

Vännerna af representationsreformen röra sig, såsom vi funnit, enligt Järtas åsikt inom det »mekaniska» tänkandets råmärken. Reformidéen blir för honom jämväl ett uttryck för en *abstrakt* tankegång, byggd på lösliga teorier, icke på hänsyn till de *verkliga* förhållandena i den stat, där den skulle praktiseras. Järta älskade, som bekant, icke »rationella» reformer i allmänhet, och en sådan var, menade han, den tilltänkta representations-

[1] Några betraktelser vid läsn. af bondeståndets svar till ridderskapet och adeln, Sv. Biet 1840, n:r 186.

förändringen. Han talar därför ironiskt om »petitionerna om en rationell ombildning af svenska folkets representation» [1]), om sträfvandet efter »en fullständigt förnuftsenlig reform af vår nationalrepresentation» [2]). »Vi älska icke», låter han sin motståndare säga, »eftergifter af principer. Ingen hejdande besinning af följder, ingen förlamande tacksamhet må återhålla deras stränga utveckling» [3]). Sannerligen, menar han, borde öfver ingången till ståndens samlingssalar, och särskildt till lokalen för konstitutionsutskottets sammanträden stå inristade de »gyllene ord», som han läst i ett bondeståndets utlåtande: »hufvudgrunder, som under en lång tidföljd vunnit erfarenhetens vittnesbörd för sig, innefatta i detta hänseende en vida större säkerhet än lösa teorier, som ännu icke blifvit inom vårt land pröfvade» [4]). På ett annat ställe heter det om den honom osympatiska reformifvern: »lättare är att — — — sammanrafsa krior om *reformer i allmänhet*, än att utreda ursprunget, utvecklingen, sanna beskaffenheten och den högre syftningen af någon *bestämd* ibland alla de statsanstalter, hvilkas reformerande eller, på svenska omskapelse, man yrkar» [5]). Han hänvisar till »historiens mångfaldiga varningar mot öfvertron på statsformers allmakt». Och han tillägger: »Efter hvilken »rationell» princip sådana hälst må sammansättas, fordra de alltid, för att frambringa åsyftad verkan, en i dem lefvande och verkande kraft; och ofta försvagas denna i samma mån, som man söker intvinga den i endast mekaniskt ombildade rörelsegångar» [6]).

Representationsreformens anhängare räknade sålunda, enligt Järtas åsikt, icke med det betydelsefulla faktum, att hvarje lands statsform måste afpassas efter dess individualitet. Universella statsformer fann han, som vi sett, vara ett oting. Ståndsrepre-

[1]) Något om reformvännernas representationsförslag, Ups. Corr. 1846, n:r 13.

[2]) Om ämbetsmän såsom medl. af nationalrepresentationen, Ups. Corr. 1835, n:r 25.

[3]) anf. st.

[4]) Några betraktelser vid läsningen af bondeståndets svar till ridderskapet och adeln, Sv. Biet 1840, n:r 185.

[5]) Vedermälen af den fria prässens små historiska försök, Sv. Biet 1840, n:r 16.

[6]) Enkammarsystemet skildradt och bestämdt af en frejdad republikan, Sv. Biet 1841, n:r 9.

sentationen ingick nu uti den svenska statsorganismens individualitet [1]). Den förra var tydligen för Järta ett organ, som fortfarande motsvarade den senares utvecklingsstadium och säregenhet. Fortfarande voro de fyra stånden samhällets hufvudsakligaste elementer, de fyra stora hufvudgrupper, hvilka samhällsutvecklingen utgestaltat. Dessa stånd, säger han, utgöra »de åldriga och ännu väsentliga beståndsdelarna af det svenska folket» [2]). Någon social förskjutning, som ändrat samhällsorganisationens struktur, erkände han tydligen icke. Principiellt vill han af »organiska» skäl klassrepresentation, och i aktuellt afseende, för Sverige, önskar han den form af klassrepresentation, som utgjordes af den svenska ståndsrepresentationen, ty denna stod i öfverensstämmelse med den svenska samhällsorganisationens individualitet.

Särskildt är det *en* af de liberala använd social term, som Järta förklarar sig oförmögen att förstå. Det är ordet *medelklass*. En sådan säger han sig icke känna till. Sålunda skrifver han till Geijer efter dennes »affall», visserligen närmast på tal om uppfostringsverket: »Mycket har jag hört och läst — i senare tider allra oftast i de argusiska diatriberna — om en högst aktningsvärd s. k. *medelklass*, som icke längesedan skall hafva uppkommit i Sverige. Men jag nödgas bekänna, att jag ännu icke vet, hvarest denna särskilda och *nya* svenska samhällsklass är att finna och igenkänna. *Emellan* hvilka äldre, från densamma afskilda klasser står den hos oss?» I Frankrike före revolutionen, säger han, utgjorde *tiers état* en medelklass mellan den förtryckta allmogen och de slutna högre stånden. Men i Sverige, hvars sociala förhållanden äro rakt motsatta det gamla Frankrikes, är icke någon plats för en »medelklass» [3]). Geijers svar på Järtas kritik tillfredsställde gifvetvis icke den senare. Han skrifver till en tredje person, att Geijers hela vidtomfattande tankesystem

[1]) »Också vi hylla det representativa systemets idé. Den form, under hvilken denna idé nu lefver och verkar i vårt fädernesland, äro vi tillgifne både af plikt, såsom medborgare, och af öfvertygelse, såsom tänkare, ty vi finna den vara afpassad efter svenska folkets individuella bildning och öfverensstämmande med dennas utveckling genom sekler». (Rec. af Heml. handl. till Sv:s hist. efter Gust. III, Svea 1825 VII: 2, s. 289).

[2]) Hvad har Sverige vunnit eller hvad förlorat sedan regeringsförändringen år 1809? Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s.).

[3]) Bref till Geijer, d. 20 febr. 1838. WIRSÉN, Järta o. Geijer, s. 215 f.

hvilar på det, som han kallar »den nyare tidens hufvudfaktum, en till öfvervägande politisk inflytelse uppstigen *medelklass*». Gentemot Järtas »tvifvelsmål, huruvida i Sverige finnes något, som må kallas medelklass i europeisk betydelse», har, menar brefskrifvaren, Geijer icke kunnat ställa någon tillfredsställande förklaring [1]). Slutligen säger sig Järta i ett bref till Geijer några år senare, icke förstå den motsats, den senare i sin skrift om »det europeiska samhällets begynnelser» uppställt emellan de »privilegierade stånden» å ena sidan och »det tredje ståndet» å den andra. »I Sverige hafva vi ännu *fyra* stånd, det fjärde är försedt med privilegier, fullt ut lika mycket värda, som de öfriga ståndens» [2]).

När Järta själf använder ordet »medelklass», så sker det endast för att därmed föraktligt beteckna kosmopolitismens och de efter hans sinne låga synpunkternas representanter. »Med folk», säger han, »förstås numera en s. k. medelklass, hvars utmärkande egenskaper är världs- och kälkborgerlighet, och för hvilken ingenting har ringare värde än det ursprungligen nationliga». Det är en »medelmåttans klass», som i vitterhet, vetenskap och politik tränger sig fram till välde [3]).

Representationsreformkrafvet utgick alltså enligt Järtas åsikt från en »mekanisk» statsåskådning, som förbisåg samhällets organiska natur, af hvilken följer grupprepresentationens nödvändighet. Det framsprang också ur ett abstrakt, rationalistiskt uppfattningssätt, hvilket ville tillämpa universella författningsidéer på en stat, i hvars folksammansättning de fyra stånden ingingo såsom lefvande delar.

Med Järtas motvilja för abstraktioner och normalförfattningar står jämväl i samband den aversion, med hvilken han betraktar kopierandet af *utländska* modeller. Denna synpunkt låter han också framträda, då han skrifver om representationsfrågan. Han menar, att de, som vilja söka skaffa Sverige en »pärskammare», d. ä. ett öfverhus, äro »några teorister, som anse Sveriges statsförfattning icke vara fri, så länge den är självständig; så länge den icke i hvarje del slafviskt härmar Englands

[1]) Bref från Järta till Ad. Törneros, Wirsén, anf. a. s. 235 f.
[2]) Till Geijer d. 11 mars 1844, Wirsén, anf. a. s. 275 f.
[3]) Yttrande ang. svenska akademiens ordbok. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 q.).

ifrån feodalismen bevarade, eller fransmännens sista försök att efter denna konstitution göra sig en ny, sedan det förut endast lyckats dem att störta alla sina gamla statsinrättningar, men icke att gifva bestånd åt andra efter nordamerikanska modeller eller efter egna filosofiska griller» [1]). Han skämtar öfver 1840 års konstitutionsutskotts förfarenhet i alla *utländska* författningar, medan han finner detsamma i sitt betänkande röja en »ren okunnighet om de af åtskilliga, mindre lärda bönder anmärkta och styrkta *svenska* förhållanden» [2]). Vid tiden för riksdagen 1844 får samma memorial ett likadant betyg. Det vittnar, säger han, »om mångfaldig lärdom, hämtad ur främmande böcker, men om ringa bekantskap med svenska förhållanden» [3]). Då han kritiserar den af vissa reformvänner till Sveriges allmoge år 1844 utfärdade adressen i representationsfrågan (ofvan s. 154), gifver han uttryck åt den önskan, att de afsända adressexemplaren måtte blifva lästa af »sådana förståndige bönder, som kände sig belåtne med sitt svenska vett och sina svenska begrepp». Han talar där också med ringaktning om de riksdagsbönder, som, »med lärdom hämtad ur Aftonbladet, orda om främmande folks 'institutioner', under åsidosättande af tillbörlig aktning för de fosterländska». Som motsättning till dessa ställer han de ofvannämnda »äkta svenska bönderna» [4]).

Däri, att reformvännerna för sina förslag icke försmådde att hämta material och motivering ifrån främmande land, menar Järta sig igenkänna den universaliserande anda, som förbisåg, att hvad som passar för ett land icke duger för ett annat.

En stor reform skall gifvetvis växa upp ur folkets behof däraf såsom jordmån; en bestämd folkmening är en dess motivering. Representationsreformen saknade enligt Järtas åsikt förutsättningar af denna art. Ty, menar han, hur mycket man än äflas att upphöja representationsförändringen liksom andra reformer »till vikten och betydelsen af vitalfrågor för den stora massan af medborgare eller för de s. k. nio tiondedelarna af

[1]) Hvad har Sverige vunnit eller hvad förlorat sedan regeringsförändringen år 1809? Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s.)
[2]) Lärdom och okunnighet, Sv. Biet 1840, n:r 186.
[3]) Teori och verklighet, Sv. Biet 1844, n:r 195.
[4]) Om adressen till Sveriges allmoge, 4:de art. Sv. Biet, 1844, n:r 115.

nationen», så »röjer det sig dock för en hvar, hvilken dömer förhållandena efter annat än tidningsläsning och riksdagstal, att dylika frågor, ehuru mycket de än kunna intressera vissa individer eller t. o. m. vissa opinionsfraktioner, dock icke gå på djupet af själfva 'folkets' önskningar, eller, rättare sagdt, ega där sin egentliga rot och upphof». Representationens förändring har, enligt Järtas mening, trots all agitation, icke hunnit »växa till styrkan af ett allmänneligen kändt och, utom ordens krets, rätt lefvande nationalbehof». Tvärtom skulle, som vi ofvan (s. 181) sett honom profetera, en företagen omskapelse medföra en folkets reaktion. [1]) Järta varsnar åter ett utslag af den falskeligen s. k. allmänmeningen (jfr ofvan s. 148 ff.). Det är »en föregifven allmän opinions fordringar», som man för fram. Ett representationsförslag kommer upp; det faller, och dess ifrigaste förkämpar erkänna omsider dess oduglighet, sedan för några månader sedan dess antagande yrkats af en mängd personer »under åberopande af den allmänna opinionen». [2])

* * *

Hvad skulle då *de praktiska följderna* blifva af ståndsrepresentationens försvinnande och en ny riksdags framträdande, grundad på samfälda val? Man kan förstå, att Järta skulle måla dem i de svartaste färger.

De liberale fingo under reformstridens dagar orsak till den anmärkningen, att både bondregemente och böndernas uteständgande från meddelaktighet i representationen af reformens motståndare framställdes såsom följder af en förändring. Hvad Järta beträffar, gör han sig icke saker till en dylik inom sig stridande argumentering. Tvärtom betonar han med aldrig minskad energi det sista af dessa båda alternativ. Det utgör en af hans främsta hufvudinvändningar mot representationsförändringen.

Gentemot en liberal tidnings påpekande af den ofvannämnda motsägelsen, svarar han emellertid en gång med att framställa frågan: »Månne man icke utan motsägelse kunde framställa möjligheten af ett bondregemente vid *ett* riksmöte, och böndernas uteständgande från representationen vid *andra»?* Den möjlighetens öfvergång till verklighet lär stundom, säger han, hafva

[1]) Anf st.
[2]) Om allmän opinion. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s).

företett sig i brödrariket. »I öfrigt», tillägger han, »torde allmogen blifva lika litet som andra samhällsklasser belåten med ett ensidigt bondregemente». Ty böndernas representanter hafva icke alltid varit de, som oegennyttigast vårdat sina kommittenters intressen. Hvad som är säkert är däremot enligt Järta, att, så länge det finnes ett bondestånd med egna politiska rättigheter, ett bondregemente icke kan uppkomma, emedan de andra ståndens lagliga makt tillbakahölle dylika försök [1]).

Såsom nämndt, är det emellertid icke Järta, som söker skrämma med utsikten till något bondregemente. Enligt honom skulle representationsförändringen tvärtom såsom sitt betänkligaste resultat medföra *tillintetgörandet af allmogens politiska betydelse.*

Svenskens frihet utgår, säger Järta, från ett själfständigt bondestånd, något som intet annat land eger [2]). Han gläder sig öfver att lefva »uti det enda land i världen, där den stora arbetande folkmassan ännu . . . . . utgör ett af statens konstitutionella elementer». [3]) Såsom ett den svenska författningens värdefullaste moment räknade han allmogens själfständighet och dess egenskap af ett särskildt riksstånd, meddelaktigt i representationen. Ståndsrepresentationen var »ett nödvändigt villkor för beståndet af det dyrbaraste, Sverige eger, dess allmoges själfständighet». De planlagda förändringarna afsågo att till statens skada »upplösa bondeståndet såsom en integrerande del i statsförfattningen och förstöra den kraft, som varit tronens stöd och rikets försvar, så ofta den blifvit uppkallad af regenter, hvilka kunnat väcka, sammanhålla och leda den» [4]). Representationsförändringen skall också efter hvad Järta hoppades, möta det mäktigaste motstånd i »svenska allmogens öfvertygelse, att, om ståndsfördelningen upphäfdes, ginge ock den urgamla odalmannasjälfständigheten förlorad». I detta sammanhang fäller han ock de orden, att det yttersta målet för de liberala anstalterna utgöres af »svenska allmogens upplösning såsom en själfverksam

[1]) Vinterbladets utgifvare kan också skratta, Sv. Biet 1844, n:r 108.
[2]) Svar etc., V. skr. II, s. 417 och Berättelse om St. Kopparbergs län, s. 125.
[3]) Svar etc., V. skr. II, s. 336.
[4]) Till statsrådet Nordin, d. 17 januari 1829. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 a).

organisation och dess sammangjutning med alla andra, ännu lättare upplösliga, till en allmänlig medborgerlighetsmassa» [1]).

Temat om bondeståndets förstörande såsom en representationsförändrings sorgligaste resultat blifver för Järta än mera ett »præterea censeo», när förhållandena med 1840-talets ingång togo en hotande karaktär. Vi anföra i noten här nedan ännu några citat ur hans tidningspolemik [2]).

---

[1]) Om ämbetsmän såsom medlemmar af nationalrepresentationen, Ups Corr. 1835, n:r 35.

[2]) »Den enda önskan må vi likväl — — — uttala, att om en representationsförändring förr eller senare skall genomdrifvas, den icke måtte kosta Sverige dess dyrbaraste goda, ett själfständigt bondestånd, en allmoge, född till medvetande af frihet och politisk betydlighet i samhället» (Om forna riksdagar, EKMARCK, anf. arb.). — »Några år komma väl ock att förlöpa, innan det förslag till nationalrepresentation, som bondeståndets nu härskande och behärskade majoritet ädelmodigt godkänt, skall i verkligheten tillintetgöra den svenska allmogens själfständighet, hvilken under sekler hvilat på dess rättighet att utgöra ett eget oförmängdt riksstånd» (Några ord om de privilegierade riksstånden, Sv. Biet 1840, n:r 175). — En skribent hade yttrat, att Gustaf III 1772 bort afskaffa ståndsriksdagen. »Det fanns åtminstone ett stånd», skrifver J. med anledning häraf bl. a., »hvilket, såsom en dyrbar svensk egenhet, kunde förtjäna att ej afskaffas — vi mena *Bondeståndet*. Detta hade för sjuttiotvå år sedan ännu icke hunnit att ernå den högre grad af upplysning eller att utveckla den kraft till själfförsakelse, som fordrades för att godkänna en representationsförändring, hvilken skulle, till flerfaldig förmån för andra folkklasser, småningom bortnöta den svenska allmogens medvetande af sin urgamla politiska betydlighet, såsom ett själfständigt riksstånd, oförblandadt med andra. De voro misstrogna den tidens bönder. Huru vackert man ock kunnat förespegla dem *möjligheten* att, inom en folkrepresentation grundad på allmän valrätt, de skulle blifva *allena maktegande*, hade de dock säkerligen icke litat på de fagra löftena» (Oförgripl. försök att urskulda kon. Gustaf III inför Vinterbladet, 2:dra art., Sv. Biet 1844, n:r 55). — J. menar, att när det till riksdagen 1844 hvilande representationsförslaget hinner »blifva till hela sin vidunderlighet så allmänneligen som möjligt kändt, och dess syftning stå för svenska allmogens ögon lika klar» som för honom själf och hans meningsfränder, så »blefve utan tvifvel bondeståndet det första, som förkastade det: ty för detta stånd, mera än för något annat är det af vikt att förkasta detsamma för att därigenom bevara sin urgamla, från sammanblandning med andra samhällsklasser hittills någorlunda fredade själfständighet. Detta insåg vid den senaste riksdagen en tredjedel af allmogens ombud, och denna under dåvarande förhållanden betydande minoritet» bestod af verkliga bönder, icke herrebönder. »De läto ej bedraga sig genom falska förespeglingar af den makt, som den föreslagna representationsförändringen skulle bereda natio-

För Järta står det sålunda klart, att med en representationsförändring som upplöste bondeståndet såsom en organisk enhet, d. v. s. såsom ett statsrättsligt maktelement, skulle den svenska allmogen till egen och landets ofärd sättas utanför det politiska lifvet. Bönderna skulle dädanefter vara ur räkningen. De borde därför icke låta narra sig af reformvännernas löften om det stora inflytande i den nya, »mekaniskt» hopsatta representationen, hvilket skulle komma den samhällsklass till del, som inneslöte »nio tiondedelar» af nationen. Allt sådant tal var enligt Järta spegelfäkteri. Skaffade man ur världen »svenska allmogens hittills högt skattade rättighet att utgöra en egen själfständig beståndsdel af nationalrepresentationen» och i stället införde »allmänna» (d. ä. samfälda) val, så skulle verkan af de

---

nens nio tiondedelar» (Vårrusket i Vinterbladet, 1:sta art., Sv. Biet, 1844, n:r 101). — »Så länge det finnes ett bondestånd med egna politiska rättigheter — — — — bevarar allmogen en, dess rättigheter värnande, känsla af sitt anborna värde i samhället». Sitt lugna medvetande om sin frihet, »roten till hans förnöjsamhet med sin lott, har han själf ärft från sina förfäder, och sorgfälligt vårdar han det åt sina efterkommande. Det är ett fideikommiss, mera dyrbart än något säteri. Under besittningen däraf har han, utan att deltaga i riksmöten, många tillfällen att visa sig vara, blott såsom svensk bonde, en icke obetydlig medborgare. Själf laglydig, låter han sin lagliga rätt icke af någon kränkas. Men upphäfves bondeståndet, såsom en organisk beståndsdel af samhället; upplöses Sveriges allmoge, från att vara en politisk enhet, till en mångfald af individer, utan fastare samband än millionerna af sandkorn; då skall alltför snart Sverige icke mera ega dessa i sinnelag själfständiga bönder, hvilka utgöra dess yppersta, utaf andra nationers statsmän och vise med afund betraktade rikedom» (Vinterbladets utgifvare kan också skratta, Sv. Biet 1844, n:r 108). — De bonderiksdagsmän äro icke goda rådgifvare åt allmogen, hvilka äflas »att betaga densamma dess uråldriga ståndsrätt samt därpå beroende själfständighet och därmed sammanhängande fri- och rättigheter», hvilka uppmana den till »denna oberäkneligen stora uppoffring». De »äkta svenska bönderna» skola »upptäcka otillförlitigheten af de fagra löften om all den makt och vinning, som bondeståndets upplösning från organisk enhetlighet till spridda hopar af osammanhängande enskildheter», skulle tillskynda allmogen. J. anför några »rena, okonstlade ord» af den »klarsynte» riksdagsmannen i bondeståndet, Nils Strinnlund, gående ut på att visa de vådliga följderna för allmogens hela ställning af en representationsförändring och slutande med de emfatiska orden: »Gud låte det beslut, som ståndet går att fatta, icke bidraga därtill, att svenska bondeståndet i en snar framtid förvandlas till en samhällsklass, hvars villkor blifva föga bättre än slafvens» (Om adressen till Sv:s allmoge, 4:de art., Sv. Biet 1844, n:r 115).

senare blifva icke blott att bondeståndet såsom annorstädes förlorade sin politiska betydelse, utan antagligen, såsom en följd däraf, äfven rent af sin frihet. Vi hafva ock i noten å s. 189 funnit Järta utan reservation såsom »klarsynta» ord framföra en riksdagsbondes spökmålningar om allmogens blifvande »träldom». Att gifva sitt bifall till dylika förändringar skulle sannerligen, menar han, vittna om en hos bondeståndet befintlig »hög grad af ädel förmåga till själfuppoffring» [1].

Denna politiska och sociala degradering skulle därjämte efter Järtas mening komma att inverka tillintetgörande på allmogens moraliska lifskraft. Sveriges »yppersta rikedom», dess bönders själfständighetsanda och gedigna sinnesriktning öfver hufvud skulle därmed flykta sin kos. Han tillskrifver med bitter satir liberalerna den hysta förhoppningen, att »en allt mer och mer framskridande civilisation skall småningom bortfräta, äfven i Sverige, en sådan bondhögfärd och att också dess bönder skola finna sig mera smickrade af att vara rörliga världsborgare än att såsom *män för sig* tillhöra en stationär kast, afsöndrad genom sin stela själfständighet från andra yrken än de med fädrens jord ärfda» [2].

Allmogens politiska, sociala och moraliska fördärf — se där faran! Samhällets kärna angripen af röta! Staten därmed vigd till undergång! Det är icke underligt, att Järta, med sådana vyer för ögonen, icke längre vill betrakta sig såsom svensk medborgare den dag, ståndsrepresentationen öfverflyttades till de historiska minnenas värld. Man erinre sig den respekt, han hyste för den svenska allmogens »allmänna tänkesätt» såsom det sannaste uttrycket för den historiskt fattade folkmeningen (ofvan s. 152 ff.). Man ihågkomme också hans strid för bevarandet af ett ekonomiskt oberoende bondestånd. På grund af sitt sunda, religiösa, förnöjsamma och fosterlandsälskande tänkesätt, sina seders enkla kraft, sin på medvetandet om sin politiska och sociala frihet grundade känsla af oberoende och »anboret värde» utgjorde bondeklassen för Järta källan till statens hälsa. Bort med

[1]) Jfr, utom citaten i not 2 å s. 188, äfven Några betraktelser, föranledda af festen för Hans Jansson, 2:dra art., Sv. Biet 1841 n:r 192.

[2]) Om ämbetsmän såsom medlemmar af nationalrepresentationen, Ups. Corr. 1835, n:r 25. — Jfr f. ö. citaten i not 2 s. 188.

dess politiska betydelse, och samhället låg öppet för »tidsandans» fördärfliga inflytelser [1]).

* * *

Man frågar sig, *huru* det skulle kunna komma därhän, att med de samfälda valens införande allmogens politiska roll blefve struken. Någon klar närmare utredning häraf, har Järta näppeligen gifvit. Men *ett* svar på frågan erhåller man genom att taga del af hans farhågor för det förökade inflytande, som en representationsförändring efter principen samfälda val skulle medföra för den honom så förhatliga *penningaristokratien*. Inväfd i hans polemik från denna synpunkt är jämväl hans allmänna kritik af den på olika sätt modifierade *census*, som ingick såsom ett moment i de aktuella reformförslagen på de samfälda valens grund.

Om den norska nationalrepresentationen säger Järta, att den »åsyftar ett obegränsadt förmögenhetsvälde». Hur så? Jo, »den beror allenast af folkval, och, utom vid tillfällen af fanatism, bestämmas dessa förnämligast af de genom egendom mäk-

[1]) Bondeståndets aktuella *representanter* fann Järta visserligen icke alltid vara lika utmärkta som allmogen själf. »Vi anse en väsentlig skillnad förete sig», säger han, »emellan Sveriges allmoge i dess helhet betraktad, och de bondmagnater, hvilka upphäfva sig till dess tribuner». (Vinterbl:s utgifvare kan också skratta, Sv. Biet 1844, n:r 108). — Ofta fann Järta bondeståndet vid riksdagen brista i den »betänksamhet», som borde vara dess kardinaldygd. — Men också skilde han skarpt mellan det svenska bondeståndets »verkliga bönder» och »herrarne» därsammastädes. — »Det förargar mig», skrifver han, »som känner bättre än mången den svenske bondens lynne, att några *herrar* i bondeståndet skola förmå att göra vår aktningsvärda allmoge misskänd. Detta är en politisk synd mot den helige ande, som jag anser vara oförsonlig» (Bref till Wallmark d. 29 maj 1823, Kgl. Bibl:s brefsaml.). W. svarar bl. a. att »vårt boudestånd utspädes med hvar riksdag — och visst icke till fördel för riksdagarna — med ett slags halflärda herrar, som lika mycket älska att framställa sin vishet som sina för tillfället anlagda bondrockar». En del äro f. d. studenter (Från Wallmark till Järta, d. 9 juni 1823, Ups. Univ. Bibl.). — Upptagande bland svenska allmogens ombud af »säteriegande herremän» finner Järta vara en onödig »bondlyx» (En blick på bondeståndet vid 1840 års riksdag, Sv. Biet, 1840, n:r 75). Bondeståndet rymmer redan inom sig »till öfverflöd» af »herremän»; konungen lägger i dageu »sin hulda och visa omvårdnad om Sveriges allmoges själfständighet», då han tillintetgör försök att genom grundlagsförändring inbringa flera däri (Om adressen till Sv:s allmoge, 3:dje art., Sv. Biet 1844, n:r 110). Järta ville hafva bondeståndet *rent* allmogemässigt.

tigare bland det väljande folket». Dess valbestämmelser leda därtill, att »den enda verksamma aristokratien i landet» med lätthet förmår etablera »penningeintressets säkra öfvervikt på stortinget» [1]). För Sveriges del uttalar han sin tillfredsställelse, att »folk» ej är lika med »de förmögnare samhällsklasserna» (jfr ofvan s. 160 f.). »Ingen vallag eller annan sådan liberal institution», tillägger han, »har ännu hos oss bestämt, att den, som i politisk mening må *erkännas* tillhöra det maktegande folket, skall innehafva en viss ränta, skall vara, såsom det heter i England, *värd* en viss summa penningar» [2]).

Redan i det senast anförda yttrandet finner man uttryckt en viss allmän motvilja mot klassificering af medborgarne i politiskt aktiva och passiva efter *penningen* såsom måttstock. Det första citatet åter vittnar om Järtas öfvertygelse, att allmänna folkval d. ä. *samfälda val*, blifva i praktiken så tämligen detsamma som riksdagsvalens behärskande af *de förmögnare samhällsklasserna*. Vi skola finna, hurusom framför allt den sistnämda tanken utgör ett hufvudinslag äfven i den argumentering, hvarmed han i senare tid [3]) uti sin publicistiska strid söker bekämpa den allt mera påträngande reformtanken. Men äfven *census*-institutet nagelfar han, såsom nämdt, under denna kamp.

Den »allmänliga medborgerlighetsmassa», till hvilken man vill klumpa ihop de fyra riksstånden, blifver enligt Järtas under denna polemik uttalade åsikt, »för penninge- och producentintressenas konstnärer bekvämlig att behandla [4]). Öfver Anckarsvärd-Richertska representationsförslaget, hvilket ju byggde på norska principer, fäller han den domen, att »det synes alltför mycket gynna förmögenhetsaristokratien [5]). Han förklarar vidare, att »en och annan oförsynt tviflare . . . ansett det kunna i Sverige, likasom i England, hända, att mäktiga godsherrar och patroner tvingade sina underhafvande att välja efter deras behag; eller att rikedomsaristokrater köpte sig här pluraliteten af

[1]) Utlåtande i föreningsfrågan, Järtas o. Wirséns brefväxl., s. 147.
[2]) Svar etc., V. skr. II, s. 335 not 2.
[3]) De båda anförda citaten äro från åren 1814 och 1824.
[4]) Om ämbetsm. ss. medl. af nationalrepres., 1:sta art., Ups. Corr. 1835, n:r 25.
[5]) Grefve C. H. Anckarsvärd och Herr J. G. Richerts åsikt af 107 § R. F., Sv. Biet 1840, n:r 12.

valröster» [1]). Bönderna — heter det på ett annat ställe — hafva rikligen »erfarit den vanliga tillgången vid andra mer eller mindre allmänna val, äfven då icke alltför mäktiga intressen, alltför stora penningeuppoffringar, alltför fruktansvärda gods- och bruksmagnater, alltför sluga advokater, allför liberala krögare o. s. v. drifvit spelet, t. ex. vid prästval». Af denna sin erfarenhet kunna de såsom lärdom hämta misstro mot de vackra förespeglingarna om allmogens kommande utomordentliga makt inom en folkrepresentation, bildad efter samfälda val. Tydligen menar Järta äfven här, att personer tillhörande de uppräknade samhällsgrupperna blifva de, som komma att behärska de till formen allmänna valen. Han ifrågasätter blott såsom en ringa möjlighet, att bönderna efter representationens omorganisering »skulle kunna någon gång sammansätta sig att utesluta från riksförsamlingen medborgare med en större förmögenhet och högre bildning» [2]).

Mest bekymrad är Järta för de *mindre* böndernas öde. Det är »med djup besinning», han läser riksdagsbonden Strinnlunds (jfr ofvan s. 189 noten) profetia därom, att de högre samhällsklasserna skulle, om samfälda val blefve gällande, sammansvärja sig till småböndernas uteslutande ur riksdagen. Sista dråpslaget skulle riktas mot dem genom en förhöjning efter några år af census. Det är framför allt i »penningearistokratiens» och »byråkratiens» planer, som nämnde folkrepresentant ansåg dylika anslag vara fördolda [3]). Själf försummade icke Järta att mot representationsförslaget 1840 framställa den anmärkning, vid hvilken äfven andra dess bekämpare plägade fästa sig, att det nämligen genom den för de samfälda valen stadgade valcensus uteslöte en stor del af allmogen från dess forna rätt att deltaga i riksdagsmannavalen. Genom att på detta sätt alldeles uteslutas från »den rikedomsaristokratiska folkrepresentationen», blefve många tusen bönder »nedkastade i proletärernas klass». Härom kunde vederbörande försäkra sig, menade Järta, genom att i stället för utländska förhållanden studera svenska taxeringslängder [4]).

[1]) Den stora, fullständiga reformen, not 6, Sv. Biet 1844, n:r 37.
[2]) Oförgripligt försök att urskulda konung Gustaf III inför Vinterbladets utgifvare, Sv. Biet 1844, n:r 55.
[3]) Om adressen till Sveriges allmoge, 4:de art., Sv. Biet 1844, n:r 115.
[4]) Lärdom och okunnighet, Sv. Biet 1840, n:r 186; Huruledes Vinter-

Vi finna sålunda, att, enligt Järtas åsikt, det samfälda valsystemet skulle komma att på bekostnad af de många småbönderna göra folkrepresentationen »rikedomsaristokratisk» och öfver hufvud medföra riksdagsmannavalens behärskande af de högre samhällsklasserna. Hvad angår census, så tycker han icke om en *hög* census, ty däri ser han ett försök att från representationsrätten borteliminera de många självständiga småbönderna. Hvad åter beträffar en *låg* census, så konstaterar han, att den »ytterligt låga» sådan, som af konstitutionsutskottet vid riksdagen 1840—1841 i dess andra förslag blifvit fastställd, »måste väcka ovilja och äggelse till reaktion»; och han menar, att denna senare stämning skall af de högre samhällsklasserna användas såsom häfstång för ett till småböndernas nackdel företaget höjande af förmögenhetsbestämmelserna för valrätten [1]). Han uttalar emellertid på ett annat ställe den misstanken, att man afsiktligt söker genom missledande framställningar »dölja den valrättens gränslöshet, som det sistnämnda förslaget antager, för att icke med detsamma väcka ovilja hos dem, som ej hafva tillfälle och lust att studera den digra massan af det senaste konstitutionsutskottets icke alltid lättfattliga arbeten» [2]).

Census må vara hög eller låg, synes Järta mena, den leder i båda fallen till högst betänkliga följder. Han väntar intet godt af ett valsystem, »där ingen ståndskvalifikation, utan endast måttet af den mäktiga tidsandans drifkraft, förmögenheten, bestämmer rösträtten [3]). En representationsreform i den af reformvännerna önskade riktningen skulle säkerligen för Järta stått såsom en frukt af den »materialistiska» riktningens seger.

* * *

Den *höga* census medförde enligt Järta ett penningearistokratiens välde. »Gränslösheten» af den *låga* census väckte ovilja

bladets utgifvare klifver öfver stötestenar, 2:dra art., ibid. 1844, n:r 87; Om adressen till Sveriges allmoge, ibid. 1844, 4:de art., n:r 115, m. fl. st.

[1]) Om adressen till Sveriges allmoge, 4:de art.. not, Sv. Biet 1844, n:r 115.

[2]) Huruledes Vinterbladets utgifv. klifver öfver stötestenar, 2:dra art., Sv. Biet 1844, n:r 87.

[3]) Några betraktelser, föranledda af festen för Hans Jansson, 2:dra art., Sv. Biet 1841, n:r 192.

och komme vågskålen att slå öfver till en hög igen. Men om man stannade vid en dylik »gränslös» valrättsutsträckning på de samfälda valens grund, hvad så? Ja, jämväl då: penningemännens regemente.

Men det gifves för detta fall äfven ett annat Järtas alternativ. Sida vid sida med hans fruktan för penningemännens eller öfver hufvud de högre samhällsklassernas kommande öfvervälde till förfång för de tusentals småbönderna, står nämligen hans farhåga för att de »*råa*» och »*okunniga*» *massorna* skulle blifva de, som efter en representationsförändring på de samfälda valens grund bestämde öfver statens styrelse. Vi hafva ofvan (s. 99) funnit honom betona, att det demokratiska element, som ingår i Sveriges författning, icke betecknar något »de råa massornas öfvervälde». Men ett sådant föreser han såsom en möjlig följd af en representationsreform efter principen samfälda val. De senare lägga nämligen grunden till »den råa personlighetens» »massiva» ensammakt (jfr ofvan s. 179). De föra med sig »en ytterlig demokrati», som icke är förenlig med en konstitutionell monarki eller med ett konungavälde öfver hufvud. Hvad som kommer, blir enligt Järta »det fria naturvälde, hvartill hufvudstadens hamnbusar och deras gelikar redan icke utan framgång begynt det »nya Sveriges» praktiska sträfvan» [1]). Han tviflar emellertid på »det öfverlägsna förståndet hos nationens nio tiondedelar», en förutsättning, hvarpå han menar reformifrarne bygga [2]). Åt samma tankar gifver han uttryck med följande ironiska sats: »Skulle likväl den allmänna valrätten blifva, efter konstitutionsutskottets icke rätt konsekventa förslag, något inskränkt genom vissa vid den valberättigade 'personligheten' fästade kvalifikationer, så är dock, äfven uti detta förslag, förvaradt åt nationens nio tiondedelar ett öfvervälde, hvilket — om eljest de förstå att ändamålsenligt använda det [3]) — skall utesluta från delaktighet i riksförsamlingen den återstående, såsom det ännu heter, mera upplysta ena tiondedelen, eller åtminstone nedtysta de röster, hvilka inom densamma kunde yttra någon tvekan om *gagnelig-*

[1]) Vördsamt svar till Aftonbladet, 2:dra art., Sv. Biet 1842, n:r 172.

[2]) Insänd artikel, Sv. Biet 1841, n:r 114.

[3]) Här tillfogar Järta i en not den på sid. 192 f. här ofvan citerade reservationen om möjligheten af valens behärskande af penningemännen.

heten af vissa radikala omhvälfningar och om *möjligheten* att verkställa andra» [1]).

Alltså: massvälde fruktar Järta skall komma af de samfälda valen, äfven om de äro förknippade med »inkonsekventa» census-bestämmelser. Den stora odifferentierade massan anser han emellertid vara för okunnig för att till statens fromma kunna gifva riktning åt dess utveckling. I grupprepresentationen fann han väl de, i enlighet med *denna* hans tankegång, från de samfälda valens riksdag uteslutna bildade klasserna företrädda i proportioner, som mera än den »mekaniska» massrepresentationen stode i öfverensstämmelse med samhällets »organiska» natur.

Emellertid torde man näppeligen misstaga sig, ifall man säger, att den »massa», hvars välde Järta fann de samfälda valen kunna inaugurera, icke egentligen var allmogen. Tvärtom är ju ett hans hufvudargument mot de »allmänna» valen, att de skulle utsläta bönderna, framför allt de mindre, från det politiska lifvet. När man läser hans tirader om »den råa personligheten», om den »ytterliga demokratien», »det fria naturväldet», och »hufvudstadens hamnbusar», ledes tanken till hvad vi ofvan framställt om Järtas ringaktning för »den skrålande hopen» och den lika högljudda »opinionen» Dessa hans uttryck hafva vi funnit åsyfta en »så kallad» allmänhet, d. v. s. den rörliga stadsbefolkning, som bildade resonansen åt »de opinionsledande publicister» (jfr ofvan s. 148 ff.).

Det är väl närmast denna »massas» öfvervälde, Järta framställer såsom ett skrämmande framtidsperspektiv. En böndernas despoti föresåg han, som vi veta, icke såsom ett reformens möjliga resultat.

Då han (se ofvan) talar om de rösters nedtystande, hvilka i den förändrade representationen kunde höja sig mot omhvälfningsförsöken, är det tydligen åt sin farhåga för en reformerad riksdags *radikalisering*, som han gifver uttryck.

»Några få folkledares vilja usurperar alltid rättigheten att gälla för allmän», hafva vi (ofvan s. 25) hört Järta förklara. Vi hafva äfven tidigare i afhandlingen tagit del af hans tankar om hvad han kallar »pöbelaristokratien», demagogerna. Vi finna

---

[1]) Den stora, fullständiga reformen, Sv. Biet 1844, n:r 37.

honom jämväl bland de möjliga följderna af samfälda val räkna ett dylikt *demagogvälde*. Till detta menar han nämligen, att valens behärskande af den stora mängden fort nog slår öfver. Ty de »fåkunniga» massorna äro »lätteligen vilseförda» och behärskas af »smådespoter», som de följa med »blind lydnad» [1]). De »hysa alltid inom sig män», — har han i annat sammanhang sagt — »hvilka, ehuru råa, dock förstå att med list eller allehanda slags terrorism göra sig gällande» [2]). Järta undrar, om det icke just var »valrättens utsträckning, som tillintetgjorde valfriheten» i revolutionens Frankrike och fyllde nationalförsamlingen med råa demagoger [3]).

Järta framställer sålunda som en representationsreforms följder: den ena gången ett rikemansvälde, som höjer sig på den formellt allenahärskande mängdens axlar — den andra gången ett pöbelvälde, som lätt blir identiskt med folkledande småtyranners ensammakt. Han har tydligen ej varit säker om, hvilkendera af dessa möjligheter som skulle komma att blifva verklighet. Kanske har han tänkt sig båda efter hvarandra eller kombinerade. Han framställer dem emellertid såsom alternativ. Han säger sig nämligen anse »den yrkade radikala reformen af svenska folkets representation kunna leda *antingen* till ett framtida råhetsvälde *eller* till det förtryckande väldet af en förmögenhetsaristokrati, i bägge fallen till förstöring af svenska allmogens självständighet» [4]). På ett annat ställe stämplar han som ett tillbakasteg att »vilja . . . ånyo gifva en öfvervägande betydlighet, *vare sig* åt den personliga handkraften [d. ä. den »fåkunniga» och »missledbara» massan] *eller*, genom antagandet af vissa inskränkande 'kvalifikationer', åt besittningen af handkraftens förnämsta verkningsfält, den liflösa jorden». d. ä. åt »jordaristokratien», om hvilken han säger, att den »snart skulle genom en ensidig folkrepresentation, bestämd af allmänna val, återtaga ehuru under en ny form, sin forna förtryckande allmakt» [5]). Alltså *antingen* mass- och demagogvälde *eller* penningevälde blir de »allmänna», d. v. s. de samfälda valens frukt [6]).

---

[1]) Hur går det an att »i stigande stå tillbaka», Sv. Biet 1842, n:r 157.

[2]) Föreläsningarne för prinsarne. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 t).

[3]) Teori och verklighet, Sv. Biet 1844, n:r 195.

[4]) Anteckn. å fol. 9 vol. F. 857 t, Ups. Univ. Bibl. — Kurs. af oss.

[5]) Hur går det an att »i stigande stå tillbaka», Sv. Biet 1842, n:r 157. Kurs. af oss.

[6]) Järta finner det t. o. m. icke alldeles orimligt att framställa repre-

Den representation, som framginge ur de samfälda valen, blefve enligt Järtas mening icke skickad att med förstånd leda landets öden. Det är endast med ironi, han talar om dess *förmåga* därtill, liksom f. ö. om dess vilja [1]). Enligt Järtas åsikt skulle nämligen de valda *representanternas personliga ovederhäftighet* diskvalificera dem såsom handhafvare af rikets högsta angelägengeter. Och i samma riktning skulle verka den blifvande representationens *yrkesfördelning*, dess bristande karaktär af en verklig det organiskt fattade folkets företrädare.

Järta hänvisar i detta afseende till utlandets erfarenheter. Man må se till, »huru experimentet med allmänna eller s. k. gemensamma val annorstädes utfallit». På tal om den första franska revolutionsförfattningen framhäfver han, hurusom »den sålunda bestämda allmänna [= samfälda] valrätten lofvade i *teorien*, att alla medborgerliga intressen, all nationens visdom skulle blifva representerade i den lagstiftande församling, hvilken den 1 oktober 1791 sammanträdde». Men hur ställde det sig i *verkligheten?* frågar han. Jo, ibland de valda representanterna, mestadels unge män, utgjordes den dominerande gruppen af advokater, litteratörer o. s. v., men endast få fastighetsegare. Så kom den censusfria allmänna valrätten. För att visa, huru representationen därefter kom att se ut, citerar Järta en »oväldig» historiker, som så beskrifver folkförsamlingens sammansättning: »nästan omyndiga ynglingar . . ., utmärkta af demokratisk råhet

sentationsreformen såsom ett språngbräde för *despotismen*. »Blefve ock» — säger han med syftning på det å riksdagen 1840—1841 såsom hvilande antagna reformförslaget (ofullständigt tvåkammarsystem med samfälda, censusbestämda val) — »blefve ock, såsom en och annan siare in i framtiden befarat, det ifrågavarande representationsförslaget . . . . en vägröjning för någon envåldsherres segertåg, blefve sålunda den ljufliga frihetsdrömmen blott en beredelse till despotismens . . . . . verklighet», så skulle »alla tillställare och befrämjare af det äfventyrliga försöket med en radikal omhvälfning af vår representation finna sig vara jämmerligen bedragne i sina politiska beräkningar. Ehvad sådana farhågor må vara grundade eller icke, förtjäna de att betänkas också af de tappre, som rusat fram att trotsa alla motståndskrafter» (Några betraktelser föranledda af festen för Hans Jansson, 2:dra art., Sv. Biet 1841, n:r 192). Järta antyder sålunda, att de samfälda valens massvälde lätt kunna slå öfver äfven till den motsatta polen, envåldet. Det skulle väl vara en »demagog» eller »smådespot», som grundade en cesarism.

[1]) Se Den stora, fullständiga reformen, Sv. Biet 1844, n:r 37.

och excentricitet eller demagogisk fräckhet och hyckleri». »Men i Paris», säger Järta, »*upplysningens*, bildningens, industriens hufvudstad, föllo väl, tänker man, de allmänna valen på män af stadgadt medborgerligt anseende och obetviflad dygd?» Han besvarar frågan med att uppräkna namnen Robespierre, Danton, Desmoulins etc. etc. och han tillägger: »nästan alle anstiftare af de nyss förut timade mordscenerna» [1]).

Äfven till Amerikas exempel hänvisar Järta för att påvisa de gemensamma valens bedröfliga verkningar på folkrepresentationens andliga nivå. Han citerar såsom argument den bekanta föga uppbyggliga teckning, som Tocqueville — »en vän i det hela af demokratien», säger Järta — gifvit af Förenta Staternas representanthus. Det senare framställes däri som en samling af »mestadels småstads- och byadvokater, krämare eller personer tillhörande de lägsta folkklasserna», med lumpna utseenden och en förvånande okunnighet [2]).

En riksdag af dylik prägel skulle sålunda framgå ur de samfälda valen äfven i Sverige. Den »klarsynte» riksdagsbonden Nils Strinnlund (jfr ofvan s. 189 noten), som Järta med gillande citerar, ser i den kommande reformerade folkförsamlingen endast större possessionater (penningmän, tillägger Järta själf), ämbetsmän samt representanter för »andra samhällsklasser än de egentliga bönderna». Såsom närmare bestämning af det sistnämnda kollektivbegreppets innebörd vidfogar Järta: »däribland den liberala prässens förvaltare, större och smärre advokater, allehanda halfherrar o. s. v.» Han afslutar sin anmärkning med att äfven här åberopa utlandets varnande lärdomar: »Man rådfråge erfarenheten i Norra Amerika, Frankrike och annorstädes» [3]).

Sålunda: både penningaristokrater och demagoger skulle komma att gifva sin prägel åt en folkrepresentation, som kommit till genom samfälda val. En sådan församling kunde icke Järta anse sitta inne med »nationens visdom» (jfr ofvan 198) [4]).

* * *

[1]) Teori och verklighet, Sv. Biet 1884, n:r 195.

[2]) anf. st.

[3]) Om adressen till Sveriges allmoge, 4:de art., Sv. Biet 1844, n:r 115.

[4]) Järta opponerar sig äfven mot ett fälldt yttrande, att en radikal representationsreform skulle »afskära roten till *partier och tvedräkt*». Äfven nu

De nya representationsformer, som skulle träda i de gamlas ställe med undanskaffande af dessas själfva principiella grundval, voro baserade på endera tvåkammarsystemet eller enkammarsystemet. Intetdera hade naturligtvis Järtas sympati. Bägge voro de ju »mekaniska», »abstrakta», ohistoriska inrättningar.

Någon jämförande kritik öfver de båda systemen har Järta egentligen icke skrifvit. Beträffande *tvåkammarsystemet* gör han emellertid en gång den reflexionen, att »en nationalrepresentation, bildad genom *likartade* elementer, genom *likartade* val, ej blifver mindre tillgänglig i tvänne kamrar än i en enda för vilda och oädla passioner, för faktionsledares ränker, för inflytelserna af det allmänna dagsskrålet o. s. v.» [1]. Yttrandet afser den franska författningen af 1795, hvilken, som bekant, fixerade en karaktärsskillnad mellan de båda kamrarna endast genom fastställande af olika regler för valbarhetsålder och medlemsantal.

Men icke heller var Järta en vän af någon *pärskammare* efter engelskt eller franskt mönster. Bildade man en sådan af »endast de rikare godsegarne med lysande börd, förenade måhända med några ibland statens högre ämbetsmän», så skulle uppstå »en i Sverige förut okänd aristokrati, hotande tronen och förtryckande folket». En sådan institution skulle komma att besjälas af »en feodalistisk korporationsanda» och blifva »vådlig genom bördens och rikedomens och ämbetsmaktens hos några få individer sammanflätade välden» [2]. Härmed skulle alltså

framför han de utländska erfarenheterna såsom afskräckande exempel. »Aldrig hafva partier och tvedräkt rasat vildare än inom den franska enkammaren och den med allmän valrätt begåfvade franska nationen». »Inom den ännu närmare modellen för våra svenska fosterlandsvänner utan allt tvifvel välmenta representationsförslag, den norska riksförsamlingen, har partisplit icke varit mindre sällspordt än bland våra ständer». Ännu mera nära till hands ligger, menar han, tanken på de skarpa partistriderna vid de »enkamriga gällstämmorna», vid de »ej efter stånd skeende prästvalen» . . . »Tvedräkt han insmyga sig uti alla demokratiskt inrättade samfund». Blott despotismen förmår kväsa partierna (jfr ofvan s. 120). Några betraktelser föranl. af festen f. H. Jansson, 2:dra art., Sv. Biet 1841, n:r 192. — Såsom synes, är det närmast enkammarsystemets författningar, som få lämna material till Järtas bemötande af det ofvannämda yttrandet.

[1]) Enkammarsystemet skildradt och bestämdt af en frejdad republikan. Sv. Biet 1841, n:r 9.

[2]) Hvad har Sverige vunnit eller hvad forlorat sedan regeringsförändringen år 1809? Ups. Univ. Bibl. (F. 878 s).

hafva uppkommit en sådan aristokratisk mellanmakt som Järta icke ville veta af (jfr ofvan s. 127).

Hvad man kan finna, är således detta, att ett tvåkammarsystem, där båda kamrarna bildas efter enahanda valprinciper, enligt Järtas åsikt icke mindre än ett enkammarsystem lämnar fältet öppet för dagsmeningarnas ostadiga inflytelser och demagogernas politiska spel; vidare, att han anser en aristokratisk pärskammare vara en för den konstitutionella monarkien vådlig institution. Men för öfrigt har han icke uttalat sig om, hvilken princip för en öfre kammares bildande han sätter främst, eller huru lämpligast karaktärsskillnaden mellan de båda kamrarna etablerades. Helt naturligt, ty han hade ingen anledning att gradera de olika tvåkammarsystemen efter deras kvalitet; alla voro de för honom, åtminstone i Sverige, af ondo.

Ännu värre fann dock Järta *enkammarsystemet*. Då i tvåkammarrepresentationen inginge såsom ena delen »något ärftlig eller eljes själfskrifven representerande kår, som bevakar statens åldriga former och varaktiga intressen», så funnes det i alla fall en motvikt mot »tillfällets ensidiga och oafmätta fordringar». En sådan eger England i sitt öfverhus. Äfven åt den amerikanska senaten synes Järta, ehuru den icke består af själfskrifna ledamöter, tillmäta betydelsen af en liknande kontrollfaktor. Den norska representationen däremot är »enkel och därigenom mäktig» [1]. Den saknar en återhållande sidoman och »skall nödvändigt, om dess makt hinner stadga sig, blifva vådlig för tronen och staten» [2]. På ett annat ställe heter det: »Folkombud, valde under jäsningen af någon tillfällig opinion och samlade inom en kammare, där en ögonblickskänsla, vare sig af ifver eller fruktan, kan genomtränga dem alla, visserligen blifva de säkrast undergifna väldet af denna dagsopinion, särdeles inom den stad, af hvars skrikare de omgifvas». Järta hänvisar till det franska nationalkonventets exempel. De som regerade, voro, menar han, Marats och Héberts' dagblad, hvilka några veckor

[1]) Dess endast skenbara tvåkammarnatur fastslår Järta med orden: »ingen verklig kontroll ligger uti den, endast förbländande, anstalten, att de på en gång och efter samma grunder valda representanterna *själfve* dela sig i tvenne kamrar».

[2]) Utlåtande i föreningsfrågan d. 25 sept. 1814, Järtas och Wirséns brefväxling s. 147.

styrde nationalkonventet »och under dess namn tjugofyra millioner fransmän» [1]).

För att gifva än mera stöd åt det berättigade i i sin uppfattning af en allenastående. af samfälda val framgången nationalförsamlings fördärflighet återgifver Järta en »frejdad republikans» (Boissy d'Anglas) skildring af enkammarsystemets bedröfliga följder för folkrepresentanternas politiska moral och arbete, sådana denne »sett dem i verkligheten och icke blott i någon teoretisk dröm». Denna skildring förtjänar, säger han, att ej vara obekant för systemets svenska anhängare, i synnerhet som man icke kan komma med talet om dess upphof från någon folkfientlig »kamarilla» [2]).

Enkammarsystemet står tydligen för Järtas uppfattning såsom toppunkten af det abstrakta skematiserandet, såsom den konsekventaste och fullödigaste formen af de tillfälliga dagsströmningarnas och hufvudstadsopinionernas regemente, »det demokratiska envåldet» i »anarkisk» renhet [3]).

* * *

Den föregående framställningen har sålunda med afseende på Järtas uppfattning af den samfälda valprincipens natur och följderna af dess tillämpande gifvit vid handen ungefär detta.

De samfälda valens grundsats hvilar på en »*mekanisk*» uppfattning af staten. Dess förkämpar uppfatta den senare såsom ett aggregat af enheter; de förbise dess natur af en organism, sammansatt af en mångfald grupper och klasser, hvilkas organiska betydelse för staten skall afspegla sig i folkrepresentationen. Dessa samhällsgrupper, stånden, äro rotfästade i det svenska folkets *historia* och böra redan ur den synpunkten hållas i helgd; ty den organiska utvecklingen fordrar kontinuitet i fortbildningen, det nyas succesiva framgående ur det gamla. I samband med

[1]) Hvad har Sverige vunnit eller hvad förlorat sedan regeringsförändringen 1809? Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s.).

[2]) Enkammarsystemet skildradt och bestämdt af en frejdad republikan, Sv. Biet 1841, n:r 9.

[3]) Jfr insänd uppsats å 1:sta sid af Sv. Biet 1841, n:r 114. — Jfr s. 199 not 4 om partisplitet i de enkamriga, ur samfälda val framgångna församlingarna.

den sist anförda tanken står jämväl Järtas framhäfvande däraf, att de samhällets fyra organiska grupper, som företrädas uti riksdagen hafva en på häfden, denna vördnadsvärda rättstitel, grundad *rätt* till delaktighet i representationen; att gifva sitt bifall till dess våldförande är från de tillfälliga representanternas sida ett mot kommittenterna svikligt förtroendebrott.

Bakom krafvet på ståndsförfattningens ersättande med en representativförfattning på de samfälda valens basis står vidare såsom drifvande allmänåskådning en *abstrakt*, i luften teoretiserande och universaliserande statsuppfattning. Men hvad som duger för ett land, bringar det andra i olycka. Ty författningsformerna skola afpassas efter de *verkliga* förhållanden, som äro för den ifrågavarande statsorganismen individuellt säregna. Det svenska samhällets grundbeståndsdelar äro fortfarande de fyra stånden; någon social förskjutning, sådan som reformvännerna tala om, ser Järta icke till. Hvarför skola vi utan samma förutsättningar importera *utlandets*, f. ö. mångenstädes i själfva sitt hemland fördärfbringande, institutioner och författningsexperimentella produkter!

Reformvännerna tala också om »folkmeningen» såsom ett motiv för representationens omskapning. Det är, menar Järta, den vanliga bluffen: allmänopinionens identifierande med önskningarna inom vissa politiska kretsar. Något *folkets* djupt kända *behof* af en förändring finnes endast i rörelsemännens fantasi. Den verkliga och »sunda» allmänmeningen står på den andra sidan.

Efter att hafva tagit kännedom af dessa Järtas mera allmänt principiella gensagor, hafva vi undersökt hans farhågor för innebörden af en representationsförändrings *praktiska följder*.

Främst bland dessa står efter Järtas mening det mest olycksbringande, som hända kunde: undanrödjandet af *allmogens politiska betydelse*. Detta är det argument, som af Järta med det starkaste patos framhäfts, uppburet som det var af hans djupt-fästade öfvertygelse om bondeståndet såsom statens friska förnyelsekälla. Efter försvinnandet af allmogens politiska själfständighet skulle snart dess *sociala* vandra samma väg. Därmed finge dess kraftiga *odalmannaanda* sitt grundskott, och staten skulle till sin egen ofärd förlora denna friska kärna af gedigna »svenska» bönder, som i alla tider utgjort dess styrka och räddning.

Då Järta därefter skall fixera, hvilka samhällselement, som komma att föra rodret i de samfälda valens statsskepp, så är det tvänne, för honom lika motbjudande alternativ, han framställer till reformvännernas betänkande.

Det ena innebär, att det blir den materialistiska *rikedomsaristokratien*, som kommer att fungera som styrmän. Med lämpliga manipulationer å censusinstitutet bringar den först och främst de mindre bönderna ut ur den politiska världen. Öfverhufvud taget är det gifvet, att, om en *hög* census blir den gällande, de högre och framför allt de förmögnare samhällsklasserna skörda reformens frukter.

Men äfven med en *låg* census eller med *ingen* alls komma de samfälda valen att verka till de penningstarka valmännens gunst. Utlandets, särskildt det norska grannrikets exempel visa, att det är dessa, som behärska de till formen folkliga valen.

Öfverhufvud gifver Järta uttryck åt en viss aversion i allmänhet mot *penningen* såsom politisk värdemätare.

Den andra alternativa framtidsvy, som Järta uppmålar såsom de samfälda valens resultat, är: ett rått *massvälde*. Det är efter denna hans tankegång den aritmetiska mängden, som komme att regera i ett land med en representation byggd på den bekämpade principen, vare sig kombinerad med en låg census eller icke. De bildade samhällsklasserna däremot få se sig om efter plats i det politiska lifvet. Men mängden är för okunnig för att icke dess välde skall leda till statens olycka. Den »massa», han framför allt har i tankarna är den rörliga, lösa befolkningen, särskildt i städerna.

Massväldet, menar Järta, leder emellertid till maktens usurperande af en aristokrati, minst lika föraktlig som penningens: *demagogernas*. Dessa taga ledningen af de lätt vilseförda massorna. Och så slutar det hela därmed, att »de opinionsledande publicister» och deras gelikar komma att skiftesvis af den ombytliga hopen erhålla maktens tyglar i sina händer. Det blir anarki.

Att den andliga fysionomien hos en representation, bildad genom samfälda val, icke skulle för Järtas fantasi stå så sympatisk är klart. Den kunde efter hans uppfattning ej blifva tilltalande i en riksdag, där antingen penningmatadorer eller litteratörer, advokater o. s. v. spelade främsta rollen.

Af de båda system, som föreslogos till den fyrdelade representationens aflösare, hafva vi slutligen funnit Järta tilldela *enkammarsystemet* täflingens pris med afseende på konsekvent orimlighet. *Tvåkammarsystemet* erbjöde ju dock *någon* garanti mot opinionsväldets vådor. Enkammarsystemet, hälst förenadt med en »gränslös» valrätt, vore den följdriktigaste, på samma gång som ödesdigraste representationsform, hvari den mekaniska åskådningen utlöpte.

* * *

Ståndsrepresentationen är sålunda ett oafvisligt postulat i Järtas teori, framför allt beträffande den svenskt-konstitutionella staten. Det är den enda »organiskt» tillfredsställande. Den är sammansatt »efter en nödvändig fördelning af samhällets angelägenheter och efter dessas särskilda riktningar». Men detta betyder icke, att den skulle företräda »personliga eller korporationsintressen» [1]).

Dessa stånd, som enligt hvad vi funnit Järta försäkra, »utgöra de åldriga och ännu väsentliga beståndsdelarna af det svenska folket», låta, såsom han uttrycker sig, »icke lika lätt som en tillfällig nationalförsamling . . . hänföra sig af tillfälliga meningar»; de äro tvärtom »organer för nationens anda, för dessa stadiga begrepp och dessa oföränderliga känslor, som bilda hennes varaktiga tänkesätt» [2]). Just i denna dess stabila karaktär ligger tydligen efter Järtas mening en hufvudförtjänst hos ståndsrepresentationen framför den af flyktighetens märke stämplade samfälda valens riksdag.

Orsaken till ståndsrepresentationens förmåga att motstå »de skiftande opinionsilarna» anser Järta ligga just i den »mekaniska tröghet», man förebrår densamma, och i motsats hvartill man ställer det »enklare och därigenom rörligare beslutsmaskineri», som en annorlunda komponerad riksdag skulle erbjuda. »Om den svenska nationalrepresentationen», säger han, »öfverlägger långsamt, har den ock tillfälle att moget betänka sina beslut, som

[1]) Om Sveriges läroverk, V. skr. II, s. 504 noten.

[2]) Hvad har Sverige vunnit och hvad förlorat sedan regeringsförändringen 1809. Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s).

förut blifva sorgfälligt beredda inom dessa utskott, där valde män af de fyra stånden, förenade i ett rum, granska och utreda alla ärenden». »Väderkämpens» rörlighet anser han icke vara en nationalrepresentations kardinaldygd [1]). Och för öfrigt, menar han, skall man, när man lägger skulden för de långvariga riksdagarna på »själfva den organiska sammansättningen af vår nationalrepresentation», så har man skäl att erinra om den långa tiderymd, förhandlingarna taga i det norska stortinget, denna den nästan enklast sammansatta representation, man kan tänka sig [2]).

Hvad de särskilda stånden beträffar, så har Järta om *ridderskapet och adeln* i den svenska folkrepresentationen fällt det omdömet, att »säkerligen skulle ingen teori så lösa, som svenska folkets öden löst, det svåra problemet att bilda en adel, hvilken icke blott beskyddade, utan själf verkade det ädla inom hvarje bana för människokraften». Man finner på det ställe, där detta vitsord fälles, en fullständig apoteos af den svenska adelns karaktär. Den »stora jämlika massan af ädlingar» är besjälad af en »sant monarkiskt-republikansk anda» och af ett lefvande frihetssinne. »Nästan utan andra företrädesrättigheter, än dem tänkesättet gifver», innefattar detta det första ståndet och utvecklar dag för dag ytterligare »alla elementerna af nationens ädelhet, förtjänster uti krigets och fredens mest upphöjande yrken, lärdom, vitterhet och konstsinne — — — — samt jämte detta ett upplyst landintresse, och det ännu högre, att vårda nationens ära, fästad vid namnen af dess stora och gagneliga män». Men denna anda, menar han, skulle försvinna, om man sökte »aristokratisera» adeln genom att, såsom i forna perioder af Sveriges historia, yrka »för vissa släkter ett företräde, som skulle så småningom upphäfva den ringare adelns anseende och rättigheter». En dylik aristokratisering innebures uti tillskapandet af en pärskammare [3]).

---

[1]) Anf. st. — En gång har han sagt sig icke »vilja förneka de mekaniska olägenheter, som åtfölja vårt representationssätt»; men han tillskrifver dem samtidigt den förtjänsten, att de »vid en riktig behandling af sakerna, hindra och ej befordra folkväldets öfverdrift». Till statsrådet Nordin den 17 jan. 1820 (Ups. Univ. Bibl., F. 857 a).

[2]) Insänd uppsats i Ups. Corresp. 1836, n:r 60.

[3]) Hvad har Sverige vunnit eller hvad förlorat sedan regeringsförändringen af 1809? Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s). — Denna äresamma skildring af den svenska adelns natur hindrar emellertid icke Järta att vid sina tillfällen, i vredesmod öfver dess politiska uppförande i den ena eller andra frågan, gifva den ett alldeles motsatt betyg. Så får den en gång heta »detta det främsta, men sämsta ståndet» (Till statsrådet Nordin den 17 jan. 1829, Ups. Univ. Bibl.). En annan gång heter det: »i våra dagar, då Sveriges adel är i allt annat än till antalet så obetydlig . . . .» (Till Geijer d. 20 febr. 1838).

En aristokratisering af riddarhuset blefve också följden, ifall man, med inskränkning af dess medlemsantal, baserade densamma på *val* inom adeln. »Valda possessionater», säger Järta, »blefve ej mindre obändiga aristokrater än ovalda riddersmän, men mäktigare såsom färre och oåterhållna» [1]). Han fruktar, att genom val inom adeln skulle bildas ett riddarhus, uti hvilket inträdet icke blefve lätt för »någon *obesuten* ädling, hvars enda rikedom bestode i anboret snille, förvärfvade kunskaper samt fläckfri och i följd däraf icke skrålande fosterlandskärlek» [2]).

Den svenska adeln har den förtjänsten, har Järta påpekat, att icke vara ett *slutet* stånd. Redan på 1600-talet var den »förnämligast en tjänsteadel, uti hvilken inträde samt framgång till de högsta ämbeten och värdigheter vanns af lägre prästers, borgares och äfven bönders söner» [3]).

Denna egenskap tillkommer jämväl det andra ståndet, *prästerskapet*. Det rekryteras ur alla andra samhällsklasser (jfr ofvan s. 169 f.). I öfverensstämmelse med ståndsrepresentationens mening öfver hufvud, har detta riksstånd icke att vårda »några rättigheter och fördelar, tillerkända en ifrån folket afsöndrad prästerlig kast», utan »hela samhällets andliga angelägenheter» [4]). Då ju stat och kyrka äro med hvarandra innerligen förenade (ofvan s. 60), är det svenska prästerskapet »icke en korporation utom staten, utan ett stånd inom den, deltagande i stiftningen af dess lagar, i vården af dess högre angelägenheter samt i utöfningen af folkets själfbeskattningsrätt» [5]).

---

[1]) Till statsrådet Nordin d. 17 januari 1829, Ups. Univ. Bibl. (F. 857 a).

[2]) Om ämbetsmän såsom medlemmar af nationalrepresentationen, 1:sta art., Ups. Corr. 1835, n:r 25.

[3]) Till Geijer d. 20 febr. 1838. Jfr ofvan s. 172 f.

[4]) Om Sveriges läroverk, V. Skr. II, s. 504 not.

[5]) Anf. st. s. 484. — Med afseende på prästeståndets sammansättning föreslår Järta med bittert skämt, att man, såsom en förberedelse till hela ståndets afskaffande, måtte utesluta biskoparne samt utsträcka valrätt och valbarhet till »alla ordets och kyrkans tjänare, till adjunkter, till klockare

Af det anförda framgår, hvilka principer och statliga lifsangelägenheter de båda främsta stånden enligt Järtas åsikt företräda. Adeln representerar tydligen storsintheten, »äran», den höga bildningen, och jämte allt detta ett »upplyst landintresse». Prästerskapets deltagande i representationen följer af kyrkans inordnande som en faktor i statens kulturarbete; detta stånd representerar statens andliga intressen. Hvarken adel eller prästerskap äro slutna kaster; ingendera får uppenbarligen ledas af korporationsintresset allena.

Af de elementer, som ingingo i det vid riksdag representerade *borgarståndet* satte Järta väl största värdet på magistratspersonerna, om han också icke alltid hade från sin synpunkt anledning att prisa de samtida politici af denna klass. Med satiriserande beskäftighet förklarar han sig emellertid anse det för den allra angelägnaste förberedelseåtgärden till den kommande »förnuftsenliga» representationsreformen »att rensa borgarståndet, hvarest näringarnas intressen isynnerhet böra vara representerade, från ämbetsmän — — —, d. v. s. från rådmän af litterata klassen och enkannerligen från borgmästare» [1]. Pilen är, som vi finna, riktad mot ståndets köpmanna- och industriidkareelement. Af skäl, dikterade af hans motvilja mot penningemännen, betviflar han också nyttan af ett borgarståndets numeriska förstärkande. »Penningdryga eller vinglande brukspatroner till ett större antal i borgarståndet skulle måhända ej öka detta stånds vishet i samma mån, som de ökade dess anspråk på välde» [2].

Bondeståndets förefintlighet i nationalrepresentationen ansåg Järta, som bekant, vara den svenska statsförfattningens pärla.

---

samt *nominatim*, med afseende på producentintressets kraf, till godsherrars huspredikanter». Om ämbetsmän såsom medlemmar af nationalrepr. Ups. Corr. 1835, n:r 25.

[1]) anf. st.

[2]) Till statsrådet Nordin den 17 januari 1829, Ups. Univ. Bibl. »Ofrälse ståndspersoners» inträde i svenska riksdagen har Järta en gång antydt möjligheten af. På tal om Norges införlifvande med Sverige skrifver han: »Om svenska ofrälse ståndspersoners representationsanspråk kunde göras antagligt på något sätt, som vore förenligt med den gamla svenska nationalrepresentationens anda, skulle norska herrebönder kunna med denna svenska ståndsklass införlifvas». Utlåtande i föreningsfrågan 25 sept. 1814, Järtas och Wirséns brefväxl. s. 151.

En beteckning på detsamma, mot hvilken han ständigt opponerar sig, är den af oprivilegieradt stånd i motsats till de privilegierade. *Alla* stånden hafva sina särskilda »privilegier», bondeståndet också sina, af hvilka den värdefullaste är representationsrätten [1]. Hans motvilja mot förvanskandet af dess rena bondkaraktär känna vi redan. Liberalerna tillskrifver han den önskan att så småningom omskapa bondeståndet, »redan till någon del uppblandadt med halfherrar», till »ett stånd af sådana ofrälse jordegare, som med förtjänsten att icke hafva tjänat staten förena den att ej vara bönder» [2]).

Vi känna Järtas höga tankar om *ämbetsmännens* stora betydelse för statens lif. Dock vill han icke gå med på tanken om deras *särskilda* representation i riksdagen. »Man hör ofta sägas», yttrar han, »att då kyrkans ämbetsmän deltaga i representationen, borde äfven statens ämbetsmän ega samma ståndsrätt». Med hänvisning därtill, att ståndsrepresentationen icke innebär korporationsintressenas tillgodoseende utan de särskilda

---

[1]) Se t. ex. Några ord om de privilegierade riksstånden, Sv. Biet 1840, n:r 175, Om adressen till Sveriges allmoge 3 art., Sv. Biet 1844 n:r 110, och flerstädes.

[2]) Om ämbetsmän såsom medlemmar af nationalrepresentationen, 1:sta art., Ups. Corr. 1835, n:r 25. — Jfr ofvan s. 191 noten. — Järta motsätter sig gifvetvis sådana partiella förändringar i bondeståndets sammansättning, hvilka han ansåg såsom steg i den antydda riktningen, hvilka sålunda bidrogo att betaga bondeståndet dess rätta bondenatur. Det är blott med *ord*, menar han en gång, som man i sina representationsförslag hedrar det människoarbete, »hvilket frambringar och upphämtar jordens alster»; men i verkligheten öfverflyttar man »de rättigheter, som i Sverige från urminnes tider varit fästade vid detta lefvande arbete, till den döda materia, hvarpå det användes, — till den större eller mindre jordklumpen». »Det är denna», fortsätter han, »som man under våra senaste riksdagar velat hafva representerad i bondeståndet, och icke, såsom af ålder, endast den på jordens bruk, i sin svett och möda arbetande *bonden*». Sålunda har man velat, att valrätt och valbarhet till bondeståndet skulle utsträckas till »hemmansegare» äfven då de icke voro »jordbrukande bönder» [afser det från riksdagen 1840—1841 till den år 1844 sammanträdande riksdagen hvilande förslaget om förändring af 15 § i gamla R.O., hvilket förslag föll på grund af vägrad sanktion; jfr ofvan s. 191 noten]. Men hvad skulle följden blifva, frågar Järta, af en dylik reform? Jo, »den borgerlige millionärens son» skulle, genom att för sina penningar skaffa sig jord, därmed också vinna valrätt och valbarhet till bondeståndet. Om adressen till Sv:s allmoge, 3:dje art., Sv. Biet 1844, n:r 110.

samhällsangelägenheternas (ofvan s. 205), förnekar Järta det riktiga i den nämnda slutledningen.

Emellertid anser han det synnerligen lyckligt och af nöden för det politiska arbetets gagnelighet, att ämbetsmän finnas i representationen, om också ej såsom ett särskildt ämbetsmannastånd. Vi hafva ofvan omnämnt ämbetsmannaelementet i borgarstandet. »Den allmänna opinionen», säger Järta, »har ock länge, ibland skälen för sitt tadel af vårt representationssystem, ställt i främsta rummet det, att samhällets lärande medlemmar, statens ämbetsmän — hvartill efter nyare begrepp äfven räknas folkets religionslärare — utgöra det hela af *ett* riksstånd och betydliga delar af tvenne andra». Järta motiverar sin uppfattning af ämbetsmännens nödvändighet i representationen genom att peka hän på hvad våra förfäder — »de narraktiga gubbarne», som han med ironi tillägger — tänkte i saken. »I sin enfald» säger han, trodde de »det icke vara alldeles onyttigt, att ibland folkets ombud vid riksdagarna funnes äfven sådana män, hvilka egde den högre själsbildning, som man väntar hos kyrkans och statens tjänare; hvilka hade någon vidsträcktare kännedom om samhällets allmänna angelägenheter, än den, som vanligen förvärfvas inom en herrgård, ett handelskontor, en salubod, en verkstad, ett bränneri eller annan fabrik, en hammarsmedja o. s. v.; hvilkas förhållanden till särskilda klasser af medborgare kunde gifva dem en säkrare erfarenhet af hela nationens behof och tänkesätt än den, som socknestämman eller gillet eller bruksegaremötet och andra sådana kongresser erbjuda». Om man invänder, att ämbetsmännen kunde låta sin öfvertygelse ledas af hoppet om deras af regeringen beroende befordran, så må man, menar Järta, ihågkomma, att kapitalister, köpmän o. s. v. lika antagligen skulle söka vid sin lagstiftningsverksamhet tillfredsställa sin enskilda nytta. Järta betonar också de svenska ämbetsmännens oafsättlighet och däraf följande själfständighet [1]).

Vi hafva redan förut (s. 27 ff.) berört Järtas ställning till hvad som nu skulle kallas *kvinnans politiska rösträttsfråga.* »Att stifta lagar i staten är icke hennes bestämmelse», säger han.

[1]) Om ämbetsmän såsom medlemmar af nationalrepresentationen, Ups. Corr. 1835, n:r 25.

Hennes uppgift i samhället är en annan. »Hon vårdar, hon mildrar, hon förädlar sederna. Hon befordrar denna lifvets trefnad, hvarförutan friheten dör, denna kärleksrika anda, utan hvilken rättvisan blifver formernas tyranni, detta skönhetssinne, som upplyfter staten bland den eviga harmoniens skapelser» [1]).

* * *

Vi hafva tagit del af Järtas polemik mot de samfälda valen och för ståndsrepresentationen. Den senare, motsvarande samhällets ur den historiska utvecklingen framvuxna »organiska» hufvudriktningar, företräder dessa, icke några korporationsintressen. Vi hafva äfven sett Järta tillskrifva ståndsrepresentationen egenskapen af gagnelig stabilitet i sitt politiska arbete, i motsats hvartill han betonat den samhällsfarliga ostadigheten såsom ett kännemärke på den ur samfälda val framgångna folkförsamlingen. Slutligen hafva vi anfört några Järtas idéer med afseende på de särskilda delståndens natur. Därjämte hafva vi påpekat hans framhäfvande af den stora betydelse för staten, som ligger däri, att ämbetsmännen, dessa ett ideellare och mera vidtomfattande tänkesätts representanter, rikta nationalförsamlingen med sin högre själsodling samt sin djupa erfarenhetskunskap om de samhälleliga angelägenheterna och folkets behof. Slutligen hafva vi berört hans uppfattning af den kvinnliga valrätten.

Vi skola i nästa afdelning angifva några Järtas tankar om riksdagens representativa natur, om representantmandatets innebörd samt om nationalförsamlingens uppgift och verkningssätt.

[1]) Svar etc., V. skr. II, s. 413 f. Jfr ock s. 401 ff. — Däremot synes han finna kvinnornas medräknande i politiken vara i öfverensstämmelse med reformvännernas principer. Kvinnokönet är »*tillsvidare* undantaget» från den på personlighetsprincipen grundade allmänna valrätten, anmärker han (Den stora, fullständiga reformen, Sv. Biet 1844, n:r 37; kurs. af oss). — Mot det s. k. Ekholmska eller »reformvännernas» förslag 1844—45 gör han den invändningen, att »det är endast åt svensk *man*, som valrätt, i grund af fast egendom, blifvit medgifven». »Om hittills», säger han, »i detta fall likasom i andra *les plus forts ont fait la loi* [jfr ofvan s. 22], så skulle det icke hafva varit värdigt reformvännerna att föreslå en sådan rättelse af det illiberala förhållandet, som kunde bringa den ifrågavarande vallagen till analogi med den då yrkade och sedermera lyckligen genomdrifna lag, hvilken upphäft olikheten af mans och kvinnas arfsrätt å landet?» (Något om reformvännernas representationsförslag, Ups. Corr. 1846, n:r 13).

7.

Folkrepresentationens väsen och uppgifter.

Dess representativa natur och allmänna uppgift. Representantmandatets innebörd. Representationens särskilda funktioner: lagstiftningen; beskattningen; kontrollen öfver styrelsen.

»Nationens röst», anmärker Järta, är »hvad man anser riksens ständers beslut skola uttrycka» [1]). »Folkets *allmänna vilja*», mena »de liberala statslärarna», skall genom representationen framställas [2]). Såsom redan förut visadt (ofvan s. 25 ff.), kritiserar emellertid Järta talet om en dylik allmänvilja. Han bestrider, som vi veta, den förutsättning af »en allmän folkvilja och dess rättmätiga allmakt», hvarpå den bekämpade fördragsteorien hvilar. Han vill icke tillskrifva folkombudens beslut egenskapen af »den allmänna viljans maktspråk». Framför allt förnekar han denna allmänna viljas absoluta förnuftsmässighet. »Att en enda *människa* eller flera *människor*, såsom ett suveränt folks ombud, skola hållas för ofelbara förkunnare af det absolut rätta, anser jag för lika falska och lika skadliga läror» [3]). I stället för företrädare af »nationens röst» eller »folkets allmänna vilja» låter Järta representationens fyra stånd vara »organer för nationens anda, för dess stadiga begrepp och dessa oföränderliga känslor, som bilda hennes varaktiga tänkesätt» [4]).

Ur de anförda citaten samt ur sammanhanget af Järtas hela organiska åskådning, särskildt hans definition af det idealiska begreppet folk och af en historiskt fattad »allmänmening», torde man kunna draga följande slutsatser med afseende på hans åsikt om dels folkförsamlingens representativa natur och dels den allmänna karaktären af dess politiska arbete.

Skulle Järta hafva kunnat gå in på att betrakta folkrepresentationens beslut såsom »nationens röst», så skulle han med »nationen» icke hafva menat det mekaniskt räknebara folket.

1) Om 106 och 107 §§ regeringsformen, V. Skr. II, s. 570.

2) Svar etc., V. Skr. II, s. 336.

3) Anf. st. ss. 398 och 410. Jfr ofvan s. 29.

4) Hvad har Sverige vunnit eller hvad förlorat sedan regeringsförändringen 1809? Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s.). Jfr ofvan s. 205.

Han skulle med detta ord i stället hafva betecknat folket i sin organiska sammansättning och utveckling. Först och främst måste han anse representationen vara språkrör, icke för folket, fattadt såsom summan af de enskilde, utan för folket såsom helheten af med hvarandra organiskt sammanhängande samhällsgrupper. Vidare skulle man säkerligen äfven i den riktningen kunna uttyda hans åskådning, att en dylik karaktär af »nationens röst» enligt densamma tillkomme representationen icke såsom de för tillfället koexisterande individernas företrädare; utan den nämnda egenskapen skulle tillskrifvas densamma, emedan den historiska utvecklingen, d. ä. statsorganismens utveckling, frambragt ett dylikt organ för folket såsom »en fortlefvande organisk personlighet». Den »nation», hvars »röst», representationen vore, skulle sålunda omfatta icke blott de i nuet lefvande individerna, utan de försvunna, närvarande och kommande generationerna i deras förening till ett folk. På sådant sätt torde man böra fatta Järtas nyss anförda ord, att riksstånden äro organer för nationens »anda» och »varaktiga tänkesätt». Folkets statsrättsliga organ har enligt Järta genom en naturlig växt utbildat sig i harmoni med hela samhällsorganismen. Folkrepresentationen blir för honom »nationens röst» i idealisk och organisk mening.

De i denna afdelnings begynnelse anförda orden jämte andra i samma sammanhang gifva ock upplysning med afseende på Järtas åsikt om *den allmänna karaktären af representationens uppgift*. Folkets ombud hafva icke genom sina kommittenters val »fått sig delegerad Guds vishet». Däraf följer det svar, Järta gifver på frågan, hvad »en nation med representativ författning har att vänta af sina ombud». »De oskäliga fordringar, som granskare af deras handlingar äro så benägna att göra», måste nedsättas. Alltså intet kraf på ofelbarhet. Hvad representationen emellertid har att göra, är att vårda och underhålla statsorganisationens »växtkraft». Detta sker icke genom »ett ideligt rättsmakeri» [1]). Tvärtom skola fordringar ställas på »en *viss storhet* i nationalrepresentationens anstalter och omsorger» [2]), då dess öfverläggningar nämligen böra vara »egnade endast åt

1) Svar etc., V. Skr. II, s. 410 f.

2) Om utgifvande af en statsekonomisk journal, V. Skr. I, s. 101 f. Kurs. af oss.

rikets stora angelägenheter» [1]). Efter Järtas omdöme »är det icke i dess omedelbara mekaniska, utan i dess organiska inverkan uti nationens hela lif, som en nationalrepresentations värde bör sökas» [2]).

Frågar man efter Järtas föreställning om karaktären af den enskilde folkrepresentantens kall, så blifver svaret det i betraktande af hela hans åskådning enda möjliga: att han naturligtvis icke tolererar något *imperativt mandat*. Åsikten, att folkombudet må betrakta sig såsom allenast fullmäktig för några hufvudmän, står i bestämd strid med Järtas uppfattningssätt. Han beundrar Burke för att denne inför sina valmän förklarade sig icke lyda deras instruktioner, utan endast rätta sig efter »sanningens och naturens föreskrifter». Likaledes citerar han med gillande den engelske statsmannens ord, att han visserligen borde gifva akt på väljarnes opinion, men på en sådan opinion, som de och han själf måste hafva fem år därefter. Burke, menar Järta, vördade nog en folkmakt, men icke i meningen af den tillfälliga folkstämningen. »Han »handlade såsom representant för det förnuftiga, som folket *borde* vilja, icke för det dåraktiga, som hopparna någon stund ville» [1]). Alltså: självständigt bedömande utan underkastelse under valmännens föreskrifter.

[1]) Om 106 och 107 §§ regeringsformen, V. Skr. II, s. 57.

[2]) Hvad har Sverige vunnit eller hvad förlorat sedan regeringsförändringen 1809? Ups. Univ. Bibl. (F. 857 s). — Åt sin öfvertygelse om den höga nationalandan såsom den nödvändiga förutsättningen för representationens goda arbete, gifver Järta uttryck med följande ord: »Likasom allt annat lefvande inom sinnevärlden fordrar det representativa systemet icke blott en materie, hvilken utsträcker sig i rummet, utan äfven en kraft, som fortgår i tiden. Den lagstiftande kroppen (le corps législatif), så rik på lemmar den må vara, är ej en sann representation af folkets lif, om ej en nationlig själ genomtränger honom och sätter alla dess ledamöter i en organisk vexelrörelse till samhällets allmänna mål. Detta andeliga qualitativa utgör det representativa systemets väsende, men icke det endast qvantitativa, hvaruti en atomistisk statslära vill låta det bestå. Folkväldets corpuscler må fylla hvarje vrå inom statens verkningsrymd; deras mekaniska sammanfattning bildar dock icke ett sannskyldigt representativt system, när det händer, såsom under den fordna såkallade frihetstiden i Sverige, att de flesta af dessa maktegande grand endast röras af enskild vinningslystnad, samt att främmande regeringars inflytande är det enda, som sambinder deras tillfälliga gyttringar.» — Rec. af Heml. handl. till Sv:s hist. efter Gustaf III, Svea 1825, VII: 2, s. 290. De anförda orden innebära, såsom synes, också en udd mot den »mekaniska» demokratien.

* * *

Betrakta vi folkrepresentationens verksamhet i dess särskilda funktioner så hafva vi först att tillse, om någon Järtas tanke med afseende på *lagstiftningen* kan vara af intresse att anföra.

Motiverna till 1809 års regeringsform särskilja som bekant »den lagstiftande makten» från de båda andra »statsmakterna», den styrande och den dömande. Som redan förut betonadt, fullföljer memorialförfattaren emellertid icke denna uppdelning, när det gäller de reala maktfaktorernas bestämmande (jfr ofvan sidan 81). Makten att stifta lagar förklarar han sålunda tillkomma »riksens ständer gemensamt med konungen». I full öfverensstämmelse med detta uttryckssätt är också den definition på »lag», som man skulle kunna extrahera ur ett yttrande af Järta. Han förklarar nämligen en gång, att de ekonomiska författningarna »ej kunna i sträng bemärkelse kallas lagar», emedan till deras »stiftande, upphäfvande och förändring konungen och riksens ständer icke sammanverka» [2]). Den betydelse, han här gifver åt begreppet lag, är alltså en formell: för en lag fordras konungs och riksdags gemensamma beslut; en af den ena statsmakten ensidigt beslutad sådan är ingen egentlig »lag».

Man finner annorstädes hos Järta antydningar, som mera öfverensstämma med tankegången i grundlagsmotivernas första motställning af »den lagstiftande makten» gentemot »den styrande». I förbigående kan anmärkas, att redan ordalydelsen i motivernas fortsättning — »riksdagen gemensamt med konungen» — sätter representionen i första rummet bland lagstiftningsmaktens faktorer. Järta säger nu på ett ställe, som redan förut i annat sammanhang anförts: »Ett folk, idealiskt fattadt, har en vida fullständigare representation än den, som samlas i flera eller färre *konstitutionella kamrar*. Religionsläraren, uppfostraren . . . alla, som medverkat att utbilda den gemensamma kraften, deltaga med *lagstiftaren* i denna representation» [3]). Här kallar han na-

[1]) Svar etc., V. Skr. II, s. 375 f.

[2]) Om 106 och 107 §§ regeringsformen, V. skr. II, s. 567.

[3]) Svar etc., V. skr. II, s. 413. Kurs. af oss.

tionalrepresentationen — på svenska »riksens ständer» — rent ut för »lagstiftaren». Å annat håll fäller han dessa ord: »Då regeringsformen föreslogs till antagande af riksens ständer, yttrade det dåvarande konstitutionsutskottet sig hafva haft för afsikt att bilda *en lagstiftande makt*, visligt trög till verkning, men fast och stark till motstånd. På denna grund trodde man då *riksens ständers* makt och anseende säkrast hvila» [1]. Äfven i dessa satser identifieras sålunda den lagstiftande makten med riksens ständer, folkets representanter. Emellertid är ingen större betydelse att tillägga de anförda yttrandena. Tagna isolerade, skulle de visserligen gifva vid handen, att i deras upphofsmans föreställningssätt representationen tett sig som den lagstiftande makten par préférence. Men som bekant var Järta långt ifrån anhängare af en maktdelningslära, enligt hvilken funktionernas tredelning sammanfölle med funktionärernas.

Med afseende på lagstiftningsarbetets karaktär öfver hufvud hänvisas till hvad ofvan (sid. 213) sades om representationens uppgift i det hela. Ett oaflåtligt och småaktigt »rättsmakeri» bör ej känneteckna dess verksamhet. Meningen är väl, att lagstiftningen skall uppdraga de stora konturerna utan att genom för detaljerade bestämmelser öfver höfvan inskränka den styrande maktens fria verksamhetssfär.

Själfbeskattningsmakten, säger författaren till regeringsformens motiver, upprätthåller och befäster nationalrepresentationen. »Dess vårdande är följaktligen icke blott för nationens välstånd, utan äfven för dess frihet af den yttersta vikt» [2]. I Sverige innefattar den en »urgammal» folkets rätt (R. F. § 57). I England vände sig den stora striden för friheten förnämligast kring beskattningsrätten [3].

Men vid sitt utöfvande af denna rätt skall representationen låta sig ledas af en vidgad förståelse af statens natur och uppgift, icke af en småaktig och oftast ogrundad ängslan för stora skatter, menar Järta. Då man genom kalkylering begrundar sin klagan öfver en tyngande beskattning, säger han, »bekymrar man sig icke med att undersöka, huruvida en mera fullkomnad och därigenom kostsammare statsorganisation gifver den tyngre beskattade nationen ett friare och trefligare samfundslif, ty frihet och trefnad kunna ej bringas under sifferräkning. Statsborgaren, tänker man, njuter ungefärligen samma skydd för sitt lif och sin privategendom i det ena landet som i det andra; och till hvad mera behöfver han bistånd af samhällsföreningen?» Man bör emellertid betänka, att statens ändamål är oändligen vidsträcktare än rättsskyddet, medlet, allenast. I det ena landet, där styrelsen icke bekymrar sig om anstalter för framtida släktens själfständighet, välstånd och förädling, betalar statsmedlemmen relativt mycket dyrare sin statsborgarrätt än i ett annat, där regeringen tager omsorg äfven om högre ändamål. Icke får man såsom skadlig statslyx beteckna sådant bruk af nationalkraften, som befrämjar de heligare ibland mänsklighetens angelägenheter [1].

[1] Om utgifvande af en statsekonomisk journal, V. skr. I, s. 98. Kurs. af oss.
[2] Konst. Utsk:s memorial 2 juni 1809, V. skr., sid. 52.
[3] Svar etc., V. skr. II, s. 373.

För representationen såväl som för den enskilde statsborgaren, fortsätter Järta vidare, bör det stå klart, hurusom i själfva naturen af samhälle ligger nödvändigheten af *ständiga skatter*. Atmosfären trycker på hvarje människokropps yta med en bestämd vikt. »Men hvad annat för statsborgaren äro de ovillkorligen nödiga offentliga anstalterna, religionen, regeringen och lagskipningen, fosterlandsförsvaret, uppfostringsverket, o. s. v., än atmosfären för den enskilda människan? En stat kan ej mera lefva utan dem än någon fysisk organism utan luft». »Den sträfve patrioten» skall därför icke anse sig pliktig att »oupphörligen klaga öfver tyngden af de inrättningar, hvarförutan staten icke vore stat och han själf ej annat än ett i skogarne kringirrande djur». Nationalkraftens befrämjande är samhällets ändamål. Nya statsanstalter blifva därför ständigt nödiga, och de kunna också af den ständigt växande nationalkraften allt lättare underhållas [2]. Järta finner det därför bedröfligt, att ett riksstånds första hälsning till de öfriga utgjuter sig i klagan öfver en omåttlig beskattning, — en klagan, som söker sitt stöd i på grund af sin ensidiga siffermaterialism alldeles missvisande statistiska beräkningar. Han anser sig böra protestera mot hela den anda, som uttrycker sig i sådana, efter hans mening, jeremiader som följande: »det måste blifva möjligt, att landet styres genom inrättningar, ej kostsammare än att det mäktar underhålla dem, *eller ock upphör*

[1] Om statistik, V. skr. II, s. 219.
[2] anf. st. s. 223 f.

landet att styras» — eller ett sådant verop som detta: »en fiende kunde ej strängare beskatta, än vi själfva ålagt oss» [1]). All dylik låt utgår, menar Järta, som vi veta, från »materialistiska» kalkyler, hvilka icke taga i betraktande vare sig den växande skatteförmågan eller det allt mera omfattande vordna statsändamålet, kulturens hela stegring och däraf följande vidgade statsomsorger och statsbehof. — I förbigående opponerar sig Järta mot det påstående af hans kritiker i »Allmänna Journalen», att man i representativa stater tryckes af en hårdare beskattning än i despotiska. Han anför till vederläggande häraf statistiska bevis [2]) (jfr ofvan s. 50).

Om således vissa statsbehof kräfva *ständiga* skatter, så medgifva andra *föränderliga*. Som bekant utlade Järta i en särskild skrift den tolkning af svenska grundlagens bud, hvilken inskränker riksdagens uteslutande beskattningsmakt till de senare, i regeringsformen betecknade såsom »bevillningar», hvarmedelst utöfver statsverkets ordinarie inkomster statsbehofven böra fyllas; för de ständiga, ordinarie inkomsternas förändring bör däremot erfordras samfäldt beslut af *båda* statsmakterna. De juridiska skäl, hämtade ur grundlagens ordalydelse, hvilka Järta anför till stöd för sin uppfattning af regeringsformens mening, kunna i detta sammanhang förbigås. Men till dem fogar han äfven grunder af allmän-politisk innebörd. Han framhäfver nämligen, att det egentligen är af större vikt för vissa hufvudklasser af folket än för regeringen »att icke hela beskattningen göres beroende af sådana tillfälliga hugskott och intressen, som möjligen kunde vid någon riksdag bestämma riksens ständers beslut». Statsverkets oundgängliga behof måste alltid tillgodoses genom en viss summa, antingen nu denna bildas af ständiga eller tillfälliga skatter. Men skulle de, som nu äro ordinarie, när som helst kunna af riksdagen afskrifvas och ersättas med tillfälliga, så kunde det hända, »att vid den ena riksdagen bördan af de nuvarande grundskatterna hvälfdes på de industriella näringsgrenarna, och däremot vid en annan, när

[1]) Svar etc., V. skr. II, sid. 318.

[2]) Anf. st. s. 327 f. — Emellertid säger han en gång: »Af alla tillgångar äro plundringar, hvartill jag räknar öfverdrifna beskattningar, de vådligaste, emedan de uttömma den produktiva kraften». Till Wetterstedt, d. 12 apr. 1812 (Ups. Univ. Bibl.).

missnöjet häröfver föranledde en reaktion, att grundskatterna, hvilka emellertid upphört att utgå i beräkningen af fastighetsvärden, *återställdes*, äfven med förökad tyngd». Och han visar ånyo på frihetstidens afskräckande exempel på huru godtycke och osäkerhet bli följden af att den folkliga statsmakten allena styr och ställer med statens ständiga inkomster [1]). Järta fick icke vara med om det framskridna stadiet af den utveckling i hans eget land, hvilket genom att nedbringa de ordinarie inkomsterna till en tämligen oansenlig bråkdel af det hela, alldeles kontrasterar mot hvad han ansåg vara det normala och nyttiga för samhället [2]).

Hvad slutligen angår folkrepresentationens *kontrollerande* verksamhet, så står Järtas åskådning härutinnan i öfverensstämmelse med hans allmänna fordran på »en viss storhet i nationalrepresentationens omsorger och anstalter» (jfr ofvan s. 213). Vi hafva redan tagit del af hans kraf i detta afseende.

8.

Den kommunala självstyrelsen.

Järtas utsagor därom. Slutsatser af dessa med afseende på hans uppfattning: mot provinsnämnder; skillnad mellan land och stad.

Vårt århundrade har varit vittne till de europeiska folkens småningom fortgående politiska myndighetsförklaring icke blott i den meningen, att de fått medbestämmanderätt vid afgörandet af statens stora angelägenheter. Det har också fått skåda en allt rikare utveckling äfven af den *decentraliserade* folkliga självstyrelsen, den gren af folkets politiska verksamhet, som rör sig inom de primära eller sekundära *kommunernas* gränser.

I Sverige har den politiska friheten såväl som den kommunala självstyrelsen gamla rötter. Den senare öfverflyglades dock

[1]) Ups.-Correspondenten 14 juni 1834. Se utdraget hos Nauman, Sv. statsförf.-rätt, ny uppl., IV s. 28 f.

[2]) På tal om riksdagens beskattningsmakt, kan tilläggas, att Järta icke var någon vän af *provinsiella* beskattningsnämnder. Se härom nästa afdelning.

under tidernas lopp af den centraliserade kungliga förvaltningen. Det låg i sakens natur, att den aldrig helt kunde utslockna; kommunernas egendom och andra af samlifvet uppkomna gemensamma angelägenheter måste alltid påkalla en samförvaltning, utöfvad af medlemmarnes valda förtroendemän.

Ett kraftigt steg framåt tog den kommunala självstyrelsen i Sverige genom nyorganisationen 1862.

Järta skulle emellertid säkerligen icke hafva känt sig tilltalad af denna den de Geerska representationsreformen förberedande nydaning; framför allt skulle landstingsförordningen och förordningen om kommunalstyrelse på landet hafva uppväckt hans oblida känslor.

Det är först och främst i några skrifvelser till kungl. majestät under sin landshöfdingetid, som Järta får tillfälle att uttala sig angående den kommunala självförvaltningen, särskildt *den provinsiella*. Kungl. majestät hade år 1815 med anledning af en riksdagens skrifvelse anmodat landshöfdingarna att sammankalla länsvis sammansatta nämnder för att fatta beslut om årliga afgifter att af länets invånare uttagas för att användas till den veneriska smittans hämmande. Denna skrifvelse uppkallade Järtas bemötande. I en svarsskrifvelse till kungl. maj:t betonar han först och främst den kränkning af grundlagens § 57, som låge däri, att provinsialmöten skulle ingripa i riksdagens ensamrätt beträffande svenska folkets beskattning. Därefter uppdrager han bl. a. en bild af de följder för staten, som skulle kunna komma däraf, att man gåfve dylika uppdrag — »till en början vissa ekonomiska angelägenheter och sedan möjligtvis vidsträcktare politiska befattningar» — åt »öfverläggande och beslutande provinsialsamfund, utan konstitutionellt bestämd organisation och utan lagligen begränsad verkningsförmåga». Han uttalar denna mörka profetia: »Om med den utsträckning till administrativa åtgärder, som man uti flere af riksens ständer vid den sista riksdagen framställda förslag sökt gifva åt länshushållningssällskapens verksamhet, skulle förenas efterdömet af provinsialbeskattningsmöten, fruktar jag, att riket någon gång kunde åter upplösas till det oregelbundna och svaga aggregat af fylken, hvarifrån det af framfarna tidehvarfs store män blifvit bildadt till en stat af hel form och därigenom af den förenande kraft, som hittills bevarat dess bestånd och som ännu erfordras för att detta självbestånd ytterligare bevara». *Socknestämmor* anses visserligen, fortsätter han, kunna fastställa vissa afgifter för bestridandet af sina rent lokala behof. »Men då anses denna menighet såsom ett bolag, för hvars öfverläggningar och beslut särskilda lagar stadgat en bestämd ordning». Besluten fattas också där af de personligen närvarande socknemedlemmarne, af hvilka hvar och en har tillfälle att deltaga i öfverläggningen. Ett helt läns självbeskattning däremot kan icke på detta omedelbara sätt handhafvas, utan måste utöfvas af en representation, utan »laglig grund» och »behörig form». En sammanjämkning af bland de särskilda socknemenigheterna företagna omröstningar vore ju en alldeles för ohandterlig apparat.

Järta föreslår en sådan omtydning af riksdagsskrifvelsen, att riksens ständer måtte anses hafva beslutat en viss bevillning, men att »vissa deputerade ifrån socknarne inom länet» skulle få *öfverlägga* om de af konungens befallningshafvande utdebiterade beloppens lämpligaste *användning* till det afsedda ändamålets uppnående. På så sätt skulle detta angelägna samhällsbehof blifva tillgodosedt »utan äfventyr, att en af hufvudgrunderna för rikets statsförfattning därigenom rubbades eller åtminstone kunde anses rubbad» [1]).

Året därpå finner man Järta ånyo gifva kungl. maj:t del af sina betänkligheter mot länskommittéers användande; denna gång skulle sådana enligt regeringens anmodan sammankallas för att yttra sig öfver de nödiga åtgärderna till öfverflödets hämmande. Ordalagen i den kungliga skrifvelsen finner Järta möjligen kunna föranleda kommitterade att anse sig befogade till en granskning af kunglig majestäts författningar och anstalter med afseende på utrikeshandeln. Han anhåller om en precisare bestämning af de omtalade länskommittéernas uppgift; ty han anser sig icke utan kungl. maj:ts uttryckliga befallning »böra underkasta dess höga åtgärder och beslut någon offentlig pröfning af ett samfund, som väl icke eger den ringaste konstitutionella betydenhet eller representerar länets invånare, men likväl skulle kunna anses uttrycka något mera än dess ledamöters individuella tänkesätt» [2]).

[1]) Till kungl. maj:t angående veneriska smittans hämmande, d. 26 sept. 1815. Riksarkivet. Delvis refererad hos Forssell, Lefnadsteckning, s. C f.

[2]) Till kgl. maj:t ang. länskommittéer för att yttra sig om medel mot öfverflödet, d. 25 aug. 1816. Riksarkivet. Forssell, anf. a. s. XCIV f.

I den en månad senare afgifna berättelsen om den nämnda öfverflödskommittéens verksamhet återkommer Järta till samma tema, som vi ofvan sett honom behandla. Han »bör ej dölja» för kungl. maj:t, att »denna kommittés sammankallande väckt inom orten något uppseende, att man nog allmänt föreställt sig, att kommittéen skulle ega makt att afgöra vissa, hushållningen inom länet rörande frågor», bl. a. förhållandena med afseende på brännvinsbränningen. Befästandet och utbredandet af dessa »irriga begrepp», hvartill »kommittéens blotta tillvarelse» föranledt, har kommittéen själf sökt förhindra genom att begränsa sina öfverläggningar både med afseende på tid och föremål. »Om det å ena sidan är angeläget», säger redogörelsens författare, »att menigheter icke misskänna de konstitutionella myndigheterna och föreställa sig, att några länssamfund må utöfva E. K. M:s höga makt att besluta eller riksens ständer att tillstyrka författningar rörande rikets allmänna hushållning, och om å den andra det är af vikt att förekomma enskilda personers missledning till skadliga spekulationer genom falska begrepp om giltigheten af sådana samfunds meningar; så vågar jag tro, att den oftanämda kommittéens handlingssätt varit visligt och ländande till någon allmän nytta. Dess ledamöter hafva genom en frivillig inskränkning af sina öfverläggningar till de frågor, som lågo närmast inom deras forskningskrets, icke allenast ådagalagt sitt eget underdånigste förlitande till E. K. M:s högst upplysta omsorger för hela rikets väl, utan äfven medverkat att bevara denna sinnesstämning hos en allmänhet, hvilken under åtnjutande af säkerhet, lugn och trefnad samt begagnande sig af utvidgade tillfällen till idoghet, hittills föga befattat sig med granskningen af riksstyrelsens föremål» [1]).

I sin senare skriftställarverksamhet gifver Järta uttryck åt samma uppfattning af det olämpliga i det den komunala självstyrelsens utvidgning och upphöjande på ett högre plan, hvilket länsrepresentationen ju innebär. Det sker i hans egen tidskrift »Odalmannen».

På det nämnda stället säger sig Järta icke önska någon framgång åt »den nya lära», som »för de fall, då det allmänna

[1]) Berättelse om öfverflödskommittéen i Fahlun, d. 24 okt. 1816, tryckt i Tidning för Fahlu län och stad 1868, n:r 48.

icke må bestyras af hvar och en medborgare efter dess enskilda sinne och tillfälliga egennytta, yrkar municipalförvaltningar på landet liksom i städerna», och som sålunda »anser folkets gemensamma ekonomiska angelägenheter icke böra anförtros åt någon förmyndarevård af statens ämbetsmän». Han tror icke, »att en republikansk princip för provinsernas styrelse vore förenlig med den monarkiska för hela rikets». De motskäl, han anför, äro af praktisk art. Först och främst frågar han, om man tror det skulle vara möjligt eller nyttigt eller öfverensstämma med folkets tänkesätt och fordringar att låta alla allmänna angelägenheter för en vidsträckt svensk provins bero på de nödvändigt osammanhängande öfverläggningarna och besluten af en mängd sockneförvaltningar, hvaraf de yttersta kanske vore flera mil afskilda från hvarandra. Vill man styra dessa provinsens allmänna angelägenheter genom en central, provinsiell församling, utgången af val, så är Järta, liksom förut, färdig med kraftiga invändningar äfven häremot. Han tror icke, att, massan af sockarnas invånare skulle med godvilja erkänna »en sådan ny myndighet hos sina små behärskare». Vidare kan det lätt hända, »att skiljaktiga intressen, afund, misstroende m. m. snart upplöste sådana församlingar och söndrade sinnena inom hela orten». Han föreställer sig, att en sådan länsförsamling nödvändigt borde vara permanent och tror icke, att hvarje bofast man, som valet fölle på, skulle finnas beredvillig att försumma sin enskilda hushållning för att långt från sitt hemvist vårda provinsens. Utan vedergällning skulle åtminstone säkert ingen vilja åtaga sig den besvärliga tjänsten i »länsjuntan». Men följden häraf blefve antingen att allmogen finge ständigt utgifva en skatt af samma art som riksdagsmannaarvoden, eller ock att den provinsiella församlingen de facto komme endast att tillhöra förmögnare män. Men därmed har Järta nått fram till ett af föremålen för sin mest intensiva motvilja, den aristokratiska och framför allt, den penningaristokratiska styrelsen. Säkert, menar han, skulle den blifva mera ojämn och tung än den, som utöfvas af ansvariga ämbetsmän, konungamaktens organer, den ene underordnad den andre. Järta hänvisar också på den erfarenhet, man redan i Sverige hade af kommunalförvaltningen på landet för vissa angelägenheter, och som han icke finner tala för en utvidgning af systemet. Och slutligen säger han att detsamma förutsätter en

annan natur än den nordiska. De svenska socknarna och provinserna omfatta för stora arealer för att kunna styras såsom städer [1]).

* * *

Draga vi nu af de anförda citaten ett resultat med afseende på Järtas åsikter beträffande den kommunala självförvaltningen uti den konstitutionella monarkien, så finna vi hans uttalade mening vara denna.

Hvad han framför allt vänder sig emot, är tanken på hvad vi nu kalla *landsting*, hvarvid han tänker sig dem såsom representationer för provinsernas landsbygd. Någon annan form för samfälda beslut af länets menigheter finner han icke vara möjlig, ty en summering af de olika kommunernas särbeslut är en praktisk omöjlighet. Länsrepresentationer skulle emellertid först och främst vara farliga för rikets integritet, skulle kunna lossa på det enhetliga statsband, som seklers möda fastgjordt. Vidare är en dylik utsträckt självstyrelse stridande mot den konstitutionella monarkiens allmänna princip för styrelsen, mot den hufvudgrund i dess författning, som utgöres af konungens allenamakt öfver landets administration. Det är konungen, som genom sina ämbetsmän har att draga faderlig försorg om undersåtarnes bästa. Han finner en provinsrepresentationernas beslutandemakt jämväl kunna medföra ett intrång i den lagstiftningsmakt af administrativ och ekonomisk natur, som i den svensk-konstitutionella staten tillkommer konungen, och äfven i den petitionsrätt, som i dylika mål är riksdagen medgifven. Han fruktar också från länsförsamlingar med obestämdt formulerade befogenheter möjligheten af en olämplig granskning af konungens »höga åtgärder».

Om också Järtas nu anförda skäl mot en provinsiell kommunalförvaltning dikterades af hans »konstitutionella finkänslighet» [2]), hans ovilja mot allt, som han ej fann stå i öfverensstämmelse med 1809 års grundlag, så hvila de dock på en undergrund af principiell innebörd. Järta vill icke i den konstitutionella monarkien lämna plats för någon splittring af den »styrande» makten. Den faderliga konungamakten och dess organ, de faderliga ämbetsmännen, handhafva administrationen — ett sådant system står bäst i öfverensstämmelse med andan i en sådan författning som den svenska.

Det öfverensstämmer också bäst med svenska folkets lynne, såsom vi funnit honom uti artikeln i »Odalmannen» antyda. Det passar också bäst för den svenska naturen, menar han. Här som annorstädes opponerar han sig mot utländska exempels förallmänligande [1]) och yrkar statsinrättningar efter erfarenhetsmässiga lämplighetshänsyn. I samma uppsats hänvisar han också till andra antagliga olägenheter: split och oreda i provinsialförsamlingen och framför allt dess möjliga behärskande genom penningemagnaterna, såvida icke provinsinvånarne skulle få dragas med uppgifter för länsnämndernas arvoden [2]).

De anförda yttrandena gifva öfverhufvud taget vid handen, att Järta icke var någon vän af den *landtliga* kommunalstyrelsens utvidgning — äfven i hvad den afsåge primärkommunerna. Han talar icke med någon vidare sympati om erfarenheterna från de »enkamriga gällstämmorna» (jfr ofvan s. 199 not 4). Å andra sidan har han dock ordat om »styrelsens opåkallade mellankomst i socknarnes kommunalangelägenheter» [3]). Det gällde den gången att mota jordregleringsåtgärder, som Järta fann leda till ingrepp i allmogens häfdvunna rättigheter. Äfven roteringsbördan är ett ärende, som faller under sockenstämmornas lagliga afgörande [4]). Och han medgifver i det hela, »att många lokala bestyr kunna bäst ombesörjas af valda män bland folket» [5]). Järta tilldelar sålunda »menigheterna» och deras förtroendemän vissa lokala uppgifter att sköta på egen hand — af historiska och praktiska skäl. Men området för en dylik självstyrelse vill han icke hafva öfver höfvan förstoradt. Särskildt framhäfver han, att städernas

Footnotes p. 224:

[1]) Om allmänna undsättningsanstalter, V. skr. II, sid. 240 ff.

[2]) FORSSELL, Lefnadsteckning, s. XCIV.

Footnotes p. 225:

[1]) Om allmänna undsättningsanstalter, V. skr. II, s. 243.

[2]) Slutligen kan påpekas den synpunkt, Järta för fram, då han säger R. F. § 57 vara dikterad af lagstiftarnes önskan att förebygga det »till missbruk bekväma sätt att aflocka landsortens invånare skattebevillningar», som beskattningsrätts utöfvande af »provinsialständer eller sockneombud vid sammankomster inom länen» innebure. Ups. Corr. d. 14 maj 1834, se NAUMANN, Sveriges statsförfattningsrätt, IV: 1, s. 27 f.

[3]) Ödm. P. M., juni 1833, ang. skattefrihet för nyodlingar i Dalarne. Konc. i Ups. Univ. Bibl. (F. 857 z).

[4]) Till k. maj:t ang. roteringen i Fahlu län, d. 2 april 1818.

[5]) Om allmänna undsättningsanstalter, V. skr. II, s. 243.

municipalstyrelse icke kan tagas till mönster för landsbygden. Geijer har, säger han, i sin skrift om den akademiska jurisdiktionen »med förstånd och måtta visat municipalförfattningens allmänna fördelar, men tillika utredt olikheten emellan dess elementer i stad och på land samt anmärkt, att de, som i senare tider velat utmärka all menighetsstyrelse med namn af *municipalstyrelse*», som Geijer själf uttrycker sig, »öfversett eller nekat, att någon åtskillnad i detta afseende emellan land och stad finnes» [1]).

Det fanns alltså enligt Järta vissa fördelar förknippade med den komunala självförvaltningen. Men föremålet för densamma måste blifva vida inskränktare på *landet*, än i städerna, och systemet fick, såsom ofta nämndt, icke utvidgas till att afse *provinsernas* styrelse, som kräfde den centraliserade ämbetsmannaförvaltningen.

9.

Sammanfattning af Järtas bestämning af den konstitutionella monarkien.

Kasta vi en blick tillbaka på Järtas uppfattning af den *konstitutionella monarkien*, särskildt sådan den för Sverige är eller bör tänkas vara inrättad, så finna vi den vara sammansatt af ungefär följande hufvuddrag.

Staten är en organism och kan såsom sådan icke realisera sin utvecklingsbestämmelse utan frihet; vid ett visst civilisationsstadium blir därför en konstitutionell författning nödvändig.

Den konstitutionella staten — närmare individualiseradt, den konstitutionella monarkien — har nämligen en »organiskt fri» författning, d. v. s. att i densamma *regent och folk* (folkrepresentation), hvilka utgöra *de båda »statsmakterna»*, hafva genom den historiska utvecklingen kommit i ett tillstånd af heliga ömsesidiga förbindelser och rättigheter [2]). *Ingendera* kan därför

[1]) anf. st. s. 243 noten.
[2]) Se Svar etc., V. skr. II, s. 414.

sägas vara *subjekt för statsmakten* tänkt såsom odelad helhet. Hvarken den ena statsmakten eller den andra har delegerat någon myndighet åt sin sidopart. Båda äro lemmar i och organ för *statsorganismen*.

I enlighet härmed får den ena »statsmakten» icke inkräkta på den andras befogenhetsområde. Statsmakten är *delad* mellan de båda koordinerade faktorerna, regering och folkrepresentation, hvilka med iakttagande af det rätta *jämviktstillståndet* — de skola »återhålla och bevaka» hvarandra — måste endräkteligen samverka till det hela nationallifvet omfattande statsändamålets uppnående.

Mest hotande är emellertid i den närvarande tiden faran för *folkmaktens öfverdrifna tillväxt*, utvecklingen till folkvälde. Representationen söker tränga konungamakten tillbaka från dess tillbörliga plats i statsorganisationen och i stället göra sig själf till allenahärskande. I rak strid mot andan i den konstitutionella monarkien tager sig »den andra statsmakten» före att genom en klandersjuk och småaktig detaljkontroll söka tvinga regeringen in under sitt förmynderskap. Den förra gör till föremål för sina öfverläggningar de speciella åtgärderna af den senare; den skyr icke att låta uttryck af klander öfver konungens ämbetsmän inflyta i sina protokoll; genom sina egna organ tager den sig ton öfver samma konungamaktens underlydande tjänare eller ingriper i deras kompetens. Konungamaktens fria verksamhetssfer söker man inskränka äfven genom en specialiserad budget, som icke lämnar någon möjlighet för annat än rena verkställighetsåtgärder. Äfven på själfva finanslagstiftningens gebit gör sig en sträfvan gällande att reducera konungamakten (de ordinarie inkomsternas lagnatur). I hela det politiska lifvets riktning skönjer man en tendens att tynga ner maktbalansen på konungamaktens bekostnad.

I reaktion mot en utveckling, som han fann vara af denna innebörd, betonar Järta nödvändigheten af en *stark konungamakt*. Den konstitutionella monarkiens maktfördelning är en sådan, hvari konungamakten såsom den drifvande faktorn i statslifvet skall hafva en »*konstitutionell öfvervikt*». De båda makthafvarne äro visserligen tvenne; på dem äro statsmaktens olika partier fördelade. Men af dessa båda, det monarkiska och det demokratiska elementet, är det det förra, som, i stället för att ned-

prässas under det senare, måste spela den ledande rollen. — Denna Järtas åskådning utbildas under årens lopp till allt större skärpa.

Den första statsmaktens, *konungamaktens* — naturligtvis ärftlige — innehafvare är tydligen till sin person helig och oansvarig. Han är utöfvare af den »styrande» makten, detta ena materiella parti af statsmakten. Men han har jämväl andel i andra grenar af statsmyndigheten, i den lagstiftande makten framför allt, men också i den dömande.

Den »styrande» maktens, konungamaktens, hufvudattribut är *faderligheten*, en egenskap, som yttrar sig i en i eminent mening *personlig* regering, präglad af vaksam välvilja och omsorgsfull företagsamhet för folkets bästa. Patriarkaliskt blir förhållandet mellan konung och folk i Järtas stat; konungens faderliga nitälskan bör från folkets sida mötas af trohet och tacksamhet. Denna patriarkalism är emellertid icke detsamma som despotiskt förmynderskap, utan utmynnar i ett med hänsyn till undersåtarnes mogenhet modifieradt faderlighetsförhållande.

Konungen är »allena» styrande. I denna sats innebäres det första postulatet med afseende på *ministärens* ställning i den faderligt konstitutionella monarkien. Den får icke usurpera den konungen ensam och personligen tillkommande beslutandemakten. Ministrarne bilda ej en »aktiv» styrelsemakt, handhafva icke hvar för sig olika partier af en konungen endast formellt tillkommande makt. Ingen *ministerstyrelse!*

Tvärtom äro ministrarne konungens, om också visst icke »machinaliska», tjänare. Det är han, som tillsätter efter sitt fria omdöme medlemmarne af det konstitutionella statsrådet. Dessa hafva att med sina upplysande råd söka bevara honom från ränker och misstag. Det får emellertid ej heller vara ett gapande svalg mellan statsråden och folkförsamlingen. De skola förena i sig såväl konungens som folkets förtroende. Men i alldeles öfvervägande grad beror ministärens sammansättning af konungen.

I den *konstitutionella kontrollen* har dock representationen ett medel i sin hand att influera på statsrådets sammansättning. Men ingalunda får detta medel så begagnas, som i *parlamentarismens* länder: till majoritetspartiets regerande förmedelst ministären såsom sitt organ. Hela vår historia svär mot införandet af detta

utländska system. Kombineradt med sitt korrolarium, ministerstyrelsen, innebär det den personliga styrelsens afskaffande och därmed tillintetgörandet af det faderliga förtroendeförhållandet mellan konungen och folket, denna ideella basis, på hvilken samhällsordningen säkrast hvilar.

I den konstitutionella monarkien skall utöfvandet af riksdagens granskningsrätt gentemot statsrådet bedrifvas *i stort* och med uteslutande användning af de lagfästade formerna. Ingen i den dagliga styrelsens detaljer rotande petitesskontroll! Inga attacker mot regeringen på omvägen af voteringar öfver lagstiftningsfrågor, hvilka böra afgöras efter sakskäl allenast! Hvad det »otidiga» användandet af grundlagens effektiva kontrollmedel, af juridisk eller politisk art, beträffar, så leder ett dylikt begagnande af det endast för stora fall afsedda vapnet till detsammas förslöande. Det må användas endast vid de sällsynta fall, då statsrådets kvarsittande innebär fosterlandets uppenbara skada.

Kritik mot regeringen i hofsamma former är emellertid fullt på sin plats. Ty endast i ofria stater äro *opposition* och *partier* uteslutna. I en fri författning äro de nödvändiga element. Men oppositionen i den konstitutionella monarkien skall präglas af en »ädel» anda, skall med aktning för regeringens fosterländskt välmenande arbete framställa sina principiella motskäl. Partierna må ej hårdt åtknyta banden, och oppositionen får icke ledas af önskan att få sina märkesmän på taburetterna. Järta har ock uttalat önskvärdheten af regerings- och oppositionstidningar af dylik »ädel» prägel — hvad de senare beträffar, såsom ersättning för den oppositionspress, som han missaktade på grund af den principiella klandersjuka, hvilken han tillskref den.

Den faderliga konungamakten förgrenar sig i ett sammanhängande system af *ämbetsmän*. Dessa bilda statens rätta ledande *aristokrati*, enär de icke hafva en af dem självfva inkräktad myndighet, utan bero af konungamakten, under hvilken de äro inordnade och af hvilken de hafva sin makt. Deras verksamhet skall också hafva samma faderliga karaktär som konungamaktens; de skola icke vara allenast mekaniska verkställare af lagar och kungliga befallningar, utan deras, framför allt de högres, välvilliga och initiativrika arbete skall röra sig inom ett

område af fri verksamhet. Deras höga uppgift är att vid sidan af de lärda, vittra och konstnärliga yrkenas företrädare samt folkets lärare sörja för vidmakthållandet och fortbildningen af statsorganismens spänstighet och växtkraft. Förutsättningen för deras duglighet till detta värf är den höga själsodling, hvilken dem måste hafva bibringats i de denna bildning framför allt tillgodoseende lärdomsskolorna.

Ingen annan aristokrati, vare sig *börds-* eller *penningaristokratien*, må tillåtas utöfva ett dominerande, omedelbart eller medelbart, inflytande på landets styrelse. Några mellanmakter af denna art — ämbetsmannaaristokratien har ingen makt af sig själf — tåler icke den konstitutionella monarkien, i hvilken makthafvarne nämligen äro endast tvenne, konung och folk. Både börds- och penningaristokratiens usurperade makt är skadlig, den senare kanske den värsta och i vår tid mest att frukta, hvarför också preservativ mot densamma måste beredas genom uppammandet af en mindre materialistisk tidsanda. — De olika aristokratierna skola ömsesidigt balansera hvarandra.

Ämbetsmannaaristokratiens från konungen utgående »faderliga» förvaltning eliminerar nästan bort den *kommunala självförvaltningen*. Den republikanska princip, för hvilken den senare är ett uttryck, svär emot den monarkiska principen för landets regering i allmänhet och bör af detta och andra skäl — grundade, hvad angår Sverige, jämväl på dess säregna förhållanden — icke i vidsträcktare mån tillämpas för de högre kommunerna och på landsbygden.

Den andra statsmakten — och utom konungamakten den enda — är *folket* i dess lagliga *representation*.

Folket är sammansatt af med hvarandra organiskt förbundna och ur den historiska utvecklingen framgångna grupper; klassamhället är civilisationens nödvändiga följd. Folkets kärna utgöres af den *självfegande allmogen*, hvars bibehållande därför är en statens lifsangelägenhet. Bondeståndet, knutet till fosterlandet genom sin innehafda jord, är det fasta värnet för samhällsordningen. Däremot ligger det en fara i den *lösa* befolkningens tillväxt, då denna nämligen bildar en tacksam jordmån för den »världsborgerliga» tidsandans frön.

Det är också allenast den »*allmänmening*», som innebäres i allmogens sansade åskådningssätt, hvilken är den enda verkliga och

aktningsvärda opinionen. Den »allmänna opinion», som föres till torgs af publicisterna, och som finner genljud i städernas, framför allt hufvudstadens, lösa hopar, går däremot under falsk etikett och är endast ett uttryck för de tillfälliga dagsstämningarna, icke för folkets »varaktiga» (historiskt fattade) tänkesätt.

Tryckfriheten ingår såsom ett moment i den konstitutionella statens organisation. Den är en dyrbar rätt. Men dess missbruk leder till sådana vådor, som göra den nästan lika skadlig, som den kunnat vara nyttig.

Folkets lagliga företrädare är *folkrepresentationen*. På annat sätt tillkännagifves icke folkets *vilja*; omedelbara massuttalanden i den riktningen kunna leda till anarki.

Folkrepresentationens *bildning och sammansättning* är en frukt af folkets organiska utveckling genom tiderna. Denna har framalstrat dessa olika till ett helt sammansatta element, som afspegla kulturlifvets hufvudriktningar, och som endast i en *grupprepresentation* finna sina företrädare. En representation bildad på grundvalen af föreställningen om folket såsom en summa af individer allenast, sväfvar i luften. Penningen åter är en mekaniskt godtycklig grund för folkets politiska indelning. Representationen får icke tillskapas efter något abstrakt schema, ty i likhet med alla andra statsinrättningar måste den vara sådan, som det ifrågavarande folkets individuella utbildning gjort den. Hvad Sverige beträffar, är det *ståndsrepresentationen*, som motsvarar landets sociala organisation och verklighetens kraf.

Representationen företräder sålunda icke folket såsom den aritmetiska summan af hoplagda, samtidigt förefintliga enheter, utan det organiskt komplicerade folket, ja, bäst uttryckt: *folket såsom en fortlefvande idealisk personlighet*.

Representationens *uppgift* blir då att vårda samhällets organiska växt. Hvarje medlem af densamma har vid detta arbete att följa sin egen öfvertygelse, icke sina valmäns instruktioner.[1] Folkförsamlingen bör i öfverensstämmelse med karaktären af dess uppgift, anlägga en *vid* synpunkt både beträffande lagstiftning, beskattning och kontrollen öfver styrelsen. Den första af dessa funktioner karakteriserar representationen så, att den ofta benämnes »lagstiftande makten», ehuru denna term icke har den reella innebörd, som den antyder. Den andra funktionen är det väsentliga medlet för upprätthållandet och befästan-

det af dess myndighet. Den tredje slutligen kännetecknas framför allt såsom ett korrektiv mot en oskicklig konungs bristande förmåga att utse dugliga rådgifvare.

Sådan är Järtas bild af den konstitutionella monarkien i egentlig betydelse. I »*högre* mening» kallar han den stat för konstitutionell, i hvilken det fria folkets alla element, hvart på sitt sätt, representera och äro organ för den lefvande folkkraftens förnuftiga utveckling till en allt mera fullkomnad kultur (jfr ofvan sid. 66). »Konstitutionell» blir här ungefär likbetydande med »organisk» och betecknar motsatsen till den »mekaniska» uppfattningen af staten som en aritmetiskt hopsatt, död maskin.

* * *

Frågar man sig, hvilka *garantier* för denna statsordnings upprätthållande, Järta fäst sig vid, så finner man svaret i den föregående framställningen.

Af politiska och rättsliga garantier är *maktdelningen* och upprätthållandet af *jämvikten* mellan de olika statsmakterna de, som af Järta mest betonas. Hvar och en skall beskäras sin naturliga maktsfär, och inom denna skall han förblifva. Ensidiga öfverdrifter, vare sig från den ena eller andra statsmakten lända till fördärf och riskera den fria författningen. Statens olika faktorer skola »återhålla» och »bevaka» hvarandra. Bland vidare garantier hafva vi funnit Järta behandla *statsrådets* politiska och juridiska *ansvarighet*, öfver hufvud den *kontroll*, som af representationen utöfvas gentemot regeringen samt den *tillsyn*, hvarmed konungamakten vakar öfver ämbetsmännen; slutligen har 1809 års grundlagsstiftare såsom en konstitutionell garanti framhäft också *tryckfriheten*.

Men den garanti för statsordningens bestånd och öfver hufvud hela det konstitutionella lifvets trifsel, som af Järta uppställts som den framför andra väsentliga, är icke af politisk eller rättslig natur. Den finner *ett* uttryck i följande ord af författaren till regeringsformens motiver: »Det är icke blott af formers noggrant beräknade sammansättning, icke blott af konstitutionella makters sorgfälligt vägda förhållanden, som en statsförfattnings värde och i följd däraf dess framtida bestånd bero. Om i dessa särskilda former icke verka *en allmän kraft*, äro de och förblifva intet annat än tomma former, som ett yttre våld förr eller senare skall bryta. Om dessa mot hvarandra ställda konstitutionella makter icke sammanhållas, icke hvar för sig ledas och då styrkas af ett allmänt tänkesätt, så skall, under deras strider, statsförfattningen förr eller senare upplösas, o. s. v». Järta tröttnar aldrig att i de starkaste ordalag framhäfva den fundamentala betydelsen af denna sociala garanti. Formerna betyda intet, om den bärande *sedliga nationalandan* saknas. På dess stärkande skall statsmakternas och för öfrigt alla medborgares sträfvan ständigt vara riktad. Den är ju den nödvändiga förutsättningen för fortvaron af statsorganismens lif och utvecklingsmöjlighet.

10.

Sammansatta stater. Statshvälfningen.

Järtas ställning till ännu ett par politiska spörsmål skola vi här vidröra.

På några rader i utlåtandet om den svensk-norska unionen har han framlagt sin mening beträffande *sammansatta stater* och deras — särskildt de i statsförbund förenades — existensmöjlighet. »Det är i naturens ordning», säger han, »att svagt förenade stater skola förr eller senare antingen söndras eller sammansmälta till likartade massor, begränsade endast af landens och folkslagens ursprungliga former». Hvad de europeiska exemplen beträffar, så har den schweiziska federationen kunnat bibehålla sig endast på grund af alldeles särskilda förhållanden, sammanhängande äfven med landets naturbeskaffenhet; den är emellertid nu nära sin förvandling. Tysklands sammansättning åter faller isär. Slutligen hotas den nordamerikanska, oaktadt sin ungdom och sitt afskilda läge, redan af samma öde. Däremot har Storbrittaniens statsformation blifvit fulländad genom Irlands inkorporering i de ett sekel förut förenade England och Skottland. »Alla nuvarande riken i Europa hafva likaledes, efter många och långvariga strider tillkommit genom sammansmältning af aggregerade statsmolekyler». Järta motsatte sig med stöd af denna allmänna

motivering — och äfven af en del andra skäl — en särskild statsförfattning för Norge. Ty den ofullkomliga förening, den blotta federation mellan de båda rikena, som han fann blifva frukten af en dylik anordning, skulle icke i framtiden kunna ega bestånd. Det önskvärda vore en innerligare förening, som till en början borde taga sig uttryck i en gemensam svensk-norsk representation [1].

* * *

I föregående afdelning omnämnde vi de garantier för statsordningens upprätthållande, som af Järta blifvit påaktade. Af särskildt intresse vore det att söka framkonstruera hans principiella ställning till en »garanti» — om man så vill benämna den — hvilken icke kan inpressas i någon juridisk schablon, nämligen *upprorsrätten*, eller låt oss säga *statshvälfningen* öfver hufvud. Man skulle vilja veta närmare besked om, hvilken plats just den konservative revolutionsmannen från 1809 beredde i sin «organiska» statsteori åt revolutionen — både den uppifrån och den nedifrån.

Vi hafva redan i andra afdelningen af denna afhandlings första kapitel och äfven annorstädes lärt känna Järtas allmänna aversion mot brådstörtade förändringar, mot våldsamma afbrott i den historiska kontinuiteten.

Både af hans roll 1809 och af hans senare yttranden kan man också sluta, att den revolution, han gillar, är den *konserverande* revolutionen, den som *återför* den på en felaktig väg inråkade staten till den normala, »organiska» utvecklingens bana, som därför, utan nyhetslusta, bibehåller så mycket af det gamla som någonsin är möjligt.

Revolutionen 1809 gifver han sålunda det betyget, att den »utmärkte sig genom en egen svensk karaktär af kraft, förenad med sans och måtta». »Den står därigenom», fortsätter han, »uti historien rakt motsatt den franska revolutionen, under hvilken en vild kraft rasade utan hejd. Hvad till Sveriges frälsning var nödvändigt, utfördes med dristig beslutsamhet; men det dugliga gamla, som kunde och därför borde bestå, skonades

[1] Utlåtande i föreningsfrågan, Järtas och Wirséns brefväxl. 1814, sid. 140 f. och 150 ff.

sorgfälligt. Nationens då verkande och rådande män ansågo en ädel moderation vara på en gång det rättmätiga och det skönaste försvaret för ett oundvikligt nödvärn. — — — — De kastade icke det från våldet af *en* ensidighet räddade folket under våldet af en *annan*. Icke blott tronen och den monarkiska principen upprätthöllos; äfven de dem underordnade inrättningar och lagarnas åldriga, pröfvade, i nationens lynne och seder rotfästade system bevarades mot tidens öfverdådiga lusta att omskapa» [1].

Om samma statshvälfning heter det på ett annat ställe: »En revolution var utförd, men en revolution, som upprätthöll staten och tronen mot verkningarna af en egensinnig konungs oförstånd, men utförd med samma moderation, hvilken, utan exempel ibland andra folk än det svenska, hade trettiosju år därtillförne utmärkt en annan [1772 års revolution], lika nödvändig för att upprätthålla staten och tronen mot nationalrepresentationens öfvervåld» [2]. De i den tiden handlande personerna »ville, varnade af en dubbel erfarenhet, bevara nationen mot skiftande förtryck af de bägge högsta samhällsmakterna, hvilka inom en mansålder hade, hvardera i sin ensidiga riktning och hvardera till förhatlig ytterlighet, framgått lika oåterhållna och lika förödande» [3].

Händer det sålunda någon gång, att den ena eller den andra statsmakten usurperar för sin räkning mera, än den tillkommer, genom en dylik ensidighet *rubbar jämvikten* och sålunda hotar statens bestånd — så är statshvälfningen från den kränkta statsmaktens sida det nödiga yttersta medlet att undanrödja det abnorma och återställa det normala. Både 1809 års och 1772 års revolutioner hafva, menar Järta, varit till statens gagn, ja, till dess räddning. Äfven Karl IX:s uppresning har han naturligtvis funnit vara af samma innebörd. På sätt och vis äro ett uttryck härför de ord han fäller om Gustaf II Adolf, att folkets hyllning och hans stora egenskaper hade emot de ensidiga juridiska legitimitetsanspråken, till fyllest legitimerat honom till svenska kronan [4]. Som ett allmänt uttryck af förakt får det

[1] Rec. af Hemliga handlingar, hörande till Sveriges historia efter konung Gustaf III:s anträde till regeringen, Svea 1825 VII, s. 261 f.
[2] Om 106 och 107 §§ R. F., V. skr. II, sid. 566.
[3] anf. st.
[4] Svar etc., V. Skr. II sid. 268.

väl fattas, när han om frihetstidens författning säger, att den »hade ingen annan garanti än upprorets» [1]).

I ett annat sammanhang gör Järta åter den reflexionen, att «den ännu icke fulländade revolutionsstriden i Europa är egentligen en kamp mellan aristokratier» (jfr. ofvan sid. 128). Från denna synpunkt förklarar han de olika faserna i den franska revolutionen och rättfärdigar dess utbrott medelst betonandet af den franska adelns grundliga fördärf. Likaledes visar han det berättigade från denna synpunkt uti Karl XI:s, Gustaf III:s och 1809 års statshvälfningar [2]).

Öfverhufvud skulle man sålunda kunna säga, att Järta finner statshvälfningen på sin plats, icke blott när en af statens båda maktfaktorer beter sig som en usurpator, utan äfven när ett samhällselement försöker att rubba statens normala jämviktsläge. Hans teoretiska fordran är ett balanstillstånd mellan de förra såväl som mellan de senare. Som en nödfallsåtgärd, när intet annat medel hjälper, må till dess återställande, till samhällsordningens upprätthållande statshvälfningen tillgripas. För omhvälfningar, som ställa staten på helt nya grundvalar, danade efter rationella principer, har han ingen sympati.

Den måttfulla revolutionen i den våldförda historiska statsordningens tjänst är Järtas revolution.

---

[1]) anf. st. sid. 297.

[2]) Utlåtande i föreningsfrågan, Järtas och Wirséns brefväxl. sid. 143 ff. 1809 års revolution försöker han framställa från den nämnda synpunkten genom det något krystade medlet att peka på den i samband med den despotiska konungamakten jämväl förtryckande ämbetsmannaaristokratien.

(Tryckt den 2 okt. 1906.)

END OF
TITLE